

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก
AN ANALYTICAL STUDY OF SUWANNASAMAJATAKA

พระมหาพิทักษ์ สุเมธ (ทองเหลือง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

ISBN 974 - 364 - 456 - 3

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก

พระมหาพิทักษ์ สุเมธ (ทองเหลือง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN ANALYTICAL STUDY OF SUWANNASAMAJATAKA

PHRAMAHA PHITAK SUMATO (THONGLUANG)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

ชื่อวิทยานิพนธ์	:	การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก
ผู้วิจัย	:	พระมหาพิทักษ์ สุเมโธ (ทองเหลือง)
ปริญญา	:	พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

	:	พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร ป.ธ. ๗, พธ.บ., ศศ.ม.
	:	ดร.โกวิทย์ พิมพวง ป.ธ.๕, ศษ.บ., ศศ.ม., Ph.D.
	:	นายรังษี สุทนต์ ป.ธ.๕, พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา	:	๖ กรกฎาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและความเป็นมา หลักธรรมในสุวรรณสามชาดก และอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย

ในด้านความหมายและความเป็นมานั้น จากการศึกษาพบว่า สุวรรณสามชาดก เป็นเรื่องราวที่ยกขึ้นมาตรัสเพื่อเป็นเครื่องยืนยันความกตัญญูทศเวทิกของภิกษุว่า เป็นเรื่องที่ควรยกย่องสรรเสริญเพราะพระพุทธองค์ก็ได้ปฏิบัติมาในอดีตชาติ โดยเนื้อหาสาระมุ่งเน้นในเรื่องของการมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ และความกตัญญูทศเวทิกของสุวรรณสามกุมารที่มีต่อบิดามารดาผู้ดาบอดทั้งสอง อีกทั้งยังเป็นชาดกที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมีเป็นสำคัญ ในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามโพธิสัตว์

ในด้านหลักธรรม มีทั้งหลักธรรมเชิงปัจเจกบุคคลและเชิงสังคม หลักธรรมเชิงปัจเจกบุคคล ได้แก่ หลักกฎแห่งกรรม ที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ย่อมได้เสวยผลกรรมตามที่กระทำนั้น วิธีให้ผลกรรมนั้นอาจไม่เหมือนในชาติก่อนแต่ผลสรุปของกรรมนั้นเหมือนกัน และที่สำคัญคือความประมาทในชาติปัจจุบันที่เป็นช่องโหว่ให้กรรมได้แผ่ผล และหลักสังฆธรรม ที่เป็นหลักความจริงช่วยให้คนตายฟื้นคืนชีพได้ และยังสามารถใช้เป็นพลังป้องกันช่วยให้ตนเองรอดพ้นจากอันตรายต่าง ๆ ได้

ส่วนหลักธรรมเชิงสังคม ได้แก่ หลักเมตตาธรรม ที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขเพราะไม่เบียดเบียนกันและกัน แม้จะร่ายล้อมด้วยอันตรายต่าง ๆ นานา แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยอำนาจเมตตาธรรม หลักกตัญญูทศเวทิก เป็นหลักธรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกทุกข์ได้ยาก โดยเฉพาะการแสดง ความกตัญญูทศเวทิกต่อผู้มีพระคุณในยาม

(๒)

แก่ตนเองหรือช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และหลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมช่วยให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขที่นักปกครองต่างยึดถือปฏิบัติมาช้านาน

ในด้านอิทธิพลต่อสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า ในด้านจิตรกรรมมีทั้งที่ปรากฏอยู่บนฝาผนังถ้ำ โบสถ์ วิหาร ทั้งในและต่างประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา และปรากฏอยู่บนสมุดไทย และหนังสือไทย ตอนที่นิยมวาดเขียนนั้นเป็นตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกยิง แต่ทิศทางของลูกศรส่วนมากไม่ตรงกับบรรดกษัตริย์ ในด้านประติมากรรม ตัวอย่างที่พบปรากฏอยู่บนใบเสมาภาพตามวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน ในด้านวรรณกรรม ในปัจจุบันมีหนังสือทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองที่แต่งอิงอาศัยเรื่องนี้ และในด้านการศึกษาในปัจจุบันปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยนิยมแทรกคติธรรมไว้ท้ายเรื่อง

Title of Thesis : An Analytical Study of Suwannasamajataka
Researcher : Phramaha Phitak Sumato (Thongluang)
Title of Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Soomboon Vutthikaro Pali VII, B.A., M.A.
: Dr. Kowit Pimpuang Pali IX., B.Ed., M.A., Ph.D.
: Mr. Rangsi Suthon Pali IX., M.A.

Date of Graduation : 6 July 2006

ABSTRACT

The present thesis aims at studying the meaning and background of Suwannasama Jataka, principles and its impact to Thai society. As studied, the following matters are found;

Suwannasama Jataka is a story the Lord Buddha brought to declare admiringly the gratefulness of a monk, because the Lord Buddha used to behave in the past life. It deals mainly with, as a birth story of the Lord Buddha in the past life of Suwannasama Bodhisattava, loving-kindness to all beings particularly Suwannasama Kumara's gratefulness to his blind parents.

Both the principles are found in the story; individual and social. For individual principle, the law of action is corollary of results. However, the way to result in this very life may be different from the past, but the same result. As observed, the carelessness in this very life is obviously held as the way to give results of action. The truth is believed to recover man from death and protect from dangerous situations arrived. For social principle, it deals mainly with the

doctrines of kindness to make peace in society, gratefulness to behave towards others particularly parents and the ten kingly virtues of ruler to govern the land.

The impact to Thai society can be found the mural of Suwannasama Jataka which is painted at the Buddhist caves and temples in Thailand and abroad particularly Thai ancient notebook and book. The famous part to paint is that of Suwannasama Jataka was shot by arrow, but the arrow direction given is more different from the Atthakatha Jataka's evidence. The sculpture can be found at the battlements of temples in the Northeast Thailand. In literature, most of the composed prose and verses are referenced to Suwannasama Jataka. For education, it is appeared in textbook of level one of primary school and the Buddhist doctrines are added at the end of story.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเพราะได้รับคำแนะนำจากพระมหาสมบูรณ วฑฺฒติโก ดร. โกวิท ภูมิพิพวง และนายรังษี สุทนต์

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโณ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนในการเปิดสอนสาขาวิชาพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสได้เข้ามาศึกษาในสถาบันแห่งนี้ และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยได้บรรลุความสำเร็จในครั้งนี้ พระครูใบฎีกาสนั่น ทชฺรกุโข เจ้าหน้าที่ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล ตลอดจนคณาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้เอื้อเฟื้อในด้านต่าง ๆ

ขอกราบขอบพระคุณพระราชเจติยาภิบาล (จวน ฐมฺมชโร) เจ้าอาวาสวัดพระประโทณเจติย วรวิหาร จังหวัดนครปฐม ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ที่อยู่อาศัย และให้การสนับสนุนทุนการศึกษามาโดยตลอด พระศรีธีรวงศ์ (สมัย สจฺจวโร ป.ธ. ๕) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระประโทณเจติย วรวิหาร นครปฐม ที่อำนวยความสะดวกด้านข้อมูลพระไตรปิฎก พระครูอนุกุลบวรกิจ (เฉลา สีลาโก) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระประโทณเจติย วรวิหาร ที่อำนวยความสะดวกด้านอินเทอร์เน็ต พระมหาหิระ จนฺตวนฺโณ พระมหาสมปอง ปิยภาณี ที่เป็นธุระในด้านสแกนภาพ ตลอดจนเพื่อนสหธรรมิกในวัดพระประโทณเจติย วรวิหาร ทูกรูป ที่เป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณพระครูมงคลชยานุรักษ์ (ถาวร กนฺตวนฺโณ) เจ้าอาวาสวัดไชยมงคล เจ้าคณะอำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เป็นพระอุปฌาย์ของผู้วิจัยที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาและเป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตบัณฑิตรุ่น ๑๖ ทูกรูป/คน ที่ได้สอบถาม ให้คำปรึกษา และเป็นกำลังใจตลอดมา ขออนุโมทนาโยมพ่อจันทร์สี และโยมแม่เต็ม ทองเหลือง ที่ให้กำลังใจอยู่เสมอ และขออนุโมทนาญาติโยมชาวพระประโทนทุกคนที่ให้การอุปถัมภ์ในด้านปัจจัยสี่

คุณงามความดีอันใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมบูชาพระรัตนตรัย ขออุทิศส่วนกุศลอันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้แด่ยายบาง สุโคตร ผู้เคยเลี้ยงดูมาตั้งแต่เด็ก โยมแม่คำแก้ว ทองเหลือง ผู้ให้กำเนิด ที่ล่วงลับไปแล้ว และขอบูชาพระคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตลอดทั้งผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน

พระมหาพิทักษ์ สุเมโธ (ทองเหลือง)

๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญภาพ	(๘)
สารบัญตารางและแผนภูมิ	(๑๐)
คำอธิบายสัญลักษณ์และอักษรย่อ	(๑๑)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ คำจำกัดความในการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ ความหมายและความเป็นมาของเรื่องสุวรรณสามชาดก	๑๐
๒.๑ ความหมายและความสำคัญของชาดก	๑๐
๒.๒ ความหมายของคำว่าสุวรรณสามกุมาร	๑๕
๒.๓ กำเนิดสุวรรณสามกุมาร	๑๖
๒.๔ องค์ประกอบของสุวรรณสามชาดก	๒๑
๒.๕ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสุวรรณสามชาดก	๒๗
๒.๖ การบำเพ็ญบารมีของสุวรรณสามโพธิสัตว์	๓๕
๒.๗ วัตถุประสงค์ของการตรัสสุวรรณสามชาดก	๔๕

	(๓)
๒.๘ ผลสัมฤทธิ์ของการแสดงสุวรรณสามชาดก	๔๗
บทที่ ๓ วิเคราะห์ลักษณะที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก	๔๘
๓.๑ หลักธรรมเชิงปัจเจกบุคคล	๕๐
๓.๑.๑ หลักกฎแห่งกรรม : หลักธรรมแห่งเหตุผล	๕๐
๓.๑.๒ หลักสัจจะ : หลักธรรมแห่งความจริง	๕๔
๓.๒ หลักธรรมเชิงสังคม	๖๐
๓.๒.๑ หลักเมตตา : หลักธรรมแห่งความรัก	๖๐
๓.๒.๒ หลักกตัญญูกตเวทิตี : หลักธรรมแห่งสัตบุรุษ	๘๓
๓.๒.๓ หลักทศพิธราชธรรม : หลักธรรมแห่งนักปกครอง	๑๐๐
บทที่ ๔ อิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย	๑๐๓
๔.๑ ด้านจิตรกรรม	๑๐๕
๔.๒ ด้านประติมากรรม	๑๒๓
๔.๓ ด้านวรรณกรรม	๑๒๕
๔.๔ ด้านการศึกษา	๑๔๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๔๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๔๕
บรรณานุกรม	๑๕๑
ภาคผนวก ก. : ภาพจิตรกรรมฝาผนัง	๑๕๘
ภาพจิตรกรรมเต็มฝาผนัง ก.	๑๕๘
ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่างๆ ข.	๑๖๐
ภาคผนวก ข. : จิตรกรรมภาพวาด	๑๗๖
จิตรกรรมภาพวาด ก.	๑๗๖
จิตรกรรมภาพวาด ข.	๑๘๒
จิตรกรรมภาพวาด ค.	๑๘๕

	(๘)
ภาคผนวก ค. : ภาพประติมากรรม	๑๘๖
ภาพประติมากรรม ก.	๑๘๖
ภาพประติมากรรม ข.	๑๘๘
ภาพประติมากรรม ค.	๑๘๙
ภาพประติมากรรม ง.	๑๙๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๑

สารบัญตารางและแผนภูมิ

ลำดับ	หน้า
: ตารางที่ ๑ - ๓	
ตารางที่ ๑ : เปรียบเทียบเนื้อหาสุวรรณสามชาดกในพระสุตตันตปิฎก และอรรถกถาสุวรรณสามชาดก	๓๐
ตารางที่ ๒ : เปรียบเทียบกรณีตาบอด	๗๖
ตารางที่ ๓ : เปรียบเทียบกรณีถูกยิง	๗๘
: แผนภูมิที่ ๑ - ๒	
แผนภูมิที่ ๑ : วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก	๔๕
แผนภูมิที่ ๒ : อิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย	๑๐๘

สารบัญญภาพ

ลำดับภาพ	หน้า
: ภาพจิตรกรรม	
ภาพจิตรกรรมเต็มฝาผนัง ก. (รูปภาพที่ ๑ - ๒)	๑๕๘
ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. (รูปภาพที่ ๓ - ๓๒)	๑๖๐
: จิตรกรรมภาพวาด	
จิตรกรรมภาพวาด ก. (รูปภาพที่ ๑ - ๖)	๑๓๖
จิตรกรรมภาพวาด ข. (รูปภาพที่ ๑ - ๑๔)	๑๘๒
จิตรกรรมภาพวาด ค. (รูปภาพที่ ๑ - ๔)	๑๘๕
: ภาพประติมากรรม	
ภาพประติมากรรม ก. (รูปภาพที่ ๑ - ๕)	๑๘๖
ภาพประติมากรรม ข. (รูปภาพที่ ๑ - ๔)	๑๘๘
ภาพประติมากรรม ค. (รูปภาพที่ ๑)	๑๘๙
ภาพประติมากรรม ง. (รูปภาพที่ ๑ - ๓)	๑๙๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และอักษรย่อ

ในวิทยานิพนธ์นี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์ ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ ได้ใช้อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๒๕ ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ - ๒๕๔๔ ปกรณ์วิเสศภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาปกรณ์วิเสศภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

ก. คำย่อพระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินยปิฎก	มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(บาลี)	=	วินยปิฎก	จุฬวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(บาลี)	=	วินยปิฎก	ปริวารวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มุลปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฉิมนิกาย	มุลปณฺณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	สัยฺยุตตฺตนิคาย	สคคาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	สคคาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	สัยฺยุตตฺตนิคาย	นิทานวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	องฺคฺคตฺตรนิกาย	เอกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺคตฺตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)

(๑๓)

ขุ.ป.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสมภิทามคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	จริยาปิฎกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.จริยา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จริยาปิฎก	(ภาษาไทย)

ข. ค่าย่อปกรณ์วิเสส

มิลินท. (บาลี) = มิลินทพลหุปกรณ์ (ภาษาบาลี)

ค. ค่าย่อ อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา.เอกก.อ.(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	เอกกนิปาตชาตคอกกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.เอกก.อ.(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาตคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทสก.อ.(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ทสกนิปาตชาตคอกกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ทสก.อ.(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ทสกนิบาตชาตคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.วิสตี.อ.(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	วิสตีชาตคอกกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.วิสตี.อ.(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	วิสตีชาตคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.สตุตติ.อ.(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	สตุตตินิปาตชาตคอกกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.สตุตติ.อ.(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	สตุตตินิบาตชาตคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีตี.อ.(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	อสีตีชาตคอกกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.อสีตี.อ.(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	อสีตีชาตคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ม.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย	มหานิปาตชาตคอกกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ม.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	มหานิบาตชาตคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทฺธ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย	มธุรสอุทวิลาสินี พุทฺธวิสอกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	มธุรสอุทวิลาสินี พุทฺธวิงสอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ปรมมุตตทีปนี จริยาปิฎกอกกุจฉกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.จริยา.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมมุตตทีปนี จริยาปิฎกอรรรถกถา	(ภาษาไทย)

ง. ค่าย่อ อรรถกถาปกรณ์วิเสส

มิลินท.อ. (บาลี) = มิลินทพลหุอรรถกถา (ภาษาบาลี)

จ. ค่าย่อ ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตุต.ฎีกา(บาลี) = สารตุตทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี)

ฉ. ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อภิวนฎีกา(บาลี) = ทีฆนิกาย สารวิลาสินีสีลกฺขนฺธคฺคอภิวนฎีกา (ภาษาบาลี)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้สัญลักษณ์ย่อจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะแจ้ง เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ ตัวอย่าง
จุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๒๕๖/๒๒๕ หมายถึง สุตตฺตฺนตฺตปิฎก ขุทฺตกนิกาย มหานิปาต
ชาตคฺคปาลี ภาษาบาลี เล่มที่ ๒๘ ชื่อที่ ๒๕๖ หน้า ๒๒๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐

จุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๕๖/๒๒๕ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุทฺตกนิกาย มหา
นิบาตชาตคฺค ภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๘ ชื่อที่ ๒๕๖ หน้า ๒๒๕ ฉบับมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

การใช้สัญลักษณ์ย่อจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ
อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะแจ้ง เล่ม / หน้า ตามลำดับ ตัวอย่าง
จุ.ชา.ทสก.อ. (บาลี) ๕/๔๐๒ - ๔๑๐ หมายถึง ขุทฺตกนิกาย ทสกนินิปาตชาตคฺคอฎฺฐ
กถา ภาษาบาลี ปญจโม ภาคิ หน้า ๔๐๒ ถึง ๔๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

จุ.ชา.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๕/๘๓๔ - ๘๕๐ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล
ขุทฺตกนิกาย ทสกนินิปาตชาตคฺคอรรถกถา ภาษาไทย เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๕ หน้า ๘๓๔ ถึง ๘๕๐
ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๒๕

การใช้สัญลักษณ์ย่อจากคัมภีร์ปกรณ์วิเสส จะแจ้ง ชื่อ / หน้า ตามลำดับ ตัวอย่าง
มิลินท. (บาลี) ๖/๑๓๕ หมายถึง มิลินทปญฺหปกรณํ ภาษาบาลี ชื่อที่ ๖ หน้า
๑๓๕

การใช้สัญลักษณ์ย่อจากคัมภีร์อรรถกถาปกรณ์วิเสส จะแจ้ง ชื่อ / หน้า ตามลำดับ
ตัวอย่าง

มิลินท.อ. (บาลี) ๖/๑๒๑ หมายถึง มิลินทปญฺหอฎฺฐกถา ภาษาบาลี ชื่อที่ ๖
หน้า ๑๒๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๐

การใช้สัญลักษณ์ย่อจากคัมภีร์ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะแจ้ง เล่ม / หน้า ตามลำดับ
ตัวอย่าง

สารตฺถ. ฎีกา (บาลี) ๑/๑๒๗ หมายถึง สารตฺถทีปนีฎีกา ภาษาบาลี เล่มที่ ๑
หน้า ๑๒๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ - ๒๕๔๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาดก เป็นเรื่องเล่าถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงเวียนว่ายตายเกิด เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะผจญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งดีและร้าย แต่ได้พยายามทำความดีมาโดยตลอด จนในที่สุดได้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย^๑ เรื่องราวชาดกต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎกขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๒๗ และเล่มที่ ๒๘ มีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง โดยแบ่งออกเป็นนิบาตต่าง ๆ ได้ ๒๒ นิบาต

ชาดกที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๒๗ และเล่มที่ ๒๘ นี้ มีปรากฏเฉพาะพระคาถาเท่านั้น ไม่มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ หรือบุคคลต่าง ๆ อย่างชัดเจน เหมือนในชั้นอรรถกถาชาดก เช่น ข้อความใน สุวรรณสามชาดกว่า “ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาท กำลังน่าน้ำไปอยู่ กษัตริย์ พรามณ์ แพศย์ คนไหนแอบซุ่มยิงเรา”^๒

ฉะนั้น เราจึงไม่สามารถที่จะทราบว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้เมื่อใด และมีเนื้อความสมบูรณ์อย่างไรบ้าง ส่วนเนื้อหารายละเอียดของนิทานชาดกแต่ละเรื่องนั้น ปรากฏชัดเจนอยู่ในชั้นอรรถกถา เพราะมีการกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่เรียกว่าอุปบัติเหตุ เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงแสดงนิทานชาดกประกอบอันเป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธองค์บ้าง ของบุคคลที่เป็นต้นเหตุให้ทรงแสดงนิทานชาดกบ้าง หรือเรื่องราวของผู้ที่มีความต้องการอยากทราบประวัติในอดีตชาติของบุคคลนั้น แล้วสรุปว่ามีใครมาเกิดในสมัยพุทธองค์

บรรดาชาดกทั้ง ๕๔๗ เรื่องนี้ ชาดก ๑๐ เรื่องสุดท้ายในมหานิบาตชาดก คือ เตมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก มโหสถชาดก ภูริทัตตชาดก จันทกุมารชาดก มหานารทกัศสพชาดก วิรุทธชาดก และเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการบำเพ็ญ

^๑ สุชีพ ปัญญาภาพ, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖๑๔.

^๒ บุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๒๕๖/๑๕๔, บุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๕๖/๒๒๕.

บารมี ๑๐ ทศที่โดดเด่นที่สุด ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ชื่อ พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เป็นชาดกที่คนไทยให้ความสนใจและให้ความสำคัญมากกว่าชาดกอื่น ๆ

สุวรรณสามชาดก เป็นชาดกหนึ่งในจำนวน ๑๐ เรื่องในมหานิบาตชาดกนี้ กล่าวถึง การบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ โดยเนื้อเรื่องเริ่มจากการตรัสปรารภภิกษุรูปหนึ่งที่บวช มาได้ ๑๒ พรรษา ต้องการลาสิกขาไปปรนนิบัติบิดามารดาของตนที่กำลังตระการกำลำบาก ต้อง ขอรทานชาวบ้านเลี้ยงชีวิตในแต่ละวัน ได้ฟังธรรมเทศนาชื่อมาตุโปสกสูตรที่พระพุทธเจ้ากำลัง แสดงแก่พุทธบริษัท ทำให้ท่านเปลี่ยนความคิดใหม่ว่าบวชเป็นพระก็สามารถเลี้ยงดูบิดามารดาได้ จึงได้ตัดสินใจไม่ลาสิกขา อาศัยอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตเป็นต้น เลี้ยงดูท่านทั้งสองจน ตนเองผ่ายผอม แต่ท่านก็ได้รับคำตักเตือนจากเพื่อนสหธรรมิกว่าเป็นผู้ทำสังฆาไทยให้ตกไป โดยอ้างว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุประพฤติเช่นนี้ ทำให้ท่านลำบากใจมาก จึงได้หยุด การปรนนิบัติบิดามารดาไปพักหนึ่ง

เรื่องราวการปรนนิบัติบิดามารดาทราบถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงกลับตรัส สรรเสริญว่าเป็นเรื่องที่ดั่งงามบัณฑิตสรรเสริญ แม้พระพุทธองค์ก็เคยได้ปรนนิบัติมาในอดีตชาติ เหมือนกัน แล้วทรงเล่าเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธองค์เกี่ยวกับ ๒ ตระกูลในหมู่บ้านแห่ง หนึ่งที่ตั้งอยู่คนละฟากฝั่งแม่น้ำได้ทำตักทักกันว่า หากครอบครัวใครได้ลูกชายหรือหญิงโตขึ้นจะ ให้แต่งงานกัน ในกาลต่อมาทั้งสองตระกูลก็ได้ลูกชายและหญิงสมปรารถนา เมื่ออายุครบ ๑๖ ปี ก็ให้ทั้งสองคนแต่งงานกันโดยการคลุมถุงชน จำใจต้องแต่ง ทั้งๆที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับประเวณี เพราะ ทั้งสองเป็นสัตว์พรหมโลก ในที่สุด ทั้งสองคนนี้ก็ได้ออกบวชเป็นดาบสเจริญเมตตาจิตอยู่ในป่า หิมพานต์

ต่อมา มีบุตรด้วยกันหนึ่งคนชื่อว่าสุวรรณสามกุมารตามคำแนะนำของท้าวสักกะ เมื่อ ทั้งสองคนนี้ตาบอด เพราะโดนงูเห่าพันพิษเข้าตาในขณะที่หลบฝนบนจอมปลวกแห่งหนึ่ง สุวรรณ สามกุมารก็ทำหน้าที่เป็นลูกที่ดีเลี้ยงดูท่านทั้งสองเรื่อยมา

วันหนึ่ง ขณะที่สุวรรณสามกุมารไปตักน้ำได้ถูกพระเจ้าปิลัยกษัตริย์แห่งศรียิงเพื่อพิสูจน์ ว่าเป็นเทวดาหรือนาคได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัสแต่ก็ไม่โกรธต่อพระองค์ และสิ่งสำคัญที่สุดคือ สุวรรณสามกุมารไม่เคยคิดหวังไขในชีวิตตนเองเลย ทั้ง ๆ ที่ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ กลับเป็น ห่วงชีวิตผู้ที่อยู่เบื้องหลัง คือบิดามารดาทั้งสองผู้ตาบอด กลัวว่าท่านทั้งสองจะอดตายไม่มีใคร ดูแล สุดท้ายสุวรรณสามกุมารก็สามารถฟื้นคืนชีพได้ทั้งๆที่ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษเพราะแรง สัจ จิรียาที่บิดามารดาและเทพธิดา ได้ตั้งใจทำสัตยาธิษฐานถึงคุณงามความดีที่ลูกสุวรรณสาม กุมารได้ปฏิบัติต่อตนไม่เคยขาดตกบกพร่องนั้น

เรื่องสุวรรณสามชาดก เป็นเรื่องราวที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือการแสดงความกตัญญูทวดต่อบุคคลในครอบครัว ได้แก่บิดามารดา ปู่ย่าตายาย หรือผู้มีพระคุณต่อเรา ความกตัญญูทวดที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่าเป็นพื้นฐานของคนดี^๓ คนดีจะต้องมีความกตัญญูทวดที่เป็นเครื่องหมาย^๔ ถ้าคนใดมีความกตัญญูทวดที่ จะอยู่ที่ใดก็จะเป็นคนดีมีความกตัญญูต่อที่นั่น ไม่ว่าจะเป็ความกตัญญูต่อบุคคล สถานที่ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีวิญญูณ^๕

สถาบันแรกในสังคมไทย คือสถาบันครอบครัว โดยทั่วไปครอบครัวจะต้องประกอบด้วยสมาชิกคือ พ่อ แม่ และลูกเป็นอย่างน้อย จึงจะถือว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์^๖ แต่ในปัจจุบัน สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไป บิดามารดาและบุตรธิดา ส่วนมากไม่ได้อยู่ด้วยกัน หรืออยู่ด้วยกันแต่ความสัมพันธ์กลมเกลียวกันไม่เหมือนคนในสมัยก่อน ปัจจุบันต่างคนต่างมีภาระหน้าที่ในการทำงาน แทบจะหาเวลาว่างให้ครอบครัวไม่มี เพราะหมกมุ่นอยู่กับการทำงานต่าง ๆ นานา เมื่อความสนใจต่อกันไม่มี ความผูกพันที่จะเกิดขึ้นก็ไม่มีตามมาเหมือนกัน เมื่อพ่อแม่เริ่มแก่เฒ่าลง ในขณะที่ลูก ๆ พากันเจริญวัย จะหาใครสักคนมาเลี้ยงดูนั้นไม่มี พ่อแม่บางคนมีลูกหลานที่ตนต้องเลี้ยงดูหลายคน แต่พอลูก ๆ โตเป็นหนุ่มสาวก็พากันทอดทิ้ง ปล่อยให้ท่านอยู่ลำพัง พ่อแม่บางคนถูกลูกหลานทอดทิ้งยังไม่พอ แลมาป่วยเป็นโรคต่าง ๆ รุมเร้ายิ่งนำเวทนายิ่งนัก ดังเราจะเห็นได้จากตามข่าวหรือสื่อต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ชายสังกาศจังหวัดกาฬสินธุ์ที่เกิดมาตาบอด แต่ก่อนอาศัยญาติพี่น้องดูแล ปัจจุบันอายุ ๗๑ ปี ต้องอยู่คนเดียวเพราะญาติพี่น้องต่างแยกครอบครัว จึงไม่มีใครดูแล แลมาติดบันไดขาหัก เป็นเหตุให้เดินไม่ไหว ต้องอยู่อย่างลำบากในปัจจุบันนี้^๗

^๓ อัง.ทูก. (บาลี) ๒๐/๓๓/๖๐ - ๖๑, อัง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^๔ เลียงเชียง, พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕.

^๕ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ ฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕๐ - ๔๕๖.

^๖ สุโขทัยธรรมาราช, มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนศึกษา **Development Education** หน่วยที่ ๑-๘, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

^๗ ดูรายละเอียดในวงเวียนชีวิต <http://www.ch7.com>.

การศึกษาเรื่องสุวรรณสามชาดก นอกจากจะทราบเรื่องราวต่างๆ และหลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกแล้ว ยังสามารถทราบถึงคุณค่าของหลักธรรมที่จะนำมาปฏิบัติในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทำให้ทราบว่า บรรดาชาดกทั้ง ๑๐ เรื่องในมหานิบาตชาดกนี้ มีผู้ทำการวิจัยไปแล้ว ๒ เรื่องคือเวสสันดรชาดกและมโหสถชาดก ยังเหลืออีก ๘ ชาดก ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องสุวรรณสามชาดกนั้นมีคุณค่าต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งดังกล่าวนำมาแล้ว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องสุวรรณสามชาดก ทั้งในแง่ของความหมายและความเป็นมา หลักธรรมต่าง ๆ ในเรื่องนี้ และอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความหมายและความเป็นมาของสุวรรณสามชาดก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในสุวรรณสามชาดก
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย

๑.๓ คำจำกัดความในการวิจัย

๑.๓.๑ การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หมายถึงการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก ในด้านความหมายและความเป็นมา หลักธรรมและอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทย

๑.๓.๒ สุวรรณสาม หมายถึง พระนามของพระพุทธเจ้าที่ยังเสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตบารมีเป็นสำคัญ

๑.๓.๓ ชาดก หมายถึง เรื่องราวเกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้า สมัยที่ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ

๑.๓.๔ อิทธิพลต่อสังคมไทย หมายถึง อิทธิพลของเรื่องสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย ทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม และการศึกษา

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับสุวรรณสามชาดกในแง่ของความหมาย ความสำคัญ กำเนิด องค์ประกอบ เนื้อหาสาระ เป็นต้น รวมทั้งหลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก ได้แก่ หลักเมตตา ความกตัญญูกตเวที กฎแห่งกรรม สัจจะ และ

ทศพิชราชธรรม และอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทย ทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม และการศึกษา

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ซึ่งใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลและการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๕.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก

๑.๕.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยรวบรวมข้อมูลที่เป็นนิตยสาร ฎีกา และเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๓ ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๕.๔ เรียบเรียงข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๕.๕ สถานที่ใช้ในการค้นคว้าหาข้อมูล ได้แก่ ส่วนหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพมหานคร และวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา นครปฐม หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร และสื่อทางอินเทอร์เน็ต

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” ได้กล่าวถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติไว้ตอนหนึ่งว่า พระอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยที่มีภาพเขียนบนฝาผนังมีอยู่มาก พระอุโบสถที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมา มักจะมีภาพแสดงเรื่องไตรภูมิ มีสวรรค์ชั้นต่าง ๆ และภูมิอื่น ๆ อยู่ทางด้านหุ้มกลองหลังพระปฏิมา ด้านหน้าพระปฏิมานิยมทำภาพมารวิชัย ส่วนด้านข้างมักจะเป็นภาพเล่าเรื่องต่าง ๆ เป็นภาพพุทธประวัติบ้าง ภาพชาดกบ้าง ภาพวรรณคดีบ้าง ที่มีมากที่สุดคือภาพทศชาติ ซึ่งแสดงถึงพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ภาพเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นภาพสำหรับประกอบคำสอนของพระสงฆ์ ซึ่งมักจะใช้เรื่องชาดกเป็นเรื่องสาธกในการแสดงพระธรรม

เทศนา ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพประกอบไปด้วย และจะได้มีความซาบซึ้งในรสพระธรรมยิ่งขึ้น^๘

๑.๖.๒ พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันซ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเมตตานิพพุทธานุสราวุธ” ผลของการวิจัยนั้นพบว่า เมตตา เป็นหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาทั้งในระดับพื้นฐาน คือทำให้คนทั้งหลายเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนกันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ระดับกลาง คือช่วยพัฒนาจิตให้สะอาดบริสุทธิ์หมดลคติเลส ลดปัญหา ขจัดความทุกข์ให้เบาบาง มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง ก่อประโยชน์ให้เกิดแก่ตนและสังคมส่วนรวม ระดับสูง คือทำให้คนหมดตัวตน หมดคติเลส หมดปัญหา ไม่มีอาสวะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในจิตใจหมายถึงการบรรลุพระนิพพาน และยังได้กล่าวถึงความเกิดขึ้นแห่งเมตตาวาเกิดได้ ๓ ทางคือทางกาย วาจาและใจ เมตตาอาจก่อให้เกิดโทษได้หากถูกกิเลสครอบงำหรือปราศจากปัญญาควบคุม พร้อมทั้งกล่าวถึงอานิสงส์ที่จะได้จากการเจริญเมตตาต่อเนื่องทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่และหลังจากตายไปแล้ว เช่น ไปบังเกิดในพรหมโลกเป็นต้น^๙

๑.๖.๓ โกวิท ราชวงศ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาทัศนคติของคนชราว่าด้วยการทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยพุทธ” ซึ่งผลการวิจัยเอกสารนั้นพบว่า ความกตัญญูกตเวที คือความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และประโยชน์สิ่งของอื่น ที่มีต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แล้วประกาศและตอบแทนคุณนั้นตามความเหมาะสม มี ๕ ประเภทคือ ความกตัญญูต่อบุคคล กตัญญูต่อสัตว์ กตัญญูต่อวัตถุ สิ่งไม่มีวิญญูณ และกตัญญูต่อธรรม ความกตัญญูกตเวทีสัมพันธ์กับสัมมาทิฐิในฐานะเกื้อกูลกัน และสัมพันธ์กับหลักกรรมในฐานะมีผลถึงกัน ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า บุพการีที่เน้นในงานวิจัยครั้งนี้คือบิดามารดา ถูกยกย่องในฐานะพิเศษเป็นพรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์และอาหุไนบุคคลหรือพระอรหันต์ของบุตรธิดา ควรที่บุตรธิดาจะต้องตระหนักรู้ในบุญคุณแล้วตอบแทนด้วยการเลี้ยงดู ช่วยทำกิจธุระ ดำรงวงศ์สกุล ประพฤติตนให้สมควรได้รับทรัพย์มรดกและทำบุญอุทิศไปให้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ปัญหาการทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยปัจจุบันนั้นมาจากสาเหตุสำคัญ ๔ ประการคือปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านสังคม การปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว แนว

^๘ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๖๗.

^๙ พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันซ์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตานิพพุทธานุสราวุธ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

ทางแก้ไขจึงต้องเริ่มที่ครอบครัวก่อน คือครอบครัวต้องเสริมสร้างกันเอง โดยมีความรักความเข้าใจกันแล้วจึงให้รัฐบาลหรือสังคมที่เกี่ยวข้องช่วยสนับสนุนอีกแรง^{๑๑}

๑.๖.๔ พระมหาจุฬาลงกรณ ชูเลื้อน ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก” ผลการวิจัยพบว่า พระโพธิสัตว์ทั้งสิบองค์^{๑๒} มีความกล้าหาญ มุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีของตนเป็นอย่างยิ่งแม้ต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างที่สุด การที่พระโพธิสัตว์มีความกล้าหาญในการเผชิญกับความยากลำบากเพราะมีความต้องการที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นแรงจูงใจ แม้ว่าการกระทำของพระโพธิสัตว์บางโอกาสจะเป็นสถานการณ์ขัดแย้งทางศีลธรรม แต่พระโพธิสัตว์ก็สามารถดำรงตนอยู่ในการบำเพ็ญบารมีอย่างมั่นคง และคุณธรรมสำคัญที่ทำให้พระโพธิสัตว์มีความกล้าหาญในการบำเพ็ญบารมีได้อย่างต่อเนื่อง คือ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งความอดทนไม่หวั่นไหวและความเพียรพยายาม^{๑๓}

๑.๖.๕ นางไพลิน องค์สุพรรณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก” ได้กล่าวถึงอิทธิพลของชาดกที่มีต่อสังคมพุทธว่ามี ๓ ด้าน คือ

- ๑) อิทธิพลต่อระบบพระมหากษัตริย์
- ๒) อิทธิพลต่อศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม
- ๓) อิทธิพลด้านวัฒนธรรม ประเพณี การดำรงชีวิต

โดยได้กล่าวถึงอิทธิพลของอรรถกถาชาดกจำนวน ๓๒ ชาดก ที่มีต่อระบบพระมหากษัตริย์ตั้งแต่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป พระมหากษัตริย์แห่งศรีลังกาและพม่าจนถึงพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ อิทธิพลด้านศิลปกรรม วรรณกรรม ประติมากรรมนั้น เห็นได้จากหินสลักชาดกในอินเดีย ภาพวาดตามอุโบสถวิหารต่างๆ และที่มีอิทธิพลมากก็คือเวสสันดรชาดก รองลงมาคือพระเจ้าสิบชาติ ส่วนที่มีอิทธิพลต่อจิตรกรรมนั้นก็มีปรากฏตามวัดวาอารามต่างๆ เช่น ที่วัดเครือวัลย์วรวิหาร สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังสวยงามที่สุดรวม ๕๕๐ ชาดก ส่วนอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรม

^{๑๑} โกวิท ราชวงศ์, “หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาทัศนคติของชนชราว่าด้วยการทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยพุทธ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒} พระมหาจุฬาลงกรณ ชูเลื้อน, “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

ประเพณี การดำรงชีวิตนั้น ก็มีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนศีลธรรมต่อชาวพุทธ คติธรรมที่แทรกอยู่ในชาดกมีอิทธิพลมากต่อวิถีชีวิตชาวไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตตามแบบวิถีชีวิตในชาดกนั้นยังปรากฏมีอยู่^{๑๒}

๑.๖.๖ รองศาสตราจารย์ประทีป ชุมพล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม” ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า นิบาตชาดก ที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังและจิตรกรรมที่ปรากฏบนแผ่นหินหรือพระภูก่อเป็นเรื่องที่น่ามาจากพระไตรปิฎกซึ่งอยู่ในหมวดพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ซึ่งมี ๕๔๗ เรื่อง ซึ่งเรื่องที่แพร่หลายในประเทศไทย ที่รู้จักกันทั่วไปคือเรื่องในทศชาติหรือที่เรียกว่านิบาตชาดก ๑๐ เรื่อง และเป็นที่ยอมรับกันมากได้แก่ เรื่องพระมหาชาติหรือเรื่องพระเวสสันดรอันเป็นพระชาติที่ายสุดของพระโพธิสัตว์ ปรากฏในวรรณคดีไทยที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้นคือมหาชาติคำหลวง ซึ่งต่อมามีการแต่งเป็นคำประพันธ์อื่น ๆ เช่น แต่งเป็นคำกาพย์ เป็นร้อยยาว เป็นต้น และเป็นที่ยอมรับมาเทศน์จนกลายเป็นประเพณีการเทศน์มหาชาติอันเป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว เมื่อมาถึงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ก็เป็นที่นิยมกันแพร่หลายกันมากขึ้น จนเป็นเรื่องที่จำเป็นที่สุดในความเชื่อของคนไทยที่ต้องฟังเทศน์มหาชาติเรื่องมหาเวสสันดร เพราะเกี่ยวข้องกับความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์และพระศรีอาริยมตไศรย์^{๑๓}

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า ชาดกมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยกรุงพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ต่อมานิยมนำเอาเรื่องราวในชาดกต่าง ๆ มาวาดเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น โดยเฉพาะทศชาติชาดกเรื่องเวสสันดรชาดกคนไทยนิยมฟังกันมาก ส่วนสุวรรณสามชาดก แม้จะมีผู้เรียบเรียงออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน แต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยในแง่มุมต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นชาดกที่สอนคนให้มีความกตัญญูกตเวทีและมีเมตตาต่อกัน ฉะนั้น การศึกษาเรื่องราวชาดกนี้ จะทำให้เราเข้าใจในเรื่องราวนี้มากยิ่งขึ้น ทำให้มองเห็นคุณค่าของหลักธรรมและอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

^{๑๒} นางไพลิน องค์กรสุวรรณ, “การศึกษาวិเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๘ - ๑๗๒.

^{๑๓} รองศาสตราจารย์ประทีป ชุมพล, จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๒.

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการศึกษาวิจัยเรื่องสุวรรณสามชาดกนี้ มีประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ทำให้ทราบความหมายและความเป็นมาของสุวรรณสามชาดกได้อย่างถูกต้อง

๑.๗.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ

บทที่ ๒

ความหมายและความเป็นมาของเรื่องสุวรรณสามชาดก

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของชาดก

๒.๑.๑ ความหมายของชาดก

ชาดกเป็นเรื่องราวที่รวบรวมเรื่องการทำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัทในสมัยพุทธกาล และพุทธสาวกได้ทรงจำสืบ ๆ กันมาด้วยมุขปาฐะ ก่อนที่จะมีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรในคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำว่า ชาดก มาจาก ชาด บทหน้า เก ธาตุในความออกเสียง, กล่าว สำเร็จรูปเป็นชาดก (เป็นบทวิเสสณะของวัตถุ) แปลว่า แสดงสิ่งที่เกิดมาแล้ว^๑ หมายถึง กล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของพระพุทธเจ้า

การให้ความหมายของคำว่า ชาดก พระอรรถกถาจารย์ และพระฎีกาจารย์ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

๑) ชาดก แปลว่า “กล่าวปรารภเหตุเมื่อเกิดเรื่องขึ้น”^๒

๒) ชาดก แปลว่า “กล่าว ตรัส (หรือ) ประกาศ บวรพริษาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เกิด มี (หรือ) ประพฤติในกาลก่อน”^๓

๓) ชาดก แปลว่า “เรื่องที่เป็นเหตุตรัส กล่าว (หรือ) ประกาศ บวรพริษาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เกิด มี (หรือ) ประพฤติในกาลก่อน”^๔

^๑ หลวงเทพคุณานุศิษย์ (ทวี ธรรมรัช ป.ธ.), ธาตุปุ่ที่ปีกา หรือ พจนานุกรม บาลี - ไทย แผนกธาตุ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๘๘.

^๒ สัพพพุทธธานิ สมมติสวริธา ฌมมตา ฯเปฯ อุปฺปนฺนาย อฏฺฐุปฺตติยา ชาตกกถณิ, ชุ.พฺพุทฺธ.อ. (บาลี) ๔๓๒ - ๔๓๓.

^๓ ชาตี ภูติ ปุราภูติ ภควโต ปุพฺพจริยิ กายติ กเถติ ปกาเสตีติ ชาตกั, สารตุถ. ฎีกา (บาลี) ๑/๑๒๗.

^๔ ชาตี ภูติ ปุราภูติ ภควโต ปุพฺพจริยิ กายติ กเถติ ปกาเสตี เอเตนาตี ชาตกั, ที.สี.ฎีกา (อภินว) (บาลี) ๑/๑๕๘.

๔) ชาตก แปลว่า “ข้อความที่ท่านกล่าวแสดงจริยวัตรของพระผู้มีพระภาค ซึ่ง
เกิดมาแล้ว ล่วงไปแล้ว ในที่นี้ ท่านหมายถึงเอาชาตกบาลี”^๕

๕) ชาตก แปลว่า “เรื่องที่เป็นเหตุตรัสถึงความประพฤติของพระองค์ (พระผู้มี
พระภาค) ที่เกิดมี(ใน)อดีต”^๖

อนึ่ง การให้ความหมายของคำว่า ชาตก ในปัจจุบันมีเอกสารงานวิจัยตลอดทั้งผู้รู้
ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง เรื่องของ
พระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อนๆ^๗

ในสารานุกรมวรรณคดี ได้ขยายความเพิ่มเติมเอาไว้ว่า “ชาตก” มาจาก ภาษามคธ
แปลว่า “เกิดแล้ว” หมายถึง เรื่องราวของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่เกิดมาแล้วในชาติก่อน
ๆ ชาตกต่าง ๆ จะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ แสวงบุญเพิ่มพูนบารมีเพื่อ
หาทางหลุดพ้น นับตั้งแต่เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นมนุษย์และเทวดา ก่อนที่จะมาประสูติเป็น
เจ้าชายสิทธัตถะ”^๘

ในสังกัณฐนิชาตุมาลา ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชื่อว่า ชาตก เพราะเป็นเครื่องแสดง
เรื่องราว (จริยวัตร) ของพระผู้มีพระภาคที่เคยเกิดหรือปฏิบัติมาแล้ว^๙

สุชีพ ปัญญาอนุภาพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า ชาตก หรือชาตก แปลว่า ผู้เกิด
คือเล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าทรงเวียนว่ายตายเกิด ถือกำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะผจญกับ

^๕ ชาตกํ นามาทิ ชาตํ ภูตํ อตีตํ ภควโต จริยํ, ตํ กิยติ กถียติ เอเตนาคิ ชาตกํ. ชาตกปาฬิ หิ
อิธ ชาตกนุติ วุตตะ, พุ.ชา.ฎีกา (บาลี) ฉบับ CD - ROM ธรรมทานของฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๘.

^๖ ชาตํ ภูตํ อตีตํ อุตตโน จริตํ กายติ กเถติ ภควา เอเตนาคิ ชาตกํ ชาตกปาฬิ หิ อิธ “ชาตกนุติ
วุตตะ, นีติ. ธา. (บาลี) ๒๗๕.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊ค
พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๕.

^๘ ประพัฒน์ ศรีณรงค์ และสงวน อึ้งคง, สารานุกรมวรรณคดี, (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า
, ๒๕๐๕), หน้า ๑๖๓.

^๙ พระอัครกวีสังเระ, สังกัณฐนิชาตุมาลา, แปลโดย พระมหานิมิต ฐมฺสาโร ป.ธ. ๘ และคณะ,
(กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆษ นครปฐม, ๒๕๔๖),
หน้า ๒๘.

เหตุการณ์ดีบ้าง ชั่วบ้าง แต่ก็ได้พยายามทำความดีติดต่อกันมาบ้าง น้อยบ้างตลอดมา จนเป็นพระพุทธรูปเจ้าในชาติสุดท้าย^{๑๐}

เปลื้อง ณ นคร ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาตก หมายถึงเรื่องราวของพระพุทธรูปเจ้าที่มีมาในชาติก่อน เป็นชื่อคำสอนหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา^{๑๑}

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาตก ได้แก่ระเบียบคำที่ทรงแสดงถึงบุรพจริยา คือความประพฤติที่เคยทรงทำมาแต่ปางก่อน หรือธุรกิจที่เคยทรงทำมาแต่ชาติหนหลังรวมทั้งบุรพกิจของพระสาวกด้วย^{๑๒}

ฐานิสร์ ชاکรัตพงษ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า ชาตก เมื่อกล่าวตามมติของโบราณจารย์และในแง่ที่เป็นวรรณคดีของพระพุทธศาสนา ได้แก่เรื่องพระโพธิสัตว์ หรืออดีตชาติของพระพุทธรูปเจ้าที่ได้แสดงบทบาท ความเป็นวิบุรุษหรือบทบาทอื่น ๆ ฉะนั้น คำนี้อาจแปลความหมายได้ว่า เรื่องของพระโพธิสัตว์ แต่การแปลความหมายที่ใช้กันทั่วไปนั้นก็คือเรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธรูปเจ้า นอกจากนี้ ยังหมายถึงการรวบรวมชาตกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาอีกด้วย^{๑๓}

ที.ดับบลิว เดวิดส์ (T.W. Rhys Davids) ผู้เชี่ยวชาญการตีพิมพ์ ได้อธิบายคำว่า ชาตก ไว้ในพจนานุกรมคำศัพท์ภาษาบาลีไว้ว่า หมายถึง เรื่องราวของการเสวยพระชาติก่อน ๆ ของพระพุทธรูปเจ้า และเป็นชื่อหนังสือเล่มหนึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งแต่งคำประพันธ์(คาถา) ไว้ ๕๔๗ เรื่อง^{๑๔}

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คำว่า ชาตก จึงหมายถึงเรื่องราวในอดีตของพระพุทธรูปเจ้านั่นเอง ที่พระพุทธรูปองค์ทรงยกนำมาแสดงให้สาวกฟังโดยปรารภเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน อันสอดคล้องกับเรื่องราวในชาตกนั้น ๆ

^{๑๐} สุชีพ ปัญญาภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๑๔.

^{๑๑} เปลื้อง ณ นคร, พจนะ - สารานุกรมฉบับทันสมัย เล่ม ๑, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๑๖๔.

^{๑๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี), ปรีทรรศน์เวสสันดรชาตก, (พระนคร : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๖.

^{๑๓} ฐานิสร์ ชاکรัตพงษ์, “ความรู้เรื่องชาตก” อักษรสาร, พิมพ์เนื่องในโอกาสงานสี่ศาสตราจารย์ ๘ กันยายน ๒๕๑๕, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๐.

^{๑๔} T.W. Rhys Davids & William, Stede, **The Pali Text Society's Pali - English Dictionary** (London : Luzac and Company, 1966), p. 281.

ชาคกต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงระลึกได้อย่างแม่นยำด้วยบุพเพนิวาสานุสติญาณ แล้วทรงนำมาแสดงแก่ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ที่ทำให้ทรงแสดงชาคก หรือผู้ที่นำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่กำลังถกเถียงกัน มาราบทูลให้ทรงทราบแล้วเป็นเหตุให้ทรงแสดงชาคก ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เราตถาคต ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ (คือ) ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑ แสนชาติบ้าง หลาย ๆ กัปบ้าง ระลึกได้ว่า ในชาติโน้น เราตถาคตมีชื่อมีวงศ์ตระกูลอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น กินอาหารอย่างนั้น มีสุขมีทุกข์อย่างนั้น มีอายุเท่านั้น ตายจากอภัพนั้นแล้วไปเกิดในภพโน้น เราตถาคตอยู่ในภพนั้นมีชื่อมีวงศ์ตระกูลอย่างนั้น กินอาหารอย่างนั้น มีสุขมีทุกข์อย่างนั้น มีอายุเท่านั้น ตายจากอภัพนั้นแล้วมาเกิดในภพนี้ เราตถาคตระลึกชาติได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปพร้อมทั้งชีวประวัติ^{๑๕}

ดังนั้น เรื่องราวที่ปรากฏในชาคกต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงกับพุทธบริษัทต่างๆ จึงเป็นเรื่องจริงแท้แน่นอน และมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลแล้ว เป็นเรื่องจริงที่มีมาในอดีตที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงโดยทรงใช้บุพเพนิวาสานุสติญาณ มิใช่มาแต่งเพิ่มในภายหลัง

เรื่องราวชาคกต่าง ๆ มีปรากฏอยู่ในชาคกปาติและชาคกอัฐฐกถา ที่ปรากฏในชาคกปาติหรือพระไตรปิฎกนั้น เป็นถ้อยคำโต้ตอบกันที่เราไม่ค่อยเข้าใจเหมือนในอรรถกถาชาคก ทั้งนี้ก็เพราะว่า ชาคกในพระไตรปิฎกนั้นเป็นตัวแก่นของชาคก ได้แก่พุทธพจน์ และคำโต้ตอบกันก็เป็นพุทธพจน์ ไม่มีเรื่องเล่าประกอบเหมือนในอรรถกถาชาคก^{๑๖} ดังนั้น ผู้ศึกษาชาคกจะให้เข้าใจจริง ๆ นั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาเล่าเรียนเนื้อหาทั้งในชาคกและอรรถกถาชาคก ประกอบกันไป เหมือนผู้ที่เรียนธรรมบทจำเป็นต้องศึกษาเรื่องราวทั้งในธรรมบทและอรรถกถาธรรมบทประกอบ^{๑๗}

^{๑๕} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๒/๕, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๒/๖.

^{๑๖} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), “ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลของพระไตรปิฎก”, พุทธจักร, ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๕ (กันยายน ๒๕๓๕), : ๗ - ๘.

^{๑๗} ชาคกภาณเคน สาธุจกั ชาคกั อุกกเหตุพพ, ตโต โอรัน วญญติ. รมมปทมปิ สท วคคณา อุกกเหตุ วญญติ, วิ.มหา.อ. (บาลี) ๒/๓๑๘, วิ.สงคท. (บาลี) ๑๕๐.

ชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดกपालีกีมีหลายเรื่องที่มีได้ยกขึ้นเป็นชาดก^{๑๔}

นอกจากนี้ คำว่า ชาดก ยังใช้ในความหมายว่าพระชาติเพื่อเชื่อมโยงกับเรื่องราวของพระองค์ในอดีตกับปัจจุบันที่เราเรียกกันโดยทั่วไปว่าการกลับชาติมาเกิด^{๑๕} เป็นชื่อของคัมภีร์หนึ่งในนวัคส์ตฤศาสน์ อันหมายถึง หลักคำสอนของพระศาสดาคือพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ ๕ ได้แก่ สุตตะ เถยยะ เวยยาकरणะ กาธา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัปภูตัมมะ เวทลละ^{๑๖}

สรุปได้ว่า ความหมายของชาดก หมายถึง เรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงยกขึ้นมาแสดงปรากฏเหตุการณ์ในปัจจุบันเป็นพระชาติที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เรื่องราวชาดกต่าง ๆ เป็นเรื่องจริงที่พระพุทธองค์ทรงระลึกได้ด้วยบุพเพนิวาสานุสติญาณ ไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นในภายหลัง เรื่องราวชาดกต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกเป็นบทสนทนากันที่ถือว่าเป็นแก่นเรื่องที่สำคัญ ยากสำหรับผู้ที่มีได้ศึกษาอรรถกถาชาดกประกอบ และเป็นหลักคำสอนหนึ่งในนวัคส์ตฤศาสน์

๒.๑.๒ ความสำคัญของชาดก

ความสำคัญของชาดก จากการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

๑) เป็นหลักคำสอนหนึ่งในนวัคส์ตฤศาสน์ ชาดกถือว่าเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอยู่ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า นวัคส์ตฤศาสน์ ก่อนที่จะมีการสังคายนา แล้วแยกออกไปเป็นหมวดหนึ่งในขุททกนิกาย

๒) เป็นชีวประวัติของพระโพธิสัตว์ในด้านการบำเพ็ญบารมี พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จะต้องได้บำเพ็ญบารมีมาก่อน พระพุทธองค์ต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ นานัปการ ถึงขั้นแลกด้วยชีวิตก็ยอม เพื่อแลกกับพระสัพพัญญูญาณ

๓) เป็นชาดกที่ทรงยกขึ้นมาตรัสเพื่อแก้ปัญหาในปัจจุบัน ชาดกทุกเรื่องในชั้นอรรถกถา จะมีการปรารภเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก่อน โดยเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ตัดสินปัญหาด้วยพระองค์ โดยการยกเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธองค์ขึ้นมาเล่าเพื่อแก้ปัญหาในปัจจุบันนั้น

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน รังษี สุทนต์, *อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๒*, โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ ภาค ๒ ปีที่ ๖ ระหว่างวันที่ ๒๘ มกราคม - ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖,) หน้า ๑๓๒ - ๑๓๓.

^{๑๕} (ชาดกสทุโท) ชาดิยมปิ วุตตติ ชาดกั สโมธานเสีตือาทีสุ, ขุ.ชา.ฎีกา. (บาลี) ฉบับ CD-ROM ธรรมทานของฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๘.

^{๑๖} ม.ญ. (บาลี) ๑๒/๒๓๘/๒๐๐, ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๒.

๔) เป็นชาดกที่กล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดในสมัยพุทธองค์ ชาดกทุกเรื่อง ตอนจบของชาดกจะมีการตรัสสรุปบุคคลหรือสัตว์ที่สำคัญ ๆ ในเรื่องที่ยกขึ้นมาเล่าว่า มีใครบ้างที่กลับชาติมาเกิดในสมัยพุทธองค์ เพื่อเป็นเครื่องยืนยันถึงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นต้นเหตุในเรื่องปัจจุบันนั้นว่าเหมือนกับพฤติกรรมในอดีตชาติ

๒.๒ ความหมายของคำว่าสุวรรณสามกุมาร

คำว่า “สุวรรณสามกุมาร” แยกออกเป็น ๓ คำ คือ สุวรรณ + สาม + กุมาร สุวรรณแปลว่าทอง^{๒๑} สาม แปลว่า คำ, คำกล้า, เขียว, เขียวคราม, เหลือง^{๒๒} ส่วนคำว่า กุมาร แปลว่า เด็ก, เด็กชาย, กุมาร^{๒๓} รวม ๓ คำเข้าด้วยกันเป็น สุวรรณสามกุมาร แปลว่า เด็กมีผิวพรรณสีเหลืองดุจทอง

หากเราพิจารณาการใช้ถ้อยคำ “สุวรรณสามกุมาร” ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว จะเห็นข้อแตกต่างกันดังนี้

ในพระไตรปิฎก คำว่า “สุวรรณ” มีปรากฏเฉพาะคำนำหน้าชื่อของชาดกเรื่องสุวรรณสามชาดกเท่านั้น แต่ในเนื้อหาของพระคานานั้นไม่ปรากฏมีคำว่า “สุวรรณ” นำหน้าเลย คงมีเฉพาะคำว่า “สาม” เท่านั้น ดังถ้อยคำที่สุวรรณสามกุมารกล่าวกับพระเจ้าปิลชกัษ์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นบุตรของนายพราน พวกญาติต่างเรียกข้าพระองค์เมื่อยังมีชีวิตอยู่ว่า สาม วันนี้ ข้าพระองค์นั้นเข้าไปในปากแห่งความตายจึงนอนอยู่อย่างนี้”^{๒๔} และว่า “ในกาลที่เราเป็นดาบสชื่อสาม ถูกทำวสัฏกะเชื้อเชิญมาอยู่ในป่า เรากับราชสีห์และเสือโคร่งในป่าใหญ่ต่างน้อมเมตตาเข้าหากัน”^{๒๕} แม้คำว่า “กุมาร” ที่ต่อท้ายคำว่า “สาม” นี้ก็ไม่เหมือนกัน

ส่วนในอรรถกถาชาดก มีคำว่า “สุวรรณ” นำหน้าและคำว่า “กุมาร” ตามหลัง เหตุผลที่ตั้งชื่อว่าสุวรรณสามกุมารนั้น เป็นเพราะในเวลาเกิดมีผิวพรรณดุจทองคำ ดังข้อความว่า “ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์จุติจากเทวโลก ถีอปฏิสนธิในท้องนางปาริกายาณี กาลล่วงไป

^{๒๑} พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคธ - ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : เรื่องปัญญา, ๒๕๔๕), หน้า ๗๖๒.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓๕.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

^{๒๔} พุ.ชา. ม. (บาลี) ๒๘/๓๐๒/๑๕๕, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๐๒/๒๓๐.

^{๒๕} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๑๑๑/๖๒๕, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๑๑/๗๒๒ - ๗๒๓.

ได้สิบเดือน นางคลอดบุตรมีผิวพรรณดั่งทองคำ ด้วยเหตุนี้เอง บิดามารดาจึงตั้งชื่อบุตรว่า สุวรรณสามกุมาร^{๒๖}

สาเหตุที่ในอรรถกถามีคำว่า “สุวรรณ” นำหน้าชื่อ “สาม” นี้ สันนิษฐานว่ามาจาก ๒ สาเหตุคือ สาเหตุแรกนั้น เรียกตามชื่อชาดกในพระไตรปิฎกนั้นโดยตัดคำว่า ชาดก ออก ส่วนสาเหตุที่สองนั้น เรียกตามลักษณะผิวพรรณ เพราะวันที่เกิด สามกุมารมีผิวพรรณดุจทองคำ จึงได้นำเอาคำว่า “สุวรรณ” มาเพิ่มหน้าชื่อเป็น “สุวรรณสาม” เหมือนพระอัญญาโกณฑัญญะ เดิมท่านชื่อว่า “โกณฑัญญะ” เมื่อเข้ามาบวชแล้วได้ฟังธรรมจักกัปปวัตตนสูตรจนได้ดวงตาเห็นธรรม ทำให้พระพุทธรูปทรงเปล่งอุทานขึ้นว่า “อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญญะ” ต่อมาชื่อของท่านจึงมีคำว่า “อัญญา” นำหน้า เป็น อัญญาโกณฑัญญะ^{๒๗} เพื่อเป็นเกียรติประวัติท่าน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คำว่า สุวรรณสามกุมาร ในพระไตรปิฎก จะไม่มีคำว่า “สุวรรณ” นำหน้า และคำว่า “กุมาร” ตามหลัง คงเรียกเฉพาะคำว่า “สาม” เท่านั้น แต่ถ้าเรียกตามอรรถกถาแล้ว จะมีคำว่า “สุวรรณ” นำหน้า และมีคำว่า “กุมาร” ตามหลัง เป็น “สุวรรณสามกุมาร” ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเรียกว่า สุวรรณสามกุมาร ตามนัยอรรถกถา เพื่อง่ายต่อการวิจัย

๒.๓ กำเนิดสุวรรณสามกุมาร

การถือกำเนิดสุวรรณสามกุมารนี้ เป็นคำแนะนำของท้าวสักกะที่เล็งเห็นวิบากกรรมของดาบสและดาบสินีที่ตามบอดอยู่กลางป่าใหญ่ไม่มีใครเลี้ยงดู จึงได้เสด็จลงมาแนะนำให้ทั้งสองมีบุตรด้วยกัน ทั้งสองปฏิเสธไม่ยุ่งเกี่ยวกับทางประเวณี แม้ตายก็ยอม แต่พอได้ฟังข้อเสนอของท้าวสักกะแนะนำว่า ไม่จำเป็นต้องเสพเมถุนก็สามารถมีบุตรได้ ด้วยการใช้นิ้วแม่มือลูบคลำสะดือในเวลานางปาริกาดาบสินีมีประจำเดือน

ในเรื่องของการกำเนิดสุวรรณสามกุมารนี้ พระเจ้ามีลินที่ก็ยังทรงเกิดความสงสัยว่ามีไม่ครบองค์ ๓ ตามที่พระพุทธรูปทรงตรัสไว้เหมือนกัน^{๒๘} เพราะมีเพียงองค์ ๒ เท่านั้น ได้แก่ใน

^{๒๖} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๖, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๖๖.

^{๒๗} เลียงเชียง, **มนต์พิธีพืชมงคล**, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๓๔), หน้า ๕๐.

^{๒๘} องค์ประกอบของการถือกำเนิดมนุษย์มี ๓ อย่าง คือ ๑) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน ๒) มารดามีระดู

คราวนางปาริชาติบาสินีมีระดู (ประจำเดือน) และสุวรรณสามกุมารลงมาเกิด^{๒๕} ซึ่งพระนาคเสนก็ได้ทูลยืนยันว่า การถือกำเนิดของสุวรรณสามกุมารนั้นมีครบทั้งองค์ ๓ ตามพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ไม่มีผิด ดังข้อความว่า “ครั้นถึงวันพระอินทร์กำหนด นางปาริชาติบาสินีก็มีระดูมา ส่วนพระทูลฤๅษีก็ปรามาสลงที่นาภีพระปาริชาติด้วยแม่มีมือข้างขวา ส่วนว่าเทพบุตรก็จุติลงปฏิสนธิเป็นสันนิบาต ๓ ประการ ดังวิสัยนามาจะนี้”^{๒๖}

นอกจากนี้ พระนาคเสนยังได้อธิบายถึงลักษณะอัชฌาจารคือการมีเพศสัมพันธ์กันระหว่างชายกับหญิงว่ามีลักษณะกิริยาอาการแตกต่างกันไป สรุปได้ดังนี้

๑) มูลสันนิบาต ได้แก่ สันนิบาตอันเป็นต้นเค้า เช่น การยืมเข็มให้กัน การพุดจาปราศรัยกัน การจ้องมองนัยน์ตากัน (สบตา ปราศรัย หรือ ยืมให้กัน)

๒) อามสนสันนิบาต ได้แก่ การสัมผัสร่างกายกันระหว่างชายกับหญิง (ลูบคลำหรือเคล้าคลึงกายกัน)

๓) โกกันตีสันนิบาต ได้แก่ การล่วงล้ำกัน (มีเพศสัมพันธ์กัน)^{๒๗}

ดังนั้นกิริยาที่ทูลฤๅษีใช้มือเบื้องขวาลูบคลำสะดือของนางปาริชาติบาสินีนั้น จึงจัดว่าเป็นอามสนสันนิบาต

อนึ่ง การถือปฏิสนธิของสัตว์นี้ พระนาคเสนยังได้กล่าวเอาไว้อีกว่า ไม่จำเป็นต้องมีเพศสัมพันธ์กันก็ได้ เป็นแต่ถูกต้องร่างกายกันก็สามารถตั้งครรภ์ได้ เปรียบเหมือนการผิงไฟแค่เข้าไปอยู่หรือนั่งใกล้ ๆ ก็สามารถให้ความอบอุ่นได้ ไม่จำเป็นต้องเข้าไปนั่งผิงอยู่ในกลางกองไฟ และท่านยังได้กล่าวไว้ต่ออีกว่า การถือปฏิสนธิของสุวรรณสามกุมารนี้ ถือว่าเป็นการถือปฏิสนธิด้วยการรับคำนิมนต์ของพระอินทร์ ซึ่งเทพบุตรที่พระอินทร์นิมนต์ให้ลงมาปฏิสนธินั้นมี ๔ พระองค์เท่านั้น คือ

^{๒๕} อชฎจ ทูวินุณี สุนนิปาตา คพุกสุส อวุกกนุติ ทิสสุตติ, ทูกุลเลน ตาปเสน ปาริกาย ตาปสียา อุตุนิกานเถ ทกขิณเณน หตถงคฺกุเจเน นากิ ปรามภูจา, ตสฺส เตน นากิปรามสเนน สามกุมารโ นินุพฺพโต, มิลินุท. (บาลี) ๖/๑๓๖.

^{๒๖} ตสฺมี มหาราช ทิวเส ตาปสี จ อุตุนิ ปุปฺพวตี อโหสิ, เทวปฺโต จ ตตฺถูปโต ปจฺจุปฺภูติโต อโหสิ, ตาปโส จ ทกขิณเณน หตถงคฺกุเจเน ตาปสียา นากิ ปรามสิ, อิติ เต ตโย สุนนิปาตา อเหตุ, มิลินุท. (บาลี) ๖/๑๓๕.

^{๒๗} มหาเถรสมาคม, มิลินทปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (ในงานฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก), (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑๕.

- ๑) พระยาสุรราช
- ๒) ท้าวมหาปนาท
- ๓) พระสุวรรณสาม
- ๔) พระเวสสันดร^{๓๒}

ใน ปฐมสมันตปาสาทิกา ได้กล่าวถึงสตรีสามารถตั้งครรภ์ได้ ด้วยสาเหตุ ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) เพราะการเคล้าคลึงกายกัน
- ๒) เพราะการใช้ผ้า
- ๓) เพราะการคั้นน้ำอสุจิ
- ๔) เพราะการลูบคลำสะตือ
- ๕) เพราะการจ้องดู
- ๖) เพราะการไต่ยีนเสียง
- ๗) เพราะการได้สูดกลิ่น^{๓๓}

โดยได้อธิบายและยกตัวอย่างของบุคคลและสัตว์ที่ตั้งครรภ์ ๓ อย่างนี้เอาไว้ พอสรุปได้ดังนี้

๑) การตั้งครรภ์เพราะการเคล้าคลึงกายกัน ได้แก่ การตั้งครรภ์ของสตรีในเวลาที่มีความกำหนัดเพราะมีประจำเดือน ถูกผู้ชายลูบไล้ตามเรือนร่างเคล้าคลึงกายตน เกิดความยินดีในการเคล้าคลึงกายของฝ่ายชายนั้น นี้เรียกว่า การตั้งครรภ์เพราะการเคล้าคลึงกายกัน (มีเพศสัมพันธ์กัน)

๒) การตั้งครรภ์เพราะการใช้ผ้า ได้แก่ การตั้งครรภ์ของสตรีโดยการนำเศษผ้าที่เป็นอสุจิสอดเข้าไปในช่องคลอดตน ตัวอย่างเช่น นางภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาของพระอุทัยเถระ ได้ใช้ปากอมน้ำอสุจิไว้ แล้วใช้ชายผ้าที่เป็นอสุจิสอดเข้าไปในช่องคลอดตน นี้เรียกว่า การตั้งครรภ์เพราะการใช้ผ้า

๓) การตั้งครรภ์เพราะการคั้นน้ำอสุจิ ได้แก่ การตั้งครรภ์ของสัตว์โดยการคั้นน้ำปัสสาวะที่ปนเปื้อนน้ำอสุจิแล้วเกิดการตั้งครรภ์ ตัวอย่างเช่น แม่น้ำหนึ่งวันในขณะมีระดูได้

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓.

^{๓๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ ฯ :

เดินมาค้ำน้ำปีศาจที่ปนน้ำอสุจิของคาบสที่ถ่ายไว้ ต่อมาก็ตั้งท้องคลอดลูกเป็นมิลิศคาบส
นี้เรียกว่า การตั้งครรภ์เพราะการค้ำน้ำอสุจิ

๔) การตั้งครรภ์เพราะการลูปคล้ำสะคือ ได้แก่ การตั้งครรภ์ของสตรีโดยการใช้มือ
ลูปคล้ำสะคือในเวลามีระดู ตัวอย่างเช่น ท้าวสักกะได้ลงมาแนะนำให้ทูลุบัณฑิตใช้นิ้วมือลูป
คล้ำสะคือนางปาริกาคาบสินีในเวลามีประจำเดือน แล้วเกิดตั้งครรภ์ คลอดสุวรรณสามกุมารใน
เวลาต่อมา นี้เรียกว่า การตั้งครรภ์เพราะการลูปคล้ำสะคือ

๕) การตั้งครรภ์เพราะการจ้องดู ได้แก่ การตั้งครรภ์ของสตรีที่เกิดความกำหนัดใน
เวลามีระดู ไม่ได้การเคล้าคลึงกายจากบุรุษ จึงได้ไปแอบจ้องดูบุรุษด้วยอำนาจความกำหนัด
พอใจ แล้วเกิดตั้งครรภ์ ตัวอย่างเช่น นางสนมชาววังได้ไปจ้องดูบุรุษในเวลาตนมีระดู แล้วเกิด
ตั้งครรภ์ นี้เรียกว่า การตั้งครรภ์เพราะการจ้องดู

๖) การตั้งครรภ์เพราะการไต่ยีนเสียง ได้แก่ การตั้งครรภ์ของสัตว์บางชนิดเพราะ
ไต่ยีนเสียง ตัวอย่าง เช่นนางนงกยงไต่ยีนเสียงฟาร้องในเวลามีระดู แม่ไก่บางคราวไต่ยีนเสียง
ไต่ตัวผู้ซันก็ตั้งครรภ์ หรือ แม่โคไต่ยีนโคตัวผู้ร้องก็ตั้งครรภ์ นี้เรียกว่า การตั้งครรภ์เพราะการ
ไต่ยีนเสียง

๗) การตั้งครรภ์เพราะการไต่สุดกลิ่น ได้แก่ การตั้งครรภ์ของสัตว์บางชนิด
เพียงแต่ไต่กลิ่นเท่านั้น ตัวอย่าง เช่น แม่โคบางตัว บางครั้งก็ตั้งครรภ์ได้เพราะไต่กลิ่นของโคตัว
ผู้ นี้เรียกว่า การตั้งครรภ์เพราะการไต่สุดกลิ่น

จะเห็นได้ว่า การตั้งครรภ์นั้น มิได้มีเฉพาะการมีเพศสัมพันธ์กันเท่านั้น ยังมีสาเหตุ
อย่างอื่นที่ทำให้ผู้หญิงหรือสัตว์ตัวเมียบางชนิดตั้งครรภ์ได้ ที่สำคัญคือผู้หญิงหรือสัตว์ตัวเมีย
นั้นจะต้องมีระดู แม้ในปัจจุบันวงการแพทย์ก็ยังสามารถผสมเทียมสัตว์จนตั้งท้องได้สำเร็จ
โดยการฉีดน้ำเชื้อเข้าไปในช่องคลอดเวลาสัตว์ตัวเมียพร้อมผสมพันธุ์นั้น

อย่างไรก็ตาม ตามทัศนะแห่งชีววิทยาสมัยใหม่ มีความเชื่อว่า ชีวิตใหม่นั้นจะ
เริ่มต้นเมื่อมีเชื้ออสุจิของบิดาเข้าไปผสมกับไข่ของแม่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว หากพิจารณาตาม
ถ้อยคำนี้จะเห็นว่า วิทยาศาสตร์ได้พูดถึงปัจจัยแห่งการตั้งครรภ์เพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ เชื้อ
อสุจิ ผสมกับ ไข่ แล้วเกิดเป็นชีวิตใหม่ขึ้นมา แต่ในทัศนะพุทธศาสนาได้ระบุถึงปัจจัยที่ ๓

เพิ่มเข้ามาด้วย ซึ่งปัจจัยที่ ๓ นี้ เป็นการพูดถึงสภาวะทางด้านจิตใจหรือวิญญาณล้วน ๆ^{๓๔}
ดังในมัชฌิมนิกาย^{๓๕} ได้ระบุเอาไว้ ดังนี้

๑) หากบิดามารดามีเพศสัมพันธ์กันในขณะที่มารดาไม่มีระดู และสัตว์ที่จะมาปฏิสนธิไม่มี ก็ไม่เกิดการตั้งครรภ์ได้

๒) หากบิดามารดามีเพศสัมพันธ์กันในขณะที่มารดา มีระดู แต่สัตว์ที่จะมาปฏิสนธิไม่มี ก็ไม่เกิดการตั้งครรภ์ได้

๓) แต่หากบิดามารดามีเพศสัมพันธ์กันในขณะที่มารดา มีระดู และมีสัตว์ที่จะมาปฏิสนธิก็มาปรากฏ การตั้งครรภ์ก็เกิดขึ้น^{๓๖}

ดังนั้น ทศนะระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์จึงมีความแตกต่างกันในเรื่องของการตั้งครรภ์ กล่าวคือ วิทยาศาสตร์กล่าวถึงเฉพาะอสุจิกับไข่ผสมกันเท่านั้น มิได้กล่าวถึงสัตว์ที่จะมาเกิดที่เรียกว่า คันธัพพะ หรือ ปฏิสนธิวิญญาณ แต่พระพุทธศาสนากล่าวถึงองค์ประกอบของการตั้งครรภ์ว่า จะต้องครบองค์ ๓ ได้แก่ บิดามารดามีเพศสัมพันธ์กัน มารดามีประจำเดือน และมีคันธัพพะมาปรากฏ จึงจะเกิดการตั้งครรภ์ได้

ผู้วิจัยมีทศนะว่า องค์ประกอบข้อแรกที่ว่าบิดามารดาอยู่ร่วมกันหรือมีเพศสัมพันธ์กันนั้น น่าจะเป็นวิธีหนึ่งของการนำเอาเชื้ออสุจิเข้าไปผสมกับไข่ในมดลูกของฝ่ายหญิงโดยวิธีทางธรรมชาติ เพราะมีหลายวิธีในทางพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวเอาไว้ถึงการตั้งครรภ์โดยไม่จำเป็นต้องผ่านการมีเพศสัมพันธ์กันเลยดังกล่าวมาแล้วนั้น ฉะนั้น ผู้สนใจเรื่องการถือกำเนิด สัตว์พึงศึกษาเปรียบเทียบดูได้กับหลักวิทยาศาสตร์ว่ามีลักษณะเหมือนหรือต่างกันอย่างไร กับหลักพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า บุคคลที่เกิดมาด้วยวิธีใช้มือลูบคลำสะดือนี้ ไม่มีเฉพาะการกำเนิดของสุวรรณสามกุมารเท่านั้น ในอรรถกถาที่ตั้งกชาดก^{๓๗} ก็ได้กล่าวถึงมาตั้งคบัณฑิตใช้หัวแม่มือเบี่ยงขวาลูบคลำสะดือภรรยาที่กำลังมีระดู และได้ตั้งครรภ์ในเวลาต่อมาเหมือนกัน

^{๓๔} Phramaha Kowit PimPuang, **The Impact of Karma and rebirth as given in the upanisads on the Suttapitaka**, A thesis submitted to the University Pune for the degree of doctor of philosophy, Department of Sanskrit & Prakrit Languages Faculty of arts, University of Pune, INDIA, p. 161 - 162.

^{๓๕} MN.I. 265 - 266., MN.II.157. from the Middle Length Sayings. I.B. Homer. (Tr.) PTS.,Londen, 1987.

^{๓๖} Lord Chalmers., **“Further Dialogue of the Buddha”**. Vol.I, p. 189.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.วิสต.อ. (บาลี) ๙/๔, ขุ.ชา.วิสต.อ. (ไทย) ๙/๙/๘ - ๑๑.

สรุปได้ว่า การถือปฏิสนธิของสุวรรณสามกุมารนี้ เป็นคำเชื่อเชิญของเทวดาคือ ท้าวสักกะให้ลงมาปฏิสนธิในท้องนางปาริกาตาสินี ในคราวที่ทุกุลดาบสเอาหัวแม่มือลูบคลำ สะดือนางปาริกาตาสินีขณะมีประจำเดือน ครบองค์ ๓ ตามที่พุทธองค์ตรัสไว้ และบุคคลที่มา เกิดในลักษณะเช่นนี้ ไม่มีเฉพาะสุวรรณสามกุมารเท่านั้น ยังมีปรากฏในอรรถกถามาตั้งคชาคค อีกด้วย

๒.๔ องค์ประกอบของสุวรรณสามชาคค

เนื่องจาก เรื่องราวเกี่ยวกับสุวรรณสามชาคคในชั้นพระไตรปิฎก ไม่มีรายละเอียด พอที่จะจัดเป็นองค์ประกอบได้ เพราะเป็นเพียงบทสนทนากันเท่านั้น ไม่มีการปรารภเหตุที่ตรัส เหมือนในชั้นอรรถกถา ดังนั้นการจัดองค์ประกอบของสุวรรณสามชาคค เมื่อพิจารณาในชั้น อรรถกถาแล้ว สามารถแยกองค์ประกอบได้ ๕ อย่าง คือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คชาคค อธิบายความ และประชุมชาคค รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๑) ปัจจุบันวัตถุ เป็นเรื่องราวที่ปรารภเหตุการณ์ในปัจจุบันที่พระพุทธองค์ทรง แสดงเพื่อโยงไปหาเหตุการณ์ในอดีตชาติ ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่า มิได้ เกิดเฉพาะในปัจจุบันเท่านั้น แม้ในอดีตกาลก็เคยเกิดขึ้นมาแล้วเหมือนกัน บุคคลที่เป็นมูลเหตุ ให้พระองค์ทรงแสดงเรื่องราวในอดีตชาตินี้ ก็คือพุทธบริษัทของพระองค์นั่นเอง กล่าวคือ เมื่อ เหตุการณ์เกิดขึ้นทำให้บรรดาสหธรรมิกคำหนิ แล้วนำเอาเรื่องไปกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรง ทราบก่อนที่จะมีการตรัสเล่าเรื่องชาคคนั้น เพื่อเป็นเครื่องยืนยันในปัจจุบันวัตถุนี้ ผู้วิจัยขอ ยกตัวอย่างเรื่องสุวรรณสามชาคคมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้ตรงกับเรื่องที่ได้ศึกษา ซึ่งสรุปเนื้อเรื่อง ได้ดังต่อไปนี้

ในเมืองสาวัตถี ได้มีกุลบุตรคนหนึ่งเป็นบุตรคนเดียวของเศรษฐีซึ่งมีทรัพย์สมบัติ ๘๐ โกฏิ บิดามารดาร์กท่านดั่งแก้วตาดวงใจเพราะครอบครัวนี้มีบุตรคนเดียว วันหนึ่งขณะที่ กุลบุตรคนนี้อยืนมองทางหน้าต่าง ก็เห็นฝูงชนพากันเดินถือดอกไม้รูปเทียน ไปวัดเพื่อฟังพระ ธรรมเทศนา จึงได้เดินทางไปกับพวกนั้นด้วย หลังจากฟังพระธรรมเทศนาจบลงแล้วเกิด ศรัทธาปรารถนาบวชในพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธเจ้าตรัสให้ไปขออนุญาตบิดามารดา ก่อน ถ้าบิดามารดาอนุญาตจึงจะทำการบรรพชาอุปสมบทให้

เมื่อกุลบุตรคนนี้กราบลาพระพุทธองค์ เดินทางกลับถึงบ้าน ก็ได้แจ้งความประสงค์ ของตนให้บิดามารดาทราบว่าตนต้องการบวชในพระพุทธศาสนา ทำให้บิดามารดาแทบหัวใจ สลายเพราะมีลูกชายคนเดียว หากอนุญาตให้บวชแล้วใครจะเลี้ยงดูยามแก่เฒ่า เจ็บป่วยใครจะ ดูแล จึงพากันไม่ยอมให้ลูกชายสุดที่รักออกบวช พลังซึ่งแจ้งให้ลูกชายฟังถึงการบวชนั้นว่า

มิใช่จะประพฤติปฏิบัติได้ง่าย ๆ เพราะธรรมดาว่าบรรพชาอันบุคคลทำได้ยากยิ่ง เมื่อต้องการยื่นข้อมได้รื้อน เมื่อต้องการรื้อนข้อมได้เขียน แม้จะพยายามอ่อนนวนมิให้ลูกชายบวช ลูกชายก็ยังยืนกรานว่าจะบวชให้ได้ถึงขนาดยอมตาย บิดามารดาจึงได้คิดว่า ถ้าบุตรของเรามีได้บวชคงตายแน่แท้ แล้วเราก็จักไม่ได้เห็นหน้าเขาอีกเลย แต่ถ้าบวชเรายังได้เห็นหน้าลูกชาย จึงได้อนุญาตให้ลูกชายบวชตามความปรารถนา เขาได้กราบลาพ่อแม่ผู้บังเกิดเกล้า แล้วบวชเป็นสามเณรอยู่พักหนึ่ง เมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี จึงได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้เล่าเรียนศึกษาธรรมอยู่ ๕ พรรษา จึงคิดอยากจะไปปฏิบัติธรรมบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ จึงได้เรียนกรรมฐานจากพระอุปัชฌาย์จนเข้าใจถ่องแท้ ท่านได้ออกเดินทางจากพระเชตะวันมหาวิหารไปอยู่ในป่าแห่งหนึ่งในปัจฉิมชนบท เจริญวิปัสสนาอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๑๒ ปี แต่ก็ไม่สามารถบรรลุคุณธรรมวิเศษอะไรเลย

ฝ่ายบิดามารดาของภิกษุรูปนี้ นับจากที่ลูกชายออกบวชฐานะก็เริ่มลำบาก สังการร่างกายก็เริ่มแก่เต่าลง แม้คนในบ้านเรือน เช่นทาส กรรมกร ต่างก็ทอดทิ้งหนีไปหมด ท่านทั้งสองต้องตัดสินใจขายบ้านเรือนที่เคยอยู่อาศัยเพื่อนำเงินมาเลี้ยงชีวิต เมื่อเงินหมดก็ออกขอกทานชาวบ้านเลี้ยงชีวิตกลายเป็นเศรษฐีตกอับในบั้นปลายชีวิต

ภิกษุรูปหนึ่งในวัดพระเชตะวันมหาวิหาร ได้เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านนั้นได้เห็นคนขอกทานทั้งสองคนนี้ก็จำได้ว่า เป็นโยมบิดามารดาของภิกษุรูปนั้น เมื่อมีโอกาสได้ไปเยี่ยมภิกษุรูปนั้นจึงได้แจ้งเรื่องราวโยมบิดามารดาของท่านให้ทราบทั่ว ตั้งแต่ท่านออกบวชฐานะก็เริ่มไม่ดีสุดท้ายต้องขายบ้านเรือนที่ขายขอกทานชาวบ้านเขากินไปวัน ๆ ทำให้ภิกษุรูปนั้นเกิดความสงสารโยมบิดามารดาของตนที่ปล่อยให้ท่านลำบาก ยิ่งได้ข่าวว่าที่ขายขอกทานชาวบ้านเขากินยิ่งทำให้เกิดความสงสารเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ตัดสินใจจะสึกไปปรนนิบัติท่านทั้งสอง

ในขณะที่เดินทางออกจากป่ามุ่งสู่เมืองสาวัตถี เมื่อมาถึงทางแยกสองแพร่ง เส้นหนึ่งไปเมืองสาวัตถีอีกเส้นไปวัดพระเชตะวัน จึงได้หยุดคิดว่าจะไปหาโยมบิดามารดาก่อนค่อยสึกหรือไปเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อน แล้วคิดต่อไปว่า บิดามารดาเราไม่ได้พบมานานก็จริง แต่ถ้าเราสึกแล้วโอกาสจะได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้านั้นหาได้ยากยิ่ง จึงได้ตัดสินใจไปเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อน เมื่อท่านเดินเข้าไปในวัดพระเชตะวัน เป็นเวลาค่ำพอดี และพระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมเรื่องมาตุโปสกสูตร^{๓๘} ทำให้ท่านได้หยุดยั้งใจพิจารณาว่าการบำรุงบิดามารดาบวชเป็นพระก็สามารถบำรุงได้ ไม่จำเป็นต้องสึกไปดูแลท่านทั้งสองเท่านั้น จึงตัดสินใจไม่สึก หลังจากเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว ได้เดินไปสู่โรงสลากรเพื่อรับสลากรภัตร เมื่อได้ข้าวยาตามสลากรแล้วก็ได้

^{๓๘} คุรยลละเอียคใน ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๐๕/๒๑๘, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๕/๒๑๖.

โดยการเล่าเรื่องราวประกอบ พร้อมทั้งสอดแทรกบทสนทนาที่เป็นข้อความในพระไตรปิฎกเข้าด้วย เพื่อต้องการให้เนื้อหาสมบูรณ์อ่านแล้วเข้าใจได้ง่ายว่าเป็นคำพูดของใคร ตัวอย่างเช่น

พระราชชาติทรงสดับดังนั้น ทรงยินดีเหลือเกิน ทรงดำริว่า โอ น้าอัศจรรย์ แม่เพียงคำหยาบของฤๅษีทั้งสองนี้ ก็ไม่มีในเราผู้ทำความประทุษร้ายถึงเพียงนี้ กลับยกย่องเราเสียอีก จึงตรัสอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เชื่อชาติเนสชาติ ท่านกล่าวเป็นธรรม ท่านบำเพ็ญความถ่อมตนแล้ว ขอท่านจงเป็นบิดาของข้าพเจ้า ข้าแต่นางปาริชาติ ขอท่านจงเป็นมารดาของข้าพเจ้า^{๔๐}

ข้อความที่มีได้เน้นสีดำนี้ เป็นข้อความที่เพิ่มเติมเข้ามาในชั้นอรรถกถา ส่วนข้อความที่เน้นตัวดำเป็นข้อความที่ขมมาจากพระไตรปิฎก เพราะข้อความในพระไตรปิฎกเราไม่ทราบว่าเป็นคำพูดของใคร แต่พอมาศึกษาข้อมูลในชั้นอรรถกถาจึงทราบได้ว่าข้อความนี้เป็นคำพูดของพระราชชาติ

๓) คาถา คือข้อความที่ร้อยกรองขึ้นเป็นรูปพระคาถา พระคาถาชาดกในพระไตรปิฎก เป็นชาดกที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเป็นหลักคำสอนของพระศาสนาหมวดหนึ่งในนิกายคฤหัสถ์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงในสมัยครั้งพุทธกาล เมื่อเราศึกษาจึงไม่ทราบว่า เป็นคำพูดของใคร ซึ่งพระสาวกทั้งหลายผู้ทรงจำรักษาสืบต่อไว้ เมื่อมีการสังคายนาจัดเป็นหมวดหมู่จึงได้จัดไว้ในชาดกปาติ ต่อมาเมื่อมีการจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือจึงได้มีการใส่ข้อความกำกับคาถาเอาไว้ ดังนั้น สุวรรณสามชาดกที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงมีเลขหน้ากำกับเอาไว้ตั้งแต่ข้อที่ ๒๕๖ ถึง ข้อที่ ๔๒๐ (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ตัวอย่าง เช่น

(๒๕๖) ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาท กำลังน่าน้ำไปอยู่ กษัตริย์ พรหมณ์ แพศย์ คนไหนแอบซุ่มยิงเรา

(๔๒๐) ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์ทรงประพาศธรรมเถิด พระอินทร์ เทวดาพร้อมทั้งพรหม เข้าถึงทิพยสถานได้เพราะธรรมที่ประพาศดีแล้ว ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย^{๔๑}

ส่วนในอรรถกถาชาดกนั้น จะเล่าเรื่องที่เป็นอุปมาอุปไมยเป็นตัวเชื่อมโยงเรื่องราวที่ปรากฏในชาดกปาติเพื่อให้ข้อความชัดเจน โดยยกอ้างพระบาลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกขึ้นมาเป็นบทตั้งก่อนว่า “พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภพระภิกษุรูปหนึ่งผู้เลื่อมมารดา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า โก นุ มํ อสุณา วิชฺฉิ ดังนี้เป็น

^{๔๐} บุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๓๕, บุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๒.

^{๔๑} บุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๔๒๐/๑๖๕, บุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๔๒๐/๒๔๕.

ต้น”^{๔๒} แล้วดำเนินเรื่องเรื่อยไปจนจบ โดยจะแทรกคาถาชาตกปาติลงในระหว่างการเล่าเรื่อง ในอดีตชาติ การแทรกคาถาในการเล่าเรื่องในอรรถกถาชาตกมีทั้งที่เป็นคำพูดของตัวเอง ตัวอย่างเช่น “เมื่อจะถามถึงชื่อเป็นต้น พระโพธิสัตว์จึงกล่าวคาถาว่า ท่านคือใคร หรือเป็น บุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร คุณก่อนสหาย เราถามท่านแล้ว ขอท่านจงบอกเถิด ทำไม ท่านยังเราแล้วจึงซ่อนตัวเสีย”^{๔๓} และเป็นพระดำรัสของพระพุทธองค์โดยตรง ตัวอย่างเช่น “พระศาสดาเมื่อทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า พระราชานั้นทรงคร่ำครวญอย่างน่า สงสารเป็นอันมาก ทรงถือหม้อน้ำ บ่ายพระพักตร์ทางทิศทักษิณเสด็จหลีกไปแล้ว”^{๔๔}

๔) อธิบายความ หมายถึงการอธิบายศัพท์ในชาตกปาติ ลักษณะการอธิบายเช่นนี้ จะอธิบายศัพท์บางศัพท์หรือหลาย ๆ ศัพท์ในพระคาถา เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายได้ ถูกต้อง ตัวอย่างในอรรถกถาสวรรณสามชาตก เช่น

ตัวอย่างอธิบายศัพท์เดี่ยว เช่น

บทว่า ปมุตต์ ความว่า ผู้ไม่ตั้งสติในการเจริญเมตตา^{๔๕}

บทว่า มํ ได้แก่ ประชาชนรู้จักเราโดยนามว่าพระเจ้าปิลักษณ์^{๔๖}

บทว่า ฆมฺมจาริ ได้แก่ ผู้ประพฤดิธรรมคือกุศลกรรมบถสิบ^{๔๗}

ตัวอย่างอธิบายหลาย ๆ ศัพท์ เช่น

บทว่า ยโต นิธิ ความว่า จำเดิมแต่ข้าพระองค์นุ่ง คือ ทรงผ้าเปลือกไม้^{๔๘}

บทว่า ยาว สามานุปาปย ความว่า โปรดพาอาตมาทั้งสองไปให้ถึงที่ที่สาม กุมารอยู่^{๔๙}

บทว่า อฆมฺโม กิร โภ อิติ ความว่า ความมอยุติธรรมกำลังเป็นไปในโลกนี้ใน วันนี้^{๕๐}

^{๔๒} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๐๘, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๖๘.

^{๔๓} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๑, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๓.

^{๔๔} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๓๔, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๙๖.

^{๔๕} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๐.

^{๔๖} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๒, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๒.

^{๔๗} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๔, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๗.

^{๔๘} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๕, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๕..

^{๔๙} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๓.

^{๕๐} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๓, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๖.

การอธิบายความหมายศัพท์ในพระคถา บางครั้งก็มีได้ยกเอาศัพท์ใดศัพท์หนึ่งหรือหลาย ๆ ศัพท์ขึ้นมาอธิบาย แต่จะอธิบายพระคถานั้นโดยภาพรวมไปเลย ตัวอย่างเช่น

ในพระคถานั้นมีความว่า ท่านมาณพผู้เจริญ เนื้อของเราคือเนื้อในสรีระของเรากินไม่ได้ คือมนุษย์ทั้งหลายไม่พึงกิน หนังสือของเรา คือหนังสือในสรีระของเรา ไม่มีประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ คือแม้เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษนี้ได้เข้าใจว่าเราเป็นผู้ควรยิง คือควรแทง คือยิงเราโดยไม่พิจารณาด้วยวาระอะไร คือด้วยเหตุอะไร^{๕๑}

อนึ่ง พระคถาบางแห่งในสุวรรณสามชาดกก็มีได้อธิบายศัพท์เอาไว้ เช่น พระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “พระราชานั้นทรงคร่ำครวญอย่างน่าสงสารเป็นอันมากจึงทรงถือเอาหม้อน้ำ บ่ายพระพักตร์เสด็จไปทางทิศทักษิณ”^{๕๒}

๕) ประชุมชาดกหรือสโมธาน เป็นส่วนประกอบสุดท้ายของอรรถกถาชาดก เป็นการประชุมชาดกเกี่ยวกับการกลับชาติมาเกิดของบุคคลที่ปรากฏในอดีตวัฏฏนั้น โดยกล่าวสรุปเฉพาะบุคคลที่สำคัญ ๆ ในแต่ละชาดกว่ามีใครบ้างที่มากเกิดในครั้งพุทธกาลร่วมกับพระพุทธองค์ ตัวอย่างข้อความเรื่องสุวรรณสามชาดก เช่น

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าการเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย ตรัสดังนี้แล้ว ทรงประกาศอริยสัจสี่ประชุมชาดก ในเวลาเทศนาอริยสัจสี่จบลง ภิกษุนั้นก็บรรลुโสดาปัตติผล พระราชาปีติยักษราชในกาลนั้นกลับชาติมาเป็นภิกษุชื่อว่าอนนทในกาลนี้ พสุนธรีเทพธิดาเป็นภิกษุณีชื่ออุบลวรรณา ท้าวสักกเทวราชเป็นภิกษุชื่อนรุทธะ ทูลบัณฑิตผู้บิดาเป็นภิกษุชื่อว่ามหาภัสสปะ นางปาริกาผู้มารดาเป็นภิกษุณีชื่อภัททกาปีลานี ก็สุวรรณสามบัณฑิตคือเราผู้สัมมาสัมพุทธะนี่เองแล^{๕๓}

จากการศึกษาปัจจุบันวัตถุที่คล้ายคลึงกันกับอรรถกถาสุวรรณสามชาดก ปรากฏว่ามีอยู่หนึ่งชาดก ได้แก่ อรรถกถาโศณนันทชาดก ดังข้อความว่า “พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดารูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า เทวดา นุติ ดังนี้ เนื้อเรื่องของชาดกนี้ คล้ายกับเรื่องในสุวรรณสามชาดก”^{๕๔}

^{๕๑} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๑, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๑.

^{๕๒} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๓๗/๑๕๘, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๓๗/๒๓๕.

^{๕๓} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๕๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๑๓.

^{๕๔} พุ.ชา.สตุตติ.อ. (บาลี) ๘/๑๖๕, พุ.ชา.สตุตติ.อ. (ไทย) ๔/๑/๒๘๕.

ถือเอาไปฝากโยมบิดามารดาในหมู่บ้าน ได้เห็นบิดามารดาขออาศัยอยู่หน้าบ้านคนอื่น ก็เกิดความเศร้าโศกเสียใจที่ปล่อยให้บิดามารดากระทำลำบากเช่นนี้ ได้ยื่นร้องให้อยู่ใกล้ ๆ โยมบิดามารดานั้น

ฝ่ายมารดาบิดาเมื่อเห็นพระยืนอยู่ใกล้ ๆ นี้ว่าพระมาบิณฑบาตจึงได้นิมนต์ให้ไปโปรดข้างหน้า แต่ภิกษุรูปนั้นก็ไม่ไป ได้ยื่นร้องให้อยู่ ทำให้บิดาบอกมารดาไปดูว่าเป็นพระรูปไหนจึงไม่ยอมไปที่อื่นแถมมายืนร้องให้อยู่ตรงนั้น เมื่อมารดาเดินไปก็จำได้ว่าเป็นพระลูกชายที่หายไประยะ ๑๒ ปี แม้บิดาก็เดินมาด้วย เมื่อทุกคนจำกันได้ก็พากันร้องให้

เมื่อภิกษุรูปนั้นอดกลั้นความเศร้าโศกไว้ได้จึงได้กล่าวกับบิดามารดาว่า ไม่ต้องเป็นห่วง อาตมาจักเลี้ยงดูท่านให้สาสุก แล้วให้ท่านดื่มยาอายุที่ถือมาฝาก ตั้งแต่นั้นมาอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตเป็นต้น ก็จะนำไปให้บิดามารดาก่อน เหลือจากบิดามารดารับประทานจึงฉัน แม้ได้ผ้ามาก็จะนำไปให้บิดามารดาเย็บปะเป็นเสื้อผ้านุ่ม ๆ ส่วนตนเองนำเอาผ้าถุงผ้าห่มเก่า ๆ ของบิดามารดานั้น นำมาซักย้อมเย็บปะเป็นผ้าไตรจีวรแล้วอธิษฐานใช้สอย

เนื่องจากว่าอาหารหรือผ้าถุงผ้าห่มหายากเต็มที ส่วนมากไม่ค่อยจะได้ซัก จึงทำให้ท่านมีสุขภาพร่างกายฝ่ายผอม มีผ้าถุงผ้าห่มที่เศร้าหมอง ทำให้บรรดาภิกษุทั้งหลายเป็นห่วงเป็นใยท่านกลัวว่าท่านจะเจ็บไข้ได้ป่วยจึงได้สอบถามแต่เมื่อสอบถามได้รับคำตอบว่าไม่ได้เจ็บป่วยอะไร ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเป็นห่วงบิดามารดา แล้วได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ภิกษุทั้งหลายฟัง

ฝ่ายภิกษุทั้งหลายต่างพากันติเตียนว่า เป็นการทำศรัทธาให้ตกไป พระพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตให้นำสิ่งของที่ไปให้คฤหัสถ์ การนำสิ่งของไปให้คฤหัสถ์ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่สมควร ทำให้ภิกษุรูปนั้นเกิดความละอายในพฤติกรรมของตน จึงได้งดการเลี้ยงดูบิดามารดาเสีย เรื่องราวการนำอาหารเป็นต้นไปให้คฤหัสถ์ล่วงรู้ไปทั่วทั้งวัด แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าก็ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสเรียกภิกษุนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบแล้ว ก็ตรัสสรรเสริญการกระทำของภิกษุรูปนั้น พร้อมกับยืนยันว่าเป็นการกระทำที่พระองค์เองก็เคยได้ประพฤติปฏิบัติมาในอดีตชาติเหมือนกัน ทำให้ภิกษุนั้นมีกำลังใจขึ้นมาทันที แล้วเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยากทราบเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์^{๓๕}

๒) อดีตวัตถุ เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงนำมาเล่าสนับสนุนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของภิกษุรูปนั้นเกี่ยวกับการบำรุงบิดามารดา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการบำเพ็ญเมตตาบารมีในอดีตชาติของพระองค์ ในสมัยที่ยังเสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามโพธิสัตว์ ซึ่งอดีตวัตถุในชั้นอรหัตถถานี้ เป็นเหตุเกิดส่วนที่ขยายความในพระไตรปิฎกในส่วนที่เป็นพระคาถา

^{๓๕} บุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๘/๑๐๘ - ๑๑๓, บุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๖๘ - ๑๗๓.

ส่วนเรื่องราวในอดีตวัตถุของอรรถกาโศณนันทชาคนั้น ก็ทรงเล่าเรื่องความกตัญญูกตเวทีของโศณดาบสและนันทดาบสพี่น้อง ที่เลี้ยงดูบิดามารดาอยู่ในป่า หากฟังคุณือหาของชาคนี้ ก็จะพบว่า มีลักษณะคล้ายกับสุวรรณสามกุมารในส่วนที่เลี้ยงดูมารดาบิดาเหมือนกัน แต่การดำเนินเรื่องแตกต่างกัน ผู้สนใจพึงศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้ตามชาดกดังกล่าว

ดังนั้น จึงสรุปองค์ประกอบของสุวรรณสามชาดกได้ว่า ในพระไตรปิฎกมีเฉพาะส่วนพระคาถาที่เป็นบทสนทนาเท่านั้นยากแก่การจัดองค์ประกอบ ส่วนองค์ประกอบในชั้นอรรถกาชาดกมีทั้งส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา อธิบายความและประชุมชาดก และในส่วนปัจจุบันวัตถุของอรรถกาโศณนันทชาดกก็มีลักษณะคล้ายกันกับอรรถกาสุวรรณสามชาดก

๒.๕ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสุวรรณสามชาดก

เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสุวรรณสามชาดกนี้ ปรากฏรายละเอียดอยู่ในชั้นอรรถกา ซึ่งเป็นเรื่องราวที่พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นมาเล่าปรารภเหตุที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบิดามารดาของภิกษุ ดังมีเรื่องราว พอสรุปได้ดังนี้

ได้มีชายหนุ่มชื่อทุกลกุมาร เป็นบุตรของนายพรานในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ได้แต่งงานกันกับหญิงสาวชื่อปาริกกุมารี ซึ่งเป็นลูกสาวของนายพรานอีกครอบครัวหนึ่ง ที่บิดามารดาทั้งสองฝ่ายได้เคยสัญญากันไปแต่หนหลังว่าจะให้แต่งงานกันนั้น คนทั้งสองแม้จะแต่งงานกัน แต่ก็ไม่ได้มีความพอใจที่จะแต่งงานกัน ร่วมประเวณีกัน และไม่ยึดอาชีพเป็นพรานตามบิดามารดา จึงได้ขออนุญาตบิดามารดาพากันออกบวชเป็นฤๅษีและฤๅษีณีอยู่ในป่าหิมพานต์ โดยพักอยู่ในอาศรมบทที่ท้าวสักกะให้วิสุกรรมสร้างถวายใกล้แม่น้ำ มีคัสัมมทานที่

ต่อมาท้าวสักกะได้สังเกตเห็นว่าทั้งสองจักตาบอดเพราะกรรมเก่ามาส่งผล จึงได้เสด็จลงมาแนะนำให้ทั้งสองมีบุตรด้วยกัน ด้วยการให้ทุกลดาบสลูกคล่าสะคือนางปาริกาบาสินีในเวลาีระดู ต่อมาไม่นานนางปาริกาบาสินีก็ตั้งครรภ์แล้วคลอดบุตรมีผิวพรรณดุจสีทองออกมา จึงได้พากันตั้งชื่อว่า “สุวรรณสามกุมาร”

สุวรรณสามกุมาร นับตั้งแต่เกิดมาเป็นเด็กที่มีจิตใจเมตตาต่อสรรพสัตว์ เวลาที่บิดามารดาออกไปหาผลไม้ในป่าก็จะมีเหล่ากนิริคคอยดูแลและเป็นเพื่อนเล่น นอกจากนี้ สุวรรณสามกุมาร ยังเป็นเด็กที่ฉลาดและกตัญญูกตเวที ทุกครั้งที่บิดามารดาออกไปหาผลไม้ก็จะคอย

สังเกตเส้นทางไปกลับของท่านทั้งสองไว้ เพื่อว่าหากเกิดอันตรายขึ้นในอนาคตจะได้ออกติดตามไปช่วยเหลือได้ทัน

อยู่มาวันหนึ่ง ในขณะที่บิดามารดาออกไปหาผลไม้ในป่าเกิดฝนตกหนัก เมื่อฝนหยุดตก ไม่เห็นบิดามารดากลับมายังอาศรม จึงได้ออกติดตามหาเพราะใกล้เวลาพลบค่ำแล้ว พลงตะโกนเรียกไปเป็นระยะ เมื่อพบบิดามารดานั่งหลบฝนอยู่ใต้ต้นไม้บนจอมปลวก จึงได้รีบเข้าไปหา แต่ถูกบิดามารดาห้ามปรามไว้ว่าอย่าเข้ามาเพราะมือสรีพียอยู่บนจอมปลวกนี้พ่นพิษใส่ตาจนบอดสนิท สุวรรณสามกุมารจึงได้หาท่อนไม้ยื่นให้ท่านทั้งสองจับแล้วจึงลงมาพรางร้องให้และหัวเราะ ทำให้บิดามารดาสงสัยในพฤติกรรมนั้น จึงได้ถามสุวรรณสามกุมาร สุวรรณสามกุมารจึงได้ตอบไปว่าที่ร้องให้เพราะบิดามารดาตาบอดเมื่อตอนอายุได้เพียง ๑๖ ปีเท่านั้น แต่ที่หัวเราะเพราะดีใจว่าต่อไปนี้จะได้เลี้ยงดูบิดามารดาได้อย่างเต็มที่ แล้วพลบโยนท่านทั้งสองพากลับยังอาศรมบท

นับตั้งแต่นั้นมา สุวรรณสามกุมาร ก็ตั้งใจปรนนิบัติบิดามารดาเป็นอย่างดี เริ่มตั้งแต่จัดเก็บที่นอนหอมอนมุ้ง จัดน้ำล้างหน้า บ้วนปาก ไม่ชำระฟัน จัดเตรียมผลไม้ และหาน้ำใช้น้ำดื่มไว้พร้อม เมื่อบิดามารดาบริโภคแล้วตนเองจึงบริโภคทีหลัง นอกจากนี้ยังได้จัดแจงผูกราวเชือกโยงไปจากอาศรมบทไปยังที่ถ้ำอุจจาระ ปัสสาวะ ที่พักกลางวัน ที่พักกลางคืน และที่เดินจงกรม เพื่อให้บิดามารดาเดินไปได้สะดวกในเวลาทีตนออกไปหาผลไม้ในป่า

มีวันหนึ่ง กษัตริย์แห่งเมืองพาราณสีพระนามว่า “พระเจ้าปิลัยกษ” ได้เสด็จประพาสป่าล่าเนื้อในป่าหิมพานต์ตามลำพังพระองค์ ได้ทอดพระเนตรเห็นสุวรรณสามกุมารอยู่ท่ามกลางฝูงสัตว์ กำลังลงไปตักน้ำที่ท่าเดียวกันกับพวกสัตว์ที่กำลังลงไปกินน้ำ จึงเกิดความสงสัยว่า เป็นเทวดาหรือนาคกันแน่ เพราะในท่ามกลางป่าเขาลำเนาไพรนี้ไม่น่าจะมีผู้คนอาศัยอยู่ จึงได้ตัดสินใจที่จะยิงให้ได้รับบาดเจ็บแล้วเข้าไปตรวจดูว่าเป็นอะไรกันแน่

ขณะที่สุวรรณสามกุมาร นุ่งห่มผ้าเรียบร้อยหลังอาบน้ำเสร็จแล้ว กำลังยกหม้อน้ำขึ้นวางบนบ่า พระเจ้าปิลัยกษเห็นว่าเป็นโอกาสเหมาะจึงได้ยิงลูกศรอาบยาพิษ ไปถูกสี่ข้างด้านขวาทะลุสี่ข้างด้านซ้าย ทำให้สุวรรณสามกุมารทรุดตัวลงเลือดไหลนอง ณ ที่ตรงนั้น ส่วนฝูงสัตว์ที่แวดล้อมสุวรรณสามกุมารก็พากันแตกตื่นวิ่งหนีกระเจิดกระเจิงเข้าป่าไป

สุวรรณสามกุมารเมื่อรู้ว่าถูกยิง จึงได้รวบรวมสติประคองกายมิให้ล้มลงทีเดียวค่อย ๆ วางหม้อน้ำลงแล้วกวาดทรายมาล้อมไว้ไม่ให้ล้ม แล้วนอนหันศีรษะไปทางอาศรมที่บิดามารดาอยู่ อटकั้นความเจ็บปวด พลงมองหาที่มาของลูกศรแล้วตรัสเรียกหาคนที่ยิงว่า ยิงตนเพราะเหตุอะไร ด้วยถ้อยคำอันไพเราะจับใจ

ทำให้พระเจ้าปิลักษณ์ที่แอบอยู่ได้ฟังคำนั้น จึงเกิดความอัศจรรย์พระทัยที่สุวรรณสามกุมารไม่โกรธต่อผู้ประทุษร้าย กลับเรียกหาด้วยถ้อยคำอันไพเราะ จึงได้เดินออกมาพลากรับว่าเป็นเจ้าของลูกศรอาบยาพิษนี้ สุวรรณสามกุมารจึงได้ถามถึงสาเหตุที่ยังคน พระเจ้าปิลักษณ์ก็ตรัสตอบว่าเพราะ โจรธที่เป็นต้นเหตุให้สัตว์ป่าวิ่งหนี สุวรรณสามกุมารจึงได้ทูลชี้แจงว่า ตั้งแต่อยู่ในป่าไม่มีสัตว์ตัวไหนที่จะกลัวตนไม่ว่าจะดุร้ายหรือน่ารัก ทำให้พระเจ้าปิลักษณ์ยอมรับผิดในการกระทำครั้งนี้ว่า ที่ทำไปเพราะความโลภในการล่าเนื้อจึงได้ยิงคนบริสุทธิ์ แล้วตรัสถามว่าจะดักน้ำไปให้ใคร เมื่อทราบว่ายังมีอีกสองชีวิตที่ตาบอดรอคอยการกลับมาของสุวรรณสามกุมาร จึงรู้สึกว่าคุณมีความดีอย่างมหันต์ที่ทำร้ายคนหนึ่งแต่กระทบถึงอีกสองชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สุวรรณสามกุมารก่อนจะสลบไปได้ขอร้องให้พระเจ้าปิลักษณ์ช่วยดูแลบิดามารดาของตนพร้อมทั้งบอกเส้นทางไปยังอาศรมบท แม้เทพธิดาพสุนธรีก็ได้มาย้ำให้พระองค์ดูแลบิดามารดาแทนสุวรรณสามกุมารถึงจะพบทางสวรรค์ได้

พระเจ้าปิลักษณ์ทรงเสียใจในการกระทำครั้งนี้ ได้ทรงแบกหม้อน้ำมุ่งหน้าไปยังอาศรมบท เมื่อไปถึงก็ได้หาโอกาสบอกเรื่องราวที่พระองค์ทรงยิงสุวรรณสามกุมาร ถวายทั้งสองเมื่อทราบข่าวมิได้แสดงอาการ โกรธเคืองพระเจ้าปิลักษณ์แต่อย่างไร แต่ร้องไห้คร่ำครวญที่บุตรชายต้องมาตายยังเยาว์วัย จึงได้ขอร้องให้พระเจ้าปิลักษณ์พาไปดูศพบุตรชาย แม้พระเจ้าปิลักษณ์จะทรงห้ามปรามว่ามีสัตว์ร้ายมากมายในป่า ทั้งสองก็ไม่ยอมเชื่อฟัง ไม่กลัวสัตว์ป่าทั้งหลาย ผลสุดท้ายพระเจ้าปิลักษณ์ก็ได้พาทั้งสองไปดูศพบุตรชายที่ริมฝั่งแม่น้ำมีคัมมทานที่

เมื่อไปถึงนางปาริกาฤณี ก็ได้ตรวจรูปร่างกายของบุตรชาย เห็นว่ายังไม่ตาย เพียงแต่สลบไปเท่านั้น จึงได้ตั้งสัจจะอธิษฐานถึงความดีที่สุวรรณสามกุมารได้ประพฤติปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอ แม้บิดาก็ได้กระทำสัจจะอธิษฐานเหมือนกัน เทพธิดาพสุนธรีที่เคยเป็นมารดาของสุวรรณสามกุมารในชาติที่ ๗ ก็ได้มาทำสัจจะอธิษฐานให้ฟื้นขึ้นมาจากความตาย

พอสิ้นคำอธิษฐาน ก็เกิดเหตุอัศจรรย์ ๔ อย่างขึ้นพร้อมกัน คือ ๑) สุวรรณสามกุมารฟื้นสติขึ้นมา ๒) นัยน์ตาของฤณีทั้งสองกลับหายเป็นปกติ ๓) พระอาทิตย์ทอแสงยามอรุณพอดี ๔) คนทั้ง ๔ คือสุวรรณสามกุมาร บิดา มารดา และพระเจ้าปิลักษณ์ไปปรากฏในอาศรมบท

สุวรรณสามกุมาร หลังฟื้นขึ้นมา ก็ได้กราบแทบเท้าบิดามารดาและกล่าวคำอวยพรท่านทั้งสอง และได้ทำปฏิสันถารพระเจ้าปิลักษณ์ พร้อมทั้งแสดงธรรมให้พระองค์ยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมในการปกครองบ้านเมือง พระเจ้าปิลักษณ์ก็ทรงรับรองว่าจะปฏิบัติตามทุกอย่าง

แล้วตรัสอำลาญาติทั้งสาม เสด็จกลับเมืองพาราณสี ส่วนบิดามารดาและสุวรรณสามกุมารก็ได้บำเพ็ญสมณธรรมต่อไป จนได้บรรลุฌานสมาบัติ เมื่อสิ้นอายุขัยก็ไปบังเกิดในพรหมโลก^{๕๕}

ในกรณีที่พระเจ้าปิลักษณ์ทรงยิงสุวรรณสามกุมารนั้น เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ ได้กล่าวไว้ว่า “พระองค์เองนั้น ก็ได้มีส่วนประกอบกรรมดีในเหตุการณ์นั้นด้วย เพราะถ้าพระองค์ไม่ได้ยิงศรต้องสุวรรณสามแล้ว สุวรรณสามก็คงไม่สามารถช่วยให้บิดามารดาชดใช้กรรมเก่าได้”^{๕๖}

เนื้อหาสาระที่ปรากฏในชั้นอรรถกถานี้ เป็นเรื่องเล่าที่เป็นตัวเชื่อมโยงเรื่องราวที่ปรากฏในชั้นสุดตันตปิฎก เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวมากยิ่งขึ้น เพราะเนื้อหาในส่วนพระสุดตันตปิฎกนั้น เป็นตัวแทนของชาดกของเนื้อเรื่องที่ใช้ดำเนินเรื่องในชั้นอรรถกถา ดังนั้นเพื่อความเข้าใจในเนื้อหาระหว่างพระสุดตันตปิฎกและอรรถกถาชาดก ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๑

เปรียบเทียบเนื้อหาสุวรรณสามชาดกในพระสุดตันตปิฎกและอรรถกถาสวรรณสามชาดก

เนื้อหาในพระสุดตันตปิฎก ^{๕๖}	เนื้อหาในอรรถกถาสวรรณสามชาดก ^{๕๗}
	<p>พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภพระภิกษุรูปหนึ่งผู้เลื่องมารดา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า โโก นุ มํ อสุณา วิชมิ ดังนี้ เป็นต้น</p> <p>ดังได้สดับมา ในกรุงสาวัตถี มีกุลบุตรผู้หนึ่งเป็นบุตรคนเดียวของสกุลเศรษฐีผู้หนึ่งซึ่ง</p>

^{๕๕} เทพพร มังธานี. ทศชาติ : พระเจ้าสิบชาติ, (กรุงเทพฯ ฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๑), หน้า ๕๑ - ๖๐.

^{๕๖} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, ทศชาติ, แปลโดยสนธิวรรณ อินทรลิม, (กรุงเทพฯ ฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๓๔.

^{๕๗} พุ.ช.ม. (บาลี) ๒๘/๒๕๖ - ๔๒๐/๑๕๔ - ๑๖๕, พุ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๒๕๖ - ๔๒๐/๒๒๕ - ๒๔๕.

^{๕๘} พุ.ช.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๐๘ - ๑๕๐, พุ.ช.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๖๘ - ๒๑๑.

<p>(๒๕๖) ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ ประมาทกำลังนำน้ำไปอยู่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ คนไหนแอบช่มยิงเรา</p> <p>(๒๕๗) เนื้อของเราก็ไม่ควรจะกิน หน้ ของเรา ก็ไม่มีประโยชน์เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอ เขาจึงเข้าใจว่าเราเป็นผู้คว ยิง</p> <p>(๒๕๘) ท่านเป็นใคร เป็นบุตรของ ใครเราจะรู้จักท่านได้อย่างไร สหาย เราถาม แล้ว ขอท่านจงบอกเถิด ทำไมท่านจึงช่มยิงเรา</p>	<p>มีทรัพย์สมบัติสิบแปดโกฏิ ฯลฯ เมื่อภิกษุ เหล่านั้น กราบทูลวิงวอนให้ทรงประกาศนุพ จริยา พระศาสดาจึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง ดังต่อไปนี้</p> <p> ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล ณ ที่ไม่ ไกลแต่กรุงพาราณสี มีบ้านนายพรานบ้าน หนึ่งริมฝั่งน้ำแห่งแม่น้ำ ฯลฯ สมัยนั้น พระราชาพระนามว่า ปิลักษณ์ราช เสวยราช สมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระองค์ทรงโลก เนื่อมฤค ๑ ล ๑ ชื่อว่าบุคคลผู้มีเวรของเราใน หิมวันตประเทศนี้ย่อมไม่มี บุคคลผู้มีเวรของ บิดามารดาของเราก็ไม่มี กล่าวดังนี้แล้วถ่ม โลहितในปาก ไม่เห็นพระราชาเลย เมื่อจะถาม จึงกล่าวคาถาที่หนึ่งว่า</p> <p> ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาท กำลังนำน้ำไปอยู่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ คนไหนแอบช่มยิงเรา</p> <p> ก็แลครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เพื่อจะแสดง ความที่มั่งสะในสรีระของตนเห็นว่า ไม่เป็น ภักษา จึงกล่าวคาถาที่สองว่า</p> <p> เนื้อของเราก็ไม่ควรจะกิน หน้ของเราก็ ไม่มีประโยชน์เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร หนอ เขาจึงเข้าใจว่าเราเป็นผู้ควรรย ิง</p> <p> ครั้นกล่าวคาถาที่สองแล้ว เมื่อจะถามถึง ชื่อเป็นต้น พระโพธิสัตว์จึงกล่าวคาถาว่า</p> <p> ท่านเป็นใคร เป็นบุตรของใครเราจะรู้จัก ท่านได้อย่างไร สหาย เราถามแล้ว ขอท่านจง บอกเถิด ทำไมท่านจึงช่มยิงเรา</p> <p> พระราชาทรงสดับดังนั้น ทรงดำริว่า บุรุษ นี้แม้ถูกเรายังด้วยลูกศรอาบยาพิษล้มาแล้ว ก็</p>
--	--

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<p>(๓๔๐) ข้าพเจ้าเป็นพระราชาของชาวกาสิ คนทั้งหลายรู้จักข้าพเจ้าว่า พระเจ้าปิลยักษ์ เพราะความโลภ ข้าพเจ้าจึงทิ้งแว่นแคว้นมาเที่ยวแสวงหาเนื้อ</p> <p>(๓๔๑) ทั้งข้าพเจ้าเป็นคนเชี่ยวชาญในศิลปะชก เลื่องลือว่าเป็นผู้มีความสามารถยิงธนูที่ต้องใช้กำลังคนถึง ๑,๐๐๐ คนได้ แม้ช้างที่มาถึงระยะลูกศรยิงก็ไม่พึงรอดพ้นไปได้</p> <p>๑ ล ๑</p> <p>(๔๑๕) ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพาศิธรรมเถิด ธรรมที่พระองค์ทรงประพาศิแล้วย่อมนำความสุขมาให้ ครั้นพระองค์ทรงประพาศิธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค</p> <p>(๔๒๐) ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพาศิธรรมเถิด พระอินทร์เทพเจ้าพร้อมทั้งพระพรหม ถึงแล้วซึ่งทิพยสถานด้วยธรรมที่ประพาศิแล้ว ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย</p>	<p>ไม่เกรงกลัวยอมไม่มี เพราะฉะนั้น เราจะบอกความที่เราเป็นพระราชาก่อน ทรงดำริฉะนี้แล้ว ทรงวางหมอน้ำไว้ที่โรงน้ำดื่ม แล้วประทับยืนที่ประตูบรรณศาลา เมื่อจะแสดงพระองค์ให้ฤทธิรู้จัก จึงตรัสว่า</p> <p>ข้าพเจ้าเป็นพระราชาของชาวกาสิ คนทั้งหลายรู้จักข้าพเจ้าว่า พระเจ้าปิลยักษ์ เพราะความโลภ ข้าพเจ้าจึงทิ้งแว่นแคว้นมาเที่ยวแสวงหาเนื้อ</p> <p>ทั้งข้าพเจ้าเป็นคนเชี่ยวชาญในศิลปะชก เลื่องลือว่า เป็นผู้มีความสามารถยิงธนูที่ต้องใช้กำลังคนถึง ๑,๐๐๐ คนได้ แม้ช้างที่มาถึงระยะลูกศรยิงก็ไม่พึงรอดพ้นไปได้</p> <p>๑ ล ๑</p> <p>ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ทูลพระราชาว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ถ้าพระองค์มีพระประสงค์เสด็จสู่ทวโลก มีพระประสงค์บริโภคนทิพสมบัติใหญ่ จงทรงประพาศิในทศพิชราชธรรมจรยาเหล่านี้เถิด เมื่อจะถวายโอวาทแต่พระราชา จึงได้กล่าวคาถาอันว่าด้วยการประพาศิตศพิชราชธรรมว่า</p> <p>ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพาศิธรรมเถิด ธรรมที่พระองค์ทรงประพาศิแล้วย่อมนำความสุขมาให้ ครั้นพระองค์ทรงประพาศิธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค</p> <p>ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพาศิธรรมเถิด พระอินทร์เทพเจ้าพร้อมทั้งพระพรหม ถึงแล้วซึ่งทิพยสถานด้วยธรรมที่ประพาศิแล้ว ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์</p>
---	---

	<p>อย่าทรงประมาทธรรมเลย ก็เนื้อความของคาถาเหล่านี้ มีกล่าวไว้ โดยพิสดารแล้วในสกุณชาดก</p> <p>พระมหาสัตว์ แสดงธรรมถวายพระราชา อย่างนี้แล้ว เมื่อจะถวายโอวาทยิ่งขึ้น ได้ถวาย เบญจศีล พระราชาทรงรับโอวาทของพระ มหาสัตว์</p> <p>๑ ล ๑</p> <p>พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้ มาแล้ว ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าการ เลี้ยงดูบิดามารดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย ตรัสดังนี้แล้ว ทรงประกาศอริยสัจสี่ประชุม ชาดก ในเวลาเทศนาอริยสัจสี่จบลง ภิกษุนั้น บรรลุโสดาปัตติผล พระราชาปัลลภกษราช ใน กาลนั้นกลับชาติมาเป็นภิกษุชื่ออานนท์ในกาล นี้ พสุนธรเทพธิดา เป็นภิกษุณีชื่ออุบลวรรณา ท้าวสักกเทวราชเป็นภิกษุชื่อว่าอนรุทธะ ทูกุล บัณฑิตผู้บิดาเป็นภิกษุชื่อว่ามหากัสสปะ นาง ปาริกาผู้มารดาเป็นภิกษุณีชื่อว่าภักทกาปีลานี ก็สุวรรณสามบัณฑิตคือเราผู้สัมมาสัมพุทธะนี้ เองแล</p>
--	--

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่า เนื้อหาในพระสูตรต้นตปิฎก เป็นบทสนทนากันของบุคคล แต่เราไม่
 ทราบว่าเป็นคำพูดของใคร แต่เนื้อหาในอรรถกถาสวรรณสามชาดกนั้น ทำให้เราเข้าใจเนื้อหา
 ในพระสูตรต้นตปิฎกมากยิ่งขึ้น

อนึ่ง จากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับสุวรรณสามชาดกนี้ พบว่ามีได้มีปรากฏเฉพาะ
 ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเท่านั้น แม้ในคัมภีร์พุทธศาสนานิกายมหายานก็มี
 ปรากฏเหมือนกัน เช่น คัมภีร์มหาวัสตุ คัมภีร์อวทานกัลปลดคา คัมภีร์ราชฎรपालปริปถจณา

คัมภีร์มหากรรมวิภังค์ คัมภีร์ลลิตวิสตระ และคัมภีร์ชาตกัสตระ^{๕๕} ผู้สนใจพึงศึกษา
เปรียบเทียบดูได้

๒.๖ การบำเพ็ญบารมีของสุวรรณสามโพธิสัตว์

๒.๖.๑ ความหมายของบารมี

ความหมายของคำว่าบารมีตามรูปศัพท์นั้น ในคัมภีร์สัททนิติปกรณ์ ชาตุมาลา ได้
วิเคราะห์ศัพท์เอาไว้ ซึ่งรจนาโดยพระธรรมปาละ ท่านได้วิเคราะห์ศัพท์บารมีว่ามาจาก
“ปรม” ไว้ ๘ นัยด้วยกัน ดังนี้

๑) ศัพท์ว่า “ปรม” แปลว่า ผู้เป็นเลิศ, บารมี หมายถึง ภาวะหรือการกระทำของ
ท่านผู้เป็นเลิศนั้น ดังข้อความว่า “ทานสีลาทิกุณวิเสสโยเคน สตุตตมตตาย ปรมา, มหาสตุตา
โพธิสตุตา, เตสึ ภาวโ กมมึ วา ปรามิ, ทานาทิกิริยา” แปลว่า “สัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่าผู้เลิศ
เพราะสูงสุดกว่าสัตว์ด้วยการประกอบคุณวิเศษมีทานและศีลเป็นต้น, พระมหาสัตว์ทั้งหลาย
ได้แก่ พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย, ภาวะหรือการกระทำของพระโพธิสัตว์เหล่านั้น คือการกระทำ
ความดีมีทานเป็นต้น เรียกว่า บารมี”

๒) ศัพท์ว่า “ปรม” แปลว่า ให้เต็ม, ให้บริบูรณ์ แปลมาจากรูปกิริยาที่เป็นเหตุ
กัตตุวาทก ว่า ปุเรติ พระมหาสัตว์คือ ผู้กระทำให้เต็ม (ปุโรโก) หรืออาจจะแผลงรูปเป็น ผู้รักษา
(पालโก) ก็ได้ ดังข้อความว่า “ปุเรติ จาติ ปรโม, ทานาทินิ คุณานิ ปาลโก ปุโรโก จ
โพธิสตุโต ปรมสตุ อยิ, ปรมสตุ วา ภาวโ, กมมึ วา ปรามิ, ทานาทิกิริยา” แปลว่า “บุคคล
ใดยอมให้เต็ม เหตุนั้น บุคคลนั้นชื่อว่าผู้ให้เต็ม, บุคคลผู้รักษา และผู้ให้เต็ม ซึ่งคุณทั้งหลายมี
ทานเป็นต้น คือพระโพธิสัตว์ บุคคลนั้นชื่อว่า “ปรมะ”, กิริยานี้ของพระปรมะก็ดี, ภาวะหรือ
กรรมของพระปรมะนั้นชื่อว่า “บารมี” ได้แก่ การทำความดีมีทานเป็นต้น”

๓) ศัพท์ว่า “ปรม” มาจากคำว่า ปริ มวติ มวติ แปลว่า ย่อมผูก, ย่อมพัน
เหมือนกับคำว่า พนุชติ พระมหาสัตว์ชื่อว่าปรมะ คือบุคคลผู้ผูกสัตว์ที่สูงกว่าไว้ในตนโดยการ
ประกอบเข้ากับคุณสมบัติพิเศษ และบารมี คือภาวะหรือการกระทำของพระมหาสัตว์นั้น ดัง
ข้อความว่า “ปริ สตุตติ อตุตนิ มวติ พนุชติ คุณวิเสสโยเคนาติ ปรโม” แปลว่า “บุคคลใด
ย่อมผูก คือย่อมพัน ซึ่งสัตว์ที่สูงกว่าไว้ในตน เพราะการประกอบด้วยคุณวิเศษ บุคคลนั้นชื่อ
ว่า ปรมะ”

^{๕๕} พริยะ ไกรฤกษ์, พุทธศาสนนิทานที่เจดีย์จุลปะโทน, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์,

๔) ศัพท์ว่า “ปรม” มาจากคำว่า ปริ มชฺชติ ปริ มีความหมายเช่นเดียวกันกับคำว่า อธิกรตริ ซึ่งแปลว่า อย่างยิ่ง มชฺชติ แปลว่า สะอาด เหมือนกับคำว่า สุขุมติ แปลว่า ชำระให้บริสุทธิ์ พระมหาสัตว์ชื่อว่า ปรมะ คือบุคคลผู้สะอาด หรือชำระตนให้บริสุทธิ์อย่างยิ่ง จากมลทินคือกิเลส ภาวะหรือการกระทำของพระองค์ เรียกว่า บารมี ดังข้อความว่า “ปริ วา อธิกรตริ มชฺชติ สุขุมติ กิเลสมลโตติ ปรโม” แปลว่า “อนึ่ง บุคคลใด ย่อมผูก คือย่อมชำระตนให้บริสุทธิ์อย่างยิ่งจากมลทินคือความเศร้าหมอง บุคคลนั้นชื่อว่า ปรมะ”

๕) ศัพท์ว่า “ปรม” มาจากคำว่า ปริ มยติ ปริ แปลว่า ประเสริฐ คือดียิ่ง มยติ แปลว่า บรรลุ ถึง มีความเช่นเดียวกันกับคำว่า จจฺจติ แปลว่า ไป, ถึง ฉะนั้น พระมหาสัตว์ชื่อว่า ปรมะ คือบุคคลผู้บรรลุ คือถึงอย่างดียิ่งในธรรมอันพิเศษคือพระนิพพาน ภาวะหรือการกระทำของพระองค์นั้น เรียกว่า บารมี ดังข้อความว่า “ปริ วา เสฏฺฐํ นิพฺพานํ มยติ จจฺจติติ ปรโม” แปลว่า “อนึ่ง บุคคลใด ย่อมบรรลุ คือย่อมถึง พระนิพพาน อันประเสริฐ คืออย่างดียิ่ง บุคคลนั้นชื่อว่า ปรมะ”

๖) ศัพท์ว่า “ปรม” มาจากคำว่า ปริ มฺนาติ ปริ ในที่นี้เป็นคำนาม ตรงกับคำว่า โลก มฺนาติ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ปริจฺฉินฺนุทติ แปลว่า ตัดโดยรอบ พระมหาสัตว์ชื่อว่า ปรมะ หมายถึงบุคคลผู้ตัดโลกอื่น ดูโลกนี้ ด้วยความรู้อันพิเศษ อันประมาณยิ่ง ภาวะหรือการกระทำของพระมหาสัตว์ชื่อว่า บารมี ดังข้อความว่า “ปริ วา โลกํ ปมาณญฺเตน ฌาน-วิเสเสน อิทฺโลกํ วิย มฺนาติ ปริจฺฉินฺนุทติติ ปรโม” แปลว่า “อนึ่ง บุคคลใดย่อมขจัด คือย่อมตัดโลกอื่นดูโลกนี้ ด้วยความรู้อันพิเศษ อันมีประมาณยิ่ง บุคคลนั้นชื่อว่า ปรมะ”

๗) ศัพท์ว่า “ปรม” มาจากคำว่า ปริ มิโนติ ปริ ตรงกับคำว่าว่า อติวิย แปลว่า อย่างดียิ่ง มิโนติ ตรงกับคำว่า ปกฺขิปติ แปลว่า ไล่ลงไป, สอดเข้า พระมหาสัตว์ทรงนามว่า ปรมะ เพราะเป็นผู้ใส่กองคุณสมบัติมีศีลเป็นต้น ในสันดานของตน ภาวะหรือการกระทำของพระองค์นั้น ชื่อว่า บารมี ดังข้อความว่า “ปริ วา อติวิย สีลาทิกฺขณคณํ อตฺตโน สนฺดานเ มิโนติ ปกฺขิปติติ ปรโม” แปลว่า “อนึ่ง บุคคลใดย่อมใส่เข้า คือย่อมสอดเข้า ซึ่งกองคุณมีศีลเป็นต้น ในสันดานของตนเป็นอย่างดี บุคคลนั้นชื่อว่า ปรมะ”

๘) ศัพท์ว่า “ปรม” มาจากคำว่า ปริ มินาติ ปริ หมายถึง อนตฺตกริ กิเลสโจรคณํ แปลว่า หมู่แห่งโจรคือกิเลส เป็นผู้กระทำความไม่เป็นประโยชน์ และหมายถึง อนุญฺ ปฏิปฺกฺขํ แปลว่า สภาพตรงข้ามอื่น ๆ มินาติ มีความหมายตรงกับคำว่า หีสติ แปลว่า ทำลาย พระมหาสัตว์ชื่อว่า ปรมะ เพราะเป็นผู้ทำลายซึ่งกองโจรคือกิเลสอันไม่เป็นประโยชน์ หรือสิ่งอื่น ซึ่งตรงกันข้ามจากกองธรรมที่เกิดในพระองค์ ภาวะหรือการกระทำของพระมหาสัตว์นั้น ชื่อว่า “บารมี” ดังข้อความว่า “ปริ วา อตฺตภูตโต ฐมฺมกายโต อนุญฺ ปฏิปฺกฺขํ วา ตทฺนตฺตกริ

กิเลสโจรคน มีนาติ หีสติติ ปรม มหาสตุโต, ปรมสตุ อย์, ปรมสตุ วา ภาโว, กम्म วา ปารมี, ทานาทิกิริยา” แปลว่า “ผู้กำจัดฝ่ายอื่น คือธรรมอื่น จากกองธรรมที่เกิดในตนหรือ ปฏิปักษ์ธรรม คือหมู่โจรกิเลสที่ทำให้ความพินาศให้แก่เขา ชื่อว่า ปรมะ หมายถึงพระโพธิสัตว์ กิริยาของผู้ประเสริฐ หรือภาวะของผู้ประเสริฐ หรือการกระทำของผู้ประเสริฐ ชื่อว่า ปารมี หมายถึง กิริยามีการให้ทานเป็นต้น”^{๖๐}

ในคัมภีร์ชาดอุปปีปกา ได้ให้ความหมายของ ปารมีไว้ว่า มาจาก ปรุ ชาติ ในความ เลี้ยง, รักษา, ดังนั้น ปารมี จึงหมายถึง การรักษาคุณให้เจริญ ความบริบูรณ์, ความเต็มเปี่ยม, ความให้คุณเต็มที่, พระโพธิสัตว์เป็นผู้รักษาคุณมีทานเป็นต้น หรือให้คุณเช่นนั้นเต็มที่ ชื่อว่า ปรม กิริยาของท่าน ชื่อว่า ปารมี คือการบำเพ็ญความดีมีการให้ทานเป็นต้น^{๖๑}

ส่วนนักปราชญ์บางพวกเห็นว่า ปารมี มีรากศัพท์มาจาก ปรม แปลว่า สูงสุด ดีเลิศ ลง ณ ปัจจัยในภาวะดีทิต ได้รูปเป็น ปรม แล้วลง อิ อิตถิลิงค์ สำเร็จรูปเป็น ปารมี แปลว่า ความสูงสุด ความดีเลิศ หรือความยอดเยี่ยม

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า ปารมี มาจาก ปรุ ชาติ มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า คติย์ แปลว่า ไป หรือ ถึง เช่นคำว่า กุสลานิ อนุพุเพน อคฺคาย ปเรณฺติ แปลว่า กุศลทั้งหลาย ไป หรือ เป็นไปเพื่อธรรมอันเลิศ (พระอรหันต์) โดยลำดับ

และยังกล่าวอีกว่า ปารมี มาจากคำว่า ปาร แปลว่า ถึงพร้อม เสร็จ ความสำเร็จ ฝั่ง ฝั่งโน้น พระนิพพาน ดังนั้น ปารมี ในที่นี้จึงหมายถึง ปฏิปทาเป็นเครื่องนำไปสู่ฝั่งอื่น (คือพระ นิพพาน)

คำว่า บารมี มาจากคำว่า ปรม แปลว่า เป็นเลิศ ยอดเยี่ยม ดังนั้น ปารมี จึง หมายถึง ความเป็นเลิศ ความยอดเยี่ยม หรือความบริบูรณ์เต็มเปี่ยม^{๖๒}

^{๖๐} สัทนิตีปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับภูมิพโล (เล่ม ๒), (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๒๕), หน้า ๔๘๗, อ้างใน พระมหาบุญทัน อานนฺโท (พาหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, หน้า ๓๐ - ๓๓.

^{๖๑} หลวงเทพดรญาณุศิษย์ (ทวี ธรรมรัช ป. ๕), ชาติอุปปีปกา หรือ พจนานุกรมบาลี - ไทย แผนก ชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๓๔.

^{๖๒} Har Dayal, The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature, (Delhi : Motilal Banarasidass 1970), p. 166, อ้างใน พระมหาบุญทัน อานนฺโท (พาหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, หน้า ๓๔.

คำว่า บารมี มาจากคำว่า ปรม แปลว่า คุณสมบัติหรือปฏิบัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงบำเพ็ญมา เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อบารมีเหล่านี้เต็มเปี่ยมจึงได้ตรัสรู้^{๖๓}

ดังนั้น สรุปได้ว่า คำว่า บารมี หมายถึง ข้อปฏิบัติของพระมหาสัตว์หรือพระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตต้องบำเพ็ญคุณมีทานเป็นต้นจนเต็มเปี่ยม จึงจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

๒.๖.๒ ระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ก่อนที่ท่านจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ล้วนแต่ได้ตั้งความปรารถนามาเนิ่นนานกว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในระหว่างที่ทรงบำเพ็ญบารมี เพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น เรียกว่าพระโพธิสัตว์ ซึ่งพระโพธิสัตว์นั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ อนิยโพธิสัตว์ กับ นิยตโพธิสัตว์

อนิยตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใด พระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

นิยตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์แล้วจากพระพุทธเจ้าพระองค์ใด พระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

นอกจากนี้ นิยตโพธิสัตว์ ยังแบ่งออกเป็นอีก ๓ ประเภท ได้แก่

ปัญญาริทธิโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขย กับอีกแสนกัป

สัทธาธิริทธิโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขย กับอีกแสนกัป

วิริยาธิริทธิโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขย กับอีกแสนกัป

พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลาย ทรงบำเพ็ญบารมีมา ๔ อสงไขย กับอีกแสนกัป จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นปัญญาริทธิโพธิสัตว์ เพราะกำลังพระปัญญาธิริทธิแรงมาก พระองค์ทรงปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านับได้ ๒๐ อสงไขยแสนกัป คือปรารถนาด้วยใจ ๓ อสงไขย ปรารถนาด้วยวาจา ๕ อสงไขย ปรารถนาด้วยกายและวาจา ๔ อสงไขยแสนกัป^{๖๔}

^{๖๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริงคเทที่ ๒**, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๕๕), หน้า ๑๑๑, อ้างใน พระมหานุกุล อานนุโท (พาหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, หน้า ๓๔.

^{๖๔} สุริย์ มีผลกิจ, **พระพุทธประวัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑ (อารัมภกถา).

ในขณะที่ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมีนั้น พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงเกิดเป็นสัตว์ต่างๆ หลายเผ่าพันธุ์ เล็กสุดไม่เกินนกระจาบ ใหญ่สุดไม่เกินช้าง แต่ละชาติที่ทรงเสวยนั้น มีทั้งยากง่ายลำบากคละเคล้ากันไป บางชาติก็เกิดมาเป็นคนจน บางชาติก็เป็นคนร่ำรวย แต่พระองค์ก็ไม่ทรงย่อท้อต่อชะตาชีวิต ในพระชาติเริ่มแรกของการเริ่มบำเพ็ญบารมีนั้น เป็นสมัยที่พระองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบสได้ทอร่างกายตนเองให้เป็นสะพานสำหรับเดินข้ามหนองน้ำถวายแด่พระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปึงกร^{๖๕} และได้รับคำพยากรณ์ว่า พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต นับตั้งแต่นั้นมาก็ได้เริ่มบำเพ็ญพุทธการกกรรม คือหลักธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า นั่นคือการบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่าง ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขาซึ่งบารมีทั้ง ๑๐ อย่างนี้ ยังแยกออกเป็น ๓ ระดับตามความยากง่ายในการบำเพ็ญบารมีอีกด้วย คือ ปกติบารมี เป็นบารมีที่ทรงบำเพ็ญโดยปกติทั่วไป อุปปารมี เป็นบารมีที่ทรงบำเพ็ญโดยการขอมสละอวัยวะในร่างกายหรือของที่รักและหวงแหนสุดชีวิต ปรมัตถุปปารมี เป็นบารมีที่ทรงบำเพ็ญโดยขั้นอุกฤษฏ์ ขนาดชีวิตก็สามารถสละให้ได้เพื่อแลกกับพระสัพพัญญุตญาณ

ในจำนวนพระชาติ ๕๔๗ ชาตินั้น พระชาติที่ปรากฏว่าบำเพ็ญบารมีเด่นที่สุดคือ ๑๐ ชาติสุดท้ายที่เรารู้จักกันว่า “ทศชาติชาดก” หรือ “พระเจ้าสิบชาติ” พระชาติที่ปรากฏอยู่ในทศชาตินั้น แต่ละชาติจะทรงบำเพ็ญบารมีหลายข้อด้วยกัน แต่จะมีบารมีเด่น ๆ อยู่หนึ่งบารมี นอกนั้นลดหลั่นลงไป แล้วเราก็กำหนดว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีข้อนั้นข้อนี้ เหมือนกับเราเรียกป่าไม่ว่า ป่าไผ่ ซึ่งก็ได้หมายความว่า ทั้งป่ามีเฉพาะต้นไม้เท่านั้น แต่มีต้นไม้ชนิดอื่นรวมอยู่ด้วย เพียงแต่ว่า ในป่านั้นมีต้นไม้มากกว่าต้นไม้ชนิดอื่น ฉะนั้น เราจึงเรียกว่าป่านั้นว่า “ป่าไผ่”

การเรียกการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก็เหมือนกัน เราจะเรียกตามบารมีที่เด่นที่สุดมากล่าวว่า พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีข้อนั้นข้อนี้ เช่น พระเตมียโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี พระมหาชนกโพธิสัตว์บำเพ็ญวิริยบารมี พระสุวรรณสามโพธิสัตว์บำเพ็ญเมตตาบารมี เป็นต้น ขึ้นอยู่กับว่าใครจะมองการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นข้อใด ดังค่านานิบาดชาดก พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ได้อธิบายเกี่ยวกับบารมีในตอนค่านำของเตมียชาดกไว้ว่า

^{๖๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ ฯ :

ก็ทศชาตินั้น ข้าพเจ้าเคยได้ยินท่านผู้ใหญ่กล่าวว่า พระโพธิสัตว์ชาตินั้นบำเพ็ญบารมี อย่างนั้นจนวางลงเป็นแบบว่า พระเทมียโพธิสัตว์บำเพ็ญขันติบารมี พระมหาชนก โพธิสัตว์บำเพ็ญวิริยบารมี สุวรรณสามโพธิสัตว์บำเพ็ญสัจจบารมี พระเนมิราชโพธิสัตว์ บำเพ็ญอุชิฐฐานบารมี พระนารทพราหมโพธิสัตว์บำเพ็ญเมตตาบารมี วิรุบบันฑิต โพธิสัตว์บำเพ็ญอุเบกขาบารมี พระเวสสันดรโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี หรือจะว่า บารมีส่วนนั้นชักเรื่องพระโพธิสัตว์ ชื่อนั้นได้บำเพ็ญมาเทียบให้เห็นเป็นอุทาหรณ์ ทำให้ ข้าพเจ้าเข้าใจมานาน โดยหาเอาใจใส่พิจารณาไม่ว่า พระโพธิสัตว์ชื่อหนึ่งบำเพ็ญบารมีแต่ อย่างเดียวเท่านั้นตลอดชาติ เมื่อมาจับแปลเข้าคราวนี้ จึงได้ความเห็นใหม่ ว่า ท่านกล่าว ดังนั้นน่าจะหมายความว่า บารมีอันนี้พระโพธิสัตว์ชื่อนี้ได้บำเพ็ญเป็นยอดเยี่ยมกว่า ๕ บารมี แต่ที่จริง พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ๑๐ บริบูรณ์ตลอดชาติหนึ่ง^{๖๖}

หากเราพิจารณาตามข้อความข้างบนนี้ จะเห็นว่า การบำเพ็ญบารมีของสุวรรณสาม โพธิสัตว์คือสัจจบารมี มิใช่เมตตาบารมีที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดกนั้น ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับมุมมองของ แต่ละท่านว่าจะยึดเอาบารมีข้อใดเป็นเอกข้อใดเป็นรอง แต่พระโพธิสัตว์ทุก ๆ พระองค์นั้น ล้วนแล้วแต่บำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ในแต่ละชาติทั้งสิ้น ผู้วิจัยมีทัศนะว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญ เมตตาบารมีเป็นสำคัญ เพราะมีความอดทนอดกลั้นสูงยากยิ่งที่คนธรรมดาจะกระทำได้ โดยเฉพาะการมีเมตตาต่อบุคคลที่มาทำร้ายตนผู้บริสุทธิ์ เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นจะได้ศึกษาการ บำเพ็ญบารมีของสุวรรณสามโพธิสัตว์ในหัวข้อต่อไป

๒.๖.๓ การบำเพ็ญบารมีของสุวรรณสามโพธิสัตว์

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก จากการศึกษาใน เบื้องต้น สามารถแยกการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับบารมี ได้แก่ ปกติบารมี อุปบารมี และ ปรมัตถบารมี รายละเอียดแต่ละระดับบารมี มีดังต่อไปนี้

๑) ชั้นปกติบารมี เป็นบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญโดยทั่วไป ซึ่งบุคคลทั่วไปก็ สามารถบำเพ็ญได้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นพระโพธิสัตว์ก็สามารถทำได้ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงการ บำเพ็ญบารมีของสุวรรณสามโพธิสัตว์เป็นหลักในการวิจัย

^{๖๖} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท, (พิมพ์โดย เสด็จพระราชกุศลในการออกพระเมรุพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ พระเมรุ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒), หน้า ๑๕๕.

การบำเพ็ญบารมีของสุวรรณสามโพธิสัตว์ หากเราพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วนแล้ว สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ประการ ดังผู้วิจัยจะของแยกเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่องสุวรรณสามชาดกมาอ้างอิงในส่วนที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญบารมีดังต่อไปนี้

การบำเพ็ญทานบารมี ทาน คือการเสียดสิ่งของที่ควรให้ปันแก่บุคคลอื่นที่ควรให้ปัน สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมี มีทั้งที่เป็นอามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน ตัวอย่างอามิสทานที่สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ เช่น การไปแสวงหาผลหมากรากไม้มาให้บิดามารดาทั้งสองที่ตาบอดมองไม่เห็นอะไร ได้รับประทาน^{๖๗} ตัวอย่างธรรมทานที่สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ เช่น การให้อโวกาทปราสอนให้พระเจ้าปิลักษณ์ยี่ดมั่นอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม^{๖๘} ส่วนตัวอย่างอภัยทานที่สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ เช่น การทูลทัดทานการฆ่าสัตว์เลี้ยงบิดามารดาแก่พระเจ้าปิลักษณ์^{๖๙}

การบำเพ็ญศีลบารมี ศีลคือการรักษากาย และวาจาให้เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนคนอื่นทั้งทางกาย และวาจา ตัวอย่างที่สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีข้อนี้ เช่น การมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ เวลาไปหาผลไม้หรือดักน้ำก็มีฝูงสัตว์แวดล้อม^{๗๐} ยี่ดมั่นอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ^{๗๑} กล่าวแต่คำสัตย์ไม่กล่าวคำเท็จ^{๗๒} แม้ถูกทำร้ายก็ไม่มีจิตคิดอาฆาตมาดร้ายตรัสเรียกผู้ลอบทำร้ายด้วยวาจาอันอ่อนหวานจับใจ^{๗๓}

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี เนกขัมมะ คือการออกบวชจากเรือน คือบวชมิได้อาศัยอยู่ในบ้านแต่อาศัยอยู่ในป่าเขาถ้ำเนาไพร สุวรรณสามโพธิสัตว์เกิดมาในท่ามกลางครอบครัวที่เป็นญาติหรือดาบสที่ถือศีลบำเพ็ญเมตตาธรรมอยู่ในป่า จึงได้ถือเพศเป็นนักบวชตามบิดามารดาตั้งแต่เด็ก ดังข้อความว่า “พระโพธิสัตว์จึงค่อย ๆ ลงราวกะพระเถระผู้มีวัตรอันเรียนแล้ว อานน้ำระงับความกระวนกระวายแล้วขึ้นจากน้ำ นุ่งผ้าเปลือกไม้สีแดงผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง เอาหนังเสือพาดเฉียงบ่า ยกหม้อน้ำขึ้นเช็ดน้ำแล้ววางบนบ่าซ้าย”^{๗๔}

^{๖๗} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๘, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๓๘.

^{๖๘} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๕, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๑๑ - ๒๑๒.

^{๖๙} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๕, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๕๐.

^{๗๐} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๘ - ๑๑๙, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔./๒/๑๓๕.

^{๗๑} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๔, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๗.

^{๗๒} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๔, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๗.

^{๗๓} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๑, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๑.

^{๗๔} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๐.

การบำเพ็ญปัญญาบารมี ปัญญา แปลว่าความรอบรู้ หรือรู้รอบไม่ติดขัด เฉลียวฉลาดเป็นชาติแห่งบัณฑิต สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี เช่น สังกศเล่ห์ทางที่บิดามารดาไปและกลับในเวลาไปหาผลไม้^{๕๕} ตลอดถึงการสร้างราวเชือกต่าง ๆ ก็เกิดมาจากปัญญาของพระองค์ หรือแม้แต่การโต้ตอบกันระหว่างพระพระองค์กับพระเจ้าปิลักษณ์ก็เหมือนกัน การที่สุวรรณสามโพธิสัตว์ สามารถโต้ตอบหรืออธิบายชี้แจงให้พระเจ้าปิลักษณ์เข้าใจได้นี้ ก็เพราะอาศัยกำลังสติปัญญาของพระองค์ในการโต้ตอบ เพราะเราจะรู้ว่าใครมีปัญญาหรือไม่นั้นพิจารณาได้จากการสนทนากัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มหาบพิตร ปัญญาจะพึงรู้ได้ด้วยคารสนทนา”^{๕๖}

การบำเพ็ญวิริยบารมี วิริยะ ความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคขวากหนามใด ๆ ทั้งสิ้น สุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีข้อนี้ เช่น เมื่อรู้ว่าบิดามารดาบอดทั้งสองข้างก็ไม่ปล่อยให้ท่านต้องตระการกำลำบาก รับอาสาเลี้ยงดูท่านให้อยู่สุขสบาย มีความขยันขันแข็งจัดเตรียมสถานที่ให้พักผ่อนทั้งกลางวันและกลางคืน ขยันในการหาผลาหารมาเลี้ยงดูท่าน ตกเย็นยังไปตักน้ำมาดื่มให้ท่านทั้งสองได้อาบ^{๕๗} เป็นต้น ทำกิจทุกอย่างด้วยความขยันหมั่นเพียรไม่บ่นเป็นกิจวัตรประจำทุก ๆ วัน

การบำเพ็ญขันติบารมี ขันติคือความอดทนตรากตรำลำบากทั้งทางกาย และใจ สุวรรณสามโพธิสัตว์ ได้บำเพ็ญบารมีข้อนี้อย่างดีเยี่ยม ไม่ทรงปริปากบ่นถึงความยากลำบากที่ต้องเลี้ยงดูมารดาบิดาตาบอดทั้งสองท่าน มีความอดทนเป็นอย่างยิ่งแม้จะเหน็ดเหนื่อยจากการรับภาระในการเลี้ยงดูท่านทั้งสองก็ตาม นอกจากจะอดทนลำบากทางด้านร่างกายแล้วยังต้องอดทนต่อพฤติกรรมของผู้ไม่หวังดีที่มาร้ายตนด้วย ก็ต้องอดทนต่อความเจ็บปวดแสนสาหัสยากที่คนสามัญทั่วไปจะทำได้ เช่น กรณีที่ถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษได้รับบาดเจ็บแสนสาหัสจนกระดูกหักเลือด^{๕๘} พระองค์ก็อดทนเอาไว้ได้เป็นอย่างดีตรัสเรียกศัตรูด้วยวาจาอันอ่อนหวาน

การบำเพ็ญสังขบารมี สังขะ คือความจริงแท้แน่นอน พระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติล้วนตรัสแต่วาจาสัตย์ ไม่ตรัสให้กลาดเคลื่อนแก่ใคร ๆ ตรัสตามความจริงแท้แน่นอน^{๕๙}

^{๕๕} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๘/๑๑๓, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๓๓.

^{๕๖} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๒๒/๕๕, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๒/๑๔๒.

^{๕๗} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๘/๑๑๘, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๓๘ - ๑๓๙.

^{๕๘} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๘/๑๒๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๐.

^{๕๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๓๓/๑๔๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๓/๑๕๐.

สุวรรณสามโพธิสัตว์ ได้ทรงบำเพ็ญบารมีข้อนี้อีกเหมือนกัน ดังข้อความที่สุวรรณสามโพธิสัตว์ คำริว่า “ถ้าเราบอกว่า เป็นเทวดา นาค ยักษ์ กิณนร หรือเป็นกษัตริย์เป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง พระราชานี้ย่อมเชื่อคำของเรา เราควรกล่าวความจริงเท่านั้น”^{๘๐} และอีกข้อความหนึ่งที่เป็นเครื่องยืนยันในการบำเพ็ญบารมีข้อนี้ คือ ถ้อยคำที่บิดามารดาและนางเทพธิดาได้กระทำสักจกิริยาว่า “ลูกสามนี้ ได้เคยมีปกติกว่าคำสัตย์มาก่อน ด้วยสัจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามจงเสื่อมหายไป”^{๘๑} ซึ่งในอรรถกถาท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า “ไม่กล่าวมุวาทแม้ด้วยการหัวเราะ”^{๘๒}

การบำเพ็ญอุชิฐานบารมี อุชิฐาน คือความตั้งใจมั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอื่น สุวรรณสามโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญบารมีข้อนี้ ตัวอย่างเช่น ปฏิญาณว่าจะทำหน้าที่ดูแลบิดามารดาเองในคราวที่รู้ว่าท่านทั้งสองตาบอดสนิท^{๘๓} ก็ได้ทำหน้าที่ของความเป็นลูกที่ดีเรื่อยมา สมกับที่ได้ตั้งใจเอาไว้แล้ว แม้ใกล้ตายก็ยังเป็นห่วงบิดามารดาแล้วจะไม่มีใครเลี้ยงดูเมื่อตนตายไป^{๘๔}

การบำเพ็ญเมตตาบารมี เมตตา คือความรักใคร่ ประารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เมตตาบารมีนี้สุวรรณสามโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาตั้งแต่เกิด จึงเป็นที่รักของสัตว์ป่าทั้งหลาย ไม่ว่าจะ เป็นสัตว์ดุร้าย น่ารัก หรือหวาดกลัว ต่างก็อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขไม่สะอึกกลัวต่อพระองค์^{๘๕} และแวดล้อมพระองค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ^{๘๖} แม้ถูกยิงก็ไม่โกรธตอบ ก็เพราะอำนาจเมตตาบารมี ที่ทรงบำเพ็ญนั่นเอง

การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี อุเบกขา คือความวางเฉย หรือวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงไปตามอำนาจกิเลสต่าง ๆ ในวิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงบุคคลผู้จะเจริญอุเบกขาไว้ว่าจะต้องผ่านการเจริญเมตตา กรุณา และมุทิตามาก่อนจึงจะปฏิบัติอุเบกขาได้ โดยให้พิจารณาเห็นโทษของการมี เมตตา กรุณา และมุทิตาให้แจ่มแจ้ง แล้วจึงวางใจเป็นกลาง ๆ ในบุคคลเหล่านั้น พร้อม

^{๘๐} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๓, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๓.

^{๘๑} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๘๔/๑๖๓, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๘๔/๒๔๑.

^{๘๒} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๔, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๗.

^{๘๓} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๘, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๘.

^{๘๔} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๖ - ๑๒๗, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๗.

^{๘๕} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๐๗ - ๓๑๐/๑๕๕ - ๑๕๖, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๐๗ - ๓๑๐/๒๓๑.

^{๘๖} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๑๑๑ - ๑๑๓/๖๒๕, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๑๑ - ๑๑๓/๗๗๒ - ๗๗๓

ทั้งตนเองโดยพิจารณาตามหลักกฎแห่งกรรม^{๕๗} หมายความว่า เมื่อไม่สามารถใช้หลักเมตตากรรม และมูทิตาได้ก็ให้ใช้หลักอุเบกขาพิจารณากรรมของสัตว์เป็นหลัก สุวรรณสามโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี โดยยอมรับถึงกฎแห่งกรรมคือความประมาทเลินเล่อของตนเอง จึงต้องได้รับผลของการกระทำนั้น มิได้โทษบุคคลที่มาทำร้ายตนเอง แต่กลับโทษตนเองที่ประมาทไป จึงถูกลูกศรยิงได้รับบาดเจ็บแสนสาหัส ดังข้อความว่า “ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเราผู้ประมาท กำลังน่าน้ำไปอยู่”^{๕๘}

๒) ชั้นอุปปบารมี เป็นบารมีเหนือขั้นธรรมดา ความโดดเด่นของบารมีขั้นนี้คือการยอมสละอวัยวะบางอย่างของตนได้โดยไม่เสียดายเพื่อแลกกับสัพพัญญู จากการศึกษาการบำเพ็ญขั้นนี้ของสุวรรณสามโพธิสัตว์ ปรากฏว่าอยู่ในเหตุการณ์ตอนที่พระเจ้าปิลักษณ์ยังได้รับบาดเจ็บ แต่พระองค์ทรงมีความอดทนเอาไว้ยิ่งกว่าสามัญชน คือไม่ร้องครวญครางแม้จะมีเลือดออกจากปาก ก็อดกลั้นเอาไว้ สนทนากับศัตรูได้อย่างสงบเยือกเย็น แม้บางครั้งจะดมกลิ่นเลือดออกมาก็ตาม^{๕๙} อวัยวะที่สละนั้นก็คือเลือดที่ไหลรินออกมาจากบาดแผลที่ถูกยิงนั่นเอง ในสโมธานกถา ท้ายจรียาปิฎก ได้กล่าวไว้ว่าสุวรรณสามโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุปปบารมี^{๖๐}

๓) ชั้นปรมัตถปารมี เป็นบารมีขั้นสูงสุดยิ่งกว่าอุปปบารมี เพราะบารมีขั้นนี้ผู้ที่บำเพ็ญจะต้องแลกด้วยชีวิตก็ยอม สามารถสละชีวิตได้เพื่อแลกกับสิ่งที่ล้ำค่าคือสัพพัญญู จากการศึกษาการบำเพ็ญบารมีขั้นนี้ของสุวรรณสามโพธิสัตว์ ปรากฏว่าอยู่ในตอนที่ถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงจนได้รับบาดเจ็บจนสลบไป^{๖๑} หยุดหายใจในที่สุด ทำให้พระเจ้าปิลักษณ์ได้เข้าใจถึงความตายที่เกิดกับสุวรรณสามกุมารทันที^{๖๒} แม้บิดามารดาที่พากันเสียใจถึงการจากไปของลูกชาย^{๖๓} ถือว่าเป็นความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของสุวรรณสามโพธิสัตว์ที่ยอมสละชีวิตของตนเพื่อแลกสัพพัญญู “และคุณธรรมสำคัญที่ทำให้พระโพธิสัตว์มีความกล้าหาญในการบำเพ็ญบารมีได้อย่างต่อเนื่อง คือ ปัญญาและกรุณา รวมทั้งความอดทนไม่หวั่นไหวและมีความเพียร

^{๕๗} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ ฯ : ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๖ - ๕๔๗.

^{๕๘} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๒๕๖/๑๕๔, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๕๖/๒๒๕.

^{๕๙} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๖, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๘.

^{๖๐} คูสโมธานกถาท้ายพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก เล่มที่ ๓๓, หน้า ๗๗๗.

^{๖๑} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๒๘/๑๕๓, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๒๘/๒๓๔.

^{๖๒} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๒๕/๑๕๓, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๒๕/๒๓๔.

^{๖๓} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๓๗ - ๓๘๐/๑๖๒, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๓๗ - ๓๘๐/๒๔๐ - ๒๔๑

พยายาม”^{๔๔} พระองค์มีเกรงกลัวต่อความตายที่กำลังเผชิญ และไม่มีจิตอาฆาตพยาบาทในบุคคลผู้หลงทำผิดต่อพระองค์ แม้ฟื้นขึ้นมาจากความตายก็ยังได้โปรดแสดงธรรมให้หันเหเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นนักปกครองที่ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมต่อไป ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาเป็นหลักยึดมั่นหรืออุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ คือ “การช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์นั้น”^{๔๕}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การบำเพ็ญบารมีของสุวรรณสามโพธิสัตว์นั้น หากพิจารณาเฉพาะบารมีที่เด่นที่สุดแล้วมีเพียงหนึ่งคือ เมตตาบารมี แต่ถ้าพิจารณาकुทั้ง ๑๐ บารมีแล้วปรากฏว่าสุวรรณสามโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญครบบริบูรณ์ นอกจากนี้ระดับของการบำเพ็ญบารมี พระองค์ยังได้บำเพ็ญครบทั้ง ๓ ระดับดังกล่าวแล้วนั้น

๒.๓) วัตถุประสงค์ของการตรัสสุวรรณสามชาดก

สุวรรณสามชาดกเป็นเรื่องราวกล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่งที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาได้ ๑๒ พรรษา ช่วงระยะเวลาที่ท่านบวชเป็นพระอยู่นั้นก็ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนแตกฉานในพระปริยัติธรรม และได้ตัดสินใจไปปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในราวป่าเพื่อบรรลุมรรคผลและนิพพาน แม้ท่านจะพยายามฝึกปฏิบัติทุกวิถีทางแต่ก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานขึ้นไหนได้เลย ประกอบกับได้ข่าวโยมบิดามารดาว่าอยากจนไม่มีใครดูแลนับตั้งแต่ท่านออกบวชเป็นภิกษุ นั้น ด้วยความสงสารผู้บังเกิดเกล้า จึงได้คิดที่จะลาสิกขาออกไปปรนนิบัติโยมบิดามารดา แต่ได้มาฟังมาตุโปสกสูตร ซึ่งเป็นสูตรเกี่ยวกับการบำรุงบิดามารดาว่า เป็นพระก็สามารถที่จะดูแลบิดามารดาได้ จึงทำให้ท่านตัดสินใจไม่บวช อาหารหวานคาวที่ได้มาจากการบิณฑบาต ก็จะนำไปให้บิดามารดารับประทานก่อน เหลือจากบิดามารดารับประทาน ท่านจึงฉัน แม้จีวรที่ได้มาก็นำไปตัดเย็บเป็นผ้าถุงผ้าห่มให้บิดามารดา ส่วนผ้านุ่มผ้าห่มผืนเก่าของบิดามารดานั้นท่านก็นำมาทำเป็นจีวรนุ่มห่มแทน ท่านปฏิบัติอยู่เช่นนี้ จึงทำให้ท่านมีรูปร่างผ่ายผอมลงผิดปกติ พวกพระภิกษุสามเณรภายในวัดจึงได้สอบถามถึงสาเหตุที่ทำให้ท่านผ่ายผอม เมื่อทราบว่าคุณนำอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตไปเลี้ยงดูบิดามารดา จึงได้พาตาคณิเดียนว่าทำให้สัทธาไทยตกไป จึงได้พากันไปฟ้องพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบเรื่องราวดังกล่าว

^{๔๔} พระมหาจุลลอม ชูเลื่อน, “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้าบทคัดย่อ.

^{๔๕} พระมหาภูมิจุฑกัญญ์ บุญตา, “อุดมการณ์โพธิสัตว์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้าบทคัดย่อ.

พระพุทธองค์เมื่อทรงทราบกลับทรงสรรเสริญยกย่องชมเชย พลางตรัสสุวรรณสามชาคเป็นตัวอย่างว่าพระองค์ก็เคยเลี้ยงดูมารดาบิดามาแล้วเหมือนกันในอดีตชาติ

หากเราพิจารณาตามเนื้อหาของสุวรรณสามชาคตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พอสรุปวัตถุประสงค์ของการตรัสสุวรรณสามชาคได้ดังนี้

๑) เพื่อป้องกันการลาสิกขาบของภิกษุ เนื่องจากว่าภิกษุที่บวชมานาน ๑๒ ปีแม้พากเพียรพยายามบำเพ็ญกัมมัญฐานก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลใดได้ ประกอบกับบิดามารดาทางบ้านเกิดยากจนไม่มีใครเลี้ยงดู จึงเดินทางออกจากป่ามุ่งหน้าสู่บ้านทันทีเพื่อลาสิกขาบ มาเจอทางสองแพร่ง ทางหนึ่งไปวัดพระเชตุวัน อีกทางไปบ้านบิดามารดา จึงได้ตัดสติใจไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อลาสิกขาบ และได้ฟังพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบิดามารดาของภิกษุ จึงได้ตัดสติใจไม่ลาสิกขาบได้เลี้ยงดูบิดามารดาด้วยอาหารบิณฑบาตเป็นต้น^{๕๖} การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมาดุไปสกสูตร ก็เพราะเล็งเห็นอุปนิสัยของภิกษุรูปดังกล่าวที่ตั้งใจจะมาลาสิกขาบ จึงได้ทรงแสดงสูตรนี้ขึ้นเพื่อให้เข้าใจว่าบวชเป็นภิกษุก็สามารถปรนนิบัติบิดามารดาได้โดยไม่ต้องลาสิกขาบ

๒) เพื่อยกย่องความกตัญญูกตเวทีของภิกษุ การแสดงความกตัญญูกตเวทีของภิกษุต่อบิดามารดา แม้ว่าจะกระทำได้ แต่ผลกระทบย่อมเกิดมีแก่ภิกษุรูปนั้น กล่าวคือ ทำให้ท่านต้องผ่ายผอมมีผ้าไตรจีวรที่เก่าคร่ำคร่า เพราะท่านนำไปตัดเป็นฝ้านุ่งห่มให้บิดามารดาหมด และที่สำคัญนั้น พวกภิกษุก็ไม่เห็นด้วยที่นำอาหารไปเลี้ยงดูคู่หูสัตว์เพราะเป็นการทำให้สัตว์ไทยตกไป ถือว่าเป็นการทำกิจที่ไม่ควรทำ ทำให้ท่านต้องหยุดการปรนนิบัติบิดามารดาไปพักหนึ่ง แต่เมื่อทราบถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์กลับยกย่องชมเชยว่าเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญอย่างยิ่งเพราะพระพุทธองค์เคยได้ปฏิบัติมา^{๕๗} การที่พระพุทธองค์ไม่ทรงดำเนินพฤติกรรมของภิกษุรูปนั้นก็เพื่อที่จะยกย่องการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อหน้าภิกษุทั้งหลาย ที่ยังไม่เข้าใจในเรื่องของการตอบแทนบุญคุณบิดามารดาว่าเป็นภิกษุก็สามารถทำได้ เป็นเรื่องที่ไม่น่ารังเกียจ เพราะบิดามารดานั้นเป็นผู้ให้กำเนิดมา แม้พระพุทธองค์ก็ยังเคยปฏิบัติเช่นเดียวกันเมื่อบวชเป็นฤาษี

๓) เพื่อเป็นการประกาศการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระพุทธองค์ นอกจากจะยกพระพุทธองค์เป็นตัวอย่างในการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาแล้ว ยังเป็นการประกาศถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระพุทธองค์อีกด้วย เพราะพระพุทธองค์ในสมัยที่ยัง

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๒, ขุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๑.

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๓, ขุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๒ - ๑๗๓.

เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามโพธิสัตว์ได้เป็นผู้ประกอบด้วยเมตตาเป็นอย่างยิ่ง อยู่ในท่ามกลาง สัตว์ป่าทั้งร้ายและน่ารัก แต่ก็อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขด้วยอำนาจเมตตา แม้จะได้รับอันตราย ถึงขั้นเสียชีวิตก็ไม่มีการฟ้องร้องผู้ลอบยิงลูกศรอาบยาพิษใส่พระองค์ ฟันขึ้นมาก็ยังได้เมตตา แสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลักษณ์ เป็นการแสดงถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระพุทธองค์ ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

๔) เพื่อใช้สอนธรรมะเชิงบุคลาธิษฐาน การแสดงธรรมโดยการยกตัวอย่างบุคคล ขึ้นมาเล่าเป็นตัวอย่างนั้น จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระของธรรมะยิ่งขึ้น ดังนั้น การที่พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่างสุวรรณสามกุมารขึ้นมาตรัส ก็เพื่อที่จะชี้ให้เห็นตัวอย่างของ บุคคลผู้ที่แสดงความกตัญญูทเวทิตะและการมีเมตตาต่อผู้หลงผิด

๕) เพื่อใช้แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ปัญหาให้ได้ผลดีที่สุดนั้นก็คือต้องมิให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจทั้งสองฝ่าย หากพระพุทธเจ้าตรัสว่าการปฏิบัติของภิกษุเช่นนั้น เป็นเรื่อง ไม่เหมาะสมก็จะทำให้ภิกษุรูปนั้นเลิกการปรนนิบัติบิดามารดา ผลที่เกิดขึ้นภิกษุรูปนั้นอาจ กลายเป็นลูกอกตัญญูก็ได้ ทางออกที่ดีคือการยกตัวอย่างของพระพุทธองค์เองว่าเคยปฏิบัติ เช่นนี้เหมือนกันทำให้สามารถยุติปัญหานั้น ได้

๒.๘ ผลสัมฤทธิ์ของการแสดงสุวรรณสามชาดก

ผลสัมฤทธิ์ หมายถึง ความสำเร็จในการตรัสสุวรรณสามชาดกให้ภิกษุทั้งหลายฟัง จากการศึกษาสามารถสรุปผลสัมฤทธิ์ได้ดังนี้

๑) ทำให้ภิกษุรูปนั้นยังปรนนิบัติบิดามารดาต่อไป การที่พระพุทธองค์ทรงยก เรื่องราวสุวรรณสามชาดกขึ้นมาเล่าเป็นตัวอย่างให้ภิกษุทั้งหลายฟังนั้น ก็เพื่อยืนยันความ ประพฤติของภิกษุรูปนั้นว่าเป็นกิริยาที่ควรทำ เพราะพระพุทธองค์ก็ได้ปฏิบัติมาในสมัยที่ เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามกุมาร ทำให้ภิกษุรูปนั้นไม่ทอดทิ้งบิดามารดาของตนได้ปรนนิบัติ ต่อไป

๒) ทำให้ภิกษุรูปนั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล หลังจากที่ภิกษุรูปนั้น ได้ฟังเรื่องราว เกี่ยวกับสุวรรณสามชาดกจบลง ทำให้ท่านได้บรรลุเป็นพระโสดาบันบุคคล ซึ่งก่อนหน้านั้นแม้ เพียรพยายามปฏิบัติธรรมอยู่นานถึง ๑๒ ปีก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ แต่พอได้ฟังชาดก เรื่องนี้จึงได้บรรลุเป็นพระโสดาบันบุคคล

บทที่ ๓

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในสุพรรณสามชาดก

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในสุพรรณสามชาดก สำหรับหลักธรรมที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยได้เลือกเอาเฉพาะหัวข้อที่สำคัญที่โดดเด่นที่สุดในสุพรรณสามชาดก ซึ่งผลจากการศึกษา อ่าน และทบทวนอย่างละเอียดแล้วได้หลักธรรมที่จะนำมาวิเคราะห์ สรุปได้ดังนี้

๓.๑ หลักธรรมเชิงปัจเจกบุคคล แบ่งออกเป็น ๒ ข้อได้แก่

๓.๑.๑ หลักกฏแห่งกรรม : หลักธรรมแห่งเหตุผล

๓.๑.๒ หลักสัจจะ : หลักธรรมแห่งความจริง

๓.๒ หลักธรรมเชิงสังคม แบ่งออกเป็น ๓ ข้อได้แก่

๓.๒.๑ หลักเมตตา : หลักธรรมแห่งความรัก

๓.๒.๒ หลักกตัญญูกตเวที : หลักธรรมแห่งสัตบุรุษ

๓.๒.๓ หลักทศพิธราชธรรม : หลักธรรมแห่งนักปกครอง

หลักธรรมเหล่านี้ มีขอบข่ายการวิเคราะห์ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ ๑

จากแผนภูมิข้างบนนี้ สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๓.๑ หลักกรรมเชิงปัจเจกบุคคล

๓.๑.๑ หลักกฎแห่งกรรม : หลักกรรมแห่งเหตุผล

หลักกฎแห่งกรรม ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องของสุวรรณสามชาดก ผู้วิจัยจะนำเอา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบิดามารดาและสุวรรณสามกุมารมาวิเคราะห์ เพราะทั้งสามบุคคลนี้ ล้วน แต่เป็นผู้ประกอบด้วยเมตตาคือสรรพสัตว์ แต่ทำไม ? ถึงได้รับอันตรายจากสัตว์ร้าย หรือบุคคล อื่นได้ โดยแบ่งประเด็นวิเคราะห์ออกได้ ดังนี้

๓.๑.๑.๑ กรรมของบิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร : ตาบอด

บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร เป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นบุคคลที่มีเมตตาธรรมมา ตั้งแต่เกิด มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ แม้จะเกิดมาในท่ามกลางครอบครัวที่มีอาชีพล่า สัตว์ แต่จิตใจของคนทั้งสองก็มิได้คิดทำร้ายใคร แม้แต่การสนับสนุน เช่นนำเนื้อสัตว์ที่บิดา มารดาหามาได้นำไปขายตามท้องตลาดก็ไม่ทำ เพราะเป็นการเบียดเบียนสัตว์ทางอ้อม จนทั้ง สองคนได้พากันออกบวชเป็นฤๅษีฤๅษีนิบ่าเพ็ญเมตตาธรรมในป่าเรื่อยมา

จากการศึกษาเรื่องราวของทั้งสองนี้ ทำให้ทราบว่า เป็นคนมีเมตตาธรรมสูง แต่ ทำไม ? ทั้งสองจึงถูกงูเห่าพันพิษใส่ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองคนนั้นเป็นผู้เจริญเมตตาภาวนามาโดยตลอด มีความรักใคร่ไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ในป่า ซึ่งอานิสงส์ของการเจริญเมตตาภาวนาข้อที่ว่า “เป็นที่รักของมนุษย์”^๑ ได้แก่เป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ร้าย หรือไม่ร้ายไม่ว่าจะทำร้ายท่านทั้งสอง หรือทำร้ายแต่อานิสงส์ของเมตตาธรรมที่ได้บำเพ็ญนั้น น่าจะป้องกันไว้ เพราะเมตตาธรรมนี้ คนทั้งสองมิใช่เพิ่งเริ่มเจริญในสมัยที่ออกบวช แต่ทั้ง สองได้บำเพ็ญมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กดังกล่าวมาแล้ว

จากการศึกษาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ผู้วิจัยสามารถแยกวิเคราะห์ได้ว่าเกิดมาจาก สาเหตุ ๒ ประการ ได้แก่

- ๑) สาเหตุแรกเกิดมาจากเหตุการณ์ในปัจจุบัน
- ๒) สาเหตุที่สองเกิดมาจากกรรมเก่าในอดีตชาติ

^๑ อนุช. (บาติ) ๒๓/๑/๑๒๕, อนุช. (ไทย) ๒๓/๑/๑๕๔.

๑) สาเหตุแรก เกิดมาจากเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพราะทั้งสองคนนั้นขึ้นไปหลบฝนบนจอมปลวกซึ่งเป็นสถานที่งูเห่าอาศัยหลบฝนอยู่ก่อน เมื่อทั้งสองคนนี้ขึ้นไปโดยไม่รู้ว่ามิงูเห่าอยู่บนจอมปลวกนั้น พอขึ้นไปหลบฝน ทำให้หยดเหงื่อหยดลงงูเห่า ทำให้งูเห่าโกรธพันพิชใส่เพื่อป้องกันตัวตามสัญชาตญาณของสัตว์ที่มีพิษ อาจเป็นไปได้ว่างูเห่าคงไม่ตั้งใจที่จะทำร้ายคนทั้งสอง แต่ทำไปเพราะต้องการป้องกันตัวเองจากศัตรู ซึ่งเป็นสัญชาตญาณของสัตว์ทั่วไปที่จะต้องทำการป้องกันตัวเองเอาไว้ก่อนเพราะสัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์ ย่อมกลัวต่อความตาย^๒ กันทั้งนั้น แต่บังเอิญฝนเข้าตาตาบสตาบสินี่ทั้งสองคนพอดี

แต่ก็น่าคิดเหมือนกันว่า ทำไม ? ทั้งสองคนเมื่อรู้ว่าโดนงูเห่าพันพิชเข้าตา จึงไม่รีบหาวิธีรักษาดวงตาทั้งสองนั้นทันที เพราะพิษงูเห่าที่พันเข้าตานี้ คงไม่ทำให้ตาบอดทันทีทันใดแน่นอน แต่เมื่อวิเคราะห์ดูตามสถานการณ์แล้ว พบว่า เพราะคนทั้งสองนั้นตาบอดพร้อมกัน ถ้ามีใครคนใดคนหนึ่งไม่ตาบอดก็คงพากลับอาศรม หรือหาวิธีเยียวยารักษาให้หายจากตาบอดได้ อีกประการหนึ่ง กว่าสุวรรณสามกุมารจะตามหาจนพบ ก็ล่วงเลยเวลาไปมากเพราะในขณะที่โดนอสรพิษพันพิชใส่นั้นอยู่ในช่วงเวลาฝนกำลังตกหนัก กว่าฝนจะหยุดก็หลายชั่วโมง

๒) สาเหตุที่สอง เกิดมาจากกรรมเก่าในอดีตชาติ หากเราพิจารณาเฉพาะสาเหตุแรก เราจะเห็นว่าเพราะทั้งสองคนนั้นประมาทมิทันระวังตัว แต่ถ้าพิจารณาในเรื่องของกฎแห่งกรรมแล้ว เราจะทราบได้ว่าไม่มีใครหลีกหนีพ้นกรรมที่ตนเองทำเอาไว้ได้เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและดีต่างกัน^๓ แม้แต่พระพุทธองค์ก็ยังไม่สามารถหลบหนีกรรมที่พระองค์ได้ทรงกระทำเอาไว้ ดังนั้นเมื่อกรรมให้ผล ไม่ว่าใครก็ไม่สามารถหลบหนีไปได้ แม้จะมีฤทธานุภาพสักปานใดก็ไม่หนีพ้นกฎแห่งกรรมไปได้ กรรมที่ทำให้คนทั้งสองตาบอด นอกจากปัจจุบันชาติคือความประมาทแล้ว ยังเกิดมาจากกรรมเก่าด้วย ดังข้อความในอรรถกถาสวรรณสามชาดก ได้กล่าวถึงบุรพกรรมของคนทั้งสองเอาไว้ว่า

ก็ตาบสและตาบสินี่ทั้งสองนั้น มีบุรพกรรมเป็นอย่างไร ? ได้ยินว่า ท่านทั้งสองนั้นในปางก่อนเกิดในสกุลแพทย์ ครั้งนั้น แพทย์นั้นรักษาโรคในจักขุของบุรุษมีทรัพย์มากคนหนึ่ง บุรุษนั้นจักขุหายดีแล้ว ไม่ให้ทรัพย์ค่ารักษาอะไร ๆ แก่แพทย์นั้น แพทย์โกรธเขาไปสู่เรือนแจ้งแก่ภริยาของตนว่า ที่รัก ฉันรักษาโรคในจักขุของบุรุษนั้นหาย บัดนี้เขา

^๒ บุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๒๕/๔๐, บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๕/๓๒.

^๓ ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๕/๒๖๒, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๕/๓๕๐.

ไม่ให้ทรัพย์ค่ารักษาแก่ฉัน เราจะทำอะไรดี ฝ่ายภริยาได้ฟังคำสามีกล่าวก็โกรธ จึงกล่าว
ว่า เราไม่ต้องการทรัพย์ที่มีอยู่ของมัน ท่านจงประกอบยาวนานหนึ่งให้มันหยุด ทำจักขุ
ทั้งสองของมันให้บอดเสียเลย สามีเห็นชอบด้วย จึงออกจากเรือนไปหาบุรุษนั้น ได้
กระทำตามนั้น บุรุษผู้มีทรัพย์มากคนนั้นไม่นานนักก็กลับมีจักขุมืดไปอีก คาบสและ
คาบสินีทั้งสองมีจักขุมืดด้วยบาปกรรมอันนี้^๔

จะเห็นได้ว่า กรรมที่ทั้งสองได้ร่วมกันทำไว้นั้น ก็คือการทำให้คนไข้ตาบอดด้วย
ความตั้งใจ แม้ภรรยาจะไม่ได้ปรุงยาให้ แต่ก็ได้มีความคิดเห็นพ้องต้องกันว่า ควรทำให้คนไข้
ตาบอด เรียกว่า สมรู้ร่วมคิดกันทำบาปกรรม ผลกรรมนี้จึงมาบังเกิดพร้อมกันในชาตินี้ คือทำ
ให้คนทั้งสองตาบอดพร้อมกัน

อนึ่ง เรื่องราวบุรพกรรมของคาบสและคาบสินีทั้งสองนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว ผู้วิจัย
เห็นว่ามีลักษณะคล้ายคลึง กับเรื่องพระจักขุบาลเถระ ในอรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ โดยใน
อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ นั้นได้เล่าถึงบุรพกรรมที่พระจักขุบาลที่ต้องตาบอดเอาไว้ว่า เกิดมา
จากกรรมเก่าในอดีตชาติของท่าน ดังมีเรื่องพอสรุปได้ดังนี้

ในเมืองพาราณสี ได้มีหมอกคนหนึ่งออกเดินทางเที่ยวรักษาคคนไข้ทั่วหมู่บ้านและ
ตำบล ได้พบหญิงคนหนึ่งตาบอดจึงได้สอบถามถึงอาการพร้อมทั้งอาสาจะรักษาให้หากให้ค่า
รักษา หญิงคนนั้นรับปากทันทีว่าหากรักษาหาย ตนและบุตรธิดาจะยอมเป็นทาสรับใช้หมอ
หมอจึงได้ปรุงยารักษาตาหญิงคนนั้น ไม่นานวันนักดวงตาก็กลับมามองเห็นตามปกติ ทำให้
หญิงคนที่ให้สัญญาเอาไว้ว่าจะยอมเป็นทาสพร้อมทั้งบุตรและธิดานั้น เกิดบิดพลิ้วขึ้นมาไม่
รักษาคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ เมื่อหมอมาสอบถามดูอาการก็โกหกหมอว่า อาการไม่ดีขึ้นมีแต่
เจ็บปวดมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้หมอรู้ทันทีว่าหญิงคนนี้โกหก คิดจะไม่ให้ค่ารักษาตามที่ได้ตกลง
เอาไว้ก่อนการรักษา จึงได้กลับไปปรึกษากับภรรยาที่บ้าน พนางเล่าเรื่องราวให้ภรรยาทราบ
พร้อมทั้งบอกว่าจะปรุงยาให้หญิงคนนั้นตาบอดทันที ฝ่ายภรรยามิได้คัดค้านอย่างไร นั่งนิ่งไม่
พูดจา คงปล่อยให้สามีทำไปตามที่ประสงค์นั้น หมอคนนั้นจึงได้ปรุงยาให้หญิงคนนั้นหยุด
แก้ปวด พอหญิงคนนั้นหยุดเท่านั้น ดวงตาทั้งสองข้างก็ดับวูบมืดสนิท มองไม่เห็นทันที
เหมือนดวงไฟดับวูบลงฉะนั้น หมอคนนั้น ต่อมาได้มาเกิดเป็นพระจักขุบาลภิกษุผู้ตาบอดทั้ง
สองข้างเหมือนกรรมที่ตนได้กระทำไว้แต่ปางก่อนนั้น^๕

^๔ พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๗, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๗.

^๕ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ ๑ :

สาเหตุพระจักขุบาลเถระที่ตาบอดนี้ ก็เพราะกรรมเก่ามาให้ผลคือเคยเป็นหมอทำให้คนไข้ตาบอดด้วยเจตนาเช่นเดียวกันกับบิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร จะต่างกันตรงที่สาเหตุของการตาบอดในปัจจุบันไม่เหมือนกันเท่านั้น

๓.๑.๑.๒ กรรมของสุวรรณสามกุมาร : ถูกยิง

ส่วนอีกกรณีหนึ่ง เกี่ยวกับสุวรรณสามกุมารที่ถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงได้รับบาดเจ็บจนสิ้นชีวิตไปด้วยกำลังพิษในที่สุดนั้น มิได้กล่าวถึงเรื่องของกฎแห่งกรรมแต่ประการใด กล่าวแต่เพียงว่า ท่านประมาทมิได้เจริญเมตตาภาวนาในขณะนั้นเท่านั้น ดังข้อความว่า “ใครหนอยังเรา ผู้มีวประมาทกำลังแบกหม้อน้ำ ด้วยลูกศร”^๖

จะเห็นได้ว่า การที่สุวรรณสามกุมารถูกยิงนั้น ตัวท่านเองมิได้กล่าวอ้างว่าเป็นเพราะกรรมเก่า แต่เป็นเพราะความประมาทไม่ทันระวังตัวเพราะกำลังยกหม้อน้ำอยู่ แต่ก็มีถ้อยคำที่น่านำมาวิเคราะห์ได้ว่า อาจเกิดมาจากผลของกรรมที่ตระกูลของท่านทำไว้ก็ได้ เพราะท่านเปรียบตัวท่านเองที่ถูกยิงเสียบข้างขวาทะลุข้างซ้าย เหมือนสัตว์ป่าถูกยิงนอนกระอักเลือดอยู่^๗ อาจเป็นไปได้ว่า เป็นเพราะผลกรรมที่ต้นตระกูลของท่านได้สร้างเอาไว้แล้วมีผลส่งมาถึงลูกหลานผู้สืบทอดวงศ์สกุล ถึงแม้จะมีได้เป็นคนกระทำความผิดโดยตรงก็ตาม คือ เป็นกรรมที่คนใดคนหนึ่งในสังคมที่เราอยู่ร่วมกัน เป็นคนทำแล้วผลกรรมนั้นส่งผลมาถึงตัวเราด้วย เรียกว่าเป็น “กัมมพันธ” คือเผ่าพันธุ์กรรมที่ตกทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ดังที่วสิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่า

คนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน คนใดคนหนึ่งทำดีหรือชั่ว มั่งมีหรือยากจนลง ผลย่อมตกแก่ครอบครัวด้วย เช่น พ่อแม่ทำดีมีชื่อเสียง ลูก ๆ ก็พลอยมีหน้าตา พ่อแม่ยากจนลง ลูกก็พลอยลำบากไปด้วย หรือ บิดาไปตัดมือลิงเพราะลิงได้ทำสิ่งมีค่าของตนเสียหาย ขณะนั้นภรรยาของเขากำลังตั้งครรภ์ เมื่อภรรยาคลอดปรากฏว่าบุตรของเขามีขาตามาแต่ในครรภ์ มือข้างเดียวกับมือลิงที่ถูกตัด

การลงโทษกรรมแบบนี้ เปรียบเหมือนคนผู้หนึ่งไปฆ่าบิดาอันเป็นที่รักของเด็กหนุ่มคนหนึ่ง เด็กหนุ่มคนนั้นมีความพยาบาทรุนแรงที่ยึดตามผู้ฆ่าบิดาตน แต่ไม่อาจหาพบได้ หรือบางครั้งหาพบ แต่บุคคลผู้นั้นมีกำลังอยู่ในภาวะแวดล้อมอารักขาของมิตรสหายมากมาย เขาจึงไม่สามารถฆ่าตอบได้ จึงไปข่มขู่อยู่ใกล้บ้านของบุคคลผู้ฆ่าบิดาตนเพื่อ

^๖ พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๒๕๖/๑๕๔, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๕๖/๒๒๕.

^๗ พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๐๓/๑๕๕, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๐๓/๒๓๐.

คอยโอกาสเหมาะ เมื่อเห็นบุตรของผู้นั้นออกมาจากเรือนเห็นว่าทำร้ายได้โดยง่าย และเป็นทางหนึ่งที่จะระบายความแค้นของตนให้คลายลงจึงประหารเด็กคนนั้นเสีย^๘

หากพิจารณากรรมที่สุวรรณสามกุมารได้รับคือถูกยิงแล้ว สรุปได้ว่า อาจเกิดมาจากกรรมต้นตระกูลของท่านทำไว้แล้วส่งผลมาถึงลูกหลาน แต่ที่สำคัญคือ เกิดมาจากความประมาทในปัจจุบันอันเป็นช่องโหว่ให้ได้รับอันตรายในครั้งนี้ สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย”^๙ แม้พระนาคเสนก็ยังได้กล่าวเอาไว้เหมือนกันว่าสาเหตุที่สุวรรณสามกุมารถูกยิงนั้น เป็นเพราะประมาทขาดสติมิได้เจริญเมตตาในขณะที่ยกหม้อน้ำขึ้นวางบนบ้านนั้น จึงทำให้ถูกยิง^{๑๐}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักกฎแห่งกรรมนี้ ในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นสอนเป็นพิเศษให้เราเชื่อในเรื่องของการทำดีที่ได้ดี ทำชั่วที่ได้ชั่ว แต่บางครั้งคนที่ทำดีอาจได้รับความเดือดร้อนได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น จากผลกระทบเก่า จากความประมาทในปัจจุบัน หรือจากผู้ประสงคร้ายต่อเรา ดังนั้นเราจึงไม่ควรประมาทในปัจจุบันเป็นดีที่สุด

๓.๑.๒ หลักสัจจะ : หลักธรรมแห่งความจริง

สัจจะ หมายถึง ความจริง^{๑๑} ได้แก่ พูดอย่างไรก็รักษาคำพูดเอาไว้ เรียกอีกอย่างว่า รักษาสัญญา ทำไว้อย่างไรก็แข็งไปตามที่ทำนั้น เรียกว่ารับตามที่ทำนั้น หรือได้เห็นสิ่งใดก็รับว่าเห็นสิ่งนั้น การกระทำเช่นนี้เรียกว่า การพูดความจริงก็ได้ สัจจะนี้ มีลักษณะเป็นความซื่อตรง คำพูดจริงเป็นสัจจวาจา ตรงกันข้ามกับการพูดเท็จ^{๑๒}

จากการศึกษาสัจจะในสุวรรณสามชาดก พบว่ามีการกล่าวถึงอยู่หลายเหตุการณ์ด้วยกัน เพื่อความสะดวกการการวิเคราะห์ ผู้วิจัยขอแยกออกเป็น ๓ ประเด็นได้แก่

๓.๑.๒.๑ สัจจะของสุวรรณสามกุมาร

^๘ ดูรายละเอียดใน วสิน อินทสระ, **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, หน้า ๓๘ - ๓๙.

^๙ บุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๑/๑๕, บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๑๑.

^{๑๐} มหาเถรสมาคม, **มิลินทปัญหา**, พิมพ์ในงานฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ๙ ตุลาคม ๒๕๓๖, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ ๙ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๒๕.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๑๘.

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ทศบาลมี ทศพิธราชธรรม**, พิมพ์เนื่องในมหาอุคตมงคลวโรกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ๒ - ๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑, หน้า ๑๘๑.

๓.๑.๒.๒ สัจจะของคนทั้งสาม

๓.๑.๒.๓ ผลของการใช้สัจจะ

แต่ละประเด็นมีอธิบาย ดังต่อไปนี้

๓.๑.๒.๑ สัจจะของสุวรรณสามกุมาร

จากการศึกษาพบว่า สุวรรณสามกุมารได้ยึดมั่นอยู่ในสัจจะเป็นอย่างดี เช่น ได้เปล่งวาจาว่า จะเลี้ยงคูบิคารมาตาผู้ตาบอดทั้งสองคน ก็ได้ยึดถือปฏิบัติตามที่ได้พูด แม้ในคราวที่ถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยังได้รับบาดเจ็บก็ยังเป็นห่วงบิคารมาตาทั้งสอง กลัวว่าท่านทั้งสองจะอดตาย เพราะไม่มีใครเลี้ยงดูเมื่อตนเองตายไป นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ใช้สัจจะคือความจริงต่อสู้กับความเท็จของพระเจ้าปิลักษณ์ที่อ้างว่าสุวรรณสามกุมารเป็นต้นเหตุทำให้สัตว์วิงหนี ซึ่งสุวรรณสามกุมารก็ได้กล่าวคำสัตย์ว่า ตั้งแต่พระองค์จำความได้ไม่เคยเห็นตัวใดวิงหนี แม้จะเป็นสัตว์คู่ร้าย น่ารัก หรือตกใจง่าย เวลาพบเห็นพระองค์ไม่เคยตกใจหรือวิงหนีแต่อย่างไร ทำให้พระเจ้าปิลักษณ์ยอมรับความเป็นจริงว่า ที่ยิงนั้นเป็นเพราะความโลภในการล่าเนื้อและความหลงใหลในครอบง่า ดังนั้น สุวรรณสามกุมารสามารถเอาชนะพระเจ้าปิลักษณ์ได้ด้วยการพูดความจริงลบล้างความเท็จ สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์”^{๑๑}

๓.๑.๒.๒ สัจจะของคนทั้งสาม

สุวรรณสามกุมาร ถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงด้วยธนูอาบยาพิษ จนได้รับบาดเจ็บและสลบไปในที่สุดแต่ด้วยอำนาจแห่งสัจจะที่บิคารมาตาพร้อมทั้งเทพธิดาได้พากันตั้งสัตยาธิษฐานขอให้สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมาจนสำเร็จ สัจจะที่คนทั้งสามยกขึ้นมากล่านั้น ล้วนแล้วแต่เป็นคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของสุวรรณสามกุมาร เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอแยกสัจจะของแต่ละท่านออกศึกษาดังนี้

๑) สัจจะของมารดาสุวรรณสามกุมาร มารดาของสุวรรณสามกุมารแม้ตาบอดสองข้าง มองไม่เห็น แต่ความรักความห่วงใยปรารถนาให้ลูกมีชีวิตที่ดีนั้นก็ยังหวังอยู่ พอทราบข่าวว่า ลูกสามะถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงได้รับบาดเจ็บก็รู้สึกเสียใจเป็นอย่างมาก จึงได้ตั้งสัจจะอธิษฐานถึงคุณงามความดีที่ลูกสามะได้ประพฤติก่อนหน้า เพื่อให้สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมาว่า

^{๑๑} พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๒๓/๕๖, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

ลูกสามะนี้ เป็นผู้มีปกติประพฤติธรรมมาก่อน . . . มีปกติประพฤติพรหมจรรย์มาก่อน . . . มีปกติกล่าวคำสัตย์มาก่อน . . . เป็นผู้เลี้ยมมารดาและบิดา . . . เป็นผู้มอบน้อมต่อบุคคลผู้ใหญ่ในตระกูล . . . เป็นที่รักอย่างยิ่งกว่าชีวิตของเรา ด้วยสัจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป^{๑๔}

นอกจากจะยกเอาคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของสุวรรณสามกุมารแล้ว ยังได้ยกอ้างเอาบุญกุศลที่สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญต่อบิดาและมารดาอีกว่า “บุญอย่างใดอย่างหนึ่งที่ลูกสามะได้ทำแล้ว มีอยู่แก่เราและบิดาของเธอ ด้วยบุญกุศลนั้นทั้งหมด ขอพิษของลูกสามะจงหายไป”^{๑๕} ด้วยอำนาจสัจจะอธิษฐานของมารดานั้น ทำให้สุวรรณสามกุมารพลิกตัวกลับแล้วนอนนิ่ง

๒) สัจจะของบิดาสุวรรณสามกุมาร บิดาของสุวรรณสามกุมาร ที่นั่งเส้าโศกเสียวใจอยู่เหนือศีรษะของสุวรรณสามกุมาร เมื่อเห็นสุวรรณสามกุมารพลิกตัวกลับ ทำให้เกิดความดีใจเป็นอย่างยิ่ง ได้รับทำสัจจะอธิษฐานเหมือนกับมารดานั้นว่า

ลูกสามะนี้ เป็นผู้มีปกติประพฤติธรรมมาก่อน . . . เป็นผู้มีปกติประพฤติพรหมจรรย์มาก่อน . . . มีปกติกล่าวคำสัตย์มาก่อน . . . เป็นผู้เลี้ยมมารดาบิดา . . . เป็นผู้มอบน้อมต่อบุคคลผู้ใหญ่ในตระกูล . . . เป็นที่รักอย่างยิ่งกว่าชีวิตของเรา ด้วยสัจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป^{๑๖}

นอกจากนี้ยังได้อ้างเอาบุญกุศลที่สุวรรณสามกุมารได้ปฏิบัติต่อตนและมารดาอีกว่า “บุญอย่างใดอย่างหนึ่งที่ลูกสามะได้ทำแล้ว มีอยู่แก่เราและมารดาของเธอ ด้วยบุญกุศลนั้นทั้งหมด ขอพิษของลูกสามะจงหายไป”^{๑๗} ด้วยอำนาจสัจจะอธิษฐานของบิดานั้น ทำให้สุวรรณสามกุมารนอนพลิกตัวอีกข้างแล้วนอนนิ่งต่อไป

๓) สัจจะของนางพสุนธรีเทพธิดา นางพสุนธรีเทพธิดา ผู้เคยเป็นมารดาของสุวรรณสามกุมารในชาติก่อน เมื่อทราบว่าลูกสามะของตนถูกยิงนอนเสียชีวิตอยู่ที่ได้รับมาศศพ เมื่อเห็นสุวรรณสามกุมารพลิกตัวไปมา ด้วยอำนาจสัจจะอธิษฐานของบิดามารดา จึงได้ตั้งสัจจะอธิษฐานหวังให้สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมาว่า “เราอยู่ที่ภูเขาคันธมาทน์มานาน ไม่มีคน

^{๑๔} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๘๒ - ๓๘๓/๑๖๒, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๘๒ - ๓๘๓/๒๔๑.

^{๑๕} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๘๘/๑๖๒, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๘๘/๒๔๑.

^{๑๖} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๙๐ - ๓๙๕/๑๖๓, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๙๐ - ๓๙๕/๒๔๒.

^{๑๗} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๙๖/๑๖๓, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๙๖/๒๔๒.

อื่นจะเป็นใครก็ตาม เป็นที่รักของเรายิ่งกว่าสามกุมาร . . . ต้นไม้ทั้งหมดที่ถูกเขาค้นฆาตน์ส่วน แต่เป็นไม้หอม ด้วยสัจวาจา นี้ ขอพิษของสามกุมารจงหายไป”^{๑๘}

พอจบคำสัจจะอธิษฐานของพสุณฐริเทพธิดา สุวรรณสามกุมารก็ลุกขึ้นทันที แผลที่ ถูกยิงก็หายเป็นปกติ

จะเห็นได้ว่า การยกสัจจะขึ้นมาช่วยให้คนตายฟื้นของคนทั้งสามนั้น อ่างมาจาก เรื่องจริงที่คนตายนั้นมีอยู่ในตัวที่ตนมองเห็นและผลบุญที่คนตายได้กระทำต่อตน นอกจากนี้ ยังได้อ่างเอาความเป็นจริงในธรรมชาติ เช่น ความหอมของต้นไม้มาช่วยคลี่ให้สุวรรณสาม กุมารฟื้นขึ้นมาได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาการใช้สัจจะช่วยให้คนตายแล้วฟื้นนี้ ไม่มีเฉพาะใน สุวรรณสามชาดกเท่านั้น แม้ในอรรถกถาฆณฑัพยชาดก ก็ได้กล่าวถึงการใช้สัจจะในการ ช่วยเหลือเด็กที่ถูกงูกัดเหมือนกัน ดังมีเนื้อเรื่องโดยย่อ ดังต่อไปนี้^{๑๙}

มณฑัพยมาณพได้พาครอบครัวไปเยี่ยมที่ปายนดาบสที่บรรณศาลาในสวนป่า ยัญญู ทัตตกุมาร ได้เล่นลูกข่างอยู่ใกล้ ๆ บรรณศาลา ลูกข่างได้กระดอนตกลงไปในรูจอมปลวกซึ่งมี อสรพิษอยู่ข้างใน แต่เด็กไม่รู้ จึงได้ล้วงมือลงไปเพื่อหยิบเอาลูกข่าง จึงถูกงูกัดตายในที่นั้น นั่นเอง มณฑัพยะเมื่อทราบว่าลูกตัวเองตาย ก็ร้องไห้เสียใจถึงลูกที่ตายไป พลังขอร้องให้ ที่ปายนดาบสปรุรงยารักษาให้ฟื้นคืนชีวิตด้วย แต่ที่ปายนดาบสได้บอกว่า บวชเป็นพระไม่ สามารถที่จะปรุรงยาให้คนไข้ได้ แต่ถูกเขาอ้อนวอนให้โปรดเมตตาทำอย่างไรก็ได้ที่จะทำให้ลูก ชายฟื้นขึ้นมา ที่ปายนดาบสก็ได้วางมือลงบนศีรษะของยัญญูทัตตกุมารพร้อมทั้งตั้งสัจจกิริยา ว่า “อาตมาต้องการบุญ มีจิตเลื่อมใสประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้เพียง ๗ วันเท่านั้น ต่อแต่นั้น แม้จะไม่พอใจประพฤติพรหมจรรย์ ก็ยังประพฤติมาเกิน ๕๐ ปี ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอจงมีความ สวัสดิ์ ขอพิษจงหาย ขอยัญญูทัตตกุมารจงรอดชีวิต”^{๒๐}

เมื่อจบการตั้งสัจยอธิษฐาน ยัญญูทัตตกุมารก็ลืมตาเรียกหาแม่แล้วพลิกนอนหลับ ไป ที่นั่นที่ปายนดาบสก็ได้บอกให้นายมณฑัพยะผู้เป็นบิดาได้ตั้งสัจจกิริยาให้ลูกฟื้นขึ้นมา เพราะตนทำได้เท่านี้ เขาได้วางมือลงที่หน้าอกของบุตรแล้วกล่าวคำสัจจกิริยาว่า

เพราะเหตุไหนแต่ไรมา ข้าพเจ้าเห็นแบกในเวลามาพักก็ไม่ยินดีให้พัก อนึ่ง สมณะ และพราหมณ์ทั้งหลาย แม้ผู้เป็นพหูสูตก็ไม่ทราบความที่ข้าพเจ้าไม่พอใจ ข้าพเจ้าแม้จะ

^{๑๘} บุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๕๘ - ๓๕๙/๑๖๓, บุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๕๘ - ๓๕๙/๒๔๒.

^{๑๙} บุ.ชา.ทสก.อ. (บาลี) ๕/๔๐๒ - ๔๐๓, บุ.ชา.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๕/๘๓๔ - ๘๕๐.

^{๒๐} บุ.ชา.ทสก. (บาลี) ๒๗/๖๒/๒๑๕, บุ.ชา.ทสก. (ไทย) ๒๗/๖๒/๓๓๒.

ไม่พอใจก็ตาม ก็ยังให้ทาน ด้วยสังฆวาจา^{๒๑} ของใจมีความสวัสดิ์ ขอพิษจงคลาย ขออัญญู
ทนต์ลูกพ่อจงรอดชีวิต^{๒๑}

ด้วยผลของการตั้งสัตยาธิษฐานนั้น ปรากฏว่าพิษในร่างกายส่วนบนสะเอวก็ได้
ไหลลงสู่แผ่นดิน เด็กสามารถลุกขึ้นนั่งได้แต่ยังไม่สามารถยืนได้ บิดาจึงได้บอกให้มารดาทำ
สังฆกิจริยาช่วยลูกด้วย มารดาจึงได้บอกบิดาไปว่ามีอยู่สังฆะหนึ่งแต่ไม่กล้าพูดออกไป แต่ทน
ความรบเร้าของบิดาไม่ไหว จึงได้ทำสังฆกิจริยาว่า “ลูกรัก อสรพิษที่มีพิษร้ายแรงตัวใด ได้
โผล่ขึ้นมาจากปล่องมากัดเจ้า วันนี้ อสรพิษตัวนั้น และบิดาของเจ้าไม่มีความแตกต่างกันเลย
เพราะไม่ได้เป็นที่รักของแม่ ด้วยสังฆวาจา^{๒๑} ของใจมีความสวัสดิ์ ขอพิษจงคลาย ขออัญญูทนต์
ลูกชายจงรอดชีวิต”^{๒๒}

เมื่อจบคำสังฆกิจริยา พิษทั้งหมดได้หายเข้าไปในแผ่นดิน อัญญูทนต์กุมารก็ลุกขึ้นวิ่ง
เล่นได้ดังเดิม

จะเห็นได้ว่า อำนาจของสังฆกิจริยาถือการทำสังฆวาจา^{๒๑} สามารถที่จะช่วยให้คนที่
ตายแล้วสามารถฟื้นคืนมาได้ หากพิจารณาเนื้อหาที่ยกขึ้นมาอ้างทำสังฆวาจาระหว่างสุวรรณ
สามชาดกกับมณฑลพิชชาดกมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน กล่าวคือในสุวรรณสามชาดก บิดามารดาและ
เทพธิดาต่างยกเอาคุณงามความดี ที่สุวรรณสามกุมารมีต่อพวกตนและผลบุญที่เขาได้กระทำ
เอาไว้มาทำสังฆวาจา ในขณะที่ดาบสและบิดามารดาของอัญญูทนต์ได้ยกเอาความรู้สึกของ
ตนเองที่เป็นจริงขึ้นมาอ้างทำสังฆวาจาแม้จะไม่เต็มใจบวช หรือไม่เต็มใจต้อนรับหรือไม่ชอบใจ
สามีของตนเองก็ตาม แต่ก็สามารถยกขึ้นมาทำสังฆะได้ และยังสามารถช่วยให้ลูกชายของ
ตนเองรอดพ้นจากพญามัจจุราชได้ ดังนั้น การใช้สังฆะจะช่วยเหลือคนนั้น สิ่งที่ยกขึ้นมาอ้าง
จะต้องเป็นเรื่องจริงซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ แต่เรื่องที่อ้างนั้นต้องเป็นเรื่องจริง มิได้
เสแสร้งแกล้งแต่งเรื่องขึ้น

๓.๑.๒.๓ ผลของการการใช้สังฆะ

ผลของการใช้สังฆะอริยฐาน เริ่มปรากฏตั้งแต่มารดาใช้เป็นครั้งแรกที่สุวรรณสาม
กุมารเริ่มขยับตัวและฟื้นในที่สุดเมื่อนางพสุนธรเทพธิดาตั้งสังฆะอริยฐานจบลง และได้เกิด
ความอัศจรรย์ขึ้น ๔ อย่าง ได้แก่

๑) พระมหาสัตว์หายโรค

^{๒๑} พุ.ชา.ทสก. (บาลี) ๒๗/๖๓/๒๑๕, พุ.ชา.ทสก. (ไทย) ๒๗/๖๓/๓๓๒.

^{๒๒} พุ.ชา.ทสก. (บาลี) ๒๗/๖๔/๒๒๐, พุ.ชา.ทสก. (ไทย) ๒๗/๖๔/๓๓๒.

๒) ดวงตาของบิดามารดา กลับมองเห็นตามปกติ

๓) แสงอรุณขึ้น

๔) ท่านทั้งสี่ปรากฏที่อาศรม^{๒๓}

ในเรื่องของการเกิดอัศจรรย์นี้ เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ ได้กล่าวถึงสาเหตุที่บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร กลับมามองเห็นได้ดังเดิมนั้นว่า เป็นเพราะอาการตาบอดของทั้งสองท่าน ได้สิ้นสุดลงพร้อมกับกรรมเก่าที่ได้ชดใช้หมดสิ้นไปแล้ว และยังได้กล่าวถึงผลดีที่พระเจ้าปิลักษณ์ยังสุวรรณสามกุมาร เพราะถ้าหากว่าพระองค์ไม่ได้ยิงศรต้องสุวรรณสามกุมารแล้ว สุวรรณสามกุมารก็คงจะไม่สามารถช่วยให้บิดามารดาชดใช้กรรมเก่าได้^{๒๔}

ผลของการใช้สัจจะ นอกจากจะช่วยชุบชีวิตคนที่ตายไปให้ฟื้นขึ้นมาได้แล้ว ยังสามารถใช้เป็นพลังธรรมในการป้องกันอันตรายที่จะมาถึงตนได้ ดังเช่น ที่ปรากฏในรรถกถาวัดภูษาดก เกี่ยวกับลูกนกคุ้มได้ตั้งสัจจกิริยาให้ตนเองรอดพ้นจากไฟป่า ดังมีเรื่องโดยย่อ ดังนี้

พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นนกคุ้มในป่าแห่งหนึ่งในแคว้นมคธ บิดามารดาได้ให้พระโพธิสัตว์นอนอยู่ในรัง แล้วนำอาหารมาป้อนด้วยจะงอยปาก

ในปีนั้น ไฟจะไหม้เป็นประจำทุก ๆ ปี มีวันหนึ่งไฟป่าได้เกิดไหม้ขึ้นลุกลามทั่วทั้งป่า ในขณะที่บิดามารดาของพระโพธิสัตว์ออกไปหาอาหารยังไม่กลับมา ปลอ่ยให้พระโพธิสัตว์นอนอยู่ในรังตัวเดียว แม้ขนนกก็ยังไม่ออกขึ้นมา ยังบินไม่ได้ ส่วนนกฝูงอื่น ๆ พวกมันบินหนีไปหมด เมื่อไฟป่าไหม้เข้ามาใกล้รังที่พระโพธิสัตว์นอนอยู่ พระโพธิสัตว์ไม่รู้อะไร จะคิดถึงคุณแห่งสัจจะของพระพุทธเจ้าในอดีตว่ามีอยู่จริง แล้วน้อมมาคู้สัจจะที่มีอยู่ในตนเองเพื่อทำให้ไฟป่าล่าถอยไป เมื่อพบเห็นสัจจะในตัวเองแล้ว จึงได้กล่าวสัจจกิริยาว่า “ปีกของเรามีอยู่ แต่ก็บินไม่ได้ เท้าทั้ง ๒ ข้างของเรามีอยู่ แต่ก็เดินไม่ได้ และมารดาบิดาของเราก็หนีภัยออกไปแล้ว นี่ไฟป่า เจ้าจงถอยกลับไปเถิด”^{๒๕} พอจบสัจจกิริยาของพระโพธิสัตว์นั้น ไฟป่าก็ได้ล่าถอยไปประมาณ ๑๖ คริสแล้วดับลง ณ ที่นั้นนั่นเอง ถือว่าเป็นสัจจบาร์มี^{๒๖} ของพระโพธิสัตว์ที่ได้บำเพ็ญในชาตินี้

^{๒๓} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี). ๕/๑๔๖, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๕.

^{๒๔} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, ทศชาติ, แปลโดย สนธิวรรณ อินทรลิม, (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.), หน้า ๓๕.

^{๒๕} พุ.ชา.เอกก. (บาลี) ๒๗/๓๕/๕, พุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๓๕/๑๕.

^{๒๖} พุ.ชา.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๕๕, พุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๔๖.

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สัจจะ หมายถึงความจริงที่มีอยู่ในตัวบุคคลนั้นจริง ๆ ซึ่งความจริงนี้อาจเป็นเรื่องที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ ขอให้เรื่องที่กำลังอ้างนั้นเป็นความจริง อำนาจของสัจจะ วาจา ย่อมทำให้เจ้าของสัจจะรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ และยังสามารถช่วยให้คนอื่นที่ตนรักรอดพ้นจากความตายได้

๓.๒ หลักธรรมเชิงสังคม

๓.๒.๑ หลักเมตตา : หลักธรรมแห่งความรัก

เมตตา คือ ความรัก ความเอื้อเฟื้อที่มีต่อกัน ที่มีอยู่ในมิตร หรือให้กันไปแก่มิตรสหาย^{๒๓} ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน “เมตตากรรม นี้ เป็นคุณธรรมที่ทำให้คนในโลกเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดความรักความปรารถนาดี สนับสนุนกลมเกลียวในหมู่มนุษย์”^{๒๔} ความรักที่เกิดจากเมตตานี้ ไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้นที่ต้องการแม้แต่สัตว์เดรัจฉานทั่วไป ก็มีความต้องการเหมือนกัน เช่นสัตว์ที่เราเลี้ยงหากเราเลี้ยงด้วยความรักใคร่เอ็นดูไม่ตบตีมัน ๆ ก็ย่อมแย้มรับกับเรา ตรงกันข้ามหากเลี้ยงอย่างนักโทษ เขียวดีหรือรังแกอยู่รำไป สัตว์เลี้ยงที่เราเลี้ยงนั้นมันก็ไม่รักเจ้าของ

การอยู่ร่วมกันในสังคมไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน สิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมเย็นเป็นสุขก็คือการมีความรักเมตตาต่อกันและกันไม่มีการแย่งชิงดีชิงเด่นหรือทำร้ายร่างกายกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะการแสวงหาความสุขด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นนั้นชื่อว่าไม่ใช่เป็นการแสวงหาความสุขที่ถูกต้อง เพราะมีแต่จะนำความทุกข์มาให้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดไฝ่หาความสุขเพื่อตนแต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย”^{๒๕} การที่จะได้รับความสุขที่แท้จริงนั้น ก็คือ การไม่เบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่นนั่นเอง บุคคลผู้ไม่เบียดเบียนผู้อื่นนี้ ก็คือมีความเมตตาต่อผู้อื่น เพราะผู้ที่มีเมตตาอยู่ในจิตใจย่อมไม่คิดเบียดเบียนใคร มีแต่จะมอบความรักความอบอุ่นหรือความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นผู้

^{๒๓} เมฆขุติติ เมตตา สนิหิตติ อุดโด, มิคฺเต วา กวา มิตฺตสฺส วา เอสา ปวฺตฺติตีปิ เมตตา, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๑๒๒, มิลินท .อ. (บาลี) ๖/๓๒๑.

^{๒๔} พระมหาบุญเรือน ปภกฺโร (พิลาพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^{๒๕} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๓๑/๔๐, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๑/๓๓, พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๓/๑๐๗, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๑๕๓.

ที่มีจิตใจเอื้อเพื่อแผ่ให้แก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวเอาไว้ว่า

เมตตา เป็นคุณธรรมที่เปิดจิตใจให้กว้างขวาง พ้นจากความเห็นแก่ตัว และขยายความรู้สึกลงไปถึงทุกคนไปทั่วทั้งโลก แต่ออกไปถึงสรรพสัตว์ เมื่อจิตพ้นจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งที่จะเอาเป็นของตน ก็พร้อมที่จะรองรับและเปิดโอกาสให้คุณธรรมอื่น ๆ เจริญงอกงามขึ้นได้ คือพร้อมที่จะปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ได้อย่างจริงใจและเต็มที่^{๑๐}

เพื่อความง่ายต่อการศึกษาเมตตาในสุพรรณสามชาดกนี้ ผู้วิจัยจะแยกหัวข้อออกศึกษา ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑.๑ เมตตาของบิดามารดาของสุพรรณสามกุมาร

จากการศึกษาพบว่า เมตตาที่บิดามารดาของสุพรรณสามกุมารปฏิบัติกัน สามารถแยกออกเป็น ๒ สมัย ได้แก่ สมัยยังมีได้ออกบวชและออกบวช ในสมัยทั้ง ๒ นี้ มีอธิบายดังต่อไปนี้

๑) ในสมัยที่ยังมีได้ออกบวช เมตตาในระดับนี้ เป็นเมตตาที่ตรงกันข้ามกับการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต คนที่มีเมตตาในระดับนี้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรมอยู่ในจิตใจ ไม่ทำการเบียดเบียนผู้อื่น บิดามารดาของสุพรรณสามกุมาร เกิดมาในท่ามกลางครอบครัวที่มีอาชีพในการล่าสัตว์ป่าเลี้ยงครอบครัวและนำไปขาย แต่ท่านทั้งสองไม่มีความปรารถนาจะประกอบอาชีพดังบิดามารดาของตน ทั้งไม่ฆ่าเอง ทั้งไม่ให้คนอื่นฆ่า แม้สัตว์ที่คนอื่นฆ่ามาแล้ว คนทั้งสองก็ไม่เป็นธุระนำไปขายทอดตลาด^{๑๑} เพราะถ้าไม่ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง แต่ยังนำเนื้อที่ผู้อื่นไปขายก็เท่ากับว่าสนับสนุนให้คนอื่นฆ่าสัตว์ทางอ้อม การที่ท่านทั้งสองไม่ยินดีในการฆ่าสัตว์ทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นก็เพราะเป็นผู้มีเมตตานั่นเอง สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้มีเมตตาในสัตว์ทุกหมู่เหล่า จะไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ไม่ชนะเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นชนะ ไม่มีเวรกับใคร ๆ”^{๑๒}

พฤติกรรมกรปฏิบัติและการฆ่าสัตว์ของบิดามารดาของสุพรรณสามกุมารนี้ มีมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก ดังที่ แก้ว สุพรรณโณ กล่าวเอาไว้ว่า

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, (กรุงเทพฯ ฯ : กรมวิชาการ, โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๘๒.

^{๑๑} จุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๘/๑๑๔ - ๑๑๕, จุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๔.

^{๑๒} จุ.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๒๗/๒๕๑, จุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๔.

เด็กชายและเด็กหญิงของทั้งสองบ้านนั้น มีความคิดแปลกแตกต่างไปจากผู้เป็นบิดามารดาของตนเป็นอันมาก เพราะครอบครัวของทั้งสองบ้านและทั้งหมดบ้านนั้น ล้วนแต่ทำมาหากินเลี้ยงชีพด้วยการเป็นพรานออกเข้าป่าล่าสัตว์ต่าง ๆ เพื่อนำมาประทังชีวิตในขณะที่เด็กชายและเด็กหญิงทั้งสอง กลับไม่ปรารถนาในการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพราะมีจิตใจเมตตาอารีเป็นพิเศษ มักจะคอยช่วยกันห้ามปรามผู้ที่เอาชีวิตสัตว์ทั้งหลายอยู่เสมอ^{๓๓}

ดังนั้น เมตตาในสมัยที่ยังไม่ได้ออกบวชนั้น เป็นเมตตาขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนควรมี เพราะเมตตาในระดับนี้เป็นเมตตากรุณาที่มีต่อสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน เมื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน จึงควรมีเมตตากรุณา รักใคร่บงกชองกันไม่เบียดเบียนเช่นฆ่ากันและกัน จึงจะทำให้สังคมและโลกที่อยู่อาศัยมีความสงบสุข

๒) ในสมัยที่ออกบวชเป็นฤาษีและฤาษิณี เมตตาในระดับนี้ เป็นเมตตาที่ได้รับการพัฒนามาจากขั้นพื้นฐานคือเมตตาในระดับศีลธรรมดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น เมื่อเมตตาได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้นที่เรียกว่า เมตตาภาวนา ย่อมกลายเป็นเมตตาที่เต็มเปี่ยมด้วยความรักใคร่เอ็นดูหวังให้คนอื่นเป็นสุขจริง ๆ บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารเมื่อออกบวชแล้ว ก็พากันเจริญเมตตาภาวนาอยู่ในป่าหิมพานต์ ด้วยอานิสงส์ที่ท่านทั้งสองเจริญเมตตาอยู่เป็นประจำ จึงทำให้สัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในป่าไม่เบียดเบียนกันและกัน^{๓๔} อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุข

เมตตาที่บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารบำเพ็ญนี้ เป็นเมตตาในระดับพรหมวิหารธรรม เพราะเมื่อเมตตาได้รับการอบรมเป็นนิสัยอยู่เป็นประจำ จนกลายเป็น เมตตาวิหารี คือมีปกติอยู่ด้วยเมตตา ได้แก่ เจริญกัมมัญฐานมีเมตตาเป็นอารมณ์จนได้มานต่าง ๆ ดำรงอยู่^{๓๕} ย่อมเป็นฐานให้เกิดคุณธรรมอีก ๓ ข้อในพรหมวิหารธรรมตามมา กล่าวคือก่อให้เกิดกรุณา มุทิตา และอุเบกขา^{๓๖} และยังเป็นเหตุให้บำเพ็ญคุณงามความดีอย่างอื่น ได้อย่างเต็มที่ “แม้การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นี้ ก็อาศัยเมตตาเป็นแรงขับเคลื่อน”^{๓๗}

จากการศึกษาพบว่า การเจริญเมตตาของบิดามารดาของสุวรรณสามกุมารนี้ บางครั้งก็มีความโกรธต่อผู้อื่นได้เหมือนกัน ดังข้อความว่า “บุตรที่นำรักผู้ซึ่งได้เลี้ยงดูเราทั้ง

^{๓๓} แก้ว สุพรรณโณ, นิทานทศชาติ, (กรุงเทพฯ ฯ : ไพลิน, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑ - ๔๒.

^{๓๔} บุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๕, บุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๓๕.

^{๓๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปัทมฐกถาแปล ภาค ๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, หน้า ๕๔.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

๒ คน ผู้ตบอดในป่า เราได้มาโดยยาก โฉนจะไม่พึงทำจิตใจให้โกรธในคนผู้มาบุตรคนเดียวนั้นเล่า”^{๓๘} แต่ก็ได้ทูลบัณฑิต ได้กล่าวถึงบัณฑิตที่สรรเสริญคนผู้ไม่โกรธต่อผู้มาบุตรของพวกเขาเอาไว้ว่า “บุตรที่น่ารักผู้เลี้ยงดูเราทั้ง ๒ คน ผู้ตบอดในป่า เราได้มาโดยยาก บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าไม่ควรโกรธในคนผู้มาบุตรคนเดียวนั้น”^{๓๙}

การที่บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร ไม่สามารถที่จะยับยั้งความโกรธได้ในขณะที่ทราบว่าเป็นบุตรชายตนเองถูกพระเจ้าปิลชัยยังเสียชีวิตนี้ เป็นเรื่องธรรมดาของผู้เป็นบิดามารดาที่ต้องมาสูญเสียบุตรสุดที่รักไปอย่างปัจจุบันทันด่วน เพราะบุตรชายไม่ได้ไปทำร้ายใคร อบรมมาดีโดยตลอด ไม่น่ามีอายุสั้นเร็วขนาดนี้ อีกอย่างท่านทั้งสองก็ยังไม่ได้รับผลเป็นพระอนาคามีบุคคล ความโกรธจึงยังบังเกิดขึ้นอยู่แต่ก็สามารถระงับได้ยับยั้ง ดังที่สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้กล่าวเอาไว้ว่า “เพราะการที่จะเป็นผู้มีเมตตาได้ตลอดไป คือไม่มีโทษะเกิดอีกเลยนั้น ต้องเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีบุคคล”^{๔๐}

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารตบอดพร้อมกันทั้งสองคนเพราะถูกงูพิษพันพิษเข้าตา ทำให้เกิดความสงสัยขึ้นว่า ทำไม? อานิสงส์ของเมตตาข้อที่ว่า “เป็นที่รักของพวกมนุษย์”^{๔๑} หรือข้อที่ว่า “ไฟก็ดี ยาพิษก็ดี ศัสตราก็ดี ไม่ต้องบุคคลนั้น”^{๔๒} เมื่อได้ทำการศึกษาก็ได้เข้าใจว่าเป็นเพราะกรรมเก่าให้ผล คือ ในอรรถกถาสุวรรณสามชาดกได้กล่าวอ้างถึงกรรมเก่าที่สองท่านได้กระทำเอาไว้ในชาติหนึ่ง ที่เคยเป็นหมอล้วนปรุงยาให้คนไข้จนตบอดด้วยเจตนา ดังกล่าวไว้ในเรื่องของกฏแห่งกรรมนั้น

๓.๒.๑.๒ เมตตาของสุวรรณสามกุมาร

การศึกษาหลักเมตตาธรรมของสุวรรณสามกุมารนี้ เพื่อความสะดวกแก่การวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะขอแยกออกเป็น ๒ เหตุการณ์ ดังนี้

- ๑) ก่อนการถูกยิง
- ๒) หลังการถูกยิง

^{๓๘} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๕๓/๑๕๖, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๕๓/๒๓๖.

^{๓๙} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๕๔/๑๖๐, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๕๔/๒๓๘.

^{๔๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เมตตา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ๑ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๖ - ๗.

^{๔๑} วิ.ป. (บาลี) ๘/๓๓๑/๒๕๘ - ๒๕๙, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๑/๔๕๔.

^{๔๒} วิ.ป. (บาลี) ๘/๓๓๑/๒๕๙, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๑/๔๕๕.

๑) ก่อนการถูกยิง เริ่มตั้งแต่ สุวรรณสามกุมาร ได้ถือกำเนิดมาจนกระทั่งก่อนการถูกยิง ในช่วงระยะเวลาชีวิตนี้ สุวรรณสามกุมาร ไม่เคยคิดปองร้ายหรือเบียดเบียนใครหรือสัตว์ใด ๆ เลย เป็นผู้ประกอบด้วยจิตมีเมตตาต่อสรรพสัตว์เป็นล้นพ้น ในเวลาไปหาพลไม้หรือไปตักน้ำที่แม่น้ำมิลกสัมมทานที เราจะทราบดีว่ามีสัตว์ต่าง ๆ แวดล้อมไปเป็นเพื่อนด้วย^{๔๓} การที่สัตว์ไม่สะดุ้งกลัวต่อสุวรรณสามกุมารที่เป็นมนุษย์นั้น ก็เพราะสุวรรณสามกุมารไม่เคยทำร้ายพวกมัน ๆ จึงได้พากันแวดล้อมไปยังสถานที่ต่างๆ แม้แต่สัตว์ที่ดุร้ายก็ไม่ทำร้ายสัตว์ที่ไม่ดุร้ายหรืออ่อนแอกว่าเมื่อเห็นสุวรรณสามกุมาร ทั้งนี้ก็เพราะเมตตาของสุวรรณสามกุมารที่มีต่อสรรพสัตว์นั่นเอง แม้ในอรรถกถาสุวรรณสามจรिया ก็ได้กล่าวยืนยันถึงความมีเมตตาของสุวรรณสามกุมารเอาไว้ว่า

และโดยพิเศษได้แผ่เมตตาไว้มาก ด้วยเหตุนี้ สัตว์ทั้งหลายจึงไม่รบกวนสุวรรณสาม พระโพธิสัตว์ไม่รบกวนสัตว์ทั้งหลาย เหมือนอย่างสัตว์ทั้งหลายไม่รบกวนพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ทั้งไปทั้งมาสู่ป่า เพื่อผลาผลทุก ๆ วันอย่างนี้ จึงได้แวดล้อมไปด้วยฝูงเนื้อ แม้สัตว์ที่เป็นศัตรูมีราชสีห์และเสือโคร่งเป็นต้น ก็คุ้นเคยเป็นอย่างดีกับพระโพธิสัตว์ ก็ด้วยอานุภาพแห่งเมตตา สัตว์เดียรัจฉานทั้งหลายได้ความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยนต่อกันและกันในที่อยู่ของพระโพธิสัตว์นั้น ด้วยประการฉะนี้ พระโพธิสัตว์นั้น ด้วยอานุภาพแห่งเมตตาในที่ซึ่งปวงจึงเป็นผู้ไม่กลัว ไม่หวาดสะดุ้ง ไม่มีเวร อยู่จุจพรหม^{๔๔}

การอยู่ในป่าที่แวดล้อมไปด้วยสัตว์นานาชนิด ทั้งดุร้ายและไม่ดุร้ายนั้น จำเป็นต้องมีเมตตาเป็นอาวุธในการป้องกันตัวเองให้รอดพ้นจากสัตว์ดุร้ายต่าง ๆ เช่นเสือโคร่ง เสือเหลือง หมีเป็นต้น ตลอดถึงสัตว์เลื้อยคลานที่มีพิษทั้งหลายอีกด้วย เพราะถ้าเราอยู่ในป่าโดยมิได้แผ่เมตตาไปในสัตว์ต่าง ๆ ย่อมได้รับอันตรายจากสัตว์เหล่านั้นได้ ดังกรณีที่ถูกงูกัดจนมรณภาพเพราะมิได้แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์^{๔๕} เป็นตัวอย่าง ดังนั้น การอยู่ในป่าเขาลำเนาไพรอาวุธที่สำคัญคือเมตตาอาวุธนั่นเอง

๒) หลังการถูกยิง สุวรรณสามกุมาร ขณะกลับขึ้นมาจากตักน้ำที่แม่น้ำมิลกสัมมทานที ได้ถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ ได้รับทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า ในขณะนั้น สุวรรณสามกุมาร ต้องอดทนกับความเจ็บปวดเป็นอย่างมาก ไม่ร้องโอดครวญเหมือนบุคคล

^{๔๓} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๕, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒๑๗๕.

^{๔๔} พุ.จรिया.อ. (บาลี) ๓๐๒, พุ.จรिया. อ. (ไทย) ๕/๓/๕๒๓-๕๒๘.

^{๔๕} วิ.จู. (บาลี) ๓/๒๕๑/๘, วิ.จู. (ไทย) ๓/๒๕๑/๑๔.

ทั่วไป กลับรวบรวมสติสัมปชัญญะค่อย ๆ วางหม้อต้มน้ำลงพื้นดิน แล้วตัวเองก็ล้มตัวลงนอน ผินศีรษะไปทางเส้นทางที่มุ่งไปสู่อาศรมบิณฑามารดา นั้น แล้วร้องเรียกหาคนที่แอบยิงตนเอง ด้วยวาจาอันอ่อนหวาน มิได้โกรธเคืองหรือเคียดแค้นคนที่แอบยิงตนแต่อย่างไร เป็นผู้มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในขณะนั้น ไม่ได้ถือโทษโกรธศัตรูแม้แต่น้อยนิด แม้คิดก็ไม่เคยทำ มีสติสมบูรณ์เพราะได้เจริญเมตตาโดยตลอด สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้มีสติตั้งมั่น เจริญเมตตาแผ่ไปไม่มีประมาณ พิจารณาเห็นธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ ย่อมมีสังโยชน์เบาบาง หากบุคคลมีจิตไม่คิดประทุษร้ายสัตว์แม้ชีวิตเดียว เจริญเมตตาเป็นประจำอยู่ ก็เป็นผู้ชื่อว่าฉลาด เพราะการเจริญเมตตา นั้น”^{๔๖}

การที่สุวรรณสามกุมารถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ จนได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตในที่สุดนั้น ท่านก็มีได้โกรธต่อบุคคลผู้ยิง กลับเมตตาต่อผู้ที่หลงผิดที่คิดว่าตนเองเป็นต้นเหตุทำให้เนื้อวิ่งหนีไป และที่สำคัญนั้น พระองค์ยังมีเมตตาความรักความห่วงใยต่อบิณฑามารดาผู้ดาบอดยิ่งกว่าชีวิต ดังข้อความว่า “ข้าพระองค์ไม่เป็นทุกข์ เพราะความทุกข์เช่นนี้ คนพึงได้รับเหมือนกัน แต่ความทุกข์ที่ข้าพระองค์ไม่ได้พบมารดาบิดาเป็นความทุกข์อย่างยิ่งของหม่อมฉัน”^{๔๗}

ด้วยอำนาจเมตตา ทำให้พระเจ้าปิลักษณ์เกิดความสงสารสุวรรณสามกุมารและสำนึกในความผิดของพระองค์ พร้อมทั้งจะยอมรับผิดชอบทุกอย่างและรับปากจะดูแลเลี้ยงดูบิณฑามารดาแทนสุวรรณสามกุมารเป็นอย่างดี

ภายหลังที่สุวรรณสามกุมารถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงจนเสียชีวิตนั้น เมื่อฟื้นขึ้นมาด้วยคุณงามความดีที่ตนได้บำเพ็ญมาที่บิณฑามารดาและเทพธิดาตั้งสัจจกิริยานั้น ก็ยังมีเมตตาแสดงธรรมให้พระเจ้าปิลักษณ์เกี่ยวกับทศพิชราชธรรม จนทำให้พระเจ้าปิลักษณ์ได้ขอมาโทษและจะประพฤติปฏิบัติตามที่สุวรรณสามกุมารแสดงให้ฟังนั้น เมื่อกลับไปถึงเมืองพาราณสีแล้วก็ได้บำเพ็ญพระราชกุศลทานเป็นต้น และได้ยึดมั่นอยู่ในทศพิชราชธรรมจนสิ้นพระชนม์ สามารถเปลี่ยนใจจากคนที่โหดร้ายมาเป็นบุคคลที่เปี่ยมไปด้วยเมตตาธรรมได้ ดังข้อความที่ว่า “ผู้ที่มีธรรมะคือเมตตา นี้ จะอยู่ ณ ที่ใดไปที่ไหนก็ตาม ย่อมมีความสุขความเจริญ ถึงแม้จะอยู่ในหมู่ของคนที่ยืมโหด ไม่มีศีลธรรม อาจเปลี่ยนใจของคนที่ไม่ดีนั้นให้กลับเป็นดีได้”^{๔๘}

^{๔๖} พุ.อิตฺติ. (บาลี) ๒๕/๒๗/๒๕๑, พุ.อิตฺติ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๓.

^{๔๗} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๓๑๕ - ๓๑๖/๑๕๖, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๑๕ - ๓๑๖/๒๓๒.

^{๔๘} พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย คุลโย ป. ๕), ธรรมะบำบัดโรคใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ ฯ :

๓.๒.๑.๓ รูปแบบการเจริญเมตตา

จากการศึกษาเมตตาที่ปรากฏอยู่ในบุคคลทั้ง ๓ ได้แก่บิดามารดาและสุวรรณสามกุมารมาในเบื้องต้นนั้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงวิธีการเจริญเมตตาภาวนา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เมื่อมีโอกาสได้อยู่ในป่าหรือในท่ามกลางสังคมที่ต้องเผชิญกับภัยอันตรายต่าง ๆ ที่รายล้อมอยู่รอบตัว เพื่อที่จะได้น้อมนำเอาหลักเมตตาธรรมมาใช้ให้ถูกต้องสืบต่อไป

ดังนั้น ในหัวข้อนี้ จะทำการศึกษารูปแบบการเจริญและการแผ่เมตตาว่ามีวิธีการอย่างไร จากการศึกษ พบว่าการเจริญเมตตาสามารถทำได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่แบบท่องบ่นภาวนา และแบบเจอประสบการณ์จริง ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๑) แบบท่องบ่นภาวนา แบบท่องบ่นภาวนานี้ เป็นวิธีขั้นแรกที่ต้องกรออยากจะเจริญเมตตา จำเป็นจะท่องบ่นเอาไว้ให้ขึ้นใจ จนคล่องปาก การเริ่มเจริญเมตตานี้ อันดับแรกเริ่มเจริญเมตตาให้แก่ตนเองเสียก่อน แล้วจึงค่อยแผ่เมตตาไปให้คนอื่น การที่บุคคลควรแผ่เมตตาให้ตัวเองก่อนนั้น ก็เพราะคนที่รักมากที่สุดก็คือตัวเรานั้นเอง เมื่อเรารู้ว่าตัวเราเป็นที่รักที่สุดแล้ว การที่จะแผ่เมตตาไปให้ผู้อื่นนั้นก็ง่าย อีกอย่างหนึ่ง การที่ท่านสอนให้แผ่เมตตาให้ตนเองก่อนนี้ก็เพื่อที่จะได้ถือตนเองเป็นพยานหลักฐานว่า “ตนเองย่อมรักสุขเกลียดทุกข์ไม่ต้องการตายฉันทใด แม้สัตว์เหล่าอื่นก็ฉันทนั้น”^{๕๕} แม้เราจะบอกว่าเรารักคนโน้นคนนี้มากที่สุดยิ่งกว่าชีวิตก็ตาม แต่หากพิจารณาจริง ๆ แล้ว ที่รักที่สุดก็คือตัวเรานั้นเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ

ก็ไม่พบใครที่ไหนซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนเลย

สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น^{๕๖}

ดังนั้น เราจึงต้องมีการแผ่เมตตาให้แก่ตนเอง เสียก่อน ๆ ที่จะแผ่เมตตาไปให้คนอื่น คำแผ่เมตตาให้ตนเองนั้น มีดังต่อไปนี้

อหิ สุจิตโต โหมิ ขอให้อาพาเจ้าจงมีความสุข

นิทุทุกโข โหมิ ขอให้อาพาเจ้าจงปราศจากความทุกข์

^{๕๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิธรรมรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๕ - ๑๕๖.

^{๕๖} ตี. ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๕/๕๑, ตี. ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓.

อเวโร โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงปราศจากเวรภัย
อพยาปชฺโฆ โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงปราศจากความลำบากกายและใจ
อนิโฆ โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงปราศจากความทุกข์กาย ทุกข์ใจ
สุชี อุตตานิ ปริหรามิ จงมีความสุขกาย สบายใจ รักษาตนให้รอดพ้นจาก
ทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด^{๕๐}

การเจริญเมตตา เป็นการทำให้จิตใจของผู้เจริญมีความปรารถนาดีต่อตนเอง และ
เป็นปัจจัยอยากให้คนอื่นได้ดีมีความสุขเหมือนตน อย่างไรก็ตาม กำลังของเมตตาภาวนาชนิดนี้
มีอยู่เฉพาะในตัวของผู้เจริญเท่านั้น ยังไม่มีกำลังพอที่จะแผ่ขยายไปให้ผู้อื่นได้ แต่เมื่อเราหมั่น
เจริญเมตตาไม่ขาดสายทำให้คล่องแคล่วจนขึ้นใจ ความปรารถนาอยากจะทำให้คนอื่นอยู่ดีมีสุข
ย่อมเกิดขึ้น เหมือนเรามีสิ่งของที่ดี ๆ อยู่ในมือ มีมากจนอยากแบ่งปันสิ่งของที่ดี ๆ ที่เรามีอยู่
นั้นให้แก่คนอื่นที่เราต้องการอยากจะให้ ความรักความปรารถนาดีก็เหมือนกันต้องแบ่งปันให้
กันและกัน “เพราะคนเรานั้นไม่ได้เกิดมาในโลกแต่ลำพังผู้เดียว จะรักแต่ตนเองอย่างเดียวคง
ไม่พอ”^{๕๑} ต้องรักคนอื่นด้วย โดยการแบ่งปันความรักให้กันและกัน

การแผ่เมตตาไปให้คนอื่นนั้น ในเบื้องต้นสำหรับผู้ที่จะเริ่มแผ่เมตตาไปให้คนอื่น
จะต้องรู้บุคคลที่ควรแผ่เมตตาไปให้ว่ามีใครบ้าง เพราะบุคคลบางคนควรแผ่เมตตาไปให้ก็มี
บางคนก็ยังไม่ถึงเวลาแผ่ไปให้ก็มี บางคนก็ไม่ควรที่จะแผ่ไปให้โดยเจาะจงก็มี

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงผู้ที่เริ่มฝึกหัดการแผ่เมตตาไปให้ผู้อื่นว่า อันดับ
แรกไม่ควรเจริญเมตตาไปยังบุคคล ๔ จำพวก ได้แก่

- ๑) ผู้ที่ไม่เป็นที่รัก
- ๒) ผู้ที่เป็นที่รักอย่างยิ่ง
- ๓) ผู้ที่อยู่ในระดับกลาง คือไม่รักไม่เกลียด
- ๔) ผู้เป็นศัตรูคู่อริกัน^{๕๒}

เหตุผลที่ห้ามไว้ ก็เพราะว่า ผู้ที่ไม่เป็นที่รัก หากเราแผ่เมตตาไปให้ ก็ยากที่จะตั้ง
เขาไว้ในฐานะเป็นคนรัก มีแต่จะทำให้เราเกิดความอึดอัดและเป็นชนวนแห่งความโกรธได้ ผู้ที่
เป็นที่รักอย่างยิ่ง หากบุคคลนี้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนก็พลอยทำให้เราเกิดความทุกข์ไปตาม

^{๕๐} พระมหาบุญเรือน ปภังกโร (พิลาพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธ
ปรัชญาเถรวาท”, หน้า ๔๘ - ๔๙.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

^{๕๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรค ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓.

ด้วย ผู้ที่ไม่รักไม่เกลียด จะทำให้เราไม่สบายใจ เพราะเขาไม่มีคุณธรรมที่จะทำให้เราเกิดความเคารพได้ ส่วนผู้ที่ เป็นศัตรูคู่กริกัน หากนึกถึงก็มีแต่จะเกิดโทสะขึ้นถ่ายเดียว

ส่วนบุคคลอีก ๒ ประเภท ไม่ควรเจริญเมตตาไปโดยเจาะจง ได้แก่ เพศตรงกันข้าม และคนตายไปแล้ว เพราะเพศตรงกันข้ามจะทำให้เราเกิดระคะขึ้นได้ ส่วนคนตายนั้นก็ไม่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติได้อุปัชฌาย์หรืออุปฌาย์^{๕๔}

บุคคลแรกที่เราควรแผ่เมตตาไปให้ คือ ผู้ที่มีอุปการคุณต่อเรา ได้แก่ บิดามารดา อุปัชฌายาจารย์ ครูบาอาจารย์ เป็นต้น ดังข้อความว่า

ท่านผู้ใดเป็นที่รักที่เจริญใจ เป็นที่เคารพที่เชิดชู เป็นอาจารย์หรืออาจารย์มัต (ภิกษุขนาดอาจารย์ เป็นอุปฌาย์หรืออุปฌาย์มัต (ภิกษุขนาดอุปฌาย์) ของเธอ ฟังระลึกถึงเหตุแห่งความเป็นที่รักที่เจริญใจ มีการให้ปันและการพูดไพเราะ เป็นต้น และเหตุแห่งความเป็นที่เคารพและที่เชิดชู มีศีลและสุตะเป็นอาทิแห่งท่านผู้นั้นแล้วเจริญเมตตาไปโดยนัยว่า ขอท่านสัตบุรุษนั้นจงเป็นผู้ถึงซึ่งความสุข ไม่มี ความทุกข์เกิด ดังนี้ เป็นต้น^{๕๕}

อย่างไรก็ตาม การแผ่เมตตาไปให้ผู้อื่นนั้น มีรูปแบบอยู่ ๓ วิธีด้วยกัน คือ

- ๑) อโนธิโสพรรณ การแผ่เมตตาไปโดยไม่เจาะจง
- ๒) โอธิโสพรรณ การแผ่เมตตาไปโดยเจาะจง
- ๓) ทิสาพรรณ การแผ่เมตตาไปตลอดทิศ

๑) อโนธิโสพรรณ คือ การแผ่ไปโดยไม่เจาะจง ได้แก่การแผ่เมตตาไปในสรรพสัตว์ทั้งหลายที่มีลมปราณ ไม่ว่าจะ เป็นภูต บุคคล และผู้นับเนื่องในอัตภาพ โดยมีรูปแบบวิธีการแผ่เมตตา ๕ รูปแบบ ตามสัตว์ที่แผ่เมตตาไปให้นั้น คือ

- ๑) สัตว์ทั้งหลาย (สตฺตา)
- ๒) สัตว์มีลมปราณ (ปาณา)
- ๓) ภูตทั้งหลาย (ภูตา)
- ๔) บุคคลทั้งหลาย (ปุคฺคฺลา)
- ๕) ผู้นับเนื่องในอัตภาพทั้งหลาย (อตุตทภาวปริยาปนฺนา)^{๕๖}

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

^{๕๖} พ.ป. (บาลี) ๓๑/๒๒/๓๔๒, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒/๔๖๑.

ตัวอย่าง การแผ่เมตตาไปยังสัตว์ทั้งหลาย โดยภาวนาว่า “สพฺเพ สตุตา อเวรา อพฺยาปชฺฌมา อนินฺมา สฺมุชชี อตุตฺตานํ ปฺริหรนฺตุ ขอสัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มี ความพยายาม ไม่มีความเบียดเบียน มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด”^{๕๗}

แม้การแผ่เมตตาไปให้สัตว์มีลมปราณ (ปาดณา) ภูตทั้งหลาย (ภูตา) บุคคลทั้งหลาย (ปุคฺคฺลา) และผู้นับเนื่องในอรรถภาพทั้งหลาย (อตุตฺถาพฺปริยาปฺนฺนา) ที่เหลือนั้น ก็เปลี่ยนจาก สัตว์ทั้งหลาย (สตุตา) เป็นสัตว์มีลมปราณทั้งหลาย (ปาดณา) เป็นต้น ตัวอย่างเช่น การแผ่ เมตตาไปยังสัตว์มีลมปราณ โดยภาวนาว่า “สพฺเพ ปาดณา อเวรา อพฺยาปชฺฌมา อนินฺมา สฺมุชชี อตุตฺตานํ ปฺริหรนฺตุ ขอสัตว์มีลมปราณทั้งหลาย ทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มี ความพยายาม ไม่มีความเบียดเบียน มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด”^{๕๘}

๒) โอิธิโสพรรณา คือ การแผ่ไปโดยเจาะจง ได้แก่การแผ่เมตตาไปเจาะจง โดยเฉพาะไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง ผู้ชาย หรือคนเป็นใหญ่ รู้จักใครก็ระบุนั้นหรือชื่อคนนั้น โดยมีวิธีการแผ่เมตตา ๘ รูปแบบตามเพศที่ระบุนั้น คือ

- ๑) ผู้หญิงทั้งหลาย (อิติโย)
- ๒) ผู้ชายทั้งหลาย (ปฺริสา)
- ๓) อริยชนทั้งหลาย (อริยา)
- ๔) อนริยชนทั้งหลาย (อนริยา)
- ๕) เทพทั้งหลาย (เทวา)
- ๖) มนุษย์ทั้งหลาย (มนุสฺสา)
- ๗) สัตว์วินิบาตทั้งหลาย (วินิปาติกา)^{๕๙}

ตัวอย่างการแผ่เมตตาไปให้ผู้หญิง โดยภาวนาว่า “สพฺพา อิติโย อเวรา อพฺยาปชฺฌมา อนินฺมา สฺมุชชี อตุตฺตานํ ปฺริหรนฺตุ ขอหญิงทั้งหลาย ทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มี ความพยายาม ไม่มีความเบียดเบียน มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด”^{๖๐}

แม้การแผ่เมตตาไปให้บุคคลทั้งหลาย คือ ผู้ชายทั้งหลาย (ปฺริสา) อริยชนทั้งหลาย (อริยา) อนริยชนทั้งหลาย (อนริยา) เทพทั้งหลาย (เทวา) มนุษย์ทั้งหลาย (มนุสฺสา) และสัตว์ วินิบาตทั้งหลาย (วินิปาติกา) ที่เหลือนั้น ก็เปลี่ยนจาก ผู้หญิงทั้งหลาย (อิติโย) เป็นผู้ชาย

^{๕๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๑๘๗.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

^{๕๙} พ.ป. (บาลี) ๓๑/๒๒/๓๔๒, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒/๔๖๒.

^{๖๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๑๘๘.

ทั้งหลาย (ปฐกา) เป็นต้น ตัวอย่างการแผ่เมตตาไปให้ผู้ชายทั้งหลาย (ปฐกา) โดยภาวนาว่า “สพฺเพ ปฐกา อเวรา อพฺยาปชฺฌมา อนินฺมา สุขี อุตฺตานิ ปรีหฺรณฺตุ ขอผู้ชายทั้งหลาย ทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีควมพยาบาท ไม่มีควมเบียดเบียน มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด”^{๖๐}

๓) ทิสาพรณา คือการแผ่ไปในทิสทั้งหลาย ได้แก่การแผ่เมตตาไปยังสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในทิสทั้ง ๑๐ ทิส คือ

- ๑) ทิสตะวันออก (ปรตฺถิมาย ทิสาย สตฺตฺตา)
- ๒) ทิสตะวันตก (ปจฺฉิมาย ทิสาย สตฺตฺตา)
- ๓) ทิสเหนือ (อุตฺตฺราย ทิสาย สตฺตฺตา)
- ๔) ทิสใต้ (ทกฺขิมาย ทิสาย สตฺตฺตา)
- ๕) ทิสตะวันออกเฉียงเหนือ (ปรตฺถิมาย อนฺนุทิสาย สตฺตฺตา)
- ๖) ทิสตะวันออกเฉียงใต้ (ทกฺขิมาย อนฺนุทิสาย สตฺตฺตา)
- ๗) ทิสตะวันตกเฉียงเหนือ (อุตฺตฺราย อนฺนุทิสาย สตฺตฺตา)
- ๘) ทิสตะวันตกเฉียงใต้ (ปจฺฉิมาย อนฺนุทิสาย สตฺตฺตา)
- ๙) ทิสเบื้องบน (อุปริมาย ทิสาย สตฺตฺตา)
- ๑๐) ทิสเบื้องล่าง (เหมฎฺฐิมาย ทิสาย สตฺตฺตา)^{๖๒}

ตัวอย่างการแผ่เมตตาไปให้สัตว์ที่อยู่ในทิสตะวันออก โดยภาวนาว่า “สพฺเพ ปรตฺถิมาย ทิสาย สตฺตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌมา อนินฺมา สุขี อุตฺตานิ ปรีหฺรณฺตุ ขอสัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวงในทิสตะวันออก จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีควมบีบคั้น ไม่มีควมทุกข์ มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด”^{๖๓}

แม้การแผ่เมตตาไปยังสัตว์ที่อยู่ในทิสต่าง ๆ ก็เปลี่ยนไปตามทิสที่สัตว์นั้นอาศัยอยู่ ตัวอย่างเช่น การแผ่เมตตาไปยังสัตว์ที่อยู่ในทิสตะวันตก โดยภาวนาว่า “สพฺเพ ปจฺฉิมาย ทิสาย สตฺตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌมา อนินฺมา สุขี อุตฺตานิ ปรีหฺรณฺตุ ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงใน ทิสตะวันตก จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีควมบีบคั้น ไม่มีควมทุกข์ มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด”^{๖๔} แม้การแผ่เมตตาไปยังสัตว์ที่เจาะจงและไม่เจาะจงที่อยู่ในทิสต่าง ๆ ก็เหมือนกัน ก็เปลี่ยนไปตามประเภทของสัตว์ที่เจาะจงและไม่เจาะจงนั้น

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

^{๖๒} พุ.ป. (บาลี) ๓๑/๒๒/๓๔๒ - ๓๔๓, พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒/๔๖๒.

^{๖๓} วิหมามกุฎราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๑๘๘.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

๒) แบบเจอประสบการณ์จริง การเจริญเมตตา นอกจากจะเกิดมาจากวิธีการท่องบนภาวนาจนเป็นอาฉิมแล้ว แต่จะให้ได้ผลจริงนั้น จะต้องรู้จักนำมาใช้เมื่อเผชิญกับความเป็นจริงในชีวิตด้วย เพราะการเจริญเมตตาจริง ๆ นั้น ก็เพื่อที่จะนำมาใช้ในชีวิตจริงประจำวัน มิใช่ปากว่าเมตตาคนโน้นคนนี้ แต่ภายในจิตใจร้อนรุ่มด้วยความอาฆาตพยาบาท ดังนั้น “การเจริญเมตตา ถ้าใช้ท่องบ่นอย่างเดิวย่อมไม่ได้ผล จะให้ได้ผลต้องมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ”^{๖๕} เป็นเครื่องตัดสินว่า สภาพจิตใจเราประกอบด้วยเมตตาหรือไม่ เพราะการมีเมตตานั้น บางครั้งไม่จำเป็นต้องเริ่มมาจากการท่องบ่นอย่างเดิย แต่เกิดมาจากการมองเห็นคุณงามความดีของศัตรูที่มีต่อตนเป็นสรณะในขณะที่เผชิญกับเหตุการณ์จริงนั้น เพื่อความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยขอยกกรณีตัวอย่างเรื่องพระนางสามาวดี มหมานพ และนางอุตตราอุบาสิกา ตามลำดับดังนี้

๑) กรณีเรื่องพระนางสามาวดี พระนางสามาวดี เป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่งเมืองโกสัมพี ได้ถูกพระนางมาคันทิยาใส่ร้ายว่าลอบปลงพระชนม์พระองค์ด้วยการซ่อนงูพิษไว้ในรางพิณโปรด ทำให้พระเจ้าอุเทนกริ้วมากจึงได้รับสั่งให้จับพระนางสามาวดีพร้อมทั้งหญิงที่เป็นบริวารอีก ๕๐๐ คนทันที และทำการประหารชีวิตด้วยพระองค์เอง โดยให้พระนางสามาวดีขึ้นเป็นหัวหน้า ส่วนหญิงผู้เป็นบริวารทั้ง ๕๐๐ ให้ขึ้นเข้าแถวเรียงหนึ่งต่อ ๆ กันไปเป็นแถวยาวเหยียด เมื่อพร้อมแล้วพระเจ้าอุเทนก็ได้ยิงธนูที่มีกำลังเร็วสามารถที่จะทะลุแผ่นศิลาได้จุจในอากาศ พระนางสามาวดีได้ให้โอวาทแก่หญิง ๕๐๐ คนนั้นโดยให้แผ่เมตตาไปในพระราชาพระเทวี และในตน อย่าได้โกรธต่อใคร ๆ^{๖๖}

พระเจ้าอุเทน ได้เส็งลูกธนูไปยังพระอุระของพระนางสามาวดี แล้วปล่อยลูกธนูอันกำซาบด้วยยาพิษออกจากแฉ่งทันที ลูกธนูพอถูกปล่อยเท่านั้นด้วยกำลังแรง ๑,๐๐๐ คนยิง ลอยละลิ่วมุ่งตรงออกพระนางสามาวดีทันที แต่พอมานึกถึงอกพระนางสามาวดีแทนที่จะเจาะหน้าอกไปทะลุหญิงบริวารคนที่ ๕๐๐ ที่ยืนอยู่สุดท้ายแถวนั้น ลูกธนูกลับวกกลับ แล้วบ่ายหน้าไปยังที่ตนถูกปล่อยมานั้นเสมือนมีจิตใจ ทำให้พระเจ้าอุเทนต้องรีบหลบลูกธนูของตนทันที พลังทรงดำริว่า ลูกศรที่ตนยิงนั้นสามารถยิงทะลุก้อนศิลาได้อย่างง่ายดาย จะกระทบกับอากาศก็ไม่มี ทำไมลูกศรจึงได้วกกลับมาทั้ง ๆ ที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ทำให้พระองค์มองเห็นคุณงาม

^{๖๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เมตตา, หน้า ๑๓.

^{๖๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๗๗.

ความดีของพระนางสามาวดี^{๖๓} ผลสุดท้าย พระเจ้าอุเทนก็ทรงยอมรับผิดที่ได้ตัดสินประหารชีวิตพระนางสามาวดีผู้ไร้ความผิด พร้อมทั้งขอให้พระนางได้ออกโทษต่อพระองค์

๒) กรณีเรื่องมฆมาณพ มฆมาณพเป็นประวัติเรื่องราวของท้าวสักกะก่อนที่จะขึ้นไปบังเกิดบนสวรรค์ ท่านได้พาสหยา ๑๒ คน สร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ทำให้นายบ้านเห็นเหตุการณ์เข้าไม่พอใจในพฤติกรรมของเขานั้น จึงหาวิธีใส่ร้ายป้ายสีโดยไปกราบทูลพระราชว่ามิกกลุ่มโจรที่ขวยอยู่ภายในหมู่บ้าน ขอให้มิรับสั่งให้จับพวกโจรนั้น พระราชามีทันได้สอบถามเรื่องราวให้ละเอียดก็รับสั่งให้ไปจับตัวมาทั้งหมดทันที เมื่อจับมาแล้วก็ให้ประหารชีวิตโดยวิธีให้ช้างเหยียบ มฆมาณพ จึงได้ให้โอวาทแก่สหยา ๑๒ คนนั้น โดยให้ยึดมั่นอยู่ในเมตตาธรรม อย่าแสดงความโกรธต่อใคร ๆ ทั้งในพระราชวัง และตนเอง^{๖๔} ด้วยอานุภาพเมตตา นายความช้างแม้จะพยายามใส่ช้างเข้าไปเพื่อให้เหยียบ ช้างก็ไม่ยอมเดินเข้าไปหาพระราชารับสั่งให้เอาเถื่อลำแพนมาปลงบนตัวมาณพเหล่านั้นเพราะนึกว่าช้างกลัวพวกเขา แล้วให้นายความช้างใส่ช้างเข้าไปใหม่ ช้างก็ไม่ยอมเดินเข้าไปแต่กลับวิ่งหนี

๓) กรณีเรื่องนางอุตตราอุบาสิกา นางอุตตราอุบาสิกา เป็นภรรยาของบุตรศุมนเศรษฐี นับตั้งแต่วันที่นางมาเป็นลูกสะใภ้ในบ้านพ่อผัว ไม่มีโอกาสได้พบพระสงฆ์ ถูกกักขังมิให้ออกไปนอกบ้าน เพราะตระกูลพ่อผัวเป็นมิชฌาทิภูติ มิได้นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อทราบข่าวเหลืออีกครึ่งเดือนจะออกพรรษาจึงได้ส่งข่าวไปหาบิดา บิดาของนางก็ได้ส่งเงินมาให้ ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อใช้เป็นค่าจ้างหญิงคนฉีกาเลอ โฉมชื่อสิริมาทำหน้าที่เป็นศรีภรรยาแทนตน บุตรศุมนเศรษฐีพอเห็นนางสิริมาผู้เลอโฉม ก็ตอบตกลงอนุญาตให้นางทำบุญในพระพุทธศาสนาครึ่งเดือนตามที่นางขอนั้น

เช้าวันมหาปวารณา สามิของนางอุตตราอุบาสิกา ได้ออกมาขึ้นมอทางหน้าต่าง ขณะมองไปที่โรงครัว ได้เห็นนางอุตตราอุบาสิกาตัวมอมแมมไปด้วยเหงื่อ เดินกลับไปที่โรงครัว อยู่ในโรงครัว จึงได้หัวเราะแล้วเดินเข้าไปในบ้าน ทำให้นางสิริมาเห็นเหตุการณ์เข้า จึงเกิดความสงสัยว่าบุตรศุมนเศรษฐีหัวเราะอะไร จึงได้เดินไปดูตรงที่บุตรศุมนเศรษฐียืนอยู่นั้น ก็ได้มองเห็นนางอุตตราอุบาสิกา จึงคิดน้อยใจที่จ้างเรามาแล้วยังแอบมีพิศวาสกันอยู่ จึงได้ผูกอาฆาตต่อนาง ได้เดินลงไปชั้นล่าง เข้าไปในโรงครัว เอาทัพพีตักเนยใสที่กำลังทอดขนมอันเดือดพล่าน เดินตรงรี่เข้าไปหานางอุตตราอุบาสิกา ๆ เห็นนางสิริมาเดินเข้ามาด้วยท่าทาง

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

^{๖๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒, หน้า ๑๔๕.

โกรธเคืองในตน จึงได้แผ่เมตตาไปถึงนาง โดยมองเห็นคุณงามความดีของนางที่มีต่อตน พระคุณของนางมากกว่าจักรวาลหรือพรหมโลกจะบรรจุได้ เพราะได้อาศัยนางจึงมีโอกาสได้ทำบุญครั้งนี้ พร้อมทั้งแสดงความบริสุทธิ์ใจว่าหากเป็นจริงที่ไม่โกรธ ขอให้เนยใสอย่าได้ลวกตน หากไม่เป็นจริงก็ขอให้ลวก^{๖๕} ผลสุดท้ายน้ำร้อนก็กลายเป็นน้ำเย็นเมื่อนางสิริมาสาธเข้าใส่ตัวนาง

ตามตัวอย่างทั้ง ๓ เรื่องที่ยกมาเล่ามานี้ จะเห็นได้ว่า การมีเมตตาในจิตใจแท้จริงนั้น เกิดมาจากสภาพจิตใจที่มองเห็นคุณงามความดีของศัตรูคู่กรณีที่มิต่อตนเอง แล้วแผ่เมตตาไปให้บุคคลผู้เป็นศัตรูนั้น ซึ่งเขาอาจทำไปเพราะถูกความโกรธ ความโลภหรือความหลงครอบงำก็ได้ และที่สำคัญนั้นคนที่มิเมตตาประเภทนี้มักจะเป็นคนมองโลกในแง่ดีเสมอ

๓.๒.๑.๔ อานิสงส์เมตตาที่ปรากฏแก่บิดามารดาและสุวรรณสามกุมาร

การเจริญเมตตาธรรม ย่อมมีประโยชน์อย่างมากทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น แม้จะเจริญเพียงแค่ถนัดนิ้วมือเดียว ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่เห็นห่างจากฉนวนได้ทำตามคำสอนของพระศาสดา^{๖๖} หรือเจริญเมตตามากกว่านี้ เช่น เจริญเมตตาภาวนาตอนเช้าหรือตอนเที่ยงหรือตอนก่อนนอน แม้เพียงไม่กี่นาที ก็มีอานิสงส์มากกว่าการให้ทาน^{๖๗} ยิ่งถ้าเราหมั่นเจริญเมตตาเป็นนิตย์หลายสิบปี เช่น ๑ ปี ก็ย่อมมีค่ามากกว่ารัตนทั้ง ๑ ประการ^{๖๘} อานิสงส์ของการเจริญเมตตา หากเราเจริญอยู่เป็นนิตย์ย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๑ ประการ^{๖๙} ตามหลักทางพระพุทธศาสนา เพื่อความเข้าใจในเรื่องของเมตตาดังขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเอาอานิสงส์เมตตา ๑๑ ประการมาวิเคราะห์ให้เห็นว่าบิดามารดาและสุวรรณสามกุมาร บำเพ็ญเมตตาแล้วได้รับอานิสงส์ข้อใดบ้าง ดังต่อไปนี้

๑) เทวดารักษา บิดามารดาและสุวรรณสามกุมาร มีเทวดาคอยช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา เช่น บิดามารดาในคราวออกบวชใหม่ ๆ ก็ได้ทำวสัฏกะช่วยเหลือให้วิสสุกรรม

^{๖๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ ๑ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๖๘.

^{๖๖} อัง.เอกก. (บาลี) ๒๐/๕๓/๕, อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๓/๑๐.

^{๖๗} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒๖/๒๕๑, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒๖/๓๑๕.

^{๖๘} อัง.สตุตค. (บาลี) ๒๓/๖๒/๗๓ - ๗๔, อัง.สตุตค. (ไทย) ๒๓/๖๒/๑๒๐.

^{๖๙} อานิสงส์เจริญเมตตา ๑๑ อย่าง ได้แก่ กลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย เทพคารรักษา ไฟ ยาพิษ หรือศัตรูรากล้ำกรายบุคคลนั้นไม่ได้ จิตตั้งมั่นได้เร็ว มีสีหน้าสดใส ไม่หลงลืมสติตาย เมื่อยังไม่บรรลุคุณวิเศษอันยิ่งขึ้นไปย่อมเข้าถึงพรหมโลก, วิ.ป. (บาลี) ๘/๓๓๑/๒๕๘ - ๒๕๙, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๑/๔๕๔.

สร้างอาศรมให้^{๗๔} หรือการที่มารดาได้สุวรรณสามกุมารเป็นบุตรก็เพราะคำแนะนำของท้าว
สักกะ^{๗๕} ส่วนสุวรรณสามกุมารนั้นก็มิเทพธิดาเชื้อพสุณธรี คอยช่วยเหลือมาโดยตลอด^{๗๖}
เพียงแต่ในวันที่สุวรรณสามกุมารถูกยิงนั้นแม้แต่เสวยทิพยสมบัติมิได้เอาใจใส่ดูแล บางอาจารย์
ก็กล่าวว่า นางไปสู่เทวสมาคม^{๗๗} จึงไม่ได้มาอารักขาสุวรรณสามกุมาร แต่พอทราบข่าวว่า
สุวรรณสามกุมารถูกยิงก็ได้รับมาและได้ตั้งสัตยาธิษฐานให้สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมา

๒) เป็นที่รักของอมนุษย์ อมนุษย์ในที่นี้หมายถึง สัตว์เดรัจฉานต่าง ๆ เช่น เสือ
ราชสีห์ หมี เป็นต้น ล้วนรักใคร่ต่อบิดามารดาและสุวรรณสามกุมารนั้น บิดามารดาของ
สุวรรณสามกุมารนับตั้งแต่อกบวชก็ไม่มีสัตว์ตัวไหนเบียดเบียนกันและกัน อยู่ร่วมกันด้วย
อำนาจเมตตา^{๗๘} ส่วนสุวรรณสามกุมาร เวลาไปหาผลไม้หรือดักน้ำก็มีสัตว์ต่าง ๆ แวดล้อมไป
ด้วย^{๗๙}

๓) สีน้าพ่องใส คนที่มีเมตตาประจำจิต จะมีใบหน้าสวยสดงดงาม และยิ้มแย้ม
แจ่มใสมีน้ำมีนวล บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารเป็นคนมีรูปร่างหน้าตาดีผิวพรรณงดงามมา
ตั้งแต่เกิด^{๘๐} แม้สุวรรณสามกุมารก็เกิดมามีรูปร่างหน้าตาดีงดงามดุจทองคำเหมือนกัน^{๘๑} ดังนั้น
น่าจะเป็นอานิสงส์ของเมตตาที่ทั้งสามได้บำเพ็ญมา

๔) จิตใจเป็นสมาธิเร็ว บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร ได้ออกบวชเป็นฤาษี
ฤาษีณี บำเพ็ญพรตในป่าด้วยการเจริญเมตตาจิตอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ทำให้จิตใจเป็นสมาธิ
ได้เร็ว แม้จะเสียใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสุวรรณสามกุมาร เช่น รู้ข่าวว่าสุวรรณสามกุมารยัง
ไม่ตายเพียงสลบไปก็พยายามรวบรวมสติอารมณ์ไว้ พวกกันตั้งสัตยาธิษฐานให้สุวรรณสาม
กุมารฟื้นขึ้นมา^{๘๒} ส่วนสุวรรณสามกุมารนั้น ก็เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิเป็นเลิศ ดังเช่น ในวันที่

^{๗๔} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๕, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๕.

^{๗๕} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๖, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๖.

^{๗๖} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๓๒, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๕๓.

^{๗๗} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๓๒, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๕๑ - ๑๕๒.

^{๗๘} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๕, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๕.

^{๗๙} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๘ - ๑๑๙, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๕.

^{๘๐} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๔, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๔.

^{๘๑} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๖, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๖.

^{๘๒} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๔๓ - ๑๔๕, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๐๖ - ๒๐๘.

ถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยงนั้น ก็ได้เป็นผู้มีสมาธิแน่นแน่วค่อย ๆ วางหมอน้ำลงที่พื้นแล้วจึงน้อมตัวลงนอนแผ่แต่นอนก็ยังคงกำหนดทิศทางศีรษะให้หันไปทางอาศรม^{๘๓}

๕) ไม่หลงทำกาละกิริยา บิдамารดาและสุวรรณสามกุมาร ทั้ง ๓ คน แม้จะประสบเคราะห์กรรมอย่างหนัก กล่าวคือบิдамารดาถูกอสรพิษพันพิษเข้าตาจนตาบอด^{๘๔} แต่อสรพิษก็มีได้กัดให้คนทั้งสองตายแต่อย่างไร แม้สุวรรณสามกุมารจะถูกยิงจนกระอักเลือดและสลบไปในที่สุดด้วยกำลังพิษถูกศรที่พุ่งขึ้นมาด้วยแรงสังขจะอชิษฐาน ไม่มีใครตายก่อนสิ้นอายุขัย จึงน่าจะเป็นอานิสงส์ของเมตตาคือนี้

๖) ตายไปบังเกิดในพรหมโลก บิдамารดา เป็นสัตว์พรหมโลกก่อนที่จะมาถือปฏิสนธิยังมนุษย์โลก และได้บำเพ็ญเมตตาตามตลอดชีวิต แม้สุวรรณสามกุมารก็ได้บำเพ็ญเมตตาอยู่เป็นนิตย์ และได้ทำอภิญญาและสมาบัติให้บังเกิดพร้อมด้วยบิдамารดาในขณะที่มีชีวิตเมื่อคนทั้ง ๓ นี้ตายไปแล้ว ก็ไปบังเกิดยังพรหมโลก^{๘๕} ตามอานิสงส์ของเมตตานี้

ดังนั้น อานิสงส์เมตตาที่คนทั้ง ๓ ได้รับที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนมี ๖ อย่าง จากจำนวนอานิสงส์เมตตา ๑๑ อย่างนั้น ได้แก่ มีเทวดารักษาเป็นที่รักของมนุษย์ มีสีหน้าผ่องใสจิตใจเป็นสมาธิได้เร็ว ไม่หลงตายและตายไปเกิดบนพรหมโลก

๓.๒.๑.๕ วิเคราะห์เปรียบเทียบบางประเด็นที่สงสัยในอานิสงส์เมตตา

จากการศึกษาเรื่องหลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก กรณีเรื่องเมตตา ทำให้ผู้วิจัย พบเห็นประเด็นที่น่าจะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งอีก ๒ กรณี ได้แก่

- ๑) กรณีบิдамารดาของสุวรรณสามกุมารตาบอด
- ๒) กรณีสุวรรณสามกุมารถูกยิง

ประเด็นทั้งสองนี้ ผู้วิจัยจะนำเอาเหตุการณ์ที่ปรากฏคล้ายคลึงกันนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นว่ามีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ทำไมถึงมีผลไม่เหมือนกัน ซึ่งประเด็นแรกนั้น จะนำเอากรณีเรื่องราวในปัจจุบันและอดีตชาติของพระเจ้าจักขุนบาลเถระมา

^{๘๓} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๐.

^{๘๔} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๑๗, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๗๗.

^{๘๕} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๕๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๑๑.

วิเคราะห์เปรียบเทียบ ส่วนประเด็นที่สองนั้นจะนำเอาเรื่องสามาวดีถูกพระเจ้าอุเทนประหารชีวิตมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๒
เปรียบเทียบกรณีตาบอด

บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร	พระจักษุบาลเถระ
<p>เหตุการณ์ในปัจจุบันชาติ : ในวันที่บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารจะตาบอดนั้น ได้ออกไปเก็บผลไม้ด้วยกันทั้งสองคน โดยปล่อยให้สุวรรณสามกุมารอยู่เฝ้าอาศรม ได้ออกไปหาผลไม้ทั้งวัน และได้เดินทางกลับในเวลาตอนเย็น บังเอิญฝนตกหนักในระหว่างทางจึงพากันไปหลบฝนใต้ต้นไม้บนจอมปลวก โดยมีได้ทันสังเกตเห็นว่าสถานที่นั้นมีสรพิษอาศัยอยู่น้ำฝนปนน้ำเหงื่อได้ไหลลงไปและกระเซ็นใส่สรพิษตัวนั้นเข้า ทำให้มันโกรธจึงพันพิษเข้าใส่ลูกตาของทั้งสองคนนั้นเข้าพอดี เป็นเหตุให้ทั้งสองคนตาบอดพร้อมกัน</p>	<p>เหตุการณ์ในปัจจุบันชาติ : พระจักษุบาล แต่เดิมชื่อว่ามหาบาล เป็นลูกของเศรษฐีคนหนึ่งในเมืองสาวัตถี หลังจากที่บิดามารดาตายแล้ว ก็ได้สืบทอดทรัพย์มรดกร่วมกันกับน้องชายคนหนึ่ง เขาได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าจนเลื่อมใส อยากบวชในพระพุทธศาสนา ได้เดินทางไปลาน้องชายออกบวช เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ได้ปฏิบัติสายวิปัสสนาธุระ อย่างเคร่งครัดภายในพรรษานั้น โดยไม่ยอมนอนฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยอิริยาบถ ๓ คือ ยืน เดิน และนั่งเท่านั้น ไม่นอน ผ่านไปเดือนหนึ่งตาเริ่มเจ็บ พอเข้าเดือนที่สองตาก็ได้บวมเป่ง ทำให้เพื่อนภิกษุด้วยกันไปเรียกหมอมารักษา หมอมাত্রตรวจแล้วก็แนะนำให้ยาหยอดตามาให้หยอด แต่ท่านไม่ยอมนอนหยอด เวลาหยอด น้ำยาจึงไม่ไหลเข้าลูกตา อาการตาเจ็บก็ไม่ทุเลาเบาบาง มีแต่เจ็บหนัก ผลสุดท้าย ตาของท่านก็บอดสนิท พร้อมกับการบรรลุพระอรหัตผลนั้น</p>
<p>เหตุการณ์ในอดีตชาติ : สาเหตุที่ทำให้บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารตาบอดครั้งนี้ในอรรถกถาสวรรณสามชาดก กล่าวว่า เป็นเพราะกรรมในอดีตชาติ มาส่งผลให้เป็นอย่างนั้น มิใช่คนอื่นหรือสัตว์อื่นทำ แต่เป็นเพราะผลกรรมที่ตนเคยทำไว้ต่างหาก ดังมีเรื่องเล่าเอาไว้สรุปได้ว่า</p>	<p>เหตุการณ์ในอดีตชาติ : พระจักษุบาลในอดีตชาติเคยเกิดเป็นหมอรัักษานัยน์ตา ได้ออกเที่ยวรักษาตาของชาวบ้าน ในเมืองพาราณสี ได้ทำการรักษาตาของหญิงคนหนึ่ง ซึ่งมีฐานะยากจน นางจึงได้ยกบุตรธิดาพร้อม</p>

<p>จึงได้ไปปรึกษากับภรรยาที่บ้านว่า จะทำ อย่างไรดีซึ่งภรรยาเมื่อได้ฟังก็โกรธเหมือนกัน จึงได้แนะนำให้ใช้น้ำมันหยอดให้ตาของคนไข้ รายนี้บอดเสีย ฝ่ายสามีก็เห็นด้วยกับความคิด ของภรรยา จึงได้ไปปรุงยาหยอดตาให้คนไข้ รายนี้ เมื่อเขาหยอด ไม่นานนั้นก็ปรากฏว่าตา ทั้งสองข้างได้บอดสนิททันที ด้วยผลกรรม อันนี้จึงทำให้ดาบสและดาบสินีทั้งสองตาบอด ในชาตินี้</p>	<p>ทั้งตัวเองเป็นทาสของหมอ แต่เมื่อหมอรักษานัยน์ตาใกล้หายเป็นปกติ ก็ได้ออกอุบายลวงว่าอาการยังไม่ดีขึ้นมีแต่ทรุดหนัก ทำให้หมอไปปรึกษาภรรยาที่บ้าน แต่นางก็ไม่ได้แสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด มีแต่หมobatanี่หาวิธีปรุงยาให้นางตาบอดจนสำเร็จ ด้วยผลกรรมที่ทำให้คนอื่นตาบอดนั้น เมื่อเกิดมาเป็นพระจักษุบาลจึงได้ตาบอด</p>
---	---

จากเรื่องราวทั้งสองนี้ เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบแล้ว ทำให้เห็นความเหมือนและแตกต่างกันดังนี้

ที่เหมือนกัน คือ ทั้งสองเรื่องเป็นบุคคลที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ออกบวชด้วยกันทั้งสองเรื่อง และได้ตาบอดเพราะผลกรรมในอดีตชาติเหมือนกัน กล่าวคือในอดีตชาติเคยเป็นหมอรักษานัยน์ตาคนไข้และมีเจตนาทำให้ตาคนไข้บอดสนิท จึงรับผลกรรมในลักษณะเดียวกันนั้นคือตาบอด

ที่แตกต่างกัน คือ สาเหตุของการตาบอดในปัจจุบันชาตินั้นแตกต่างกัน กล่าวคือ บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารตาบอดเพราะงูพันพิษเข้าตา ส่วนพระจักษุบาลนั้นตาบอดเพราะปฏิบัติธรรมไม่ขอมนอนตลอด ๓ เดือนและรักษาตาไม่ถูกวิธี จึงเป็นเหตุให้ตาบอดในปัจจุบันชาติ

จากการศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกันในกรณีตาบอดนี้ ทำให้เราเห็นการได้รับผลกรรมของกรรมได้อย่างชัดเจนว่า ทำกรรมอย่างไรไว้ย่อมได้รับผลกรรมอย่างนั้น ดังสุภาษิตที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว”^{๑๖} แต่สาเหตุในปัจจุบันที่ส่งผลให้รับกรรมที่ทำไว้นั้น ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันกับสาเหตุในอดีตกรรมก็ได้ แต่ผลสรุปของกรรมนั้นเหมือนกัน

^{๑๖} ถัง.ส. (บาลี) ๑๕/๒๕๖/๒๓๓, ถัง.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๓๔.

ตารางที่ ๓
เปรียบเทียบกรณีอุกยิง

สุวรรณสามกุมาร	พระนางสามาวดี
<p>เรื่องราวโดยย่อ : วันที่สุวรรณสามกุมารจะถูกยิงนั้น ได้ออกไปตักน้ำเพื่อนำมาดื่มให้บิดามารดาอาบในเวลาเย็น ที่แม่น้ำมีคัมภีร์ที่ในขณะที่กำลังยกหม้อน้ำขึ้นวางบนบ่า ถูกลูกศรอาบยาพิษเสียบทะลุซี่โครงด้านขวาทะลุซี่โครงด้านซ้าย ได้รับความเจ็บปวดอย่างมาก แต่ก็ไม่ได้ร้องโอดครวญแต่อย่างใด ค่อย ๆ ยกหม้อน้ำจากบ่า ลงวางกับพื้นอย่างทะนุถนอมมิให้ตกแตก แล้วล้มตัวนอนผินศีรษะไปทางอาศรมบท พลังพิจารณาถึงกรรมที่ตนได้กระทำความผิดแต่จำความได้ ก็ทราบได้ว่าตนเองไม่เคยทำให้ใครเดือดร้อน จึงได้ร้องถามออกไปว่า ใครเป็นคนยิงตนต้องการอะไร เพราะคนที่เขามาฆ่าก็เพื่อต้องการงา ฆ่าเสียต้องการเอาหนังเป็นต้น แต่ฆ่าตนเพื่อต้องการอะไร ทำให้พระเจ้าปิลักษณ์ที่ทรงแอบซุ่มยิงอยู่ออกมาปรากฏกายพร้อมยอมรับผิดชอบทุกอย่างที่ได้ทรงกระทำลงไป</p>	<p>เรื่องราวโดยย่อ : สามาวดีเป็นพระมเหสีของพระเจ้าอุเทน แต่ถูกใส่ความต่าง ๆ นานาจากพระนางมาคันทิยา ซึ่งเป็นเมียน้อยของพระเจ้าอุเทน พระนางสามาวดีถูกใส่ร้ายว่าลอบปลงพระชนม์พระเจ้าอุเทน ด้วยการขังอสรพิษไว้ในรางพินของพระเจ้าอุเทน ทำให้พระเจ้าอุเทนพิโรธมาก รับสั่งให้จับพระนางสามาวดีพร้อมทั้งบริวาร ๕๐๐ คน ยื่นเรียงแถวเดิยามีพระนางสามาวดีอยู่ต้นแถว แล้วพระเจ้าอุเทน ก็ได้สำเร็จโทษด้วยพระองค์เอง โดยการยิงธนูที่มีกำลัง ๑,๐๐๐ คนยก ยิงหมายเจาะระหว่างอกพระนางสามาวดี แต่เมื่อลูกศรพุ่งมาใกล้จะถึงพระนางสามาวดี ก็วกกลับไปยังที่ตนพุ่งมานั้น ทำให้พระเจ้าอุเทนรีบหลบหนีที่ สุดท้าย พระองค์ก็ได้ขอขมาโทษต่อพระนางสามาวดีในความผิดครั้งนี้</p>

ศึกษาค้นคว้าเป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากเรื่องราวทั้งสองดังกล่าวนี้ สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ดังนี้
 สาเหตุที่สุวรรณสามกุมารถูกยิง นั้น เป็นเพราะสุวรรณสามกุมารอยู่ในอิริยาบถกำลังยกหม้อน้ำขึ้นวางบนบ่า ใช้พละกำลังยกหม้อน้ำมิได้ทันระวังตัวว่าจะมีศัตรูจ้องมองอยู่อีกอย่าง สุวรรณสามกุมารนั้นตามปกติก็แผ่เมตตาอยู่เป็นประจำ แต่เป็นเมตตาประเภทอนิโสพรรณนา คือการแผ่ไปโดยไม่เจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทั้งนี้เป็นเพราะสุวรรณสามกุมารมองไม่เห็นศัตรูนั่นเอง ซึ่งกำลังของอนิโสพรรณนามิตตานี้ แม้จะแผ่ขยายไปกว้างก็จริงแต่มีกำลังอ่อนเปรียบเสมือนน้ำที่กระเพื่อมจากจุดศูนย์กลางของก้อนหิน ที่โยนลงในน้ำกระเพื่อมไปเป็นวง

กว้างฉะนั้น อีกอย่างหนึ่ง พระเจ้าปิลัยกัก็ไม่ได้มีความปรารถนาจะยิงให้ตายเพียงแต่สงสัยว่าเป็นเทวดาหรือนาค และด้วยอานิสงส์เมตตาก็ทำให้สุวรรณสามกุมารไม่โกรธต่อพระองค์

ส่วนพระนางสามาวดีนั้น รู้ตัวว่าจะถูกพระเจ้าอุเทนประหารชีวิตด้วยการยิงธนู จึงได้ให้โอวาทแก่หญิงผู้เป็นบริวารทั้ง ๕๐๐ คนอย่าได้โกรธต่อผู้กำลังทำร้ายตนให้แผ่เมตตาไปให้คนเหล่านั้น^{๕๓} ด้วยอำนาจแห่งเมตตานั้น จึงทำให้ลูกศรที่พระเจ้าอุเทนยิงมาหมายพระอุระวกกลับไปทางเดิม มุ่งตรงเข้าหทัยของพระเจ้าอุเทน ทำให้พระเจ้าอุเทนต้องรีบหลบทันที การแผ่เมตตาชนิดนี้เป็น โอธิโสภรณา ซึ่งเป็นเมตตาประเภทเจอกับเหตุการณ์จริง ๆ

ดังนั้น เราจะเห็นความแตกต่างระหว่างการแผ่เมตตาไปโดยเจาะจงและไม่เจาะจงว่ามีอานิสงส์แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน แต่ที่สำคัญคือ การแผ่เมตตาไปในลักษณะจวนเจินนี้ ต้องเป็นคนที่หนักแน่นในหลักธรรมนั้นจริง ๆ มิใช่เพื่อทดลองดูเท่านั้น ไม่เช่นนั้นผลอาจออกมาไม่ตรงตามที่คิดก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นสุวรรณสามกุมารถูกยิงนี้ พระเจ้ามิลินท์ก็ได้ตรัสถามพระนาคเสนเหมือนกันซึ่งพระนาคเสนก็ได้ทูลถวายว่า

คุณแห่งเมตตาพรหมวิหารนี้มี ๑๑ ประการค้ำได้จริง แต่เมื่อพระยาชัยยังเอาพระสุวรรณสามนั้น พระสุวรรณสามยกหม้อน้ำหนัก กำลังผ่อนลมหายใจผลออกไป หาได้จำเริญเมตตาพรหมวิหารไม่ จึงต้องสร ใฟ หรือพิษและศัสตราข้อมไม่ทำอันตรายแต่ในขณะที่กำลังจำเริญพรหมวิหารอยู่เท่านั้น^{๕๔}

โดยพระนาคเสนได้เปรียบเทียบกับนักรบที่สวมเสื้อเกราะเพชร ป้องกันลูกศรในสนามรบว่าตราบใดที่ยังสวมเสื้อเกราะเพชรป้องกันลูกศรอยู่ ลูกศรก็ไม่อาบที่มแทงได้ การที่สุวรรณสามกุมารถูกยิง ก็เพราะขณะนั้นมีได้เจิญเมตตากำลังผ่อนลมหายใจผลอสติไป

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เมตตาจะป้องกันบุคคลนั้นได้ ก็เฉพาะในขณะที่กำลังเจิญเมตตาอยู่เท่านั้น หากไม่ได้เจิญก็อาจได้รับอันตรายได้เหมือนนักรบที่ถอดเสื้อเกราะเพชรกัน หอกหลาวออก ข้อมได้รับอันตรายได้ทุกเมื่อในสนามรบ

^{๕๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ ๑ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗.

^{๕๔} มหาเถรสมาคม, มิลินทปัญหา, พิมพ์ในงานฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ๑ ตุลาคม ๒๕๓๖, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๕. Page 101 of 219

๓.๒.๑.๖ หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตา

หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตาที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนี้ จากการศึกษาผู้วิจัยค้นพบว่ามีอยู่ ๓ ข้อด้วยกัน คือ

- ๑) ปาณาติบาต
- ๒) ความโลภ
- ๓) ความโกรธ

หลักธรรมทั้ง ๓ ข้อนี้ มีอธิบายดังต่อไปนี้

๑) ปาณาติบาต หมายถึง การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป หรือการฆ่าสัตว์^{๘๕} เป็นหลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตากรุณาต่อสัตว์ เพราะบุคคลผู้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้นจัดว่าเป็นคนไร้ความเมตตาปราณีสัตว์ แม้การจับสัตว์มากักขังไว้เพื่อการค้าขายก็เชื่อว่าการฆ่าสัตว์ทางอ้อมเหมือนกัน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ชาวพุทธควรเว้นจากการค้าขาย ๕ อย่างได้แก่

- ๑) ค้าขายสัตว์
- ๒) ค้าขายสัตว์
- ๓) ค้าขายเนื้อสัตว์
- ๔) ค้าขายน้ำเมา
- ๕) ค้าขายยาพิษ^{๘๖}

บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร รู้ว่าตัวเองเกิดมาในท่ามกลางตระกูลที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ตรงกันข้ามกับพวกตนที่มีเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ไม่ได้ยินดีในการฆ่าสัตว์หรือค้าขายสัตว์แต่อย่างใด นับว่าเป็นแบบอย่างที่ดีที่ชาวพุทธควรเอาเป็นเยี่ยงอย่างที่ว่า หากไม่ให้ฆ่าสัตว์แล้วจะให้ทำอะไร เพราะคนต้องอาศัยสัตว์เหล่านี้เป็นอาหาร หากได้ศึกษาเรื่องราวของสุวรรณสามชาดกแล้ว เราจะทราบได้ดีว่า ทางออกของการไม่ฆ่าสัตว์นั้นมีมากมาย ทางหนึ่งนั้นก็คือการออกบวชนั่นเองเป็นช่องทางแห่งอวิหิงสาธรรม

^{๘๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ ฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๘.

^{๘๖} อ.ป.ญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๗/๑๕๗, อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๕๕.

๒) ความโลภ หมายถึง ความอยากได้^{๕๑} เป็นกิเลสข้อหนึ่งในอกุศลมูล เกิดมาจากการอยากได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนเพิ่งเอามาเป็นของตนเอง แล้วหาวิธีที่จะได้ครอบครองสิ่งนั้น เช่น ลักขโมย เป็นต้น คนที่ประกอบด้วยความโลภนี้ย่อมทำทุกวิถีทางที่จะได้มา โดยไม่คำนึงถึงวิธีทำว่า จะก่อความเดือดร้อนให้แก่คนอื่นหรือไม่ ดังนั้นคนโลภจึงเต็มไปด้วยการปลิ้น การหลอกลวง ดังข้อความที่ปรากฏในขุททกนิกาย กัณหาชาดกว่า “การปลิ้นฆ่าชาวบ้าน การจี้ข่มขู่เอาทรัพย์ การคดโกง และการหลอกลวงย่อมปรากฏมีอยู่ในบุคคลผู้มีความโลภ”^{๕๒}

ความโลภหากเกิดครอบงำจิตบุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลนั้นสร้างบาปกรรมได้โดยง่าย บางครั้งก็นึกว่าเป็นเรื่องสนุกสนาน พระเจ้าปิลยักข์ ทรงโปรดปรานในการล่าสัตว์เป็นอย่างมาก ถึงกับสละราชสมบัติให้มารดาครอบครอง ส่วนพระองค์ประพาสป่าล่าเนื้อเป็นประจำโดยมีธนูคู่พระวรกาย พระองค์ได้ติดตามรอยเท้าสัตว์ต่าง ๆ ไปจนถึงริมฝั่งแม่น้ำมิกสัมมทานที และได้แอบซุ่มยิงสัตว์ ได้พบเห็นสุวรรณสามกุมารกำลังลงไปตักน้ำขึ้นมาจากแม่น้ำมิกสัมมทานที นึกแปลกพระทัยคิดว่าเป็นเทวดาหรือนาค จึงได้ยิงลูกศรอาบยาพิษหวังจะให้ได้รับบาดเจ็บแล้วเข้าไปดูว่าเป็นมนุษย์หรืออมมนุษย์ เมื่อเข้าไปใกล้จึงได้ตรัสถามว่าเป็นใคร พร้อมทั้งประกาศพระองค์ว่าเป็นพระราชอาออกล่าเนื้อเพราะความโลภ ดังข้อความว่า “เราเป็นพระราชอาของชาวกาสิ คนเรียกเราว่า พระเจ้าปิลยักข์ เราละแฉ่นแฉวันเที่ยวแสวงหาหมูเถกเพราะความโลภ”^{๕๓}

จะเห็นได้ว่า ความโลภ เมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้บุคคลทำความชั่วได้ง่าย อีกทั้งตนก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย พระเจ้าปิลยักข์เป็นกษัตริย์มีราชสมบัติมากมาย แทนที่จะยินดีเสวยสุขสมบัติอยู่ในพระราชวัง แต่กลับทรงเห็นการล่าสัตว์เป็นความสุข ซึ่งเป็นความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น ดังนั้น ความโลภเมื่อเกิดขึ้นจึงไม่ใช่ความสุขแต่เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนต่างหาก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “โลภธรรม เมื่อเกิดขึ้นแก่ชาวโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์ เพื่อความอยู่ไม่ผาสุก”^{๕๔}

๓) ความโกรธ หมายถึง ความขุ่นเคือง หรือเคืองอารมณ์ อันเกิดมาจากการประสบกับอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา สาเหตุที่ทำให้เกิดความโกรธมีหลายอย่าง เช่น ไม่พอใจก็

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๓.

^{๕๒} บุ.ชา.ทสก. (บาลี) ๒๗/๑๘/๒๑๓, บุ.ชา.ทสก. (ไทย) ๒๗/๑๘/๓๒๔.

^{๕๓} บุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๒๕๕/๑๕๕, บุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๕๕/๒๒๕.

^{๕๔} ถี.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๔/๑๑๗, ถี.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๔/๑๖๗.

โกรธ ถูกด่าก็โกรธ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสาเหตุของความโกรธว่า มาจากการเข้าไปยึดติดในสิ่งที่เขากระทำหรือคำที่เขาพูดให้เราแล้วเก็บงำสิ่งนั้นไว้ จนกลายเป็นการก่อเวรในที่สุด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ชนเหล่าใด เข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา ได้ฆ่าเรา ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป เวรของชนเหล่านั้น ย่อมไม่สงบระงับ”^{๕๕}

ดังนั้น การไม่ผูกเวร หรือการไม่จองล้างจองผลาญกันนี้ก็คือการไม่เข้าไปผูกเวรไว้ว่าคนโน้นได้ด่าเรา ได้ตีเรา ได้ชนะคดโกงเรา หรือได้ลักขโมยสิ่งของของเราไป เวรจึงจะสงบได้

บุคคลที่ถูกความโกรธครอบงำย่อมทำให้สุขภาพจิตย่ำแย่ นั่งนอนไม่เป็นสุข กระทบกระสายยกระสาบกระส่ายไปมาเพราะคิดหาแต่วิธีจะแก้แค้นฝ่ายตรงข้ามให้ได้ ฉะนั้นบุคคลจะอยู่เย็นเป็นสุขได้จึงต้องฆ่าความโกรธ ดังถ้อยคำที่ท้าวคานทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลฆ่าอะไรได้ จึงจะอยู่เป็นสุข ฆ่าอะไรได้ จึงจะไม่เศร้าโศกเสียใจ”^{๕๖} ซึ่งพระพุทธองค์ก็ตรัสตอบว่า “บุคคลฆ่าความโกรธได้ จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก”^{๕๗} เพื่อเป็นเครื่องยืนยันในเรื่องนี้ จะได้ยกตัวอย่างพระเจ้าปิลัยกษัตริย์เป็นอุทาหรณ์

พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ เป็นกษัตริย์ครองเมืองพาราณสี แต่มีนิสัยชอบออกปลาล่าสัตว์เป็นประจำ ได้เสด็จมาเจอสัตว์ป่าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมิกสัมมทานที จึงได้แอบซุ่มยิง แต่ยิงไปถูกสุวรรณสามกุมารได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตในที่สุด แต่ก่อนที่จะเสียชีวิตนั้นก็ได้ทูลถามถึงสาเหตุที่ยังตน พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ก็ตรัสตอบไปว่า โกรธที่ทำให้สัตว์วิ่งหนี เมื่อสุวรรณสามกุมารได้ฟังที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ตรัสเช่นนั้นก็ได้กราบทูลให้ทราบทั่ว ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยเห็นสัตว์ตัวใดที่จะวิ่งหนีตนแม้แต่สัตว์ร้ายก็ไม่ทำร้าย อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ตัวเองจะเป็นต้นเหตุให้สัตว์วิ่งหนีไปได้ได้อย่างไร ทำให้พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ยอมรับและสารภาพว่า พระองค์ตรัสโกหกเอง และเพราะถูกความโกรธและความโลภครอบงำ พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ต้องเศร้าโศกเสียใจในการกระทำของตนที่ได้หลงยิงคนที่ไม่มีความผิดพร้อมทั้งยอมรับผิดทุกอย่าง ทั้งหมดนี้ก็เพราะความโกรธบวกกับความโลภเข้าครอบงำจิตใจ จึงทำให้ต้องฆ่าผู้บริสุทธิ์ที่ไม่เคยคิดร้ายใคร

สรุปได้ว่า หลักเมตตาธรรมนี้ ทำให้โลกอยู่ด้วยกันอย่างมีปกติสุข ถึงแม้บางครั้งอาจจะได้รับอันตรายจากผู้อื่นก็ตาม แต่นั่นเป็นผลของกรรมที่ตนได้กระทำเอาไว้ในอดีตชาติไม่เกี่ยวกับอานิสงส์ไม่เกิดแต่อย่างไร เพราะเมตตาธรรมนั้นเป็นหลักธรรมแห่งความรักใคร่ปรองดองกัน อยู่ร่วมกันได้ทั้งมิตรและศัตรู บุคคลที่มีเมตตาเป็นวิหารีจริง ๆ จะมีเมตตาต่อบุคคลได้ทุก

^{๕๕} บ.ร. (บาลี) ๒๕/๓/๑๕, บ.ร. (ไทย) ๒๕/๓/๒๔.

^{๕๖} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๑/๔๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑/๗๕.

^{๕๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๑/๔๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑/๗๕.

ประเภทโดยไม่แยกแยะว่าเป็นคนดีหรือไม่ดี คนดีพร้อมที่จะมอบความสุขให้ คนร้ายพร้อมที่จะแนะนำพร้าสอนให้เขาพบกับหนทางสว่างเล็กเป็นคนชั่ว แต่จุดอ่อนข้อเมตตาก็คือ ความประมาทและผลกรรมที่กำลังหรืออานิสงส์เมตตาไม่สามารถป้องกันได้ ผู้เจริญเมตตาจึงต้องสำรวมระวังให้ดี ส่วนธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตาคือปาณาติบาต ความโลภ และความโกรธ

๓.๒.๒ หลักกัตตัญญกตเวที : หลักธรรมแห่งสัตบุรุษ

สัตบุรุษ หมายถึง คนสงบ หรือ คนดีมีศีลธรรม^{๘๔} คนดีมีศีลธรรมนี้เกิดมาจากการมีความกัตตัญญกตเวทีเป็นพื้นฐานทางด้านความประพฤติ^{๘๕} สิ้นค้าดีเพราะมีหื้อบงบอก คนดีก็มีความกัตตัญญกตเวทีนี้แหละเป็นหื้อ เพราะคนประเภทนี้อยู่ที่ใด ก็จะสำนึกในบุญคุณในที่นั้น และผลของความดีมีหื้อคือเป็นที่รักของคนทั่วไปเหมือนสิ้นค้าดีติดตลาด อยู่กับท่าน ๆ ก็รักแม้จากไปท่านก็คิดถึง ในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าคนประเภทนี้หาได้ยาก^{๘๖} เพราะน้อยคนนัก ที่จะหวนระลึกถึงอุปการคุณของผู้ที่ทำให้แก่ตน เพราะคนส่วนมากยังถูกอวิชาครอบงำจิตใจอยู่^{๘๗} จากการศึกษาเรื่องสุวรรณสามชาดก เกี่ยวกับความกัตตัญญกตเวที ผู้วิจัยสรุปหัวข้อวิเคราะห์กัตตัญญกตเวทีออกเป็น ๕ ประเด็น ได้แก่

๓.๒.๒.๑ กัตตัญญกตเวทีของภิกษุ

๓.๒.๒.๒ ตัวอย่างภิกษุผู้แสดงความกัตตัญญกตเวที

๓.๒.๒.๓ กัตตัญญกตเวทีของสุวรรณสามกุมาร

๓.๒.๒.๔ การตอบแทนบุญคุณตามหลักทศ ๖ ของสุวรรณสามกุมาร

๓.๒.๒.๕ สุวรรณสามกุมารกับการเป็นอภิชาตบุตร

รายละเอียดของการแสดงความกัตตัญญกตเวทีทั้ง ๕ ข้อมีดังต่อไปนี้

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๒.

^{๘๕} อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๘๖} มุคคหาได้ยาก ๒ จำพวกคือ บุพพการีมุคค มุคคผู้ทำอุปการะก่อน กัตตัญญกตเวทีมุคค ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน, อัง. ทก. (บาลี) ๒๐/๑๒๐/๘๓, อัง.ทก.(ไทย), ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๘๗} พันเอก ปิ่น มุฑกันต์, แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๑.

๓.๒.๒.๑ กัตถุญกตเวทีของภิกษุ

ภิกษุ ตามศัพท์มีคำแปลได้หลายอย่าง ดังนี้
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเป็นผู้ขอ
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะอาศัยการเที่ยวขอ
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะใช้ผืนผ้าที่ถูกทำให้เสียราคา
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเรียกกันโดยโวหาร
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะการปฏิญญาตน
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะพระพุทธรเจ้าทรงบวชให้
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะ เป็นผู้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะ เป็นผู้เจริญ
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเป็นผู้มีสาระ
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเป็นผู้ยังต้องศึกษา
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเป็นผู้ไม่ต้องศึกษา
ที่ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเป็นผู้อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้อง^{๑๐๒}

สุวรรณสามชาดก ในตอนปัจจุบันวัตถุ ได้กล่าวถึงการเลี้ยงคูบิคารมารดาของภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนานานถึง ๑๒ ปี แต่ไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษอะไร ประกอบกับครอบครัวยากจน บิคารมารดาต้องออกขอกทานชาวบ้านเลี้ยงชีวิตทำให้ท่านสำนักในบุญคุณ คิดจะลาสิกขาบทไปเลี้ยงคูบิคารมารดานั้น แต่เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ท่านจึงไม่ได้ทำการลาสิกขาบท ได้เลี้ยงคูบิคารมารดาในขณะที่ตนบวชอยู่นั้น เพื่อความเข้าใจในเรื่องของการแสดงความกัตถุญกตเวทีของภิกษุต่อบิคารมารดา^{๑๐๓} เราควรทำความเข้าใจในเรื่องราวของภิกษุรูปนี้สักทีหนึ่งก่อน

สุวรรณสามชาดกในส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุนั้น ได้กล่าวถึงกุลบุตรผู้หนึ่งมีความปรารถนาอยากบวชในพระพุทธศาสนา ได้เข้าไปอ้อนวอนบิคารมารดาเพื่อขอมให้ตนได้ออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแต่บิคารมารดาไม่ยอมอนุญาตให้บวชเพราะตระกูลนี้มีบุตรชายเพียงคนเดียว หากยอมอนุญาตให้บวชเมื่อพวกตนแก่เฒ่าก็ย่อมลำบาก แต่บุตรชายไม่ยอมถึงกับยอมอดข้าวอดน้ำเพื่อประท้วงให้บิคารมารดาอนุญาตให้ตนออกบวชให้ได้ สุดท้ายบิคา

^{๑๐๒} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๕/๓๐, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓.

มารดากลัวลูกจะตายไปเสียก่อนจึงขอมอนุญาตให้บวช เพราะอย่างน้อยก็ยังเห็นหน้าอยู่ เมื่อเขาบวชแล้ว ก็ได้ศึกษาเล่าเรียนธรรมอยู่ ๕ พรรษา ได้เรียนวิปัสสนาธุระเพื่อตัดสินใจออกเจริญวิปัสสนากรรมฐาน แม้พยายามฝึกปฏิบัติธรรมอยู่สิ้น ๑๒ ปี ก็ไม่สามารถถึงธรรมวิเศษอันใดให้เกิดขึ้นได้

ฝ่ายบิดามารดา นับตั้งแต่บุตรชายออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ฐานะทางบ้านก็เริ่มยากจนลงเรื่อย ๆ ทรัพย์สินภายในบ้านก็ถูกขโมยลักเอาไป ไม่มีใครสามารถติดตามเอากลับคืนมาได้ สุดท้ายบิดามารดาของภิกษุรูปนี้ต้องขายบ้านตัวเอง เทียบเร่ร่อนเรื่อยไปค้าไปไหนนอนนั่น นุ่งห่มผ้าเก่า ๆ ถือกระเบื้องที่เขวขทานตามบ้านเรือนต่าง ๆ

ต่อมา มีภิกษุรูปหนึ่งได้เดินทางไปเยี่ยมภิกษุที่อยู่ในป่านั้น ทำให้ท่านทราบว่าภิกษุรูปนี้มาจากพระเชตวัน จึงได้ถามถึงความผาสุกของพระศาสดาและพระมหาสาวกเป็นต้นแล้วถามข่าวคราวของบิดามารดาของตนว่าเป็นอย่างไร เมื่อภิกษุอาคันตุกะได้เรื่องราวต่าง ๆ ให้ทราบ ทำให้ออกคลั่งน้ำตาไม่ไหวจึงได้ร้องให้ออกมาพลาบบอกกับเพื่อนภิกษุว่าท่านทั้งสองเป็นโยมบิดามารดาของตนเอง ยิ่งมาทราบว่าเพราะตนเป็นต้นเหตุทำให้ท่านลำบาก จึงคิดจะลาสิกขาบท ประกอบกับบวชเป็นพระอุทสาห์บำเพ็ญเพียรวิปัสสนากรรมฐานนาน ๑๒ ปี ก็ยังไม่ได้บรรลุมรรคผลอะไร จึงได้ออกเดินทางไปยังเมืองสาวัตถีทันที เมื่อท่านเดินทางไปถึงทางแยก ๒ ทาง ทางหนึ่งไปวัดพระเชตวัน อีกทางไปเมืองสาวัตถี ท่านได้หยุดคิดว่าจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อน หรือจะไปพบบิดามารดา ก่อน แล้วท่านก็ตัดสินใจไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อน เพราะต่อไปถ้าสึกจะไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์

ก็ในวันนั้น พระศาสดาได้ทอดพระเนตรคู่สัตวโลกในเวลาใกล้รุ่ง ได้เห็นอุปนิสัยของภิกษุผู้เป็นบุตรสกุลรูปนี้ จึงได้พรรณานาคณแห่งมารดาบิดาด้วยมาตุโปสกสูตร ในเวลาเมื่อภิกษุนั้นมาถึงพอดี ทำให้ท่านได้ยืนฟังอยู่ที่ชายบริษัทด้วยความไพเราะจับใจ และได้เข้าใจว่าบวชเป็นพระก็สามารถเลี้ยงดูบิดามารดาได้ จึงได้เปลี่ยนใจไม่ลาสิกขาบท

พอฟังธรรมเสร็จ ก็เข้าไปถวายบังคมพระศาสดา แล้วออกจากพระเชตวันเข้าไปยังโรงสลากรเพื่อรับสลากภัตและยาสูบ รุ่งขึ้นเช้าตรู่ก็ได้ถือเอายาสูบไปฝากบิดามารดา ได้เห็นท่านทั้งสองกำลังเที่ยวขอยาสูบพักอาศัยอยู่ริมฝาเรือนของคนอื่น ก็มีความเศร้าโศกขึ้นทันที ได้ยืนอยู่ในที่ใกล้ ๆ บิดาและมารดานั้น แต่มารดาไม่รู้ว่าพระภิกษุที่ยืนอยู่ข้างหน้านั้นเป็นบุตรชาย จึงได้นิมนต์ให้ไปโปรดสัตว์ที่อื่น เพราะเข้าใจว่ามีพระภิกษุมาขอรับบิณฑบาตจากตน ภิกษุนั้นได้ฟังคำมารดาพูดเช่นนั้น ก็เกิดความเศร้าโศกหนักขึ้น มีดวงตาเต็มไปด้วยน้ำตาอยู่ในที่นั้น ทำให้บิดาเกิดความสงสัยว่าพระรูปนั้นเป็นใคร อาจเป็นลูกชายตนก็ได้ จึงได้บอกให้มารดาเดินไปดูใกล้ ๆ เมื่อทั้งสองทราบว่าบุตรชายของตนที่กลับมาหาตนก็พากันร้องไห้ด้วยความดีใจ

ที่ได้เจอหน้ากัน ฝ่ายภิกษุนั้นเห็นบิดามารดาก็ไม่อาจจะทรงกายอยู่ได้ก็ได้อธิษฐานให้เหมือนกัน เมื่ออดกลั้นความเศร้าโศกได้แล้ว จึงได้พูดปลอบโยนมารดาบิดาว่า ต่อไปไม่ต้องเป็นห่วงจะเลี้ยงดูโยมบิดามารดาเอง แล้วได้ให้มารดาบิดานั่งในที่ที่เหมาะสมนำยาสูบที่ถือมามอบให้ท่านได้รับประทาน

นับตั้งแต่นั้นมา ภิกษุรูปนั้น เวลาได้อาหารมาจากโรงสลาภก็ดี จากที่บิณฑบาตได้ก็ดีก็จะนำมาให้บิดามารดาได้รับประทานก่อน ส่วนตนฉันที่หลังเมื่อบิดามารดาอิ่มแล้ว หากบิดามารดาฉันหมดก็ออกบิณฑบาตในหมู่บ้านฉัน หากบิณฑบาตไม่ได้ก็ไม่ฉัน แม้ได้ผ้าจำพรรษาหรือผ้าผืนอื่นซึ่งเป็นอติเรกลาก ก็จะนำไปให้บิดามารดาทำเป็นผ้าห่ม ส่วนตนนั้นก็ให้นำเอาผ้าเก่าที่บิดามารดาทิ้งนั้นนำมาซักข้อมือชยฐานเป็นจีวรห่มห่ม ก็วันที่ภิกษุบิณฑบาตได้นั้นมีน้อย ส่วนมากบิณฑบาตไม่ค่อยได้ และผ้าที่ห่มก็เศร้าหมอง ทำให้ท่านมีร่างกายชุ่มชอม ทรงจีวรเก่า ๆ ทั้ง ๆ ที่ได้ผ้าจีวรผืนใหม่มาก็ไม่เคยเห็นใช้สอย พวกเพื่อนภิกษุจึงได้ไต่ถามสุขภาพของท่านด้วยความเป็นห่วง เมื่อภิกษุรูปนั้นบอกสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ จึงทำให้เพื่อนภิกษุทั้งหลาย ต่างพากันติเตียนท่านว่าทำสังฆาไทยให้ตกไป ถือเอาของที่เขาลวด้วยศรัทธาไปบำรุงเลี้ยงคฤหัสถ์ ทำกิจที่ไม่ควรทำ ทำให้ท่านเกิดความละอาย และได้หยุดการบำรุงเลี้ยงบิดามารดาไปสักพักหนึ่ง แต่เรื่องภิกษุนำอาหารไปเลี้ยงคฤหัสถ์นี้ยังไม่หยุด ยังพูดคุยกันหนาขึ้น จนทราบไปถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงได้ตรัสเรียกให้ท่านเข้าเฝ้าแล้วไต่ถามว่าเป็นจริงหรือไม่ เมื่อทรงทราบว่าจริงจริง จึงตรัสถามต่อไปว่านำอาหารเป็นต้นไปเลี้ยงคฤหัสถ์เหล่าไหน เมื่อภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่าเป็นบิดามารดาของตน ก็ทรงตรัสสรรเสริญสาธุการในพฤติกรรมของท่านนั้น พร้อมทั้งยกย่องในความกตัญญูกตเวทีของท่าน ก่อนที่จะตรัสเรื่องสุวรรณสามชาดก^{๑๑๑}

จากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการบำรุงบิดามารดาที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกกรณีของภิกษุนี้ ทำให้เราทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ๓ ข้อได้แก่

- ๑) ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวที่มีลูกชายคนเดียว
- ๒) ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมไม่บรรลุผลสำเร็จ
- ๓) ปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบิดามารดาของภิกษุ

^{๑๑๑} โสณนันทชาดก สุวัณณสามชาดก จันทลาธชาดก, พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนางโสภิต บรรณลักษณ์ (ลิ้นจี่ กิตติขจร) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑), หน้า ๒๘. Page 108 of 219

จริงอยู่ พระภิกษุและสามเณรที่บวชในพระพุทธศาสนา ล้วนมาจากบุตรหลานของชาวบ้าน แต่การออกบวชของกุลบุตรในทางพระพุทธศาสนา จะต้องได้รับคำยินยอมจากบิดามารดาเสียก่อนจึงบวชได้ ดังเรื่องพระราหุลกุมาร เป็นตัวอย่าง ดังมีเรื่องโดยย่อดังนี้

ในสมัยที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพระประยูรญาติ พระนางยโสธราได้ทรงส่งพระราหุลกุมารซึ่งขณะนั้นมีพระชนมายุ ๗ พรรษาไปขอสมบัติจากพระพุทธเจ้าว่า สมัยที่พระองค์เป็นเจ้าชายนั้นมีม้อทรัพย์ใหญ่เกิดขึ้นในวันประสูติ ธรรมदानุตรย่อมเป็นผู้สืบทอดทรัพย์มรดกของบิดา แต่พระพุทธเจ้ากลับมอบทรัพย์ภายในคืออริยทรัพย์ให้ ด้วยการให้พระสารีบุตรเป็นผู้บรรพชาให้เป็นสามเณร ทำให้พระเจ้าสุทโธทนะพอทราบข่าวก็เสด็จมาโดยเร็วด้วยความเสียพระทัย เพราะเมื่อนั้นทะและราหุลกุมารบวชแล้ว จะไม่มีองค์สืบทอดสันตติวงศ์ จึงเสด็จเข้าไปขอพรมิให้บวชกุลบุตรที่บิดามารดายังไม่อนุญาต^{๑๖} พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตตามที่พระเจ้าสุทโธทนะตรัสขอนั้น และพระภิกษุสงฆ์ก็ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันว่ากุลบุตรที่จะบรรพชาอุปสมบทนั้นต้องได้รับอนุญาตจากบิดามารดาหรือญาติพี่น้องก่อนจึงบวชได้

เหตุผลที่ทรงยอมให้บิดามารดาอนุญาตก่อนนั้น ก็เพื่อต้องการความเห็นชอบจากผู้ปกครองก่อน และเพื่อเป็นการรักษาวงศ์ตระกูลที่จะบวชนั้น มิให้เสื่อมสูญเพราะต้นเหตุมาจากการออกบวช

ปัญหาข้อที่ ๒ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมไม่บรรลุผลสำเร็จ ได้แก่ เมื่อบวชเข้ามาแล้ว หน้าที่ของพระภิกษุสามเณรก็คือศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ได้แก่ศึกษาเล่าเรียนในธรรตังสองคือ คันถธุระและวิปัสสนาธุระ คันถธุระ คือการศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก แล้วทรงจำ บอก กล่าวสอนเพื่อเผยแพร่ต่อไป ส่วนวิปัสสนาธุระนั้นคือการเริ่มตั้งความสิ้นไปและความเสื่อมไปในอรรถภาพแล้วเจริญวิปัสสนาเรื่อยไปจนได้บรรลุพระอรหัตผลในที่สุด^{๑๗}

ภิกษุเศรษฐีบุตรนั้นได้ทำการศึกษาเล่าเรียนคันถธุระอยู่ ๕ พรรษา แล้วได้ศึกษาวิปัสสนาธุระจากอุปัชฌาย์อาจารย์จนชำชองแล้ว ได้ออกเดินทางไปพำนักอยู่ในป่าเพื่อปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ ๑๒ ปี ก็ไม่สามารถที่จะบรรลุมรรคผลได้ ประกอบกับกับข่าวบิดามารดาว่าเป็นคนยากจนสาเหตุมาจากตัวเองออกบวช จึงได้ตัดสินใจจะลาสิกขาไปปรนนิบัติ

^{๑๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕๖.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

บิดามารดาแต่ได้มาฟังพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับการบำรุงบิดามารดาของภิกษุ จนทราบแน่แก่ใจว่าบวชเป็นพระก็สามารถที่จะดูแลมารดาบิดาได้ จึงไม่ลาสิกขาบท

ในประเด็นของการให้ภิกษุดูแลพ่อแม่ได้นี้ ผู้วิจัยมีทัศนะว่า นอกจากจะเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาแล้ว ยังเป็นการป้องกันมิให้กุลบุตรที่บวชเข้ามาแล้วหวังตอบแทนบุญคุณบิดามารดาพากันลาสิกขาบทไปหมด ดังนั้นพระพุทธร่องค์จึงทรงอนุญาตให้เลี้ยงดูบิดามารดาได้แต่ต้องระวังหลาย ๆ เรื่อง ดังจะกล่าวในปัญหาข้อต่อไป

ปัญหาข้อที่ ๓ เกี่ยวกับการเลี้ยงดูมารดาบิดาของภิกษุ ในสุวรรณสามชาดกได้กล่าวถึงวิธีเลี้ยงบิดามารดาของภิกษุรูปนั้นว่า อาศัยอาหารที่ได้จากบิณฑบาตและโรงสลาเกลี้ยงทั้งสองชีวิต ส่วนเสื้อผ้าของท่านทั้งสองนั้นก็ได้จากการนำเอาผ้าสบงจีวร ไปซักเย็บเป็นฝ้านุ่งห่ม ส่วนฝ้านุ่งห่มของท่านทั้งสองนั้น ภิกษุผู้เป็นบุตรก็นำมาซักขัดเย็บทำเป็นจีวรนุ่งห่ม ผลกระทบก็คือทำให้ท่านต้องผ่ายผอมซูบซีดผิปกติ และมีจีวรเก่า ๆ นุ่งห่ม เป็นที่สงสัยของบรรดาภิกษุสามเณร พวกภิกษุสามเณรจึงได้ถามถึงต้นสายปลายเหตุของอาการที่เป็นเช่นนี้เมื่อทราบแล้วก็พากันดำหนิตติเตียนว่าทำสหราชอาณาจักรให้ตกไป เพราะนำเอาสิ่งของที่ชาวบ้านถวายด้วยศรัทธาไปสงเคราะห์กฤหัสถ์ แต่พอทราบถึงพระพุทธร่องค์ก็ทรงสรรเสริญว่า เป็นเรื่องที่ดีแม้พระองค์ก็ได้ทรงปฏิบัติเหมือนกันอันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา

การเลี้ยงดูบิดามารดาของภิกษุนอกจากจะต้องรักษาในเรื่องของสหราชอาณาจักรแล้ว ยังต้องระวังในเรื่องของพระวินัยอีกด้วย โดยเฉพาะการดูแลมารดาซึ่งเป็นเพศหญิง เพราะมีสิกขาบทหลายสิกขาบทที่บัญญัติไว้เกี่ยวกับผู้หญิง เช่น

ก็ ภิกษุใด ถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ถูกต้องกายกับมาตุคาม คือ จับมือจับข้อมหรือลูบคลำอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นสังฆาติเสส^{๑๐๔}

ก็ ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับ พอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง อุบาสกามีวาจาเชื่อถือได้ ได้เห็นภิกษุนั่งกับมาตุคามนั้นแล้ว กล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาติเสส หรือปาจิตติย ภิกษุนั้นยอมรับการนั่ง ฟังถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาติเสส หรือปาจิตติย อีกอย่างหนึ่ง อุบาสกผู้มีวาจาเชื่อถือได้นั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นฟังถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่าอนินย^{๑๐๕}

^{๑๐๔} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๓๐/๑๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๐/๒๕๓.

^{๑๐๕} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๔๔/๓๓๓, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๔/๔๓๔ - ๔๓๕.

ก็ ภิกษุใดนอนร่วมกันกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๑๑๐}

ก็ ภิกษุใด นั่งในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๑๑๑}

หากพิจารณาตามพระวินัยข้างบนนี้ จะเห็นได้ว่า การเล็งคูมารดาของภิกษุนั้น ก่อนข้างที่จะปฏิบัติได้ยากเพราะมีสิกขาบทบัญญัติห้ามเอาไว้ ไม่เหมือนการปฏิบัติต่อบิดาของ ภิกษุซึ่งสามารถทำได้จุปฏิบัติต่อสามเณร

เพื่อความเข้าใจในเรื่องการเล็งคูบิดามารดาว่าภิกษุควรจะปฏิบัติอย่างไร ผู้วิจัย ขออ้างอิงตามที่ปรากฏในมังคลัตถที่ปณี เล่มที่ ๒ ดังต่อไปนี้^{๑๑๒}

ในอรรถกถาเภสัชชกรณวัตตุนตติยปาราชิก ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าภิกษุนำมารดาไปยัง วิหาร ปรนนิบัติอยู่ไซ้ร้ออย่าถูกต้อง พึ่งทำบริกรรมทุกอย่าง, พึ่งให้ของเคี้ยวของบริโภครด้วย มือตนเอง ส่วนบิดา ภิกษุพึงทำกิจทั้งหลายมีการให้อาบน้ำและการนวดเป็นต้นบำรุงด้วยมือ ของตนเหมือนอย่างบำรุงสามเณรฉะนั้น

ในอรรถกถากายสังคคสิกขาบท ได้กล่าวเอาไว้ว่า ถ้าภิกษุเห็นมารดาถูกกระแสน้ำ พัดไป ไม่ควรถูกต้องด้วยมือที่เดียว พึ่งวาง(ส่ง) เรือ แผ่นกระดาน ท่อนกล้วย หรือท่อนไม้ ไปข้างหน้า เมื่อเรือเป็นต้นนั้นไม่มี แม้ฟ้ากาสาจะก็ควรวางไว้ แต่ไม่ควรพุดว่า จงจับที่ฟ้า กาสาวะนี้ เมื่อมารดาจับฟ้ากาสาแล้ว จึงจุมาด้วยทำในใจว่า เรานุคบริหาร ถ้ามารดาถลว ไซ้ร้อ พึ่งไปข้างหน้า ๆ ปลอดภัย ถ้ามารดาถูกน้ำพัด ขึ้นคอหรือจับมือภิกษุผู้เป็นบุตรโดยเร็ว ไซ้ร้อ ภิกษุไม่ควรสลัดเสียด้วยกล่าวว่า จงหลีกไปหญิงแก่ ควร (ช่วยส่ง) ให้ถึงบก ถ้ามารดา ตกหล่ม ตกบ่อไซ้ร้อ ภิกษุพึงโยนเชือกหรือผ้าลงไปในที่นั้น เมื่อมารดาจับเชือกหรือผ้าแล้ว พึ่ง สาวขึ้น แต่ไม่ควรถูกต้องเลย

ในอรรถกถาเภสัชชกรณวัตตุน ได้กล่าวเอาไว้ว่า ถ้ามารดาบิดาเป็นใหญ่ ไม่หวัง ตอบแทน (ปฏิการ) ไม่ทำ (ปฏิการ) ก็ควร แต่ถ้าท่านทั้ง ๒ ดำรงอยู่แม้ในราชสมบัติแล้ว ยัง หวังตอบแทน (ปฏิการ) อยู่ ไม่ทำ (ปฏิการ) ไม่ควร อนามัญฐบิณฑบาต ภิกษุก็ควรให้แก่ มารดาบิดา แม้หากจะมีราคาตั้งหาปณะ ก็ไม่เป็นการทำสัทธาไทยให้ตกไป

ในฎีกาสารัตถที่ปณีได้กล่าวเอาไว้ว่า บิณฑบาตอันภิกษุได้แล้วจากมือของผู้ไม่ใช่ บรรพชิต (คฤหัสถ์) มียอดอันตนหรือภิกษุอื่นยังมีได้ถือเอาแล้ว ชื่อว่า อนามัญฐบิณฑบาต

^{๑๑๐} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๕๖/๑๓๖, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๖/๒๔๓.

^{๑๑๑} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๒๕๐/๒๕๓, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๐/๔๓๕.

^{๑๑๒} อ้างใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถที่ปณีแปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ ฯ : มหา

ในจิรจันชกะ ได้กล่าวไว้ว่า ก็สมัยนั้นแล จีวรเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ก็ภิกษุรูปนั้น ใครจะให้จีวรนั้นแก่มารดาบิดา (ลำดับนั้นแล ภิกษุนั้น บอกความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย) ภิกษุทั้งหลายทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ทรงอนุญาตว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุให้ (สิ่งของ ๆ ตนแก่ท่าน) ด้วยถือว่ามารดาบิดา เราจะพึงว่าอะไร ? ภิกษุทั้งหลาย แต่ภิกษุไม่พึงทำสังฆาทิเสสให้ตกไป ภิกษุใดจึงทำสังฆาทิเสสให้ตกไป ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในอรรถกถาจิรจันชกะ ได้อธิบายความหมายของคำว่า สังฆาทิเสสไว้ว่า ภิกษุเมื่อให้ (สิ่งของ ๆ ตน) แก่หมู่ญาตินอก (จากมารดาบิดา) นั้น ชื่อว่ายอมทำสังฆาทิเสสให้ตกไปโดยแท้ ส่วนมารดาบิดา แม้ถ้าดำรงอยู่ในราชสมบัติแล้วยังปรารถนา(ปฏิการ)อยู่ ภิกษุพึงให้

ในอรรถกถากุลทุสกสิกขาบท ได้กล่าวไว้ว่า ก็ภิกษุเมื่อให้ผลไม้ก็ดี ดอกไม้ก็ดี อันเป็นของ ๆ ตนแก่มารดาบิดา นำไปให้เองก็ดี ให้คนอื่นนำไปให้ก็ดี เรียกมาให้เองก็ดี ให้คนอื่นเรียกมาให้ก็ดี ย่อมควร เมื่อจะให้แก่หมู่ญาตินอกนั้น ให้คนอื่นเรียกมาให้อย่างเดียว จึงควร แม้ให้แก่ใคร ๆ เพื่อประโยชน์แก่การประดับหรือเพื่อประโยชน์แก่การบูชาวัตถุมีศีลถึงคเป็นต้น ไม่ควร

ในอนุฎีกาวิมุติวินิพนธ์ กล่าวไว้ว่า ให้สิ่งของแก่มารดาบิดาด้วยคิดว่า ท่านทั้ง ๒ จักขายสิ่งของนี้เลี้ยงชีพ ย่อมควร แต่ให้สิ่งของแก่หมู่ญาตินอกนั้น ให้เป็นของยืมเท่านั้น จึงควร

สรุปได้ว่า การเลี้ยงดูบิดามารดาสำหรับภิกษุที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนั้น ก่อนข้างที่จะทำตัวให้สะดวกได้ยาก โดยเฉพาะเรื่องอาหารการขบฉัน เพราะภิกษุต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีวิต จะไปขอร้องให้ภรรยาหรือญาติของที่ตนต้องการไม่ได้ ยกเว้นแต่คนที่เป็ญญาติและคนปวารณาเท่านั้น เพราะปรารถนาของร้อนได้ของเย็น ปรารถนาของเย็นได้ของร้อน ยิ่งต้องนำอาหารไปเลี้ยงผู้อื่นอีกด้วยยิ่งลำบาก การเลี้ยงดูบิดามารดาของภิกษุถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูทวดที่ต่อผู้มีพระคุณ แต่ก็ทำให้ตนเดือดร้อนคือต้องอดอาหาร และยั้งต้องระวังเรื่องการนำสิ่งของที่ชาวบ้านถวายมาด้วยศรัทธาไปให้ฆราวาส ที่สำคัญคืออย่าทำให้สังฆาทิเสสตกไป อีกทั้งยังต้องระวังสิกขาบทต่าง ๆ ที่บัญญัติเกี่ยวกับสตรีอีกด้วย ส่วนการปฏิบัติต่อบิดานั้น ภิกษุสามารถทำได้ง่ายจุดปฏิบัติต่อสามเณร

๓.๒.๒.๒ ตัวอย่างภิกษุผู้แสดงความกตัญญูทเวที

การศึกษาตัวอย่างภิกษุผู้แสดงความกตัญญูทเวทีต่อผู้มีพระคุณนี้ เพื่อจะได้ทราบถึงวิธีการแสดงความกตัญญูทเวทีของภิกษุต่อบิคาบารค่าว่าเป็นอย่างไร ทั้งในสมัยครั้งพุทธกาลและในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

๑) ในสมัยพุทธกาล : พระสารีบุตร พระสารีบุตรได้ชื่อว่าเป็นพระยอดกตัญญูในสมัยครั้งพุทธกาล เป็นที่ทราบกันดีในสมัยนั้น แม้ในปัจจุบัน หากเราศึกษาชีวประวัติท่านก็คงทราบกันดีว่าท่านมีความกตัญญูต่อเพื่อน พระอาจารย์ โยมที่เคยถวายอาหาร และมารดา ดังผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป

พระสารีบุตรเดิมชื่อ อุปติสสะ ในสมัยที่ยังเป็นหนุ่มได้พาเพื่อนชื่อว่า โกเถติสสะออกเที่ยวงานมหรสพด้วยกัน ได้เกิดความเบื่อหน่ายจากการเที่ยวดูการละเล่นจึงได้ตัดสินใจพากันแสวงหาโมกขธรรมด้วยการสัจญากันว่า หากใครได้ค้นพบก่อน ขอให้บอกเพื่อนที่ยังไม่พบ อุปติสสะได้พบพระอัสสชิขณะกำลังเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์จึงได้ติดตามไป และได้ฟังธรรมจนเกิดดวงตาเห็นธรรม พร้อมทั้งถามหาพระพุทธรูปเจ้าว่าประทับอยู่ที่ใด แม้รู้ว่าประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันก็ไม่ตัดสินใจไปทันที หวนคิดถึงคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับเพื่อน จึงได้กลับมาบอกเพื่อนและพาเพื่อนพร้อมด้วยบริวารอีก ๒๕๐ คน ไปที่วัดเวฬุวันเมืองราชคฤห์ในแคว้นมคธ เพื่อทูลขอบรรพชาอุปสมบท^{๑๑๓}

เมื่อพระสารีบุตรอุปสมบทแล้ว ปรากฏว่า ท่านเป็นผู้มีความกตัญญูทเวทีต่อพระอาจารย์อัสสชิ เมื่อทราบข่าวว่าท่านอยู่ประจำที่ใด ในเวลาจะนอนก็หันหน้าไปทางทิศนั้นแล้วยกมือไหว้ ทำให้เพื่อนภิกษุทั้งหลายเห็นพฤติกรรมของท่านพากันเข้าใจผิดคิดว่า ท่านเป็นมิชฌาทิภูฏี มัวไหว้ทิศต่าง ๆ อยู่ ทำให้พระพุทธรองค์แรกที่เรียกมาถามและได้ทราบว่าท่านไหว้พระอาจารย์อัสสชิ เมื่อรู้ว่าท่านอยู่ประจำที่นั้น ๆ มิได้ไหว้ทิศดังที่เพื่อนภิกษุพากันเข้าใจกัน^{๑๑๔} นอกจากนี้ ท่านยังได้ตอบแทนบุญคุณราชพราหมณ์ที่เคยถวายภัตตาหารหนึ่ง โดยการเป็นอุปัชฌาย์อุปสมบทให้^{๑๑๕} และก่อนที่ท่านจะมรณภาพนั้น ก็ยังคิดถึงมารดาผู้ให้กำเนิดที่ยัง

^{๑๑๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑, หน้า ๑๑๕ - ๑๒๖.

^{๑๑๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๑ - ๑๗๒.

^{๑๑๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑ - ๒.

เป็นมิจฉาทิฏฐิอยู่ จึงได้ออกเดินทางไปโปรดมารดาที่บ้านเกิดจนมารดาได้บรรลุโศคาปัตติผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา^{๑๑๖} แล้วท่านก็นิพพานในห้องที่ท่านเกิดนั้น

๒) ในสมัยปัจจุบัน : พระกตัญญู หนังสือพิมพ์ข่าวสดได้ลงข่าวพระกตัญญูที่มี ต่อมารดาที่ป่วยเป็นอัมพาตมานานกว่า ๓ ปี โดยทิ้งตำแหน่งเจ้าอาวาสเดินเท้าจากในเขตอำเภอ ไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อกลับบ้านโยมแม่ระยะทางไปกลับประมาณ ๕ กิโลเมตร เมื่อต้น เดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๘ เรื่องราวของพระรูปนี้ สรุปลงได้ดังนี้

พระอภิรักษ์ อภิญาโณ อายุ ๔๑ ปี เคยบวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี เมื่ออายุ ครบบวชพระก็ได้ทำการอุปสมบทที่วัดบ้านสำโรงพลัน บวชเป็นพระได้ ๒๐ พรรษาจึงได้เป็น เจ้าอาวาสวัดบ้านหัวช้าง ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ และได้สละ ตำแหน่งเจ้าอาวาสมาดูแลโยมแม่ที่ป่วยเป็นโรคอัมพาต โดยมาอาศัยที่วัดบ้านสังกันไม่ไกลจาก บ้านโยมแม่ (ไปกลับประมาณ ๕ กิโลเมตร) ได้อาศัยอาหารที่ได้จากบิณฑบาตนำไปเลี้ยงดูแม่

เมื่อพระอภิรักษ์มาถึงบ้านก็จะนำเอาผ้าชุบน้ำเช็ดเนื้อตัวให้โยมแม่ ก่อนจะป้อนข้าว ป้อนน้ำให้โยมแม่ อีกทั้งยังเข้าครัวทำกับข้าว และซักผ้าถูเสื้อผ้าให้โยมแม่ โดยไม่ได้คำนึงถึง ว่าจะเป็นการทำผิดพระธรรมวินัยของสงฆ์แต่อย่างใด โดยพระอภิรักษ์ปฏิบัติเช่นนี้มานานกว่า ๓ ปีแล้ว เนื่องจากว่าโยมแม่ไม่มีญาติพี่น้องที่ไหน มีเพียงลูกชายคนเดียวคือพระอภิรักษ์

มีหลายคนเคยถามท่านว่า ทำไม ? จึงไม่ลาสิกขาบวชออกมาเพื่อมาดูแลโยมแม่ เพราะจะได้เตะเนื้อต้องตัวแม่ได้สะดวก ซึ่งท่านก็ได้ตอบไปว่า

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า คนเราเกิดมาจะต้องกตัญญูรู้คุณ และแม่คือพระอรหันต์ของคุณ จึงคิดว่าเป็นพุทธบุตร ได้ปฏิบัติต่อแม่ซึ่งเปรียบเสมือนพระอรหันต์ ส่วนที่ไม่ลาสิกขานั้น ก็ เพราะต้องการให้โยมแม่เห็นชายผ้าเหลืองจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต แทนที่จะเป็น เพียงการบวชหน้าไฟ^{๑๑๗}

การทำเช่นนี้พระผู้ใหญ่หลายท่านก็เห็นดีด้วย และสนับสนุน เนื่องจากทำเพื่อโยม แม่ อีกทั้งด้วยความยากจน ทำให้ไม่มีเงินรักษาโยมแม่ เพราะอยู่วัดตามบ้านนอก มีเพียงเจ้า อาวาสที่ให้ปัจจัยไปรักษาแม่ บางครั้งท่านก็ยังคิดจะฆ่าตัวตายพร้อมกับโยมแม่ แต่ก็เกรงกลัว บาปกรรมจึงได้ยกเลิกแนวคิดนี้

^{๑๑๖} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่ / กุลยาณธมฺโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑.

^{๑๑๗} yaofeng. <http://www.maticchon.co.th/khaosod/khaosod&day=2006/02/04> Page 15 of 219

ส่วนชาวบ้านที่เฝ้าดูพฤติกรรมของท่าน เช่น นายกะมอน สุพรรณ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑ บ้านลำโรงพลัน ซึ่งมีบ้านอยู่ติดกับบ้านโยมแม่พระอภิกษุ์นั้น ก็มีความชื่นชมในตัวพระอภิกษุ์ที่ปฏิบัติตัวเป็นลูกที่ดี ไม่มีความรังเกียจ แม้โยมแม่จะถ่ายเรียhrad เพราะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ก็ตาม แม้จะดูไม่เหมาะ แต่ก็ยังดีกว่าที่จะปล่อยให้โยมแม่ตายไปโดยไม่มีใครเหลียวแล

ด้วยผลของการแสดงความกตัญญูทเวทิต์ที่มีการแผ่ไปทั่วโลกทางอินเทอร์เน็ต ปรากฏว่ามีประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส แคนาดา สหรัฐอเมริกา ฯลฯ ได้เสนอความช่วยเหลือไถ่ถอนที่ดินของพระอภิกษุ์ และช่วยเหลือเรื่องการรักษาจนถึง^{๑๑๔}

ตามตัวอย่างที่ยกมากล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า การแสดงความกตัญญูทเวทิต์ของภิกษุ์นั้น มีทั้งในสมัยครั้งพุทธกาล เช่นพระสารีบุตรเป็นตัวอย่าง ท่านมีความกตัญญูทเวทิต์ทั้งต่อเพื่อนครูบาอาจารย์ ต่อโยมที่เคยถวายอาหารและที่สำคัญคือมารดา ท่านได้ตอบแทนบุญคุณคนเหล่านี้ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ส่วนในสภาพสังคมปัจจุบันมีตัวอย่างพระอภิกษุ์ อภิญญาโณ ที่เคยเป็นเจ้าของอวาสวัดบ้านหัวช้าง แต่ต้องลาออกจากตำแหน่งมาดูแลแม่ที่ป่วยเป็นโรคัมพาดสาเหตุที่ท่านไม่ยอมสึก ก็เพราะพระพุทธรองค์ทรงสรรเสริญและยกแม่ว่าเป็นพระอรหันต์ของลูก และที่สำคัญอยากให้แม่ได้เห็นชายผ้าเหลืองก่อนตายดีกว่าบวชน้ำไฟ ด้วยผลของการแสดงความกตัญญูทเวทิต์ของท่าน ปรากฏว่ามีคนยื่นมือเข้าช่วยเหลือมากมายทั้งในและต่างประเทศ แสดงว่าการแสดงความกตัญญูทเวทิต์นั้น สามารถทำได้ทุกเพศทุกวัยและทุกโอกาส และสัตว์บุษต่างก็ยกย่องสรรเสริญในการกระทำนั้น

๓.๒.๒.๓ กตัญญูทเวทิต์ของสุวรรณสามกุมาร

สุวรรณสามกุมาร ได้ชื่อว่าเป็นเด็กที่มีความกตัญญูทเวทิต์ต่อบิดามารดาอย่างยิ่ง เป็นเด็กตัวอย่างที่คนในปัจจุบันนี้ได้ถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ก็ยังมีคนอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะพ่อแม่ที่ถูกลูกหลานทอดทิ้งไม่เหลียวแล มีเกลื่อนอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน หากเราได้ศึกษาความกตัญญูทเวทิต์ของสุวรรณสามกุมารแล้ว จะทำให้มองเห็นคุณค่าของความกตัญญูทเวทิต์ที่มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูทเวทิต์ของสุวรรณสามกุมารสืบต่อไป

^{๑๑๔} “ทั่วโลกหลังไหลช่วยพระกตัญญู” ข่าวสด, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๕,๕๕๑ (๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.

สุวรรณสามกุมาร ได้ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาด้วยคำแนะนำของท้าวสักกะเพราะ เล็งเห็นว่า ในอนาคตบิดามารดาของสุวรรณสามกุมารนี้จะตาบอดมองไม่เห็นอะไร เมื่อมองไม่เห็นก็ย่อมลำบากต่อการดำรงชีวิตเป็นฤๅษีฤๅษีอยู่ในป่า ดังนั้น ท้าวสักกะจึงได้แนะนำให้ ทูกลฤๅษีใช้มือลูบคลำสะดือของปาริกาฤๅษีนิครามมีประจำเดือน จึงได้ตั้งครรภ์และคลอด สุวรรณสามกุมารในเวลาต่อมา

จากการศึกษาเรื่องราวดังกล่าว ทำให้มองเห็นความสำคัญของลูกที่มีต่อพ่อแม่เป็น อย่างยิ่งที่สำคัญคือการเลี้ยงดู ยิ่งในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือในยามมีอายุมากขึ้นๆ กำลังวังชา ก็เริ่มถดถอยน้อยลงไป ย่อมจำเป็นต้องมีบุตรหรือธิดามาช่วยเหลือ ในปัจจุบันผู้หญิงที่อยู่เป็น โสดจนแก่เฒ่า ผู้วิจัยคิดว่าอาจกลายเป็นภาระทางสังคมได้เหมือนกัน หากบุคคลนั้นไม่มีญาติที่ นื่องคอยดูแล

สุวรรณสามกุมารได้ถือกำเนิดมาได้ ๑๖ ปี ต้องประสบกับเคราะห์กรรมอย่างหนักที่ เกิดขึ้นกับบิดามารดา ก็คือบิดามารดาถูกงูเห่าพันพิษเข้าตาจนตาบอดพร้อมทั้งทั้งสองคน ถาม ว่าสุวรรณสามกุมารเสียใจไหม ? เสียใจเหมือนกัน ถามว่าสุวรรณสามกุมารดีใจไหม ? ดีใจ เหมือนกัน หมายความว่า ในขณะที่สุวรรณสามกุมารพอทราบข่าว บิดามารดาตนถูกงูเห่าพัน พิษเข้าตาจนตาบอดก็ร้องไห้และดีใจไปพร้อมกัน ทำให้บิดามารดาเกิดความสงสัยจึงได้ สอบถามถึงสาเหตุที่ร้องไห้และดีใจ ซึ่งสุวรรณสามกุมารก็ได้ตอบไปว่า “ข้าพเจ้าร้องไห้ด้วย เสียใจว่า จักขุของท่านทั้งสองพินาศไปในกาลเมื่อข้าพเจ้ายังเด็กอยู่ ก็แต่ข้าพเจ้าหัวเราะด้วยความดีใจว่า ข้าพเจ้าจักได้บำรุงปฏิบัติท่านทั้งสองในบัดนี้ ขอท่านทั้งสองอย่านึกอะไรเลย ข้าพเจ้าจักปฏิบัติให้สาธุก”^{๑๑๕} ด้วยเหตุนี้ สุวรรณสามกุมาร จึงได้ทำหน้าที่เลี้ยงดูบิดามารดาผู้ ตาบอดด้วยดีตลอดมา

วิธีเลี้ยงดูบิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร ที่ปรากฏในอรรถกถาสวรรณสามชาดก ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

- ๑) จัดสถานที่ต่าง ๆ ให้บิดามารดา
- ๒) ทำหน้าที่หาผลผลิตไม้มาให้บริโภคน
- ๓) ตักน้ำอุปโภคบริโภค
- ๔) การบริโภคนอาหาร

๑) จัดสถานที่ต่าง ๆ ให้บิดามารดา เนื่องจากว่าบิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร ตาบอดทั้งสองคนพร้อมกันไม่สามารถที่จะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบข้างได้ จึงเป็นภาระที่หนักยิ่ง

^{๑๑๕} โสณนันทชาดก สุวรรณสามชาดก จันทคาชชาดก, หน้า ๓๔.

สำหรับเด็กอายุ ๑๖ ปี แต่ก็นับว่าสุวรรณสามกุมารเป็นเด็กที่ชาญฉลาดรู้จักปรนนิบัติคนที่ตาบอดได้เป็นอย่างดี เช่น ทำเป็นราวเชือกจึงให้บิดามารดาได้ใช้จับพยุงเดินไปยังที่ต่าง ๆ เช่น ที่นอน ห้องน้ำห้องสุขา ที่พักผ่อนหย่อนใจในเวลากลางวัน สถานที่เดินจงกรม เป็นต้น

๒) ทำหน้าที่หาผลผลิตไม้มาให้บริโภค เนื่องจากว่า ครอบครัวยุคสุวรรณสามกุมารนั้น เป็นครอบครัวของนักบวชที่อาศัยอยู่ในป่า บำเพ็ญพรตมีการเจริญเมตตาภาวนาอยู่ตลอด การที่จะให้ครอบครัวสุวรรณสามกุมารนี้ออกล่าเนื้อเหมือนต้นตระกูลคงเป็นไปได้ เพราะบิดามารดาพร้อมทั้งสุวรรณสามกุมารนั้นเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีเมตตาจิตต่อสรรพสัตว์ สิ่งที่จะห้ามาบริโภคได้ในป่าจึงเป็นผลไม้อื่น ๆ ที่ขึ้นอยู่ตามไพรสณฑ์ สุวรรณสามกุมารต้องออกหาผลไม้อื่นต่าง ๆ ในป่าตั้งแต่เช้าจนค่ำเพื่อนำมาให้บิดามารดาบริโภคที่อาศรม โดยมีฝูงสัตว์น้อยใหญ่แวดล้อมไปเป็นเพื่อน

๓) ตักน้ำอุปโภคบริโภค แหล่งน้ำที่สุวรรณสามกุมารไปตักเป็นประจำได้แก่ทำน้ำ “มิกสัมมทานที” เป็นหนองน้ำที่เหล่าสัตว์ลงไปดื่มกิน ติดกับแม่น้ำคงคาในป่าหิมพานต์ โดยใช้หม้อน้ำเป็นภาชนะตักน้ำมาให้บิดามารดาที่อาศรมบท เมื่อตักน้ำมาแล้ว ส่วนหนึ่งก็นำไปดื่มเป็นน้ำอาบให้บิดามารดา ล้างเท้าให้บิดามารดา พลังก่อไฟให้ผิง พร้อมทั้งเช็ดมือและเท้าให้ท่านทั้งสอง

๔) การบริโภคอาหาร การบริโภคอาหาร ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในระหว่างที่เรานั่งบริโภคอยู่กับบิดามารดาว่าควรทำอะไร ? สุวรรณสามกุมารเมื่อนำผลไม้อื่นมาแล้วก็จะจัดแจงให้บิดามารดามีการเตรียมไม้ชำระฟัน อาหารเป็นต้น เมื่อบิดามารดาบริโภคอิ่มแล้ว ก็ยกขันน้ำดื่มและน้ำบ้วนปากให้ท่านทั้งสอง เมื่อเสร็จทุกอย่างแล้ว ตนเองจึงบริโภคส่วนที่เหลือนั้นในภายหลัง

๓.๒.๒.๔ การตอบแทนบุญคุณตามหลักทศ ๖ ของสุวรรณสามกุมาร

เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะขอวิเคราะห์ให้ลึกกลงไปอีกเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทีของสุวรรณสามกุมาร โดยจะนำเอาหลักทศ ๖ กรณีหน้าที่บิดามารดาและบุตรจะพึงปฏิบัติต่อกันมาศึกษาดังนี้

หน้าที่ของบิดามารดาที่จะพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดาตามหลักทศ ๖ ได้แก่

- ๑) ห้ามมิให้กระทำความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔) หากรรยา (สามี) ที่สมควรให้

๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๒๐}

หลักทั้ง ๕ ประการนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาตัวอย่างจากบิดามารดาของสุวรรณสามกุมารเป็นหลัก ดังนี้

๑) ห้ามมิให้กระทำความชั่ว คือ บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร ได้เลี้ยงดูสุวรรณสามกุมารมาโดยตลอด เริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนคลอดออกมาลิ้มตาอุโลก ก็ได้แนะนำพร่ำสอนในสิ่งที่ควรทำไม่ควร สิ่งใดมีโทษไม่มีประโยชน์ก็ทรงห้ามปรามไว้ สอนให้รู้จักให้อภัยต่อผู้อื่นเสมอ

๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี คือ บิดามารดาได้สั่งสอนให้สุวรรณสามกุมารเป็นคนดี มีความกตัญญูตบแต่งต่อบุพการีบุคคล ตลอดทั้งสรรพสัตว์ด้วยการมีเมตตาธรรมไม่ให้เบียดเบียนกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นสัตว์น่ารักหรือร้ายให้มีความรักเมตตาต่อกัน ได้สั่งสอนให้มีกิจกรรมยามว่างที่งดงามเช่นการเดินก็ให้เดินเบา ๆ อย่าเดินเสียงหนัก ตลอดถึงมารยาทในการบริโภคอาหารเป็นต้น บิดามารดาได้พร่ำสอนเป็นอย่างดี

๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา คือ บิดามารดาถือว่าเป็นครูคนแรกของบุตรที่จะสอนสั่งทั้งในสิ่งที่ดีและไม่ดี สิ่งที่ดีก็สอนให้ประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนสิ่งที่ไม่ดีก็สอนให้รู้จักละเว้นไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารได้สั่งสอนศิลปวิทยาให้เรียนรู้ทุกอย่างไม่ปิดบังอำพราง เช่น การมีเมตตาต่อกัน เป็นต้น

๔) หากรรยาที่สมควรให้ คือ เมื่อลูกเติบโตเป็นหนุ่มสาว บิดามารดาที่จะเป็นผู้เลือกคู่ครองให้ แต่เนื่องจากว่าบิดามารดาของสุวรรณสามกุมารเป็นนักบวชบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า หน้าที่ข้อนี้จึงมิได้สั่งสอน

๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัย คือ เมื่อถึงคราวที่จะต้องมอบทรัพย์สมบัติให้บุตรธิดาปกครองก็ต้องทำ เพราะทรัพย์สินเงินทองที่ครอบครองอยู่นั้นเมื่อตายไปย่อมเอาติดตัวไปไม่ได้ตระกูลที่มีบุตรจึงถือว่าโชคดีที่จะมีผู้สืบทอดทายาทในการรับทรัพย์มรดกของบิดามารดาต่อไป บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร ไม่ได้มีทรัพย์สมบัติติดตัวมาจากต้นตระกูลเพราะออกบวชเป็นฤๅษีฤๅษี สิ่งที่เป็นทรัพย์สมบัติที่ได้มอบให้สุวรรณสามกุมารนั้น นั่นก็คือคุณงามความดี

^{๒๐} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒ - ๒๑๓.

ได้แก่ความมีเมตตาจิตต่อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บิดามารดาได้ยึดปฏิบัติมาโดยตลอดเป็น
ทรัพย์สินภายในที่งดงามควรแก่การมอบให้

ส่วนหน้าที่ของบุตรธิดาพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาตามหลักทศ ๖ ได้แก่

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
- ๒) จักทำกิจของท่าน
- ๓) จักดำรงวงศ์ตระกูล
- ๔) จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับแล้ว ทำบุญอุทิศไปให้ท่าน^{๑๒๑}

หลักทั้ง ๕ ประการนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาจากตัวอย่างสุวรรณสามกุมาร ดังต่อไปนี้

๑) เลี้ยงดูท่าน คือการเลี้ยงดูท่านทั้งสองในยามแก่เฒ่าหรือช่วยเหลือตัวเองไม่ได้
ไม่ปล่อยให้ท่านต้องลำบากเหมือนไม่มีบุตรธิดาเลี้ยงดู สุวรรณสามกุมารได้เลี้ยงดูบิดามารดาผู้
ตาบอดทั้งสองคนมาโดยตลอด ไม่เคยทอดทิ้งหรือบ่นรำคาญแต่อย่างใด เลี้ยงดูท่านทั้งสอง
ด้วยความเต็มใจ แม้ถึงคราวจะสิ้นชีวิตก็ยังเป็นห่วงบิดามารดาแล้วท่านไม่มีใครเลี้ยงดู มีความ
กังวลเป็นทุกข์ยิ่งกว่าความเจ็บปวดที่กำลังได้รับในขณะนั้น

๒) ช่วยการงานท่าน คือ เมื่อบุตรธิดาที่บิดามารดาเลี้ยงมาจนเติบโตแล้ว พอที่จะ
ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของท่านทั้งสองได้ ก็พยายามช่วยกิจการงานของท่านตามกำลังของตน
ๆ สุวรรณสามกุมาร ได้ช่วยงานบิดามารดาทุกอย่างนับตั้งแต่ท่านทั้งสองตาบอด เริ่มตั้งแต่จัดที่
นั่งที่นอนที่จงกรม อาหารการขบเคี้ยว ตลอดถึงไปหาผลไม้ ทำหมดทุกอย่าง

๓) ดำรงวงศ์ตระกูล คือเป็นผู้สืบทอดวงศ์ตระกูลไว้มิให้เสื่อมสูญและเสื่อมเสีย
ชื่อเสียง การดำรงวงศ์ตระกูลที่ดีนั้นต้องไม่ทำให้ตระกูลต่างพร้อยในเรื่องเสื่อมเสีย พยายาม
สร้างชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ สุวรรณสามกุมาร ได้รับยกย่องว่าเป็น
ลูกที่มีความกตัญญูกตเวทิตต่อบิดามารดา เท่ากับว่าท่านเป็นผู้ดำรงวงศ์ตระกูลได้เป็นอย่างดี
เพราะตระกูลที่ขาดลูกกตัญญูยอมทำให้ตระกูลนั้นไม่มั่นคงได้

๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก คือผู้ที่สืบทอดรับทรัพย์มรดก
ของบิดามารดานั้น ต้องเป็นผู้ที่เหมาะสมจริง ๆ ต้องเป็นคนมีความประพฤติดีงามเรียบร้อยไม่
เป็นคนติดเหล้าเมายาค้าขายสิ่งผิดกฎหมายบ้านเมืองหรือประพฤตินิสัยให้ผิดศีลธรรม จึงจะ

^{๑๒๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

เหมาะสมรับทรัพย์มรดก เพราะถ้าทำตัวไม่เหมาะสมไปรับทรัพย์มรดกไว้ก็เท่ากับโยนทรัพย์มรดกนั้นเข้ากองไฟสูญหายไปเปล่า สุวรรณสามกุมาร บิดามารดาแม้จะไม่มีทรัพย์มรดกภายนอกให้ แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้รับทรัพย์มรดกภายในคือ “เมตตาคารม”

๕) เมื่อท่านล่องลับไปแล้วทำบุญอุทิศไปให้ ในหลักข้อนี้ในสุวรรณสามชาดกจากการศึกษาเนื้อเรื่องไม่ปรากฏว่ามี เพราะมีแต่กล่าวว่าคุณทั้ง ๓ พอสิ้นชีวิตก็ไปบังเกิดบนพรหมโลก ไม่ได้กล่าวถึงบิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งตายก่อนเอาไว้ ดังนั้นหลักข้อนี้จึงไม่ปรากฏอยู่ในตัวสุวรรณสามกุมาร

๓.๒.๒.๕ สุวรรณสามกุมารกับการเป็นอภิชาตบุตร

ในปุตตสูตร ได้กล่าวถึงบุตรว่ามี ๓ ประเภท ได้แก่

- ๑) อภิชาตบุตร
- ๒) อนุชาตบุตร
- ๓) อวชาตบุตร^{๑๒๒}

บุตรทั้ง ๓ ประเภทนี้ สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (พิมพ์ ฑมมชโร) ได้อธิบายดังนี้

๑) อภิชาตบุตร หมายถึง บุตรที่มีภูมิธรรมสูงกว่าบิดามารดา เมื่อเกิดมาแล้วได้รับการฝึกฝนอบรมยิ่งกว่าบิดามารดา มีคุณงามความดี มีฐานะสูงเด่นยิ่งกว่าบิดามารดา ตลอดถึงสามารถช่วยให้สกุลวงศ์เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้

๒) อนุชาตบุตร หมายถึง บุตรที่มีภูมิธรรมปานกลาง เมื่อเกิดมาแล้วได้รับการฝึกฝนอบรม มีความดีเสมอทัชเดียวกับบิดามารดา มีความประพฤติไม่เสียหาย สามารถที่จะพยุงสกุลวงศ์ไว้มิให้เสื่อมเสียไป แต่ก็ไม่สามารถที่จะช่วยให้สกุลวงศ์เจริญรุ่งเรืองมากกว่าบิดามารดาได้กระทำเอาไว้

๓) อวชาตบุตร หมายถึง บุตรที่มีภูมิธรรมต่ำ เมื่อเกิดมาแล้ว ได้รับการฝึกฝนอบรม แต่ไม่สามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้กลายเป็นคนดีของครอบครัวได้ มีแต่ความประพฤติต่ำทราม เป็นคนล้างผลาญคุณงามความดีของตนและของวงศ์สกุล^{๑๒๓}

จากการศึกษาสุวรรณสามชาดก พบว่า สุวรรณสามกุมาร ได้ชื่อว่าเป็นอภิชาตบุตรของบิดามารดา เพราะท่านมีความกตัญญูกตเวที ตั้งอยู่ในโอวาทของบิดามารดาโดยตลอด

^{๑๒๒} พุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๓๔/๒๘๓ - ๒๘๔, พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๔/๔๓๑.

^{๑๒๓} สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (พิมพ์ ฑมมชโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ ๑ :

แม้บิดามารดาจะตบอดทั้งสองคนพร้อมกัน ท่านก็ไม่เคยทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยวเดียวดาย แต่อาสารับเป็นภาระในการเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณที่ท่านเลี้ยงมา แม้ท่านทั้งสองจะเลี้ยงดูมาเพียงแค่ ๑๖ ปีเท่านั้นก่อนที่จะประสบเคราะห์กรรม แต่บุญคุณของบิดามารดาที่เลี้ยงมานั้นมากมายมหาศาลยากที่จะคณานับได้

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความกตัญญูทเวทิตที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนั้น สามารถแยกการแสดงความกตัญญูทเวทิตที่ออกได้ ๒ บุคคล ได้แก่ ภิกษุ และสุวรรณสามกุมาร การแสดงความกตัญญูทเวทิตของภิกษุต่อบิดามารดานั้น จะมีปัญหาที่เฉพาะมารดาเท่านั้นเพราะมีพระวินัยบัญญัติเอาไว้ ส่วนบิดานั้นให้ปฏิบัติเช่นสามเณร และการแสดงกตัญญูทเวทิตของภิกษุนี้ก็ไม่จำเป็นจะต้องเฉพาะกับบิดามารดาของคนเท่านั้น ภิกษุสามารถกระทำต่อบุคคลอื่นนอกนี้ก็ได้ เมื่อรู้ว่าผู้นั้นมีพระคุณต่อตนเอง ส่วนการแสดงกตัญญูทเวทิตของสุวรรณสามกุมารนั้น ท่านได้ชื่อว่าเป็นอภิชาตบุตรของบิดามารดา เพราะดูแลบิดามารดาทุกอย่าง และได้ทำหน้าที่เป็นลูกที่ดีของบิดามารดา สมควรที่เด็กในยุคปัจจุบันควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง

๓.๒.๓ หลักทศพิธราชธรรม : หลักธรรมแห่งนักปกครอง

นักปกครองที่ดีนั้น จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของปวงประชาที่อยู่ใต้ปกครอง ทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองเคารพนับถือยำเกรงและเชื่อถือให้ได้ และที่สำคัญคือต้องมีคุณธรรมสำหรับการปกครองบ้านเมืองด้วย โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรมซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมสำหรับนักปกครองที่จะขาดเสียมิได้สำหรับการบริหารประเทศชาติให้มั่นคง

๓.๒.๓.๑ ความหมายของทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หมายถึงหลักธรรมสำหรับพระราชา ๑๐ ประการ^{๑๒๔} เป็นหลักธรรมสำหรับพระราชาหรือนักปกครองควรยึดถือปฏิบัติ ในอรรถกถาหาหังสาชกได้อธิบายความหมายของทศพิธราชธรรมเอาไว้ ดังนี้

เจตนาที่เป็นไปในทานเป็นต้น ชื่อว่า ทาน

ศีล ๕ และศีล ๑๐ เป็นต้น ชื่อว่า ศีล

การบริจจาคไทยธรรม ชื่อว่า บริจจาค

^{๑๒๔} ได้แก่ ทาน คือ การให้ปัน ศีล คือ ความประพฤติดีงามทางกายวาจา บริจจาคะ คือ การบริจจาค อาชวาระ คือ ความซื่อตรง มัททวะ คือ ความอ่อนโยน ตปะ คือ ความเพียร อักโกธะคือ ความไม่โกรธ อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ขันติ คือ ความอดทน และ อวิโรธนะ คือ ความไม่พิโรธ

ความเป็นผู้ซื่อตรง เชื่อว่าความซื่อตรง
ความเป็นผู้อ่อนโยน เชื่อว่าความอ่อนโยน
กรรมคือการรักษาอุโบสถ เชื่อว่า คบะ
ส่วนเบื้องต้นแห่งเมตตา เชื่อว่า ความไม่โกรธ
ส่วนเบื้องต้นแห่งกรุณา เชื่อว่า ความไม่เบียดเบียน
ความอดกลั้น เชื่อว่าความอดทน
ความไม่ขัดเคือง เชื่อว่าความไม่พิโรธ^{๑๒๕}

และพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้อีก ดังนี้
ทาน ให้เป็นช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงาน
เพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์
อนุเคราะห์ ให้ประชากรราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความ
ช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์ และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม ดำรงกายและจิตวาการ ประกอบแต่การ
สุจริต รักษาจิตดีคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชากรราษฎร์ มิ
ให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

บริจาคจะ บำเพ็ญกิจด้วยการเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น
ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

อาชวาระ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดย
สุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคายกระด้าง
ถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดีแต่มี
ขาดยำเกรง

ตปะ พันมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผลเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ระงับ
ยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ ความเป็นอยู่
สม่าเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

อักษิโระ ถือเหตุผลไม่โกรธา คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความและกระทำการ
ด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการ
ด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

^{๑๒๕} บุ.ชา.อสีติ. อ. (บาลี) ๘/๒๖๑, บุ.ชา.อสีติ.อ. (ไทย) ๔/๑/๔๓๖.

อวิหิงสะ มือหิงสนำร่มเย็น คือ ไม่หลงระเริงอำนาจ ไม่บีบบังคับขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

ขันติ ชำนาญด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยยากถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกขู่ข่มด้วยถ้อยคำเลียดเสียดกลางอย่างไร ก็ไม่หมัดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรรมย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

อวิโรชนะ มีปฏิบัติคลาดจากธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจากศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎร์เป็นที่ตั้ง อันใดประชาราษฎร์ปรารถนาโดยชอบธรรม ก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นหลักโดยชอบธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสักการะหรืออิฏฐารมณ่อนิฏฐารมณใด ๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป^{๑๒๖}

ความจริง คุณธรรมสำหรับผู้ปกครองนั้น มิได้มีเฉพาะทศพิธราชธรรมเท่านั้น แต่ในวิถยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเฉพาะทศพิธราชธรรมตามที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกเท่านั้น มิได้มุ่งหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองข้ออื่น ๆ แต่อย่างไร

๓.๒.๓.๒ ทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก

ทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนั้น หากพิจารณาตามถ้อยคำที่สุวรรณสามกุมารได้ถวายโอวาทแก่พระเจ้าปิลชกษัตริย์แล้ว จะเห็นว่า ทรงเน้นไปในด้านของการปฏิบัติตนต่อบุคคลและสรรพสัตว์มากกว่า ดังข้อความดังต่อไปนี้

ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมในพระชนกพระชนนี ในพระโอรสและพระมเหสี ในมิตรและอมาตย์ ในพาหนะและพลนิกาย ในชาวบ้านและชาวนิกม ในชาวแวนแคว้นและชาวชนบท ในสมณะและพราหมณ์ ในฝูงมฤคและฝูงปักษีเถิด ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมนั้น ๆ ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมเถิด ธรรมที่พระองค์ทรงประพฤติแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ ครั้นพระองค์ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอ

^{๑๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่

พระองค์ทรงประพาศิทธิธรรมเกิด พระอินทร์ เทพเจ้าพร้อมทั้งพระพรหมถึงแล้วทิพยสถาน ด้วยธรรมที่ประพาศิทธิแล้ว ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย^{๑๒๗}

เมื่อแยกออกเป็นข้อแล้ว จะได้ดังนี้

- ๑) ให้ประพาศิทธิธรรมในพระชนนีและพระชนก
- ๒) ให้ประพาศิทธิธรรมในพระราชโอรสและพระมเหสี
- ๓) ให้ประพาศิทธิธรรมในมิตรและในอำมาตย์
- ๔) ให้ประพาศิทธิธรรมในพาหนะและพลนิกาย
- ๕) ให้ประพาศิทธิธรรมในชาวบ้านและชวานิกม
- ๖) ให้ประพาศิทธิธรรมในแว่นแคว้นและชาวชนบท
- ๗) ให้ประพาศิทธิธรรมในสมณะและพราหมณ์
- ๘) ให้ประพาศิทธิธรรมในฝูงเนื้อและฝูงนก

สาเหตุที่มีไม่ครบ ๑๐ ข้อนี้ ในอรรถกถาสวรรณสามชาดกได้กล่าวเอาไว้ว่า มีพิสดารในสกุณชาดก^{๑๒๘} แต่เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในสกุณชาดกนั้นปรากฏว่า มิได้กล่าวถึง ทศพิชราชธรรมแต่อย่างไร สกุณชาดกเป็นชาดกที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกในป่าใหญ่ บังเอิญเกิดไฟป่าขึ้นจึงได้บอกฝูงนกทั้งหลายให้รีบบินหนีไป ฝูงนกที่เชื่อตามคำของพระโพธิสัตว์ก็รอดพ้นจากอันตราย ส่วนฝูงที่ไม่เชื่อก็ถูกไฟคลอกตายในป่าใหญ่นั้น แต่ทศพิชราชธรรมที่มีกล่าวไว้โดยพิสดาร กลับมีปรากฏอยู่ในในมหาหังสชาดก ดังมีเรื่องโดยย่อ ดังต่อไปนี้

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ชื่อว่าธรรมาอยู่ในป่าที่ภูเขาภิษณภู พระองค์มีหงส์อีกตัวเป็นเสนาบดีและมีหงส์ที่เป็นบริวารอีก ๕๖,๐๐๐ ตัวบินแวดล้อมออกหาอาหารยังที่ต่าง ๆ มีวันหนึ่งได้บินลงไปหาอาหารที่สระโบกขรณีถูกบ่วงที่นายพรานดักไว้ แม้พยายามดิ้นแต่ก็ไม่หลุด ผลสุดท้ายก็ถูกนายพรานจับได้ แต่นายพรานเกิดความสงสารพระโพธิสัตว์จึงได้ปล่อยไปเพราะเห็นความเสียดสีของหงส์เสนาบดินั้น พระโพธิสัตว์จึงได้ถามถึงจุดประสงค์ที่ต้องจับพระองค์ นายพรานก็บอกเรื่องราวตามความเป็นจริงว่า พระมเหสีแพ้ท้องอยากฟังธรรมของพระองค์ ดังนั้นพระโพธิสัตว์ จึงได้ให้นายพรานพาพระองค์ไปเข้าเฝ้าพระมเหสี

เมื่อพระราชาเห็นนายพรานนำพญาหงส์ทองทั้งสองตัวมาก็ทรงโสมนัสยิ่งนัก แต่ก็แปลกพระทัยที่มีได้จับฝูงมา แต่ให้พญาหงส์ทองทั้งสองจับมาบนกรงดอกไม้ จึงได้ตรัสถาม

^{๑๒๗} พุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๔๑๑ - ๔๒๐/๑๖๔ - ๑๖๕, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๔๑๑ - ๔๒๐/๒๔๔ - ๒๔๕.

^{๑๒๘} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๕๐, พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๑๒.

ถึงวิธีจับพญาหงส์ทั้งสองว่าใช้วิธีอย่างไร นำอัศจรรย์ยิ่งนัก ซึ่งนายพรานก็ได้กราบทูลเล่าถวาย จนเป็นที่เข้าพระทัย ต่อจากนั้นพระราชาก็ได้มีรับสั่งให้นำข้าวตอกผสมน้ำผึ้งหวานมาให้พญาหงส์ทองทั้งสองกิน ทำให้พญาหงส์เกิดความเลื่อมใสในปฏิสันถาร จึงได้ทูลถามถึงการปกครองว่าประชากรราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขหรือไม่ ซึ่งก็ได้ตรัสไปว่าพระองค์ก็ยึดมั่นอยู่ในธรรม ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และความไม่พิโรธ หลังจากพระราชาทรงสนทนากับพญาหงส์จนสว่าง แล้วก็ปล่อยให้พญาหงส์ทองทั้งสองตัวกลับไปยังภูเขาคิชฌกูฏด้วยความสวัสดิ์^{๑๒๕}

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบว่า ทศพิชราชธรรมหรือราชธรรมนี้ ไม่มีปรากฏ เฉพาะแต่ในมหาหังสชาดกเท่านั้น แม้ในชาดกอื่นก็มีกล่าวเอาไว้ เพียงแต่ไม่ได้จำแนกว่ามี หลักธรรมข้อใดบ้าง ตัวอย่าง เช่น

ในกุมมาสปิณฑชาดก ได้กล่าวไว้ว่า “พระองค์เมื่อพระราชทานให้ ก็จงเสวยเถิด อย่าได้ทรงประมาท ขอเดชะ พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในกุศลธรรม ขอพระองค์ทรงประกาศ ธรรมจักรให้เป็นไป ขอพระองค์อย่าประพฤดิอธรรม จงทรงรักษาธรรมเถิด”^{๑๓๐}

ในสุมังกลชาดก ได้กล่าวไว้ว่า “กษัตริย์เหล่าใด ทรงยินดีในธรรมที่อริยชน ประกาศไว้แล้ว กษัตริย์เหล่านั้นนับว่าทรงยอดเยี่ยมด้วยกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม กษัตริย์เหล่านั้นทรงดำรงมั่นอยู่ในธรรมคือ ขันติ โสรัจจะ และสมาธิ ทรงไปสู่โลกทั้ง ๒ โดยวิธีเช่นนั้น”^{๑๓๑}

ในเวสสันดรชาดก ได้กล่าวไว้ว่า “พระบิดา ชาวชนบทและชวานิกม ได้พร้อม ใจกันเนรเทศหม่อมฉันผู้ครองราชย์สมบัติโดยธรรมจากแคว้นแล้ว”^{๑๓๒}

คำว่า “ธรรม” ในชาดกเหล่านี้ในอรรถกถาชาดกแต่ละเรื่องหมายถึงทศพิชราชธรรม ดังนั้น ทศพิชราชธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชูปถัมภ์ต่างก็ยึดถือ ปฏิบัติมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล

^{๑๒๕} บุ.ชา.อสีติ.อ. (บาลี) ๘/๒๒๘ - ๒๖๖, บุ.ชา.อสีติ.อ. (ไทย) ๔/๑/๔๓๒ - ๔๓๕.

^{๑๓๐} บุ.ชา.สตุตถ. (บาลี) ๒๗/๑๔๕/๑๘๑, บุ.ชา.สตุตถ. (ไทย) ๒๗/๑๔๕/๒๘๑.

^{๑๓๑} บุ.ชา.อฎฐก. (บาลี) ๒๗/๓๑/๑๘๗, บุ.ชา.อฎฐก. (ไทย) ๒๗/๓๑/๒๕๐.

^{๑๓๒} บุ.ชา.ม. (บาลี) ๒๘/๑๔๐๐/๓๘๑, บุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๔๐๐/๕๕๔.

๓.๒.๓.๓ ความสำคัญของทศพิธราชธรรมกับการปกครองประเทศชาติ

จากการที่ได้ศึกษาทศพิธราชธรรมในสุวรรณสามชาดก ทำให้เราเห็นความสำคัญของทศพิธราชธรรม สำหรับนักปกครองประเทศชาติ ผู้นำประเทศชาติ หากปกครองประชาราษฎร์โดยปราศจากหลักธรรมข้อนี้ ย่อมทำให้ประชาราษฎร์ที่อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารพลอยเดือดร้อนไปด้วย และไม่เฉพาะประชาราษฎร์ เท่านั้นเดือดร้อน แม้นักบวชในศาสนา สัตว์ต่าง ๆ ก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย ดังเราจะเห็นได้จากตัวอย่างในเรื่องของสุวรรณสามชาดก กรณีพระเจ้าปิลัยกษมีได้ทรงยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ชอบเจนฆ่าสัตว์อื่นเป็นอาจิน จนผลสุดท้ายได้ฆ่าสุวรรณสามกุมารผู้ไม่มีความผิดในพระองค์ ก็เพราะพระองค์มิได้ยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมข้อนี้เอง

ความจริง ผู้นำประเทศชาติ ถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่จะนำพาประเทศชาติให้เจริญหรือเสื่อมถอย เป็นผู้กำหนดชะตาของประเทศชาติบ้านเมือง เพราะถ้าผู้นำเป็นคนคดโกง ประพฤติผิดศีลธรรม ไม่ยำเกรงพระสงฆ์องค์เจ้า ประพฤติตนไปในทางเสื่อมเสีย ย่อมนำพาประชาชนที่ตนปกครองพลอยเดือดร้อนไปด้วย และอาจเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี ทำให้ประชาชนยึดถือเป็นแบบอย่างไปด้วย ตรงกันข้าม หากผู้นำประเทศเป็นผู้มีศีลธรรม มีความประพฤติสุจริตทั้งทางกายวาจาและใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ก็ย่อมเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับประชาชนจะถือเอาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ดังข้อความในราโฆวาทชาดกว่า

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกันในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกันในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองก็อยู่เป็นสุข^{๑๓๓}

ดังนั้น ผู้นำจึงเป็นบุคคลสำคัญที่จะพาประเทศชาติบ้านเมืองให้เจริญหรือก้าวหน้า ผู้นำที่จะทำให้บ้านเมืองพบกับความสงบสุขร่มเย็นได้นั้น ที่สำคัญจะต้องมีคุณธรรมของผู้นำ

^{๑๓๓} บ.ช.จตุกก. (บาลี) ๒๓/๑๓๓ - ๑๓๖/๑๑๓ - ๑๑๔, บ.ช.จตุกก. (ไทย) ๒๓/๑๓๓ - ๑๓๖/๑๑๓ - ๑๑๔

ในการปกครอง ซึ่งผู้นำในการปกครองนี้ มีทั้งที่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนผู้ปกครองทั่วไป จะต้องมียุทธธรรมสำหรับนักปกครองอันได้แก่ “ทศพิธราชธรรม”

การใช้หลักธรรมข้อทศพิธราชธรรมปกครองบ้านเมือง จากการศึกษาพบว่า มีปรากฏมาช้านาน ชาดกหลายเรื่องได้กล่าวถึงผู้นำที่ปกครองประเทศชาติให้ร่มเย็นเป็นสุขได้ก็เพราะยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ส่วนประเทศชาติที่ขาดผู้นำที่ยึดมั่นในหลักธรรมข้อนี้ ก็จะประสบแต่ความทุกข์เดือดร้อนไม่เว้นแม้แต่พระศาสนา ดังที่พระธรรมไตรโลกนาค ได้กราบทูลเอาไว้ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้ว่า “ศาสนาในมัชฌิมประเทศอันทรธานไป ด้วยพระมหากษัตริย์อันเสวยราชสมบัติในมัชฌิมประเทศนั้น มิได้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จึงประชาราษฎร์ทั้งปวงแตกฉานชานเช็นออกไปประชุมในปัจฉิมประเทศทั้ง ๘ ทิศ”^{๑๓๔} ดังนั้น ทศพิธราชธรรมจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างมากของนักปกครองบ้านเมืองในแผ่นดินไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ไทยทุก ๆ พระองค์ ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ต่างก็ยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมควบคู่กันไปกับการบำเพ็ญบารมี ดังที่ปรากฏในประชุมพระราชปจฉา เป็นหลักฐานยืนยันเอาไว้ว่า “ทศพิธราชธรรมนั้น ได้นำมาปฏิบัติในราชธรรมของพระมหากษัตริย์สำหรับชาวไทยนี้มีมานาน”^{๑๓๕} แม้ในรัชกาลปัจจุบันพระองค์ก็ทรงปกครองแผ่นดินโดยชอบธรรมสมกับปณิธานที่ได้ตรัสไว้ในสมัยขึ้นครองราชย์ในปี พุทธศักราช ๒๔๘๕ และได้ยึดถือปฏิบัติสืบเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

สรุปได้ว่า ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองทุกคนควรมีเพื่อความผาสุกของประเทศชาติบ้านเมือง ทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกส่วนมากเน้นไปที่ตัวบุคคลและสรรพสัตว์มากกว่าหลักธรรม สำหรับรายละเอียดนั้นก็มีปรากฏอยู่ในมหาสังฆชาดก มิได้มีในสกุณชาดกดังที่กล่าวอ้างนั้น นอกจากนี้ ทศพิธราชธรรมยังปรากฏในชาดกอื่น ๆ เช่น กุมมาสปีณชาดก สุมังคลชาดก และเวสสันดรชาดก แต่ปรากฏเฉพาะชื่อเท่านั้น ไม่ปรากฏหัวข้อหลักธรรมแต่อย่างใด ทศพิธราชธรรมนับว่ามีความสำคัญต่อผู้นำประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงทุกวันนี้ พระมหากษัตริย์ไทยทุก ๆ พระองค์ได้ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านานตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แม้กษัตริย์ในสมัยปัจจุบันพระองค์ก็ทรงยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมข้อนี้ ดังที่ได้ตั้งปณิธานไว้ว่าเราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของชาวสยาม

^{๑๓๔} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ทศบารมี ทศพิธราชธรรม, หน้า ๕๑.

^{๑๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

บทที่ ๔

อิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย

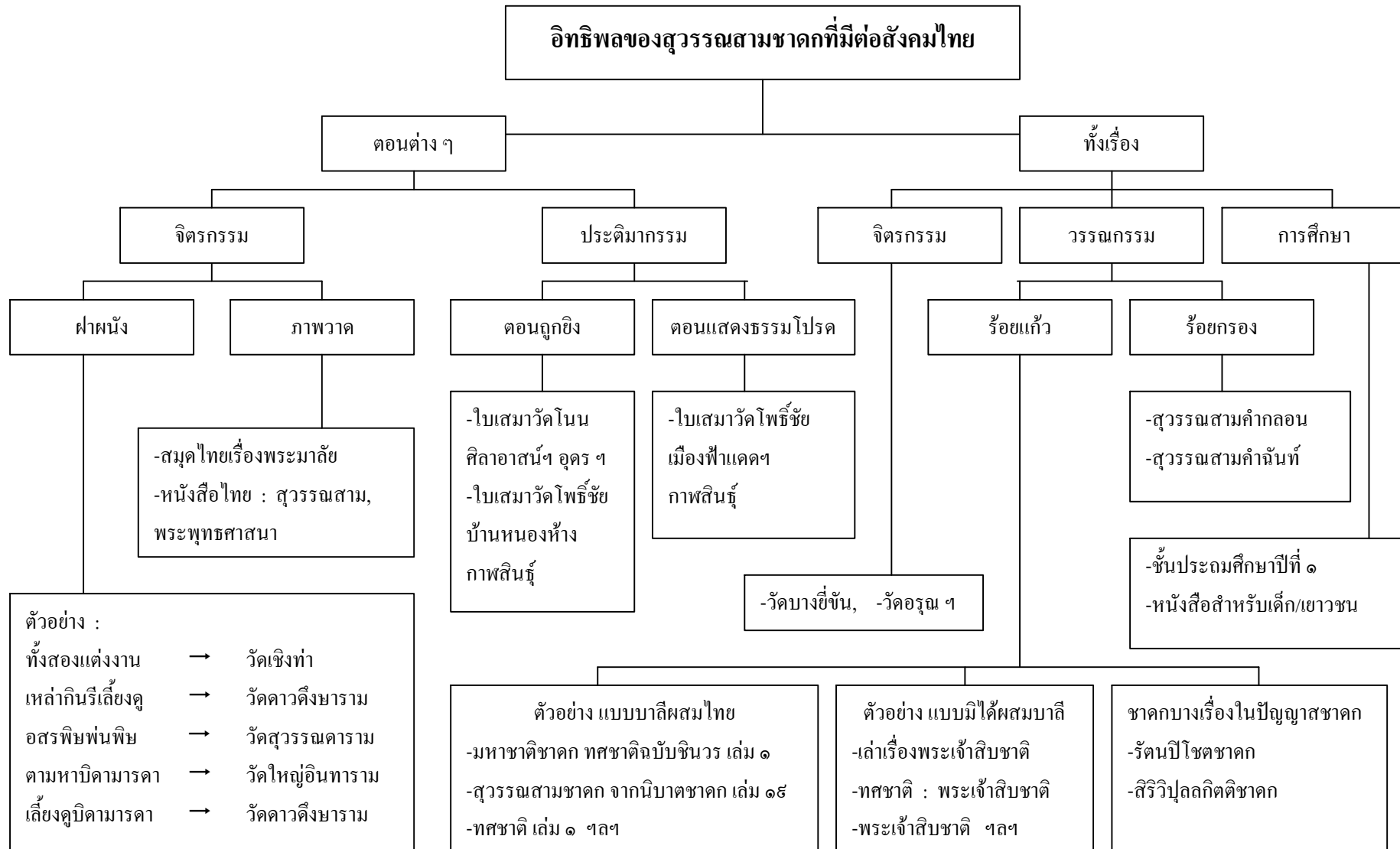
ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาถึงอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย โดยจะทำการศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๔.๑ ด้านจิตรกรรม
- ๔.๒ ด้านประติมากรรม
- ๔.๓ ด้านวรรณกรรม
- ๔.๔ ด้านการศึกษา

ในประเด็นทั้ง ๔ ด้านนี้ มีขอบข่ายการศึกษาดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ ๒

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากแผนภูมิข้างบนนี้ มีอธิบายดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านจิตรกรรม

ก่อนที่จะศึกษาถึงอิทธิพลจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณสามชาดก ที่มีต่อสังคมไทย ผู้วิจัยจะทำการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในต่างประเทศก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นฐานก่อน การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย

๔.๑.๑ จิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในต่างประเทศ

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษแรก ๆ ที่พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย เป็นต้นมานั้น นิทานชาดกได้เป็นแรงบันดาลใจให้นักจิตรกร และประติมากร ได้สร้างสรรค์ งานทางด้านศิลปะ หลักฐานที่ปรากฏ เช่น ซากปรักหักพังของสถูปเมือง ภารहुต เมืองสาญจิ ทางภาคเหนือ และสถูปที่เมืองอมราวดี และเมืองนาคารชุน โกณฑะ ทางใต้ของอินเดีย^๑ สถูป บางแห่งยังล้อมรอบด้วยรั้วหินและมีประตูสร้างด้วยหินก้อนใหญ่โตเรียกว่าโตรณะ^๒ ซึ่งสลัก เป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติหรือนิทานชาดกอย่างวิจิตรบรรจง

จากการศึกษาพบว่า การนำเรื่อง “สุวรรณสามชาดก” มาสร้างเป็นงานจิตรกรรม นั้น เคยปรากฏมาแล้วทั้งในประเทศอินเดีย ศรีลังกา พม่าและ เขมร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) ในอินเดีย จากการศึกษพบว่า ที่บนโตรณะทางด้านทิศตะวันตกของสถูปเมือง สาญจิ^๓ มีภาพสลักหินเรื่องสุวรรณสามชาดก ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๔๔๓ - ๕๔๓^๔ นอกจากนี้ ยังปรากฏที่ถ้ำอชันดา^๕ หมายเลข ๑๐ ซึ่งมีอายุประมาณ พ.ศ. ๓๔๓ - ๔๔๓ เขียน

^๑ เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, **ทศชาติ**, แปลโดย สนธิวรรณ อินทริบ, (กรุงเทพฯ ฯ : คณะ โบราณคดี, ๒๕๒๔), หน้า ๘๕.

^๒ คำว่า โตรณะ หมายถึง วงโค้ง ประตูเข้าที่สำคัญ ประตูที่มียอดเป็นวงโค้ง หรือเครื่องประดับมุม ส่วนใหญ่จะใช้คำนี้เพื่อหมายถึงเมืองหรือประตูรั้วหรือเวทีกาที่ล้อมรอบสถูป คนไทยนิยมเรียกว่า “วิหารระเบียง คต” หรือ “คตระเบียงวิหาร”

^๓ เมืองสาญจิ อยู่ทางภาคกลางของอินเดีย

^๔ เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, **ทศชาติ**, หน้า ๕๑.

^๕ ถ้ำอชันดา อยู่ทางทิศตะวันตกของอินเดีย เคยเป็นที่อยู่ของภิกษุตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๔๔๓- ๕๔๓ จนถึง พุทธศตวรรษที่ ๑๕ หลังจากนั้นก็กลายเป็นวัดร้าง ค้นพบเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ภายในวิหารถ้ำแห่งนี้ ประดับประดาด้วยประติมากรรมและจิตรกรรมฝาผนังอย่างสวยงาม

เอาไว้เป็นแนวยาวที่ส่วนบนผนังถ้ำ ซึ่งสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นประมาณ พ.ศ. ๓๔๓ - ๔๔๓^๖ เป็นภาพสยามกะ ภายหลังพื้นขึ้นมาได้ยื่นแสดงธรรมอยู่ระหว่างบิดามารดาที่กำลังนั่งเส้าโศกอยู่^๗ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่างๆ ข. รูปภาพที่ ๓๒ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

๒) ในประเทศศรีลังกา จากการศึกษาพบว่า ที่วิหารติวังกะ(หรือวิหารเหนือ) แห่งเมืองโปโลนนารูวะ ซึ่งเป็นราชธานีของเกาะลังกาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕ เคยมีภาพเขียนฝาผนังที่สวยงามมาก ภาพเขียนที่วิหารติวังกะนี้ มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สันนิษฐานกันว่า เป็นผลงานทางศิลปะที่คลี่คลายมาจากรูปแบบศิลปะของช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๗ แต่ปัจจุบันนี้อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้มีผู้ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังที่วิหารแห่งนี้ ได้คัดลอกภาพวาดออกมา ซึ่งก็มีภาพวาดเรื่องสุวรรณสามรวมอยู่ด้วย^๘ นอกจากนี้ ในวิหารหลังหนึ่งซึ่งสร้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ที่เมืองเมคवालละใกล้เมืองแคนดีก็มีเรื่องสุวรรณสามวาดรวมอยู่ในทศชาติชาดก^๙

๓) ในประเทศพม่า จากการศึกษาพบว่า เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ได้พบแผ่นภาพเรื่องสุวรรณสามชาดกนี้ประดับที่สถูปหลายแห่ง โดยนิยมทำเป็นภาพบุคคลประกอบคนโทน้ำบนหลังมุกเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่นที่วิหารนันทะ และเจดีย์เปตลัด เป็นต้น^{๑๐} และที่เมืองสะเทิมนี้เอง มีผู้ค้นพบภาพเขียนเรื่องทศชาติชาดกที่ครบทุกเรื่องเป็นครั้งแรก อายุของภาพเขียนเก่าประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗^{๑๑}

๔) ในประเทศเขมร จากการศึกษาพบว่า เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ก็ได้เคยพบภาพสลักหินเรื่องสุวรรณสามชาดกบนแผ่นหินหน้าบันของปราสาทบายน^{๑๒}

^๖ เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, **ทศชาติ**, หน้า ๕๑.

^๗ พิริยะ ไกรฤกษ์, **พุทธศาสนิกนิทานที่เจดีย์จุลปะโทน**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๗), หน้า ๒๘.

^๘ ดูรายละเอียดใน เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, **ทศชาติ**, หน้า ๕๒ - ๕๓.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๑๐} อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, “ใบเสมาภาพ “สุวรรณสามชาดก” ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม”, **เมืองโบราณ**, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๔ (ต.ค. - ธ.ค. ๒๕๓๕) : ๑๒๖.

^{๑๑} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, **ทศชาติ**, หน้า ๕๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

สรุปได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณสามชาดก ที่ปรากฏในต่างประเทศ ส่วนมากนิยมสลักไว้บนแผ่นหินผนังถ้ำวิหารต่างๆ เสียส่วนใหญ่

๔.๑.๒ จิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในประเทศไทยสมัยต่าง ๆ

การศึกษาอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกในประเทศไทย ที่มีต่อจิตรกรรมฝาผนังนั้น เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและง่ายต่อการเข้าใจ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาแยกออกเป็นสมัยต่างๆ ตามหลักฐานที่ปรากฏเรื่องสุวรรณสามชาดก ดังต่อไปนี้

๑) ในสมัยทวารวดี (พ.ศ. ๑๑๐๐ - ๑๖๐๐^{๑๓}) จากการศึกษาพบว่า ก่อนที่ชาวไทยซึ่งเรียกในสมัยนั้นว่า ชาวสยาม จะอพยพเข้ามาอยู่ พวกชาวมอญแม้จะนับถือพระพุทธศาสนา แต่หลักฐานที่เกี่ยวกับความนิยมชมชอบในนิทานชาดกค่อนข้างที่จะหายาก เนื่องจากว่าโบราณสถานสมัยทวารวดีมีเหลืออยู่น้อยมากในประเทศไทย ถึงแม้ว่าภาพปูนปั้นจำนวนมากที่ขุดขุดมาจากเจดีย์จุลปะโทน ใกล้กับจังหวัดนครปฐมนั้น (เมืองสำคัญเมืองหนึ่งของชาวมอญ) จะเป็นภาพปูนปั้นชาดกเรื่องต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่มีใครสามารถที่จะช่วยยืนยันได้ว่า เป็นชาดกเรื่องใดบ้าง^{๑๔}

๒) ในสมัยสุโขทัย (ราว พ.ศ. ๑๕๐๐ - ๑๕๘๑) จากการศึกษาพบว่าหลักฐานเกี่ยวกับนิทานชาดกในประเทศไทยพบเป็นครั้งแรกในสมัยนี้คือ ที่วัดศรีชุม^{๑๕} โดยสลักไว้บนแผ่นหินชนวนที่เพดานอุโมงค์เล่าเรื่องชาดกจำนวน ๑๐๐ แผ่น เป็นภาพเล่าเรื่องนิทานชาดก ๑๐๐ เรื่องแรกในพระไตรปิฎก รวมทั้งชาดก ๒ เรื่องในทศชาติชาดกได้แก่ เตมียชาดก และมหาชนกชาดก ไม่มีสุวรรณสามชาดก ในจำนวนชาดก ๑๐๐ แผ่นนี้ แม้จิตรกรรมฝาผนังที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย และที่ถ้ำศิลาปะ ณ จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นจิตรกรรมฝาผนังของไทยที่เก่าแก่ที่สุดของไทย^{๑๖} ก็ไม่ปรากฏว่ามีเรื่องสุวรรณสามชาดกเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม ในหลักศิลาจารึกที่ค้นพบที่สุโขทัยอายุตั้งแต่ พ.ศ. ๑๕๒๓ จารึกไว้ว่า “ชาวสุโขทัยได้ฟังพระธรรมเทศนาเรื่องทศชาติชาดกซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาที่ไพเราะ ควรแก่

^{๑๓} <http://www.christian.ac.th>

^{๑๔} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, ทศชาติ, หน้า ๑๐๒.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

^{๑๖} สุกัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย สถานจิตรกรรมฝาผนัง

การสดับรับฟังเป็นอย่างดี”^{๑๓} จะเห็นได้ว่า ชาวสุโขทัยนั้นมีความนิยมฟังเทศน์มหาชาติชาดกเป็นอย่างดี แม้ในปัจจุบันนี้คนไทยก็นิยมฟังอยู่

๓) ในสมัยอยุธยา (ราว พ.ศ. ๑๘๕๓ - ๒๓๑๐) หลังจากที่พระเจ้าอยู่ทงสถาปนาอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาขึ้น การหาหลักฐานในปัจจุบันนี้ค่อนข้างยากเพราะกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเผาจนวอดวาย อย่างไรก็ตาม ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องเทศชาติชาดกที่ผนังทั้ง ๒ ด้านในพระตำหนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ พระนครศรีอยุธยา ตำหนักนี้สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๒๔๓ ถือว่าเป็นตัวอย่างที่เก่าแก่ที่สุดของภาพเขียนเรื่องเทศชาติชาดกที่ช่างเขียนตกแต่งฝาผนังใช้เป็นแบบอย่างในเวลาต่อมา ก็มีภาพเขียนเรื่องสุวรรณสามชาดกปรากฏอยู่ริมผนังทางด้านทิศเหนือ^{๑๔} นอกจากนี้ ภาพเขียนฝาผนังเล่าเรื่องเทศชาติชาดกที่วัดปราสาทนนทบุรี ซึ่งมีอายุประมาณ ปี พ.ศ. ๒๒๕๓ ก็ถือว่าเป็นตัวอย่างได้ในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม ในสมัยอยุธยานี้ ชรรมนิยมในการใช้นิทานชาดกโดยเฉพาะเทศชาติชาดกตกแต่งโบสถ์วิหารได้เป็นที่นิยมแพร่หลายมาก^{๑๕} เช่นวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

๔) ในสมัยธนบุรี - รัตนโกสินทร์ เนื่องจากกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงได้เพียง ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๓๑๐ - พ.ศ. ๒๓๒๕) ก่อนที่จะย้ายเมืองหลวงมายังกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ดังนั้น ผู้วิจัย จึงศึกษาทั้งสองสมัยเข้าด้วยกัน จากการศึกษาพบว่า เรื่องสุวรรณสามชาดกมีปรากฏอยู่ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งในเขตฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร เช่นวัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร (ดูภาพจิตรกรรมเต็มฝาผนัง ก. รูปภาพที่ ๑ ในภาคผนวก ก. ประกอบ) วัดบางยี่ขัน กรุงเทพมหานคร (ดูภาพจิตรกรรมเต็มฝาผนัง ก. รูปภาพที่ ๒ ในภาคผนวก ก. ประกอบ) เป็นภาพเต็มฝาผนัง อุโบสถที่สวยงามในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย เริ่มปรากฏเป็นหลักฐานชัดเจนอยู่ในช่วงสมัยอยุธยา โดยเฉพาะตามวัดวาอารามต่าง ๆ นิยมเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังกันอย่างแพร่หลาย เป็นการเขียนจิตรกรรมฝาผนังในลักษณะเล่าเรื่องราวให้คนดูได้จินตนาการตามว่าเป็นเรื่องอะไร และเป็นตอนไหน ความนิยมในการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้ ได้มีอิทธิพลมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้

^{๑๓} อ่างใน เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, **ทศชาติ**, หน้า ๑๐๕.

^{๑๔} สันติ เล็กสุขุม, **จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา**, กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๔, หน้า ๕๕.

^{๑๕} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, **ทศชาติ**, หน้า ๑๐๐.

๔.๑.๓ ตอนต่าง ๆ ที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังไทย

จากการศึกษาอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังมาในสมัยต่าง ๆ ข้างต้นนั้น โดยเฉพาะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ทำให้เห็นความนิยมที่ช่างเขียนได้พยายามเขียนเรื่องราวสุวรรณสามชาดกไว้ตามฝาผนังต่าง ๆ ตามวัดโดยเฉพาะฝาผนังในอุโบสถ จะนิยมเขียนกันมาก โดยเฉพาะวัดสำคัญ ๆ ในทางพระพุทธศาสนา

ในประเด็นหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณสามชาดกตอนต่าง ๆ จากหนังสือเรื่อง “ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง” ของ นิดดา หงษ์วิวัฒน์^{๒๐} เป็นหลักฐานตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เพราะในหนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมเอาภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณสามชาดกเอาไว้มีหลายวัดด้วยกันซึ่งพอยกศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจะขอแยกหัวออกเป็นตอนตามเนื้อเรื่องที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังว่ามีตอนไหนบ้างที่ช่างเขียนนิยมกัน พร้อมทั้งวิเคราะห์เปรียบเทียบในบางตอนกับอรรถกถาสุวรรณสามชาดกประกอบ ดังนี้

๑) ภาพตอนแต่งงาน เป็นตอนที่ทุลลุมารและปาริกกุมารีแต่งงานกัน จากการศึกษาดูอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น ที่วัดเชิงท่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แม้ภาพจิตรกรรมฝาผนังจะดูมีร่องรอยการลบเลือนไปบ้าง แต่ก็สามารถที่จะมองภาพออกได้ว่าเป็นตอนแต่งงานเพราะกำลังกำลังทำพิธีแต่งงานกันอย่างครื้นเครง (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๓ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

๒) ภาพตอนเหล่ากนิริเลี้ยงดู เป็นตอนที่ดาบสและดาบสินีออกไปหาผลไม้มาบริโภคปล่อยให้สุวรรณสามกุมารอยู่ที่อาศรมเพียงลำพัง ระหว่างที่บิดามารดาไม่อยู่นั้น ก็มีเหล่ากนิริจำนวนมากมาทำหน้าที่เป็นแม่เลี้ยง คอยเลี้ยงดูสุวรรณสามกุมารเป็นอย่างดี จากการศึกษาดูอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น ที่วัดดาวดึงษาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร ถือว่าเป็นภาพตอนที่งดงามมาก เพราะช่างภาพได้เขียนอย่างวิจิตรงดงาม (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๔ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

^{๒๐} นิดดา หงษ์วิวัฒน์, ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์แสงแดด เพื่อนเด็ก, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒ - ๑๑๓.

๓) ภาพตอนอสรพิษพันพิษ เป็นตอนที่คาบสและคาบสินีออกไปหาผลไม้ในป่า ในขณะที่ฝนตกก็ได้พากันขึ้นไปหลบฝนบนจอมปลวก แล้วถูกอสรพิษ (งูเห่า) พันพิษเข้าตาจนตาบอด จากการศึกษาดูอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดดาวดึงษาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพอสรพิษกำลังชูกอแผ่แม่เบี้ย พลังแยกเขี้ยวและแลบลิ้นพันพิษใส่คนทั้งสองจนตาบอด (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๕ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นภาพอสรพิษกำลังพันพิษใส่คนทั้งสองเหมือนกัน (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๖ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ภาพเขียนรูปอสรพิษของทั้งสองวัดนี้ มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ภาพอสรพิษพันพิษที่วัดดาวดึงษาราม ช่วงภาพจะวาดอสรพิษกำลังแผ่แม่เบี้ยใหญ่ยกขึ้นท่วมศีรษะของทั้งสองคาบสคาบสินี แสดงถึงความโกรธจัด ที่ทั้งสองเข้ามาอยู่อาศัยและทำให้น้ำฝนปนน้ำเหงื่อไหลเข้าปะทะจมูกมัน แต่ภาพที่วัดสุวรรณดาราราม ตำแหน่งที่อสรพิษอยู่นั้นกลับเป็นข้างบนฝาผนังถ้ากำลังโผล่ตัวออกมาพันพิษใส่คนทั้งสองที่อยู่ข้างล่าง

ตำแหน่งภาพอสรพิษทั้งสองนี้หากเทียบกับที่ปรากฏในอรรถกถาสวรรณสามชาดก ถือว่าไม่ตรงกัน เพราะในอรรถกถาสวรรณสามชาดกนั้นกล่าวว่า ทั้งสองขึ้นไปหลบฝนใต้ต้นไม้บนยอดจอมปลวก แล้วถูกอสรพิษที่อยู่ในจอมปลวกเลื้อยออกมาพันพิษใส่จนตาบอด ดังนั้นตำแหน่งที่ถูกหากเขียนตามอรรถกถาสวรรณสามชาดกน่าจะอยู่ต่ำกว่าคนทั้งสองขึ้น

๔) ภาพตอนตามหาบิดามารดา เป็นตอนที่สุวรรณสามกุมารรอคอยบิดามารดา กลับมาจากหาผลไม้ในป่า เมื่อไม่เห็นมาเหมือนวันปกติ จึงได้ออกติดตามหาโดยเดินย้อนตามเส้นทางที่ตนเคยสังเกตเอาไว้ว่าบิดามารดาเวลาไปและกลับเดินไปทางนี้ เมื่อไปเจอก็ได้พบบิดามารดาถูกอสรพิษพันพิษเข้าตาจนตาบอด และทั้งสองคนนั่งคร่ำครวญอยู่บนจอมปลวก จากการศึกษาดูอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดสุวรรณาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพตอนที่สุวรรณสามกุมารออกติดตามหาบิดามารดาจนเจอ และได้ถือไม้ไปด้วยเพื่อจะให้บิดามารดาจับเดินทางกลับอาศรม (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๗ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี ก็เป็นภาพตอนที่สุวรรณสามกุมารตามหาบิดามารดาจนพบและได้เข้าไปนั่งคุกเข่าประณมมือร้องไห้และดีใจ พลังปლობโยนบิดาและ

มารดาให้หายเสียใจ ในภาพเราจะเห็นอสรพิษยื่นออกมาจากโพรงจอมปลวกกำลังชูคออยู่ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๘ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

๕) ภาพตอนเลี้ยงคูบิดามารดา เป็นตอนที่สุวรรณสามกุมารพาบิดามารดาผู้ดาบอดกลับมาสู่อาศรมแล้ว ตนเองก็ได้ทำหน้าที่เป็นลูกกตัญญูกตเวทีเลี้ยงคูบิดามารดาทำหน้าที่ทุกอย่างด้วยความเต็มใจไม่เคยบ่น เป็นคนหนักเอาเบาผู้ จากการศึกษาดูอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดดาวดึงษาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร ก็เป็นภาพสุวรรณสามกุมารกำลังแบกหม้อน้ำออกไปตักน้ำพร้อมด้วยสัตว์ต่าง ๆ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๘ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี เป็นภาพสุวรรณสามกุมารกำลังใช้ไม้สอยผลไม้ อยู่ในป่าโดยมีภาพสัตว์ต่างๆ ปรากฏอยู่ด้วย (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๐ ในภาคผนวก ก. ประกอบ) สาเหตุที่มีภาพสัตว์ประกอบอยู่นี้ ก็เพื่อจะเน้นให้เห็นว่าสุวรรณสามกุมารนั้นเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาต่อสัตว์นั่นเอง เวลาไปทางไหนจึงมีสัตว์ต่าง ๆ แวดล้อมไปด้วย

๖) ภาพตอนพระเจ้าปิลักษณ์สละราชสมบัติ เป็นตอนที่พระเจ้าปิลักษณ์ กษัตริย์เมืองพาราณสี พระองค์โปรดปรานการล่าเนื้อเป็นกิจวัตรประจำวัน ครั้งนี้ก็เช่นเดียวกันได้สละราชสมบัติให้มารดาปกครองแทนพระองค์ เรียกอีกอย่างว่า สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว จากการศึกษาดูอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น ที่วัดดาวดึงษาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพขณะทรงมอบราชสมบัติให้มารดาดูแลแทนพระองค์ โดยมีขุนนางและประชาชนมากมายมาเข้าเฝ้าด้วย ถือเป็นภาพที่งดงามอีกตอนหนึ่งในภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๑ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

๗) ภาพตอนสุวรรณสามกุมารถูกยิง เป็นตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงเพื่อจะทดสอบว่าเป็นใครกันแน่ เพราะพระองค์ไม่แน่ใจพระทัยว่าเป็นนาคหรือเทวดาแปลงกายอยู่ท่ามกลางฝูงเนื้อ จึงได้ยิงธนูเข้าใส่ ในขณะที่สุวรรณสามกุมารยกหม้อน้ำขึ้นวางไว้บนบ่าเตรียมนำกลับไปยังอาศรม จากการศึกษาดูอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบในตอนนี้ ปรากฏว่านิยมเขียนกันมาก ตัวอย่างเช่น

ที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นภาพพระเจ้าปิลักษณ์ทรงนำธนูยิงสุวรรณสามกุมารล้มลงท่ามกลางฝูงสัตว์ต่าง ๆ ที่ลงมาดื่มน้ำ ลูกศรยังเสียบปักติดคาตัว

จนเซล้มลง ทำให้หมอน้ำหกคว่ำ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๒ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี เป็นภาพที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ทรงนำวธูยงสุวรรณสามกุมารขณะขึ้นจากแม่น้ำ กำลังประคองหมอน้ำบนหลังสัตว์ ลูกศรยังเสียบปักติดคาตัวอยู่ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๓ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดบางยี่ขัน จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ทรงนำวธูยงสุวรรณสามกุมารขณะวางหมอน้ำบนหลังสัตว์ ลูกศรเสียบยังเสียบปักติดคาตัวอยู่ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๔ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดอรุณราชวราราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพพระเจ้าปิลัยกษัตริย์ทรงนำวธูยงสุวรรณสามกุมารในขณะที่ขึ้นจากการตักน้ำ จนล้มลงไม่เป็นท่า ลูกศรยังปักติดคาตัวอยู่ หมอน้ำก็เซล้มตกลง ฟุ้งสัตว์พากันแตกตื่นวิ่งหนีอลหม่าน (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๕ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดสุวรรณาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ทรงนำวธูยงสุวรรณสามกุมารขณะขึ้นจากการตักน้ำ ลูกศรเสียบคาติดตัว และหมอน้ำก็หล่นตกจากหลังสัตว์ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๖ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ในจำนวนทั้ง ๕ วัด ดังกล่าวนี มีภาพบางตอนที่เมื่อพิจารณาเทียบกับเรื่องราวในคัมภีร์อรรถกถาชาดก จะพบว่า ส่วนมากทิศทางการยิงลูกศรไม่ตรงตามที่ปรากฏในอรรถกถาสุวรรณสามชาดก เพราะส่วนมากสุวรรณสามกุมารถูกยิงเข้าทางด้านซ้าย แต่ในอรรถกถาสุวรรณสามชาดกกล่าวไว้ว่าถูกยิงเข้าข้างขวา มีเพียงเฉพาะ ๒ ภาพเดียวเท่านั้นที่ตรงตามคัมภีร์อรรถกถาชาดกคือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณดารารามและวัดสุวรรณาราม

สาเหตุที่ช่างเขียนเขียนภาพตอนนี้ออกมาไม่เหมือนกัน ผู้วิจัยมีความเห็นว่า อาจเขียนจากฝาผนังด้านขวาของอุโบสถ์ หรือช่างเขียนส่วนมากอาจถนัดขวา จึงเขียนไปตามด้านขวาของอุโบสถ์โดยยึดพระประธานเป็นหลัก หรือไม่ก็เกิดจากจินตนาการของช่างเขียนเอง เพราะตอนที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ยงสุวรรณสามกุมารนั้น บางภาพก็เขียนรูปภูเขาบ้าง ต้นไม้บ้าง เพื่อให้รู้ว่าพระเจ้าปิลัยกษัตริย์แอบซุ่มยิง แต่บางภาพก็มิได้เขียนภาพสิ่งใด ๆ เป็นที่กำบัง พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ทรงยงสุวรรณสามกุมารในที่โล่งแจ้ง

ในกรณีเรื่องหมอน้ำก็เหมือนกัน ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณดารารามและวัดอรุณราชวราราม หมอน้ำอยู่ในลักษณะกำลังหก ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่อินทาราม และวัดบางยี่ขัน หมอน้ำอยู่ในลักษณะวางบนหลังเนื้อโดยมีมือของสุวรรณสามกุมารประคองไว้ ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณาราม หมอน้ำกำลังหล่นจากหลังเนื้อที่วิ่ง

หนีด้วยความตื่นตระหนก แต่ในอรรถกถาสวรรณสามชาคกกล่าวว่สวรรณสามกุมารถูกยิงขณะยกหม้อน้ำวางบนบ่าและหม้อน้ำก็ได้หล่นแต่อย่างไร แต่ช่างภาพกลับวาดหม้อวางบนหลังเนื้อบ้าง กำลังหกหรือหล่นลงบ้าง แสดงว่าคงมิได้วาคมาจากเนื้อเรื่องในอรรถกถาสวรรณสามชาคกโดยตรง คงวาดโดยแทรกจินตนาการของช่างเขียนลงไปเพื่อให้ออกมาเป็นศิลปะที่งดงาม

๘) ภาพตอนสวรรณสามกุมารสิ้นชีวิต เป็นตอนที่สวรรณสามกุมารถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิงได้รับบาดเจ็บและสิ้นชีวิตในที่สุด จากการศึกษาตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น ที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นภาพสวรรณสามกุมารล้มตัวลงนอนตะแคงซ้าย (แสดงว่าถูกยิงด้านขวา) ใกล้ต้นไม้ใหญ่ และบนต้นไม้มีเทพธิดาคนหนึ่งกำลังแสดงอาการเศร้าโศกเสียใจ ที่เห็นสวรรณสามกุมารถูกยิงเสียชีวิต (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๗ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนนี ปราสจากพระเจ้าปิลักษณ์และฝูงเนื้อ แสดงให้เห็นว่าสวรรณสามกุมารตายอยู่ในป่าคนเดียว แต่ก็มีเทพธิดาอยู่ในเหตุการณ์นี้ ซึ่งนางได้เป็นธุระช่วยแนะนำให้พระเจ้าปิลักษณ์รับปากเลี้ยงดูบิดามารดาของสวรรณสามกุมารแทน

๙) ภาพตอนพระเจ้าปิลักษณ์แบกหม้อน้ำ เป็นตอนที่พระเจ้าปิลักษณ์รับปากจะดูแลบิดามารดาแทนสวรรณสามกุมารเอง จึงได้รับยกหม้อน้ำขึ้นวางบนบ่าแบกเดินไปตามทางที่สวรรณสามกุมารบอกนั้นจนไปถึงอาศรมที่บิดามารดาของสวรรณสามกุมารอาศัยอยู่ จากการศึกษาตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี เป็นภาพพระเจ้าปิลักษณ์กำลังแบกหม้อน้ำด้วยบ่าซ้าย ส่วนบ่าขวาแบกคันศร มุ่งหน้าสู่อาศรมของบิดามารดาสวรรณสามกุมาร (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๘ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นภาพพระเจ้าปิลักษณ์ใช้ฝ่ามือข้างขวาประกองหม้อน้ำ มือซ้ายถือคันศรเดินมาถึงศาลาอาศรม โดยมีบิดามารดาของสวรรณสามกุมารนั่งอยู่ข้างใน (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๑๙ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

๑๐) ภาพตอนพระเจ้าปิลักษณ์แจ้งข่าวร้าย เป็นตอนที่พระเจ้าปิลักษณ์นำเรื่องราวที่พระองค์ทรงยิงสวรรณสามกุมารผู้ไม่มีความผิดอะไร ไปบอกให้บิดามารดาของสวรรณสามกุมารทราบ จากการศึกษาตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดสุวรรณาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์กำลังตรัสบอกเรื่องราวให้ทั้งสองทราบบ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๐ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดภาวนาภิรตาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์กำลังตรัสบอกเรื่องราวให้ทั้งสองทราบบ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๑ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดนายโรง จังหวัดกรุงเทพมหานคร ก็เป็นภาพพระเจ้าปิลัยกษัตริย์กำลังตรัสบอกเรื่องราวให้ทั้งสองทราบบเหมือนกัน (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๒ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

๑๑) ภาพตอนพระเจ้าปิลัยกษัตริย์พาออกเดินทาง เป็นตอนที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์หลังจากแจ้งข่าวการตายของลูกชายให้ทราบก็ได้พามาคุศพบตามคำขอรื้อนั้น จากการศึกษาตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี เป็นภาพพระเจ้าปิลัยกษัตริย์กำลังพาดาบสและดาบสินีทั้งสองซึ่งยังเส้รำโศกอยู่ลงจากอาศรมเพื่อไปคุศพบสุวรรณสามกุมาร (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๓ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดภาวนาภิรตาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพพระเจ้าปิลัยกษัตริย์กำลังพาดาบสและดาบสินีทั้งสองซึ่งยังเส้รำโศกอยู่ไป (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๔ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดนายโรง จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพพระเจ้าปิลัยกษัตริย์กำลังจูงไม้พาดาบสและดาบสินีทั้งสองซึ่งยังเส้รำโศกอยู่ไปในระหว่างกลางป่า (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๕ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดอยุธยา ก็เป็นภาพพระเจ้าปิลัยกษัตริย์กำลังจูงไม้พาดาบสและดาบสินีทั้งสองไปในระหว่างกลางป่า (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๖ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

เมื่อพิจารณาดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตามตัวอย่างที่กล่าวนี้ ทำให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งคือการพาคนดาบอดเดินไป ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่อินทารามและวัดภาวนาภิรตารามพระเจ้าปิลัยกษัตริย์ไม่ได้ใช้ไม้จูงเดิน แต่เดินนำหน้าไป ซึ่งต่างจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดนายโรงและวัดสุวรรณดารารามที่พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ใช้ไม้ยื่นให้คนทั้งสองจับจูงเดินไป นับว่าเป็นความชาญฉลาดของช่างภาพเป็นอย่างดีเลิศในการเขียนภาพออกมาสมกับเหตุการณ์จริง

๑๒) ภาพตอนเสรำโศกถึงสุวรรณสามกุมาร เป็นตอนที่ดาบสและดาบสินีมาถึงริมฝั่งแม่น้ำมคธัมมทานที ได้มาเห็นศพลูกชายนอนตายเสียชีวิต ต่างก็แสดงอาการเสรำโศกเสียใจ รำลึกนึกถึงคุณงามความดีที่สุวรรณสามกุมารมีต่อตนและสรรพสัตว์ ต่อไปจะมีใครเลี้ยงดูพวกตน พร้อมทั้งพากันทำสังจกิริยา ยกเอาคุณงามความดีที่สุวรรณสามกุมารมีในตน มาช่วยคลให้ฟื้นขึ้นมา จากการศึกษากรณีตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดนายโรง จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพคนทั้ง ๔ คือบิดามารดา พระเจ้าปิลยักษ์ และเทพธิดา กำลังเสรำโศกถึงการจากไปของสุวรรณสามกุมาร โดยสุวรรณสามกุมารนอนอยู่ในท่าตะแคงขวา (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๗ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดถาวนาภิตาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพคนทั้ง ๔ คือบิดามารดา พระเจ้าปิลยักษ์และเทพธิดา พากันเสรำโศกเสียใจถึงการจากไปของสุวรรณสามกุมาร ศพของสุวรรณสามกุมารนอนหงายเอาศีรษะหนุนคอกบิคาอยู่ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๘ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ที่วัดบางยี่ขัน จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพบิดามารดา พระเจ้าปิลยักษ์และเหล่ากนิรผู้เป็นที่เลี้ยงพากันเสรำโศกเสียใจอยู่ข้างศพสุวรรณสามกุมาร ซึ่งสุวรรณสามกุมารนั้นนอนอยู่ในท่าตะแคงขวา (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๒๙ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

และที่วัดอรุณราชวราราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพบิดามารดา พระเจ้าปิลยักษ์ และเทพธิดา กำลังเสรำโศกเสียใจอยู่ข้างศพสุวรรณสามกุมารซึ่งนอนหงายอยู่บนเสื่ออย่างดี (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๓๐ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

ลักษณะภาพที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังตามตัวอย่างวัดที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงความเสรำโศกเสียใจของบิดามารดาผู้เสียบุตรสุดที่รักคนเดียวไป เพราะตนทั้งสองก็ตาบอดไม่มีใครมาดูแลอีกต่อไป ไม่มีเฉพะดาบสและดาบสินีเท่านั้นที่เสียใจแม้พระเจ้าปิลยักษ์ผู้ที่หลงทำผิดในครั้งนั้นก็พลอยเสียใจไปด้วย เทพธิดาก็มาแสดงความเสียใจด้วย

จากการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังตอนนี้ ทำให้เห็นถึงตำแหน่งที่วาดของแต่ละภาพได้เป็นอย่างดี กล่าวคือตำแหน่งที่เทพธิดายืนนั้นจะปรากฏอยู่บนที่สูงเช่นบนต้นไม้ ในขณะที่เหล่ากนิรจะอยู่ตามพื้นดิน ในบรรดาภาพตอนดังกล่าวนี้ ภาพตอนที่สวยงามที่สุดได้แก่ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดบางยี่ขัน เพราะมีเหล่ากนิรมาร่วมแสดงความเสียใจด้วย เมื่อมองแล้วสวยงามได้อารมณ์ศิลป์ดี

ดูภาพนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเหตุการณ์ตอนนี้ จะไม่ได้กล่าวถึงเหล่ากษัตริย์ แต่ช่างเขียนก็ได้เขียนลงไปด้วยทั้งนี้เพื่อสื่อให้เห็นถึงความรักใคร่ห่วงใยของสัตว์ในป่าไม่เฉพาะแต่คนเท่านั้น สุวรรณสามกุมารเป็นที่รักของมนุษย์ เทพธิดาและสัตว์ในป่า เมื่อประสบเหตุการณ์เช่นนี้จึงได้นำมาเขียนไว้

ในอรรถกถาสุวรรณสามชาดก ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่าหลังจากระงับความเศร้าโศกแล้ว บิดามารดาและเทพธิดาก็พากันตั้งสัจจกิริยาถึงคุณงามความดีที่สุวรรณสามกุมารมีต่อพวกตนให้สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมาด้วยอำนาจคุณงามความดีนั้น

๑๓) ภาพตอนสุวรรณสามกุมารฟื้น เป็นตอนที่สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมาจากการตั้งสัจจกิริยาของคนทั้ง ๓ คือ บิดามารดาและเทพธิดา เมื่อฟื้นขึ้นมาแล้วก็ได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลลยัคน์ผู้ทำร้ายตน ให้หวนกลับเป็นคนดีสร้างคุณงามความดีให้แก่บ้านเมืองด้วยการขีดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมและหลักศีลธรรม จากการศึกษากรณีตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังที่พบ เช่น

ที่วัดดาวดึงษาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นภาพที่พระเจ้าปิลลยัคน์กำลังนั่งประณมมือฟังธรรมจากสุวรรณสามกุมารที่ฟื้นขึ้นมา ในท่ามกลางบิดามารดาและเทพธิดาด้วยความตั้งใจ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๓๑ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

นอกจากนี้ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในตอนนี้ที่ค้นพบในต่างประเทศก็มีเหมือนกันคือ ที่ถ้ำอชันดา หมายเลข ๑๐ ในประเทศอินเดีย เป็นภาพที่สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมาในท่ามกลางบิดามารดากำลังเศร้าโศกอยู่ (ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข. รูปภาพที่ ๓๒ ในภาคผนวก ก. ประกอบ)

จากการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย ทำให้เห็นความนิยมในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เริ่มจากฝาผนังถ้ำเรื่อยมา จนในปัจจุบันปรากฏอยู่ในฝาผนังตามอุโบสถ์และวิหารต่าง ๆ ที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา และตอนที่นำมาเขียนเล่าหน้านั้น นิยมตอนที่สำคัญของเรื่อง เช่นตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกยิง นิยมเขียนมากที่สุด รองลงมาคือตอนฟื้น แต่ในปัจจุบันมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนเล่าเรื่องสุวรรณสามชาดกเต็มฝาผนังมีหลายวัดด้วยกันในเขตกรุงเทพมหานคร

๔.๑.๔ จิตรกรรมภาพวาดบนสมุดไทยและหนังสือไทย

นอกจากจิตรกรรมจะปรากฏตามฝาผนังถ้ำ วิหาร หรืออุโบสถ์ตามวัดต่าง ๆ ทั้งต่างประเทศและในประเทศไทยดังกล่าวมาแล้ว จากการศึกษายังพบว่า จิตรกรรมเรื่องสุวรรณสามชาดกยังปรากฏในภาพวาดบนสมุดไทยและหนังสือไทยปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

๑) ภาพวาดบนสมุดไทย สมุดไทย เป็นสมุดที่คนไทยในยุคแรก ๆ นิยมเอาไว้จดบันทึกหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำมาจากต้นข่อยบ้าง ต้นสาบ้าง แล้วเรียกไปตามชื่อของต้นไม้ที่ทำนั้นเช่น ทำมาจากต้นข่อยเรียกว่า สมุดข่อย ทำมาจากต้นสา เรียกว่า กระดาษสา เป็นต้น

วิธีการเล่าเรื่องทศชาติชาดกในยุคแรก ๆ ของไทยนั้น นิยมเขียนลงในสมุดภาพซึ่งเก็บรวบรวมเอาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร สมุดภาพนี้มีชื่อว่า ไตรภูมิ สันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๔ ในสมุดภาพเล่มนี้ มีการเรียงลำดับชาดกเหมือนกับภาพเขียนฝาผนังที่วิหารอานันทะ และวัดอื่น ๆ ในพุกาม^{๒๐}

จากการศึกษาพบว่า สมุดไทยเรื่องพระมาลัย^{๒๑} ปราภภูมิภาพวาดเรื่องสุวรรณสามชาดกตอนสุวรรณสามกุมารถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยง โดยภาพปรากฏอยู่ด้านข้างทั้งสองของอักษรที่เขียนไว้ ซึ่งภาพด้านซ้ายมือเป็นภาพสุวรรณสามกุมารต้องศร ส่วนภาพด้านขวามือเป็นภาพพระเจ้าปิลักษณ์ทรงนำวลูกศรยิง มีจำนวน ๖ หมายเลข ได้แก่

สมุดไทยเรื่องพระมาลัย เลขที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๖๒ (คูจิตรกรรมภาพวาด ก. รูปภาพที่ ๑ ในภาคผนวก ข. ประกอบ)

สมุดไทยเรื่องพระมาลัย เลขที่ ๑๕ (ไม่ปรากฏ จ.ศ.) (คูจิตรกรรมภาพวาด ก. รูปภาพที่ ๓ ในภาคผนวก ข. ประกอบ)

สมุดไทยเรื่องพระมาลัย เลขที่ ๒๐ จ.ศ. ๑๒๔๕ (คูจิตรกรรมภาพวาด ก. รูปภาพที่ ๕ ในภาคผนวก ข. ประกอบ)

สมุดไทยเรื่องพระมาลัย เลขที่ ๒๑ จ.ศ. ๑๒๖๗ (คูจิตรกรรมภาพวาด ก. รูปภาพที่ ๖ ในภาคผนวก ข. ประกอบ)

สมุดไทยเรื่องพระมาลัย เลขที่ ๑๐ (ไม่ปรากฏ จ.ศ.) (คูจิตรกรรมภาพวาด ก. รูปภาพที่ ๒ ในภาคผนวก ข. ประกอบ)

สมุดไทยเรื่องพระมาลัย เลขที่ ๑๗ (ไม่ปรากฏ จ.ศ.) (คูจิตรกรรมภาพวาด ก. รูปภาพที่ ๔ ในภาคผนวก ข. ประกอบ)

^{๒๐} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, ทศชาติ, หน้า ๑๐๗.

^{๒๑} อังไฉน นิคดา หงษ์วิวัฒน์, ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง, หน้า ๑๑๕ - ๑๑๘. Page 145 of 219

ความงดงามของจิตรกรรมบนสมุดไทยนี้ ก็ไม่ด้อยไปกว่าจิตรกรรมบนฝาผนัง เพราะมีการใช้หมึกสีได้อย่างลงตัว^{๒๓}

อย่างไรก็ตาม แม้จะนำเหตุการณ์เหมือนกันมาวาดเขียน แต่ก็มีความแตกต่างกัน เช่น เหตุการณ์ตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกยิง บางภาพหม้อหกกแต่ไม่มีน้ำไหล บางภาพหม้อหกกมีน้ำไหล บางภาพหม้อยังตั้งอยู่บนหลังเนื้อ(มฤค) บางภาพก็ไม่มีหม้อน้ำแต่อย่างไร ส่วนพระเจ้าปิลชัษณ์นั้น ส่วนมากอยู่ในทำน่าวลูกศรมีเพียงภาพเดียวเท่านั้นที่ทรงแบกคันศรไว้ อีกอย่างหนึ่ง ทิศทางที่สุวรรณสามกุมารถูกยิงนั้น ปรากฏว่ายิงเข้าข้างซ้ายเหมือนในจิตรกรรมฝาผนัง

๒) ภาพวาดบนหนังสือไทย ในปัจจุบันมีหนังสืออยู่ ๒ เล่ม ที่ปรากฏภาพวาดเรื่องสุวรรณสามชาดก ได้แก่ หนังสือ “พระเจ้าสิบชาติ : พระสุวรรณสาม” เรียบเรียงโดย อาจารย์บรรจบ บรรณรุจิ^{๒๔} (คูจิตรกรรมภาพวาด ข. รูปภาพที่ ๑ - ๑๔ ในภาคผนวก ข. ประกอบ) และหนังสือเรียน “พระพุทธศาสนา” ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เรียบเรียงโดยประกิจ เกษกลางคอน และณัฐสุดา จตุราภากุล^{๒๕} (คูจิตรกรรมภาพวาด ค. รูปภาพที่ ๑ - ๔ ในภาคผนวก ข. ประกอบ)

จากการศึกษาการเขียนภาพวาดลงบนสมุดไทยและหนังสือไทยนี้ มีความแตกต่างกันมากเพราะในสมุดไทยตอนที่นิยมนำมาวาดจะเป็นตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกยิงเท่านั้น และแทรกอยู่ในสมุดไทยเรื่องพระมาลัย ส่วนในหนังสือไทยนั้นมีตอนปรากฏก่อนข้างละเอียดกล่าวคือในหนังสือพระเจ้าสิบชาติ : พระสุวรรณสาม มีทั้งหมด ๑๔ ตอน ส่วนในหนังสือเรียนนั้นมีทั้งหมด ๔ ตอน

สรุปได้ว่า จิตรกรรมเรื่องสุวรรณสามชาดก ในต่างประเทศมีกระจายอยู่ทั่วไปในพุทธศาสนาที่นับถือนิกายเถรวาท และนิยมสลักไว้บนแผ่นหินตามฝาผนังถ้ำวิหารต่าง ๆ เช่นที่ถ้ำอชันดา หมายเลข ๑๐ ที่ประเทศอินเดีย เป็นต้น สำหรับในประเทศไทย เริ่มปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องสุวรรณสามชาดกในสมัยอยุธยา ณ พระตำหนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วัดพุทไธสวรรย์ และได้เริ่มมีปรากฏเป็นหลักฐานเพิ่มมากขึ้นตามวัดวาอารามต่าง ๆ ตอนที่นิยม

^{๒๓} ดูรายละเอียดการใช้สีในการเขียนภาพจิตรกรรมบนสมุดไทยได้จาก นิดดา หงษ์วิวัฒน์, **ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง**, หน้า ๑๑๕ - ๑๑๖.

^{๒๔} บรรจบ บรรณรุจิ, **พระเจ้าสิบชาติ : พระสุวรรณสาม**, (นิทานชาดกประกอบภาพสี่สีสวยงามสำหรับเด็กและเยาวชน), (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, (๒๕๔๘), หน้า ๑ - ๑๖.

^{๒๕} ประกิจ เกษกลางคอน และณัฐสุดา จตุราภากุล, **พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แปลน พรินท์ติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓ - ๑๘.

เขียนกันนั้นส่วนมากนิยมตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกยิงเสียชีวิต แต่ทิศทางลูกศรไม่ตรงกับใน
อรรถกถาสวรรณสามชาดก ในปัจจุบันเริ่มมีการเขียนวาดลงในหนังสือเรียนต่าง ๆ เพื่อให้
ผู้อ่านได้เพลิดเพลินไปกับเรื่องราว โดยเฉพาะเด็กเยาวชน

๔.๒ ด้านประติมากรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า ประติมากรรม หมายถึง
ศิลปะสาขาหนึ่งในจำนวนพวกวิจิตรศิลป์เกี่ยวกับการแกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ เป็นต้น ให้
เป็นรูปหรือลวดลายต่างๆ^{๒๖} เพื่อความเข้าใจในด้านอิทธิพลต่อประติมากรรม ผู้วิจัยจะ
ทำการศึกษาภาพสลักที่ปรากฏในต่างประเทศก่อน ๆ ที่จะทำการศึกษาในประเทศไทย

๔.๒.๑ ประติมากรรมภาพสลักที่ปรากฏในต่างประเทศ

๑) ในประเทศอินเดีย ประติมากรรมภาพสลัก ที่ค้นพบยังต่างประเทศ ได้แก่
ภาพสลักเรื่องชยามกะในศิลปะคันธาระจากโกตในประเทศปากีสถาน เป็นภาพสลักลงบนเนื้อ
หินตอนที่พระเจ้าปิลยักษ์พาดาบสดาบสินีผู้เป็นบิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร ไปดูศพ
สุวรรณสามกุมาร เมื่อมาถึงแล้วก็ได้พากันเศร้าโศกทั้งคืน บิดาได้นั่งอยู่เหนือศีรษะสุวรรณสาม
กุมารพลางเอามือสอดเข้าไปใต้ศีรษะ ส่วนมารดานั่ง ได้นั่งอยู่ข้าง ๆ พลางเอามือขว้างป้อง
หน้าผากแสดงความเสียใจอย่างมากถึงการจากไปของลูกชายจนเวลาค่ำคืนก็ไม่ยอมกลับ โดยมี
ดวงจันทร์ลอยเด่นอย่างเห็นได้ชัด แล้วทั้งสองก็ได้ทำสักการบูชาให้สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมา
(ดูภาพประติมากรรม ก. รูปภาพที่ ๔ ในภาคผนวก ค. ประกอบ)

หากพิจารณาเหตุการ์ณทั้งสอง เทียบกับเหตุการ์ณที่ปรากฏในอรรถกถาสวรรณ
สามชาดก จะเห็นว่า เป็นเวลาค่ำคืนเหมือนกันที่ดาบสดาบสินีคร่ำครวญอยู่ข้างศพสุวรรณสาม
กุมาร ตำแหน่งที่ดาบสดาบสินีนั่งนั้น จะผิดกันก็ตรงที่ดาบสินีนั่งเท่านั้น เพราะในอรรถกถา
สุวรรณสามชาดก ได้กล่าวไว้ว่า ถาษณิผู้เป็นมารดาได้ยกเท้าขึ้นวางไว้บนตักของตน อันแสดง
ว่ามารดานั่งอยู่ทางปลายเท้าของสุวรรณสามกุมาร แต่ในภาพสลักนี้มารดานั่งอยู่ด้านข้างขวา
ของสุวรรณสามกุมาร ส่วนบิดานั่งตรงกับที่กล่าวไว้ในอรรถกถาสวรรณสามชาดก

อย่างไรก็ตาม ภาพเหตุการ์ณระหว่างพระเจ้าปิลยักษ์พาดาบสดาบสินีมาและภาพ
ดาบสดาบสินีกำลังเศร้าโศกคร่ำครวญอยู่น่าเวทนานี้ ได้สลักเป็นภาพเหตุการ์ณต่อเนื่องกัน

^{๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕๕.

และอีก ๒ ภาพจากแคว้นคันธาระในประเทศอินเดีย สภของศยามกะก็มีบิดา มารดาของสุวรรณสามกุมารกำลังเศร้าโศกล้อมรอบอยู่ พร้อมกับพระราชากำลังเสียดพระทัย และเทวดากำลังถือวัชระ ซึ่งจะเป็นผู้อื่นไปไม่ได้นอกจากพระอินทร์^{๒๓}

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวที่มีพระอินทร์ปรากฏในเรื่องสุวรรณสามชาดกนี้ แม้ในเรื่องราวของภาษาจีน ๒ เรื่องก็มีพระอินทร์ปรากฏเหมือนกัน กล่าวคือ เรื่องหนึ่งเป็นคำบอกเล่าของพระภิกษุจีนเขียนจึงว่า สาเหตุที่ศยามกะฟื้นคืนมีชีวิตได้นั้นก็ด้วยยาวิเศษที่พระอินทร์นำมาทำให้ อีกเรื่องหนึ่งมาจากคัมภีร์ “ซาเปซังซิง” ว่าศยามกะได้ทำสัตย์ปฏิญาณต่อพระอินทร์ว่าถ้าเป็นความจริงที่ว่าเขามีได้โอรสต่อพระราชาก็ขอให้ธนูของหลุดออกมาและบาดแผลหายเป็นปกติโดยสิ้นเชิง อนึ่ง พระอินทร์ยังปรากฏอยู่ในชาดกภาษาบาลีเพราะสามะ (สุวรรณสาม) มีกำเนิดมาจากคำแนะนำของพระอินทร์ แต่พระอินทร์ก็ได้มาปรากฏในขณะที่สามะฟื้นคืนชีพ แต่กลับเป็นนางเทพธิดาผู้เคยเป็นมารดาในอดีตชาติมาทำสังจิกิริยา^{๒๔}

๒) ในประเทศพม่า ก่อนที่ชาวพม่าจะพากันอพยพมาจากแถบภูเขาในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ นั้น ชาวพยู กับ ชาวมอญได้ปกครองอยู่ในดินแดนของพม่าในปัจจุบันแล้ว พวกชาวพยูมีเชื้อสายทิเบต - พม่า นับถือศาสนาพุทธ แต่ได้สาปสูญหายไปตั้งแต่สมัยนั้น ส่วนพวกชาวมอญนั้น เป็นชนชาติที่มีภาษาคล้ายคลึงกับชาวเขมร ในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ หลังจากที่ชาวมอญได้ขับไล่พวกชาวพยูออกไปแล้ว ก็ได้สร้างเมืองหลวงเล็ก ๆ ขึ้นที่เมืองสะเทิม หรือ สุรัหมวดี ทางตอนใต้ของพม่า และที่เมืองสะเทิมนี้เองที่มีผู้พบภาพเขียนเรื่องทศชาติครบทุกเรื่องเป็นครั้งแรก อายุของภาพเขียนเก่าประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗^{๒๕}

ภาพสลักเรื่องมหานิบาตชาดกที่พบในโบราณสถาน ๓ แห่งในเมืองสะเทิมที่สถูปชเวชายัน นั้น พบภาพสลักชาดกเรื่องมหานิบาต ซึ่งพระเจ้ามกุฏกษัตริย์มีพระราชโองการให้ช่างจำหลักขึ้นเป็นครั้งแรก และนอกจากจะพบแผ่นดินเผาเล็ก ๆ สลักภาพเรื่องทศชาติชาดกที่สถูปสากยา พยา แล้ว ก็ยังได้พบภาพสลักเรื่องทศชาติชาดกที่โบสถ์ซึ่งเรียงรายอยู่รอบพระอุโบสถหลังหนึ่งซึ่งมีชื่อว่าสิมากัลยาณี^{๒๖}

^{๒๓} ภาพ ๒ ภาพ คือ ภาพสลักที่รวบับได้จากขมวลครรหิ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑบริติชกรุงลอนดอน ส่วนอีกภาพหนึ่งมาจากเจดีย์ธรรมราชา ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์เมืองดักกลีลา ประเทศปากีสถาน

^{๒๔} พิริยะ ไกรฤกษ์, พุทธศาสนนิทานเจดีย์จุลปะโทน, หน้า ๒๗ - ๒๘.

^{๒๕} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, ทศชาติ, หน้า ๕๕.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕ - ๕๖.

ประเพณีการตกแต่งประดับประดาสถูปโดยการสลักภาพนิทานชาดก โดยเฉพาะเรื่องทศชาติชาดกนั้น ปรากฏว่าเป็นประเพณีของชาวมอญที่ปฏิบัติต่อกันมาก่อนที่พุกามจะตกเป็นเมืองหลวงของพม่า^{๑๑}

๔.๒.๒ ประติมากรรมภาพสลักที่ปรากฏในประเทศไทย

สำหรับประติมากรรมภาพสลักเรื่องสุวรรณสามชาดกที่ปรากฏในประเทศไทย จากการศึกษาค้นคว้า มีปรากฏอยู่ในใบเสมา^{๑๒} ในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้

- ๑) ใบเสมาที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม อุดรธานี
- ๒) ใบเสมาที่วัดโพธิ์ชัย เมืองฟ้าแดดสงยาง กาฬสินธุ์
- ๓) ใบเสมาที่วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง กาฬสินธุ์

รายละเอียด มีดังต่อไปนี้

๑) ใบเสมาที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม อุดรธานี ใบเสมาแผ่นนี้ ปรากฏอยู่ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม หรือวัดหนองกาฬิม อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ลักษณะภาพที่ปรากฏบนแผ่นเสมานี้ อรุณศักดิ์ กิ่งมณี ได้อธิบายไว้ว่า

ด้านซ้ายสุดสลักเป็นภาพบุรุษกำลังทำทำยงศรอยูได้ต้นไม้ บุรุษผู้นี้ใบหน้าสีเหลือง มีเส้นคาดทรงผมเหนือน้ำผาก ด้านหลังทำเป็นมวยผม ปากกว้างและสลักคล้ายกับมีเส้นรอบขอบปากด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่พบบันมากในภาพยักษ์ของศิลปะขอม เครื่องแต่งกายของบุรุษผู้นี้สวมกุษาสมพตมีจีบเป็นริ้ว ชักชายเป็นวงโค้งออกมาด้านหน้าทางด้านขวา และมีชายผ้าห้อยออกมาด้านหน้า มือซ้ายอยู่ในท่าถือคันศรยื่นออกไปเบื้องหน้า ส่วนมือขวาถือลูกศรขึ้นเสมอศีรษะ ภาพสลักด้านขวาสุดเป็นรูปบุรุษอีกคนหนึ่งสวมมงกุฎยอดแหลม สวมต่างหูทรงตุ้มแหลม นุ่งกุษาสมพต (จีบเป็นริ้ว) มีเข็มขัดรัดเอว และชักชายผ้าออกมาเป็นวงโค้งขนาดใหญ่ บุรุษผู้นี้กำลังใช้มือซ้ายประคองภาชนะใส่น้ำ (คนโท) ที่วางอยู่บนหลังเนื้อ(มฤค) ส่วนมือขวาถือดอกไม้บานที่มีก้านยาวชนิดหนึ่งไว้ และที่กลางลำตัวของบุรุษนี้มีลูกศรเสียบทะลุอยู่^{๑๓} (ดูภาพประติมากรรม ข. รูปภาพที่ ๑ - ๔ ในภาคผนวก ค. ประกอบ)

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

^{๑๒} หมายถึง แผ่นหินที่ทำเป็นเครื่องหมายบอกเขตแดนโบสถ์

^{๑๓} อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, “ใบเสมาภาพ “สุวรรณสามชาดก” ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม” เมืองโบราณ, ปีที่ ๒๒, ฉบับที่ ๔, (ค.ศ. - ธ.ศ. ๒๕๓๕) : ๑๒๓ - ๑๒๔.

เหตุการณ์ที่นำมาสลักลงบนใบเสมาที่วัดแห่งนี้ เมื่อพิจารณาตามอรรถกถาแล้วเป็น เหตุการณ์ตอนที่พระเจ้าปิลัยกย์ ทรงแต่งศรยิงสุวรรณสามกุมารในขณะที่ขึ้นมาจากคักน้ำที่ แม่น้ำมิลกัมมทานที แต่ภาพสลักสุวรรณสามกุมารถูกยิงนั้น มีความแตกต่างจากที่ปรากฏใน อรรถกถาสวรรณสามชาคก กล่าวคือในอรรถกถาสวรรณสามชาคก ได้กล่าวถึงตอนที่สุวรรณ สามกุมารขึ้นมาจากอาบน้ำกำลังยกหม้อน้ำตั้งบนบ่าซ้ายก็ถูกยิง^{๓๔} แต่ในภาพสลักบนใบเสมา ที่ค้นพบนี้ สุวรรณสามกุมารถูกยิงในขณะที่กำลังใช้มือซ้ายถือดอกไม้บานชนิดหนึ่ง ส่วนมือ ขวาประคองหม้อน้ำที่อยู่บนหลังเนื้อตัวหนึ่ง ทิศทางที่ถูกลูกศรเสียบนั้นตรงกันกับในอรรถ กถาสวรรณสามชาคก เพราะในอรรถกถาสวรรณสามชาคกกล่าวว่าสุวรรณสามกุมารถูกยิงข้าง ขวาทะลุออกข้างซ้าย^{๓๕} อย่างไรก็ตาม ใบเสมาภาพปูนปั้นที่วัดแห่งนี้ อรุณศักดิ์ กิ่งมณี ได้ กล่าวไว้ว่า น่าจะสลักขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ภายใต้อิทธิพลของศิลปะเขมร^{๓๖}

๒) ใบเสมาที่วัดโพธิ์ชัย เมืองฟ้าแดดสงยาง กาฬสินธุ์ ใบเสมาแผ่นนี้ ปรากฏที่ วัดโพธิ์ชัย เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ลักษณะภาพที่ปรากฏบนใบเสมาแผ่นนี้ เป็น ภาพบุคคล ๓ คน บุคคลผู้อยู่ตรงกลางอยู่ในท่ายืน มือขวาขยขึ้น ส่วนมือซ้ายนั้นวางไว้ระหว่าง หน้าท้อง คล้ายกับกำลังแสดงธรรมให้อีก ๒ คนฟัง ส่วนอีก ๒ คนนั้น ได้นั่งอยู่ด้านหน้า บุคคลที่อยู่ด้านขวาหน้าตาเหี้ยมโหด ใบหน้าคมเข้ม จมูกใหญ่ และปากกว้าง ท่าทางดูร้าย กำลังนั่งฟังโดยไม่เคารพ สังเกตได้จากการนั่งด้วยท่าทางแข็งกระด้าง ไม่ประนมมือฟัง นั่งเอา มือวางไว้บนตักแทน ส่วนอีกบุคคลหนึ่งที่นั่งอยู่ด้านซ้าย มีการเกล้ามวยผม นุ่งห่มหนังเสื่อมี กิริยานอบน้อม นั่งฟังด้วยอาการเคารพ ขณะฟังก็ประนมมือฟังเป็นอย่างดี (ดูภาพ ประติมากรรม ค. รูปภาพที่ ๑ ในภาคผนวก ค. ประกอบ)

เหตุการณ์ที่ปรากฏบนใบเสมาภาพที่วัดแห่งนี้ ตรงกับเหตุการณ์ตอนที่สุวรรณสาม กุมารพินขึ้นมาแล้วได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลัยกย์และบิดามารดาพร้อมเทพธิดา เพียงแต่ ในภาพสลักบนใบเสมาไม่มีรูปมารดาและเทพธิดา อีกทั้งการฟังธรรมของทั้งสองท่านก็มีกิริยา อาการแตกต่างกัน กล่าวคือ พระเจ้าปิลัยกย์ฟังธรรมคล้ายกับไม่ค่อยเต็มใจฟังเพราะมิได้ ประนมมือ ส่วนดาบสผู้เป็นบิดานี้กลับประนมมือฟังด้วยความตั้งใจ

^{๓๔} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๐. พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๐.

^{๓๕} พุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๕/๑๒๐. พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๘๐.

^{๓๖} อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, “ใบเสมาภาพ “สุวรรณสามชาคก” ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม”, หน้า

เรื่องการประนมมือฟังธรรมนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การฟังธรรมบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องประนมมือเสมอไปเหมือนในปัจจุบันนี้ เมื่อมีการฟังเทศน์ บางคนก็ประนมมือฟัง บางคนก็ไม่ประนมมือฟัง แต่ทุกคนอยู่ในอาการอันสงบเคารพธรรม ดังนั้น การที่พระเจ้าปิลักษณ์ไม่ประนมมือฟังธรรม จึงมิได้หมายความว่า พระองค์มิได้พอใจในการฟังธรรม แต่ทรงพอพระทัยในการฟังมาก ดังเห็นได้จากทรงยึดเอาทศพิธราชธรรมไปประพฤติปฏิบัติ และทรงรักษาศีล ๕ จนตลอดพระชนมายุ

๑) ใบเสมาที่วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง กาศสินธุ์ ใบเสมาแผ่นนี้ ปรากฏที่วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง อำเภอภูฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นใบเสมาภาพที่ค้นพบได้ไม่นานนัก มีลักษณะเป็นรูปวงกลมโค้งมียอดแหลม แต่ยอดได้หักออกไปแล้ว ลักษณะภาพที่ปรากฏบนแผ่นใบเสมานี้ ด้านซ้าย เป็นรูปบุคคลชุกชุก จมูกโต ปากกว้าง กำลังยื่นแอบดูบางสิ่งอยู่ โดยมีมือข้างขวากำลูกศรเอาไว้ในระดับสะเอว มือข้างซ้ายถือคันศรตั้งไว้ โดยมีด้ามไม้ใหญ่เป็นเครื่องกำบัง ส่วนอีกภาพนั้น เป็นภาพเด็กหนุ่มอยู่ในท่ายืนอย่างงดงาม มือขวาประคองหม้อที่วางอยู่บนบ่าขวา มือซ้ายวางราบกับลำตัวพลางถือกิ่งไม้เล็ก ๆ โดยมีฝูงเนื้ออยู่ด้านหลัง (ดูภาพประติมากรรม ง. รูปภาพที่ ๑ - ๓ ในภาคผนวก ค. ประกอบ)

เหตุการณ์ที่นำมาสลักบนใบเสมาที่วัดแห่งนี้ เมื่อพิจารณาตามที่ปรากฏในอรรถกถาสวรรณสามชาดกแล้ว เป็นเหตุการณ์ก่อนที่สุวรรณสามกุมารจะถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิง ดังนั้นภาพที่ปรากฏบนใบเสมานี้จึงเป็นภาพเรื่องสุวรรณสามชาดกตอนก่อนจะถูกยิง แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า ลักษณะการวางหม้อบนบ่าของสุวรรณสามกุมารในอรรถกถาชาดก กับที่ปรากฏในใบเสมาแห่งนี้ พบว่าไม่ตรงกัน เพราะในอรรถกถากล่าวไว้ว่าวางหม้อน้ำไว้บนบ่าซ้าย^{๓๗} มิได้วางไว้บนบ่าขวาแต่อย่างไร

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เหตุการณ์ที่นำมาสลักบนใบเสมาทั้ง ๓ แห่งนี้ ไม่ตรงกันเป็นเหตุการณ์คนละอย่างกัน กล่าวคือ ประติมากรรมภาพสลักบนใบเสมาที่วัดโนนศิลาอาสน์วารามเป็นเหตุการณ์ตอนสุวรรณสามกุมารถูกยิง ประติมากรรมภาพสลักบนใบเสมาที่วัดโพธิ์ชัย เมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นเหตุการณ์ตอนสุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมาแสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลักษณ์ ส่วนประติมากรรมภาพสลักบนใบเสมาที่วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง เป็นเหตุการณ์ชุมนุมสุวรรณสามกุมาร

^{๓๗} พ.ชา.ม.อ (บาลี) ๕/๑๒๐, พ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๕๐.

๔.๒.๓ ประติมากรรมภาพปูนปั้นที่ปรากฏในประเทศไทยสมัยต่าง ๆ

๑) สมัยทวารวดี จากการศึกษาค้นคว้าของ ดร. พิริยะ ไกรฤกษ์ พบว่ามีการสร้างมาตั้งแต่ สมัยทวารวดีแล้ว ดังเช่นภาพปูนปั้นที่เจดีย์จุลปะโทน จังหวัดนครปฐมและภาพบนใบเสมา ภาพที่วัดโพธิ์ชัย เมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์^{๑๘}

อนึ่ง จากการศึกษาศิลปะภาพปูนปั้นที่เจดีย์จุลปะโทนจากหนังสือ พุทธศาสนนิทานที่ เจดีย์จุลปะโทน พบว่ามี ๒ ภาพ ได้แก่ ภาพปูนปั้นเรื่องสยามกะตอนี่พระเจ้าปิลักษณ์ไปแจ้ง ข่าวให้ดาบสและดาบสินีทราบว่ามีบุตรชายถูกตนยิงตาย(ดูภาพประติมากรรม ก. รูปภาพที่ ๑ - ๒ ในภาคผนวก ก. ประกอบ) (ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง ทางด้าน ทิศตะวันตกเฉียงใต้ แผ่นผังที่ ๓ ภาพที่ ๓๐) และภาพปูนปั้นเรื่องสยามกะตอนี่ดาบสและ ดาบสินีนั่งเสรำโศกอยู่ข้างร่างสุวรรณสามกุมาร (ดูภาพประติมากรรม ก. รูปภาพที่ ๓ ใน ภาคผนวก ก. ประกอบ) (ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง ทางด้านทิศ ตะวันตกเฉียงใต้ แผ่นผังที่ ๓ ภาพที่ ๓๑)

ในจำนวนภาพปูนปั้นทั้งสองนี้ ภาพปูนปั้นข้อแรก ก่อนที่จะมีการซ่อมบูรณะใหม่ ได้ชำรุดลงไปมากจนแทบหาชิ้นส่วนที่ตีไม่ได้ แต่ก็พอสันนิษฐานได้ว่าเป็นภาพปูนปั้นเรื่อง สยามกะตอนี่พระเจ้าปิลักษณ์ไปแจ้งข่าวให้ทราบ (ดูภาพประติมากรรม ก. รูปภาพที่ ๑ - ๒ ใน ภาคผนวก ก. ประกอบ) ต่อมาจึงได้มีการซ่อมบูรณะขึ้นแล้วเก็บรักษาไว้ในสถานที่ดังกล่าว นั้น

ภาพ ๒ ภาพที่ขุดค้นพบที่เจดีย์จุลปะโทน ได้แสดงถึงภาพที่พระราชากำลังทรง บอกข่าวเรื่องบุตรชายตายแก่บิดามารดาผู้ดาบอดของสุวรรณสามกุมาร และหลังจากนั้นบิดาก็ กำลังเสรำโศกอยู่เหนือศพของบุตรชาย ในขณะที่พระราชากำลังทรงพยายามดึงลูกศรออกจาก ศพนั้น โดยที่ไม่ทราบว่าสยามกะอาจฟื้นขึ้นมาได้ด้วยการทำสัตย์ปฏิญาณ^{๑๙}

๒) สมัยอยุธยา จากการศึกษาค้นคว้า ได้มีการสร้างภาพด้วยปูนปั้นเรื่องทศชาติ ชาดกอย่างงดงามที่ผนังด้านหน้าของวิหารวัดไผ่ จังหวัดลพบุรี ซึ่งมีเรื่องสุวรรณสามชาดก รวมอยู่ด้วยโดยอยู่ทางด้านขวามุมบน (ดูภาพประติมากรรม ก. รูปภาพที่ ๕ ในภาคผนวก ก. ประกอบ) ภาพปูนปั้นแห่งนี้ไม่มีใครทราบอายุแน่นอน แต่ก็สันนิษฐานกันว่าสร้างขึ้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔ หรือในสมัยอยุธยาตอนปลาย อย่างไรก็ตาม ในสมัยอยุธยานี้

^{๑๘} อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, “ใบเสมาภาพ “สุวรรณสามชาดก” ที่วัดโนนศิลาอาสน์”, หน้า ๑๒๗.

^{๑๙} พิริยะ ไกรฤกษ์, พุทธศาสนนิทานที่เจดีย์จุลปะโทน, หน้า ๒๗.

ธรรมเนียมในการใช้นิทานชาดกโดยเฉพาะทศชาติชาดกตกแต่งโบสถ์วิหาร ได้เป็นที่นิยมแพร่หลายมาก^{๕๐}

ส่วนในสมัยธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ จากการศึกษายังไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้แต่อย่างไร เพราะส่วนมากช่างภาพจะนิยมเขียนเป็นจิตรกรรมฝาผนังมากกว่าเป็นภาพประติมากรรม

สรุปได้ว่า ประติมากรรมเรื่องสุวรรณสามชาดก ได้ปรากฏตั้งแต่ในประเทศปากีสถานคือที่โกตเป็นศิลปะคันธาระ โดยสลักลงบนเนื้อหินอ่อนเป็นตอนที่พระเจ้าปิลักษณ์พาบิคารมาดาไปดูศพสุวรรณสามกุมาร และยังปรากฏในประเทศพม่า ณ สถูปชเวชายัน ที่เมืองสะเทิมและบนใบเสมารอบพระอุโบสถสีมังกัลยาณีด้วย ก่อนที่จะมีปรากฏในประเทศไทยสมัยทวารวดี ภาพประติมากรรมที่พบในประเทศไทย เป็นภาพสลักบนใบเสมาหินทางภาคอีสานเสียส่วนใหญ่ แต่ในสมัยต่อมาไม่นิยมสร้างกัน ส่วนภาพปูนปั้นนั้นมีปรากฏในสมัยทวารวดีและอยุธยา

๔.๓ ด้านวรรณกรรม

คำว่า “วรรณกรรม” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง งานหนังสือ งานประพันธ์ หรือบทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง^{๕๑} จากการศึกษาสามารถสรุปอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อวรรณกรรมได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๔.๓.๑ วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว

๔.๓.๒ วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง

มีอธิบายดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว

ร้อยแก้ว หมายถึง ความเรียงที่สละสลวยไพเราะเหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย^{๕๒} จากการศึกษาวรรณกรรมประเภทหนังสือทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องสุวรรณสามชาดก มี

^{๕๐} เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ, ทศชาติ, หน้า ๑๐๘ - ๑๑๐.

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๕๕.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๑.

ทั้งหนังสือที่เกี่ยวกับสุวรรณสามชาดกโดยตรง และสอดแทรกอยู่ในหนังสือทศชาติหรือพระเจ้าสิบชาติ แต่ส่วนมากเรื่องราวของสุวรรณสามชาดก จะสอดแทรกอยู่ในหนังสือทศชาติชาดกเสียส่วนใหญ่ ลักษณะการแต่งของหนังสือเหล่านี้ มีทั้งแบบผสมภาษาบาลีกับภาษาไทย แบบมิได้ผสม และเป็นต้นแบบของชาดกบางเรื่องในปัญญาสาชดก รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๔.๓.๑.๑ หนังสือประเภทผสมภาษาบาลีกับภาษาไทย

การแต่งลักษณะนี้ มีลักษณะคล้ายกับในอรรถกถาชาดก แต่มีความแตกต่างกันอยู่บ้างในการยกบาลีมาอ้าง กล่าวคือ ในอรรถกถาชาดกมีการตั้งอุเทศบทขึ้นก่อน โดยการยกบาลีพุทธพจน์ขึ้นมาอ้าง เสร็จแล้วก็ทรงเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขึ้นมาเล่า ก่อนที่จะเล่าเรื่องสุวรรณสามชาดกเป็นเครื่องยืนยัน นอกจากนี้ ในอรรถกถาชาดกก็ยังมีการแก้ศัพท์บาลีที่เข้าใจยากเพื่อให้เข้าใจง่ายอีกด้วย ส่วนหนังสือที่แต่งโดยยึดเอาเนื้อหาที่ปรากฏในชั้นอรรถกถาชาดกมาเป็นเกณฑ์ในการแต่งนี้ เมื่อพิจารณาคุณลักษณะการดำเนินเรื่องแล้วจะคล้ายกับตำนานเทศนาโวหารเสียส่วนใหญ่ ตัวอย่างหนังสือประเภทนี้ ได้แก่

๑) หนังสือ “มหาชาติชาดก ทศชาติฉบับชินวร เล่ม ๑”^{๔๓} พระนิพนธ์โดย พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราธิบดี สดเด็จพระสังฆราชเจ้า

๒) หนังสือ “สุวรรณสามชาดก จากนิบาตชาดก เล่ม ๑๕ มหานิบาต”^{๔๔} เป็นหนังสือที่กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ อนุญาตให้พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงนนทแพทย์ พิสนต์ (จันทร์ วาจานนท์) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕

๓) หนังสือ “ทศชาติ เล่ม ๑ : พระเตมีย์ใบ้ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ”^{๔๕} เขียนโดย อำนวย จงเลิศจรรยา

^{๔๓} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราธิบดี สดเด็จพระสังฆราชเจ้า, มหาชาติชาดก ทศชาติฉบับชินวร เล่ม ๑, พิมพ์ในการออกพระเมรุพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ พระเมรุ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๘ มีนาคม ๒๕๑๒,, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : กองบัญชาการทหารสูงสุด เหล่าทัพ และกรมตำรวจ, ๒๕๑๒), หน้า ๘๗ - ๑๑๔.

^{๔๔} กรมศิลปากร, สุวรรณสามชาดก จากนิบาตชาดก เล่ม ๑๕ มหานิบาต, (กรุงเทพฯ ฯ : กรม, ๒๕๐๕), หน้า ๑ - ๖๔.

^{๔๕} อำนวย จงเลิศจรรยา, ทศชาติ เล่ม ๑ : พระเตมีย์ใบ้ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ, (พระนคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๗), หน้า ๑๒๒ - ๑๕๖.

การแต่งหนังสือในลักษณะประเภทนี้ ผู้วิจัยคิดว่า น่าจะมีจุดมุ่งหมาย เพื่อต้องการเผยแพร่ภาษาบาลีไปในตัวด้วย หรือเพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดศรัทธามากยิ่งขึ้น หรือไม่ก็เพื่อให้ผู้อ่านคุ้นเคยกับภาษาบาลี เพราะในระหว่างการดำเนินเรื่องนั้น จะมีการแทรกภาษาบาลีไปด้วย ตัวอย่างเช่น

สาวตฤถิ์ กิร ดังได้สดับมา มีกุลบุตรผู้หนึ่งเป็นบุตรคนเดียวของสกุลเศรษฐีผู้หนึ่ง มีทรัพย์สมบัติ ๑๘ โกฏิ ในสาวัดตินคร ฯ^{๔๖}

ตํ ทิวสํ ปน กัวันนััน สมเด็จพระศาสดาทอดพระเนตรสัตวโลกในปัจจุบันสมัย เห็นอุปนิสัยภิกษุผู้บุตรแห่งสกุลรูปนี้ ฯ^{๔๗}

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบอีกว่า หนังสือเรื่อง “พระเจ้า ๑๐ ชาติ หรือ ทศชาติชาดก พิศดาร ฉบับสมบูรณ”^{๔๘} เขียนโดย ปู่ย แสงฉาย ก็มีลักษณะทำนองเทศนาโวหาร เพราะมีปรากฏคำว่า “กัณฑ์ที่ ๒๐๒” กำกับไว้ อีกทั้งลักษณะการอธิบายก็เป็นทำนองเทศนา กล่าวคือยกภาษาบาลีขึ้นเป็นบทตั้ง แล้วเริ่มอธิบายขยายความไปตามเรื่องในอรรถกถาสวรรณสามชาดกจนจบเรื่อง พร้อมทั้งสรุปหลักธรรมที่ควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างไว้ด้วย

๔.๓.๑.๒ หนังสือประเภทมิได้ผสมภาษาบาลี

หนังสือประเภทนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หนังสือประเภททั่วไป มีลักษณะการเขียนโดยมิได้มีการอ้างพระบาลีก่อนเล่าเรื่อง เหมือนหนังสือประเภทข้างต้น แต่ดำเนินเรื่องราวไปเลย ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้ผู้อ่านเข้าใจในเนื้อหาที่ผู้เขียนนำเสนอโดยตรง ตัวอย่างหนังสือประเภทนี้ เช่น

- ๑) หนังสือ “เล่าเรื่องพระสิบชาติ”^{๔๙} เขียนโดย แปลก สนธิรักษ์
- ๒) หนังสือ “ทศชาติ : พระเจ้าสิบชาติ”^{๕๐} เขียนโดย เทพพร มังธานี

^{๔๖} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณฯ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, มหาชาติชาดก ทศชาติฉบับชินวร เล่ม ๑, หน้า ๘๗.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน ปู่ย แสงฉาย, พระเจ้า ๑๐ ชาติ หรือ ทศชาติชาดก พิศดาร ฉบับสมบูรณ, (พระนคร : ส. ธรรมภักดี, ๒๕๒๘), หน้า ๕๘ - ๗๕.

^{๔๙} แปลก สนธิรักษ์, เล่าเรื่องพระสิบชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : เฉลิมชัยการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๕๕ - ๑๒๓.

^{๕๐} เทพพร มังธานี, ทศชาติ : พระเจ้าสิบชาติ, (กรุงเทพฯ ฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗

- ๓) หนังสือ “พระเจ้าสิบชาติ”^{๕๐} เขียนโดย พยัคฆ์
- ๔) หนังสือ “ยอดนิทานชาดก พระเจ้าสิบชาติ”^{๕๑} เขียนโดย ทองพูน สุทธหลวง
ป. ๖
- ๕) หนังสือ “วรรณคดีชาดก ฉบับหลวงวิจิตรวาทการ”^{๕๒} เขียนโดยหลวงวิจิตร
วาทการ
- ๖) หนังสือ “นิทานทศชาติ”^{๕๓} เขียนโดย ทานตะวัน
- ๗) หนังสือ “นิทานทศชาติ”^{๕๔} เขียนโดย แก้ว สุพรรณโณ
- ๘) หนังสือ “นิทานชาดก พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ เล่ม ๒”^{๕๕} เขียนโดย จอม บุญ
ตาเพชร
- ๙) หนังสือ “นิทานชาดก ๑๗ เรื่อง”^{๕๖} ไม่ปรากฏผู้เขียน

จากการสังเกตวิธีการใช้ภาษาดำเนินเรื่องสุวรรณสามชาดกในหนังสือเหล่านี้ จะเห็นว่า ส่วนมากนิยมใช้ภาษาที่ผู้อ่าน ๆ แล้วเข้าใจง่าย ไม่ต้องให้ตีความหมาย เป็นภาษานิยมในปัจจุบัน ที่ยังคงเนื้อหาเอาไว้เช่นเดิม ตัวอย่างเช่น

เมื่อครั้งอดีตกาลนานมาแล้ว ยังมีหมู่บ้านพรานแห่งหนึ่งตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำทางใต้ของเมืองพาราณสี

หมู่บ้านพรานทั้งสองฝั่งแม่น้ำนั้น ต่างก็มีความสนิทสนมกลมเกลียวกันเสมอมา ด้วยเพราะนายบ้านของสองหมู่บ้านนั้น ต่างก็เป็นสหายสนิทที่เคยสัญญากันว่า หากมีลูกสาว

^{๕๐} พยัคฆ์, พระเจ้าสิบชาติ, (กรุงเทพฯ : อำนวยศาสน์การพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๖๖ - ๘๒.

^{๕๑} ทองพูน สุทธหลวง ป. ๖, ยอดนิทานชาดก พระเจ้าสิบชาติ, หน้า ๔๘ - ๖๗. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.

^{๕๒} หลวงวิจิตรวาทการ, วรรณคดีชาดก ฉบับหลวงวิจิตรวาทการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๔๘๘), หน้า ๓๖ - ๕๖.

^{๕๓} ทานตะวัน, นิทานทศชาติ, (กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓๓ - ๔๒.

^{๕๔} แก้ว สุพรรณโณ, นิทานทศชาติ, (กรุงเทพฯ : ไพลิน, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑ - ๔๕.

^{๕๕} จอม บุญตาเพชร, นิทานชาดก พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ เล่ม ๒, (พระนคร : เลียงเชียง, ๒๕๐๑), หน้า ๘๓๔ - ๘๕๑.

^{๕๖} นิทานชาดก ๑๗ เรื่อง, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนอนุวัตรกิจจางง (บัว ดิฐกมล) ณ เมรุ วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) นางเลิ้ง พระนคร ๑๕ มีนาคม ๒๕๑๐, (ธนบุรี : โรงพิมพ์บรรหาร, ๒๕๑๐), หน้า ๔๑ - ๕๘.

ถูกชายก็จะให้ลูกทั้งสองฝ่ายได้แต่งงานกันในวันข้างหน้า^{๕๔}

๔.๓.๑.๓ ขาดบางเรื่องในหนังสือปัญญาสชาดก

ปัญญาสชาดก เป็นหนังสือนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันมาในเมืองไทยแต่โบราณ ๕๐ เรื่อง พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่เป็นผู้รวบรวมแต่เป็นชาดกไว้ด้วยภาษามคธ เมื่อพระพุทธศักราช ประมาณราวในระหว่าง ๒,๐๐๐ ถึง ๒,๒๐๐ ปี^{๕๕}

ปัญญาสชาดกมีทั้งหมด ๕๐ เรื่อง และมีเพิ่มเข้ามาอีก ๑๑ เรื่อง เดิมที่เป็นภาษาบาลี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีการแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อนำไปเทศน์ตามวัดและสถานที่ต่าง ๆ ปัญญาสชาดกฉบับแปลที่สมบูรณ์ที่สุดคือ “ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ” ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นผู้อำนวยการโปรดให้รวบรวมต้นฉบับโบราณจากสถานที่ต่าง ๆ และมอบหมายให้ผู้รู้ทั้งหลายได้แปลเป็นภาษาไทย ตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๔๖๖ มาสำเร็จบริบูรณ์ในปี ๒๔๘๒ ใช้เวลา ๑๖ ปี มีทั้งหมด ๒๘ เล่ม

ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาตินี้ ยึดการแปลตามภาษาบาลีเป็นหลัก มิได้มีการแก้ไขอย่างไร มีชาดกทั้งหมด ๖๑ เรื่อง โดยแบ่งออกเป็น ปฐมภาค ๕๐ เรื่อง และปัจฉิมภาค ๑๑ เรื่อง และตอนท้ายก็มีเรื่องเบ็ดเตล็ดแทรกเพิ่มเติมอีก ๓ เรื่องคือ ปัญจพุทธพยากรณ์ ปัญจพุทธศักราชวรรณนา และอนิสงส์ฟ้าบังสุกุล^{๖๐}

ศ.ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร ได้สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องปัญญาสชาดกเกี่ยวกับที่มาของปัญญาสชาดกไว้ว่า “อรรถกถาชาดกมีความสำคัญที่สุด คือเป็นที่มาของโครงเรื่องของชาดกในปัญญาสชาดก ๗ เรื่อง เป็นที่มาของโครงเรื่องบางตอนของชาดกในปัญญาสชาดก ๑๒ เรื่อง และเป็นต้นเค้าของแนวความคิดของชาดกในปัญญาสชาดก ๑๕ เรื่อง”^{๖๑}

จากการศึกษาพบว่า ในหนังสือปัญญาสชาดก มีชาดกบางเรื่องที่มีเรื่องราวในปัจจุบันที่กล่าวถึงการเลี้ยงมารดาของภิกษุเอาไว้ เหมือนในอรรถกถาสวรรณสามชาดก เรื่อง

^{๕๔} แก้ว สุพรรณโณ, นิทานทศชาติ, หน้า ๔๑.

^{๕๕} ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยาดำรงฯ, ปัญญาสชาดก, (พระนคร : ศิลปาบรรณการ, ๒๕๕๕), หน้า คำนำ

^{๖๐} ศ.ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร, ปัญญาสชาดก, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำฝาง, ๒๕๓๘), หน้า ๔๗.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕.

ที่ว่านี้ คือ “รัตนปิโชตชาดก” ลำดับเรื่องที่ ๔ และ “สิริวิปุลลกิตติชาดก” ลำดับเรื่องที่ ๕^{๖๒} โดยทั้ง ๒ เรื่องนี้ กล่าวปรารภภิกษุรูปหนึ่งเลี้ยงมารดา ก่อนแล้วจึงตรัสเล่าเรื่อง รตนปิโชตชาดก และ สิริวิปุลลกิตติชาดกตามลำดับ ตัวอย่างของทั้ง ๒ ชาดก ดังนี้

ตัวอย่าง รตนปิโชตชาดก ในส่วนที่เป็น ปัจจุบันวัตถุ

สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน ทรงพระปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดาให้เป็นเหตุ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า อจฺจริยํ วตฺติํ ทุกขํ ดังนี้เป็นอาทิ ความเบื้องต้นของเรื่องนี้ ตั้งแต่ภิกษุนั้นอุปสมบทแล้วเที่ยววิณฑนาตเลี้ยงมารดา ตลอดถึงภิกษุทั้งหลายพากันติเตียนว่าการที่บรรพชิตเลี้ยงคลุห้สัถย์เป็นของไม่ควรนั้น มีความพิศดารเหมือนกับสุวรรณสามชาดกในคัมภีร์ชาดก ในที่นี้มีความย่อจะกล่าวต่อไปนี้

ตัวอย่าง สิริวิปุลลกิตติชาดก ในส่วนที่เป็น ปัจจุบันวัตถุ

สตุถา สมเด็จพระบรมครู เมื่อเสด็จอยู่ ณ พระเชตะวัน ทรงพระปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดาให้เป็นมูลเหตุ ตรัสธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า อิมํ เสนา คมิสฺสุสนฺติ ดังนี้ เป็นต้น อนุสนธิในเรื่องนี้ มีเนื้อความเหมือนดังสุวรรณสามชาดก^{๖๓}

จะเห็นว่า ผู้แต่งคงได้ต้นแบบมาจากเรื่องสุวรรณสามชาดก เพราะมีการกล่าวอ้างถึงเรื่องสุวรรณสามชาดกไว้ และยังแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีความคุ้นเคยกับอรรถกถาชาดกเป็นอย่างดี จึงนับว่าสุวรรณสามชาดกมีอิทธิพลต่อชาดกบางเรื่องในหนังสือปัญญาสชาดก

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในส่วนที่เป็น “อดีตวัตถุ” ของชาดกบางเรื่องในปัญญาสชาดกว่า จะมีลักษณะเหมือนหรือคล้ายกันกับที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกหรือไม่ ผลปรากฏว่าใน “อรรถกถาหมาปทุมชาดก”^{๖๔} มีลักษณะเรื่องราวใกล้เคียงกันกับสุวรรณสามชาดก รายละเอียดผู้สนใจพึงศึกษาชาดกดังกล่าว

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๖๓} อ้างใน ศ.ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร, ปัญญาสชาดก, หน้า ๗๘.

^{๖๔} ดูรายละเอียดใน ปู่ย แสงฉาย, นิทานปัญญาสชาดก, (กรุงเทพฯ : ส. ธรรมภักดี, ๒๕๓๕),

๔.๓.๒ วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง

ร้อยกรอง หมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์^{๖๕} จากการศึกษาพบว่า สุวรรณสามชาดก ในปัจจุบัน ได้มีผู้รวบรวมแต่งเป็นร้อยกรองประเภทคำกลอนและคำกาพย์-ฉันท์เอาไว้ ดังนี้

๔.๓.๒.๑ สุวรรณสามคำกลอน

จากการศึกษา หนังสือที่แต่งเรื่องสุวรรณสามชาดกประเภทคำกลอนในปัจจุบัน พบว่ามี ๒ เล่ม ได้แก่ ๑) หนังสือ “สุวรรณสามชาดกคำกลอน” ไม่ปรากฏว่าใครแต่ง ๒) หนังสือ “ประวัติวัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ” แต่งโดย พวง พันธุลากร รายละเอียดหนังสือทั้ง ๒ เล่มนี้ มีดังต่อไปนี้

ในหนังสือ “สุวรรณสามชาดกคำกลอน” ซึ่งเป็นหนังสือที่พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงประเสริฐโททรการ (ชวน บุญสถิตย์) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ๒ ตุลาคม ๒๕๐๓ มิได้ระบุว่าใครเป็นผู้แต่งคำกลอนนี้ไว้ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผู้หญิงแต่ง เพราะตอนท้ายคำกลอนได้ใช้คำว่า “ตัวดิฉัน” ไว้ดังนี้

ตัวดิฉันคนคิดประดิษฐ์ถ้อย ปัญญาอ่อนไม่สู้เพราะเสนาะหู
แม่นักปราชญ์พลิกอ่านชำนาญรู้ เมตตาผู้เขียนตรียาดีเลย^{๖๖}

ลักษณะกลอนที่แต่งในหนังสือเล่มนี้เป็นกลอน ๘ โดยเริ่มแสดงความนอบน้อมแก่พระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ เป็นต้นก่อน เสร็จแล้วจึงเล่าเรื่องสุวรรณสามชาดกไปตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบ

เนื้อหาที่นำมาแต่งได้รับอิทธิพลมาจากอรรถกถาสุวรรณสามชาดก เพียงแต่ผู้แต่งมิได้กล่าวถึงเรื่องราวที่เป็นปัจจุบัน กล่าวถึงการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัยเป็นต้นแทน ซึ่งถือว่าเป็นบทไหว้ครูก่อนแล้ว จึงได้เริ่มดำเนินเรื่องราวเกี่ยวกับสุวรรณสามชาดกเหมือนในอรรถกถาสุวรรณสามชาดก และตอนท้ายคำกลอนนอกจากจะสรุปว่ามีใครมาเกิดเป็นใครใน

^{๖๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๕๓๐.

^{๖๖} สุวรรณสามชาดกคำกลอน, (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงประเสริฐโททรการ (ชวน บุญสถิตย์) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ๒ ตุลาคม ๒๕๐๓) (กรุงเทพฯ ฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๔๐.

สมัยพุทธองค์แล้ว ผู้แต่งยังได้แสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนในการแต่งคำกลอนนี้ไว้ด้วย ตัวอย่างการแต่งคำกลอน เช่น

ตั้งแต่พุทธพงศ์เป็นองค์ปราชญ์	เสวยชาติเป็นองค์สุวรรณสาม
บำรุงรักศีลสง่างาม	ดำเนินความกล้าว่าในคัมภีร์
พร้อมประมาณถ้วนอะระหังตังสม์	ทั่วทุกองค์ฟังพระชินศรี
เจียพระโศตเสาวนาในบาลี	โดยคัมภีร์ลับล้นขุบลนัย ^{๖๓}

ส่วนในหนังสือ “ประวัติวัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ” เป็นหนังสือเกี่ยวกับประวัติวัดพระประโทณเจดีย์ที่พระครูประโทณเจดีย์ภิบาล (ปัจจุบันเป็นพระราชเจดีย์ภิบาล) เจ้าอาวาสวัดพระประโทณเจดีย์ในสมัยนั้นได้รวบรวมข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ ที่อยู่กระจัดกระจายมาให้คุณโยมพวง พันธุลาภ ซึ่งมีความคุ้นเคยกันให้ช่วยเขียนประวัติวัดให้ ซึ่งคุณโยมพวง พันธุลาภ ก็รับด้วยความเต็มใจและเขียนเป็นคำกลอนขึ้น^{๖๔} ตัวอย่างการแต่งคำกลอน เช่น

ภาพชุดพุทธประวัติคัดมาก่า	เป็นเรื่องราวสุวรรณสามตามคำไข
หนึ่งในทศบารมีที่เกรียงไกร	ปรากฏในความกตัญญูเลิศรู้คุณ
ศยามกะนามกระเดื่องในเรื่องนี้	ทำความดีล้ำเลิศประเสริฐสุนทร
โยงยึดประพตติธรรมความการุณย์	มันพระคุณบิครและมารดา ^{๖๕}

ลักษณะการแต่งสุวรรณสามคำกลอนของเล่มนี้ เป็นลักษณะกลอน ๘ เหมือนในหนังสือ สุวรรณสามชาดกคำกลอน ส่วนเนื้อหาในการแต่งคำกลอนนั้น ได้กล่าวถึงความกตัญญูตเวทีของศยามกะ (สุวรรณสามกุมาร) ที่มีต่อบิดามารดาผู้ดาบดทั้งสองคน ความมีเมตตาต่อสัตว์ ตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยังได้รับบาดเจ็บจนสิ้นชีวิตในที่สุด อนึ่ง ในตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกยิงนี้ ผู้แต่งได้อ้างว่าเป็นเพราะกรรมเก่ามาส่งผล^{๖๖} แต่ในอรรถกถาสวรรณสามชาดกมิได้กล่าวเอาไว้ ตอนจบของคำกลอน กล่าวถึงการฟื้นคืนชีวิตของสุวรรณสามกุมารเหมือนในอรรถกถาสวรรณสามชาดก

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^{๖๔} พวง พันธุลาภ, วัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ, หน้า คำนำ. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๐๒.

อย่างไรก็ตาม หากศึกษาเปรียบเทียบกันระหว่างหนังสือคำกลอนทั้งสองเล่มนี้ เรา จะเห็นความแตกต่างกันได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ คำกลอนที่แต่งในหนังสือ “สุวรรณสาม ชาดกคำกลอน” ยึดเอาเรื่องราวที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกเป็นหลัก ในขณะที่ผู้แต่งคำกลอน สุวรรณสามชาดกในหนังสือ “ประวัติวัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ” ยึดเอา ภาพปูนปั้นและภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ขุดค้นพบบริเวณเจดีย์จุลประโทนเป็นหลัก

อีกทั้งการขึ้นต้นและลงท้ายคำกลอนทั้งสองนี้ ก็แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ คำ ขึ้นต้นคำกลอนในหนังสือ “สุวรรณสามชาดกคำกลอน” กล่าวถึงการแสดงความนอบน้อม พระรัตนตรัยเป็นต้น^{๑๑} ส่วนคำขึ้นต้นคำกลอนในหนังสือ “ประวัติวัดพระประโทณเจดีย์ สมัย ทวารวดีมีประวัติ” กล่าวถึง ภาพเรื่องสุวรรณสามชาดกที่คัดมาแต่งเป็นคำกลอน^{๑๒}

นอกจากคำขึ้นต้นที่แตกต่างกันแล้ว คำลงท้ายก็ยังแตกต่างกันเหมือนกัน กล่าวคือ ในหนังสือ “สุวรรณสามชาดกคำกลอน” ผู้แต่งได้แสดงความด้อยทางด้านปัญญาเอาไว้^{๑๓} ในขณะที่หนังสือ “ประวัติวัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ” ผู้แต่งได้กล่าวถึง ประวัติสุวรรณสามชาดกว่ามีกล่าวมาช้านานและพระประโทณก็ได้สร้างสิ่งอนุสรณ์นี้ไว้^{๑๔}

ส่วนเนื้อหาที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในหนังสือ “สุวรรณสามชาดกคำ กลอน” มีเนื้อหาตรงตามที่ปรากฏในอรรถกถาสวรรณสามชาดก ตั้งแต่ครอบครัวยุวกะกุณ ทรานเป็นเพื่อนสหายกันไปจนจบเรื่องว่ามีใครมาเกิดในสมัยพุทธองค์ ในขณะที่ในหนังสือ “ประวัติวัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ” มีเรื่องราวเฉพาะเพียงบางตอนเท่านั้น

๔.๓.๒.๒ สุวรรณสามคำฉันท์

นอกจากอิทธิพลสุวรรณสามชาดกที่มีต่อการแต่งคำกลอนแล้ว วรรณกรรม ประเภทคำกาพย์ - ฉันท์ เรื่องสุวรรณสามชาดกก็ยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมประเภทคำกาพย์ - ฉันท์สุวรรณสามชาดกนี้ ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่อง “ทศชาติคำ ฉันท์” ซึ่งเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่อง ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ โดยกรม

^{๑๑} สุวรรณสามชาดกคำกลอน, (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงประเสริฐโธ การ (ชวน บุญยสถิต) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ๒ ตุลาคม ๒๕๐๓), หน้า ๑.

^{๑๒} พวง พันธูลาภ, วัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ, หน้า ๑๕๗.

^{๑๓} สุวรรณสามชาดกคำกลอน, หน้า ๔๐.

^{๑๔} พวง พันธูลาภ, วัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ, หน้า ๒๑๒.

ศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ได้มอบให้กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ดำเนินโครงการ ประพันธ์ทศชาติคำฉันท์ขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้หนังสือ ทศชาติคำฉันท์ นี้เป็นวรรณกรรมร้อยกรอง คำฉันท์ที่เพียบพร้อมด้วยความไพเราะ และงดงามด้วยดั่งการทางภาษาอันเป็นแบบฉบับของ วรรณกรรมคำฉันท์ที่ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลที่ ๕

การนำเค้าโครงเรื่องจากนิทานชาดกมาประพันธ์คำฉันท์นี้ เป็นประเพณีมาตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏว่าพระมหาราชครูได้ร้อยกรองเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์เพื่อสวด สมนต์แด่พระนารายณ์มหาราชในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๒๕ พรรษา

การประพันธ์ทศชาติคำฉันท์ นี้ กรมศิลปากรได้มอบให้ “นายบุญเดือน ศรี วรพจน์” นักอักษรศาสตร์ ๖ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ศึกษาข้อมูลนิทานชาดกทั้ง ๑๐ เรื่องที่เป็นวรรณกรรมของชาติ และให้ศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังอันวิจิตรในที่ต่าง ๆ เพื่อ ประมวลข้อมูลที่ประทับใจพุทธศาสนิกชนก่อนนำมาร้อยเรียงคำฉันท์^{๑๕}

ทศชาติคำฉันท์ ในส่วนที่เป็น “สุวรรณสามคำฉันท์” นั้นมีทั้งหมด ๔๓ หน้า (เริ่มตั้งแต่หน้า ๑๐๕ ถึงหน้า ๑๕๒) โดยมีภาพประกอบเรื่องสุวรรณสามชาดกก่อนการแต่ง กาพย์ - ฉันท์ เรื่อง “สุวรรณสามคำฉันท์”

จากการศึกษาการแต่งคำกาพย์ใน “สุวรรณสามคำฉันท์” ในหนังสือ “ทศชาติคำ ฉันท์” นี้ พบว่ามีการแต่งคำกาพย์อยู่ ๒ กาพย์ ได้แก่

- ๑) ฉับงาพย์ ๑๖
- ๒) สุรางคนางค์กาพย์ ๒๘

ในจำนวนการแต่งกาพย์ทั้ง ๒ นี้ นิยมแต่ง ฉับงาพย์ ๑๖ มากกว่า สุรางคนางค์ กาพย์ ๒๘ กล่าวคือ ฉับงาพย์ ๑๖ แต่งไว้ ๕ ครั้ง ในขณะที่สุรางคนางค์ กาพย์ ๒๘ แต่ง ไว้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ตัวอย่างการแต่ง ฉับงาพย์ ๑๖

กระหม่อมมุ่นเกล้ากลลขญา พาดหนังพยัคฆมา
อาภรณ์ย่อมนฝ้าคารอง
ถื่อเพศมุนีทำนอง จิตเปี่ยมธรรมปอง
จำเริญเมตตาอาจิณ^{๑๖}

^{๑๕} บุญเดือน ศรีวรพจน์, **ทศชาติคำฉันท์** เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ พลอดุลยเดช, (กรุงเทพฯ ฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า คำชี้แจง.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

ส่วนการแต่งคำฉันท์ใน “สุวรรณสามคำฉันท์” นี้ จากการศึกษาพบว่า มีการแต่งคำฉันท์ไว้ทั้งหมด ๑๑ คำฉันท์ ได้แก่

- ๑) ภูซงคปรยชาติฉันท์ ๑๒
- ๒) อินทรวชิรฉันท์ ๑๑
- ๓) อิทิสงฉันท์ ๒๐
- ๔) สัททูลวิกกีพิตฉันท์ ๑๕
- ๕) อุเปนทรวชิรฉันท์ ๑๑
- ๖) ตนมัชฌาฉันท์ ๑๒
- ๗) ปหาสินีฉันท์ ๑๓
- ๘) วสันตลิดกฉันท์ ๑๔
- ๙) มันทกกันตาฉันท์ ๑๗
- ๑๐) วังสัจฉฉันท์ ๑๒
- ๑๑) โตฎกฉันท์ ๑๒

ในจำนวนคำฉันท์ทั้ง ๑๑ อย่างนี้ จากการศึกษาพบว่า คำฉันท์ที่นิยมแต่งมากที่สุดคือ สัททูลวิกกีพิตฉันท์ ๑๕ มีจำนวน ๔ ครั้ง รองลงมาคือ ภูซงคปรยชาติฉันท์ ๑๒ และ อิทิสงฉันท์ ๒๐ อย่างละ ๒ ครั้งตามลำดับ ส่วนฉันท์ที่เหลือแต่งเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ตัวอย่างการแต่ง สัททูลวิกกีพิตฉันท์ ๑๕

จิ่งราชา ฐ กี่ซุ่ม ณ พุ่มทุมมินาน

ทอดทัศนาการ

ฉงน

เหตุใดเหล่ามฤคาและมาณวิมล

ไปเปรียวก็เที่ยวปน

ประหลาด^{๗๗}

สรุปได้ว่า อิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อวรรณกรรมนั้น มีทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ร้อยแก้วนั้นมีทั้งที่เขียนเป็นภาษาบาลีผสมภาษาไทยและมีได้ผสม และยังเป็นต้นแบบให้กับนิทานชาดกในหนังสือปัญญาสชาดก ๒ เรื่อง คือ รัตนปิไซตชาดก และสิริวิบุลลกิตติชาดก และบางเรื่องในหนังสือปัญญาสชาดก ก็มีลักษณะเนื้อเรื่องคล้ายกัน เช่น อรรถกถา महाปทุมชาดก ส่วนร้อยกรองนั้นมีทั้งที่เป็นคำกลอนและโคลงกาพย์ - ฉันท์ที่แต่ง โดยยึดเรื่องราวในอรรถกถาชาดกเป็นหลักสำคัญ

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

๔.๔ ด้านการศึกษา

๔.๔.๑ ใช้เป็นเนื้อหาในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

อิทธิพลของสุวรรณสามชาดที่มีต่อสังคมไทยในด้านการศึกษาในปัจจุบัน จากการศึกษาค้นคว้าได้มีการบรรจุไว้ในการศึกษา “ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔” โดยจัดอยู่ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นชาดที่นำมาให้นักเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เป็นหนังสือเกี่ยวกับกิจกรรมปฏิบัติการเรียนรู้บ้าง หนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้บ้าง สื่อการเรียนรู้บ้าง โดยมีชื่อของหนังสือแตกต่างกันไป จากการศึกษาค้นคว้ามีหนังสือ ๓ เล่มที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องสุวรรณสามชาดในชั้นนี้ ได้แก่

๑) หนังสือเรียน “สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม” เรียบเรียงโดย วิโรจน์ มังคละมณี เป็นหนังสือชุดกิจกรรมปฏิบัติการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยรูปแบบของกิจกรรมนั้น มีหลายรูปแบบ เช่น สอดคล้องกับชีวิตประจำวันจริง สามารถเรียนรู้ได้ทั้งในและนอกห้องเรียน สามารถที่จะตรวจสอบความรู้ - เข้าใจได้ สามารถที่จะสร้างองค์ความรู้และประเมินผลการเรียนรู้ได้ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม^{๓๘} เป็นหนังสือที่ได้รับการออกใบอนุญาตให้ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔

การนำเอาเรื่องสุวรรณสามชาดมาศึกษาเล่าเรียนในหนังสือเล่มนี้ จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า ปรากฏอยู่ในหน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ มีชาด ๒ เรื่องที่นำมาให้ศึกษาในหน่วยนี้คือ วัณณูปถชาด และสุวรรณสามชาด โดยผู้เรียบเรียง ได้เล่าเรื่องสุวรรณสามชาดเอาไว้สั้น ๆ ดังนี้

สุวรรณสาม เป็นบุตรของฤาษีสองสามีภรรยาในป่าหิมพานต์ ครั้งหนึ่งฤาษีทั้งสองไปเก็บผลไม้ในป่าถูกงูพิษพันพิษใส่ตาจนบอดทั้งสองคน ตั้งแต่นั้นมาสุวรรณสามจึงเป็นผู้ปรนนิบัติผู้ให้กำเนิดทั้งสองเรื่อยมา วันหนึ่งขณะเก็บผลไม้ในป่า ได้ถูกลูกศรอาบยาพิษของพระเจ้าพาราณสีที่ยิงพลาด ก่อนตายสุวรรณสามได้ฝากฝังบิดามารดา กับพระเจ้าพาราณสี พระองค์ที่รับปากจะเลี้ยงดู เมื่อฤาษีทั้งสองทราบข่าวบุตรเสียชีวิตจึงตั้งจิตตั้งใจจะอธิษฐานให้สุวรรณสามฟื้นคืนชีพ ด้วยแรงอธิษฐานและความกตัญญูต่อผู้มี

^{๓๘} วิโรจน์ มังคละมณี, สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ ฯ : ประสานมิตร, ๒๕๕๖), หน้า คำนำ.

พระองค์ สุวรรณสามจึงฝัน และยังให้ถ้ำนี้ทั้งสองหายจากตาบอดและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสืบมา^{๗๕}

นอกจากจะเล่าเรื่องเอาไว้แล้ว ผู้เรียบเรียงยังได้สอดแทรกยกเอาคุณธรรมที่ควรยึดเอาเป็นแบบอย่างไว้ ๕ ประการตอนท้ายเรื่อง คือ

- ๑) ความเมตตากรุณา
- ๒) ความกตัญญูกตเวที
- ๓) กล่าวคือคำที่ไพเราะ
- ๔) เป็นผู้ใจเย็น
- ๕) ชี้นำในทางที่ถูก^{๗๖}

๒) หนังสือเรียน “พระพุทธศาสนา” เรียบเรียงโดย ประกิจ เกษกลางคอน และ ณีรัฐสุดา จตุราภากุล เป็นหนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยกำหนดหน่วยการเรียนรู้เอาไว้ ๓ หน่วย ได้แก่

๑) พระพุทธ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติชาดกและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒) พระธรรม โดยเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมเบื้องต้นการฝึกสมาธิ พุทธศาสนสุภาษิต เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๓) พระสงฆ์ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธสาวก หน้าที่ของชาวพุทธ มารยาทของชาวพุทธ ชาวพุทธตัวอย่าง และศาสนพิธี^{๗๗} อนุญาตเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗ และใช้ในสถานศึกษาเป็นเวลา ๕ ปี นับจากวันที่ได้รับอนุญาต^{๗๘}

การนำเอาเรื่องสุวรรณสามชาดกมาศึกษาเล่าเรียนในหนังสือเล่มนี้ จากการศึกษาพบว่าปรากฏอยู่ในหน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ตอนเกี่ยวกับเรื่องชาดก โดยชาดกที่ขกมาศึกษาเล่าเรียนนั้นมี ๒ เรื่อง คือ สุวรรณสามชาดก และวิณณูปถชาดก โดยผู้เรียบเรียงได้เล่าเรื่องสุวรรณสามชาดกเอาไว้ ดังนี้

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

^{๗๗} ประกิจ เกษกลางคอน และณีรัฐสุดา จตุราภากุล, **พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์แปดน พรีนติ้ง, ๒๕๕๘), หน้า คำนำ.

^{๗๘} คู่มืออนุญาตได้จากหลังปกหนังสือ **พระพุทธศาสนา** ของประกิจ เกษกลางคอน และณีรัฐสุดา

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีฤาษีสองตนที่เป็นสามีภรรยาถิ่นอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เขตเมืองพาราณสี ทั้งสองมีบุตรคนหนึ่งชื่อสุวรรณสาม ทั้งสามชีวิตพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข แต่แล้ววันหนึ่ง เมื่อทั้งสองฤาษีสามีภรรยาออกไปหาผลไม้ในป่า ก็ถูกงูพันพิษใส่ตาทั้งสองคน ทำให้ตาของสองสามีภรรยาบอดสนิทหาทางกลับบ้านไม่ได้ สุวรรณสามไม่เห็นบิดามารดาจับมาบ้านตามเวลา จึงออกตามหา เมื่อได้พบจึงได้นำบิดามารดาที่บ้าน และตั้งแต่นั้นมาสุวรรณสามก็ได้ทำหน้าที่ลูกที่ดีคือคอยปรนนิบัติคอยจัดหาไม้ค้ำ น้ำใช้ ชักผ้า หาผลไม้ต่าง ๆ มาเลี้ยงดูบิดามารดาทุกวัน

มีเรื่องเล่าว่า สาเหตุที่ทำให้บิดามารดาสุวรรณสามตาบอดนั้นเป็นเพราะว่า ชาตีก่อนนั้น ทั้งสองสามีภรณานั้นเป็นหมอรักยาตาที่เก่งมากเคยปรุงยารักษาคนไข้ตาบอดคนหนึ่งเมื่อรักษาหายแล้ว คนไข้ต้องการโกงค่ารักษาจึงกล่าวโกหกหมอว่า ตาที่ใช้ยาหมอยอดนั้นเจ็บมากกว่าเดิม หมอยาทราบว่าคุณคนไข้รายนี้โกหก จึงกลับไปปรึกษาภรรยา ภรรยาได้แนะนำให้คุณคนไข้ไปให้คนใช้นั้นใช้หยอดใหม่ คนไข้รายนั้นเมื่อหยอดยาครั้งใหม่ที่หมอปรุงให้ ตาของเขาก็ได้บอดสนิทลงทันที ด้วยกรรมนี้ที่หมอยาและภรรยาได้กระทำไว้แต่ชาตีก่อน จึงส่งผลให้ทั้งสองรับใช้กรรมที่กระทำไว้นั้นก็คือทั้งสองตาบอดในชาตินี้ และโชคดียิ่งที่ทั้งสองมีบุตรที่ดีอย่างสุวรรณสามคอยปรนนิบัติดูแล จึงเป็นอยู่ไม่ลำบาก ส่วนสุวรรณสามก็มีสัตว์ต่าง ๆ ในป่าเป็นเพื่อน ในเวลาที่ไปไหนหรือมาจากที่ไหนจะมีฝูงกวางเดินตามห้อมล้อมอยู่เสมอ

มีวันหนึ่ง พระเจ้าปิลักษณ์ราช ผู้ครองเมืองพาราณสี ได้เสด็จออกป่าล่าสัตว์ และได้เสด็จมาพบเห็นรอยเท้าสัตว์เป็นจำนวนมากใกล้ทำน้ำ ที่สุวรรณสามมาดักน้ำไปดื่มไปใช้ จึงแอบซุ่มดูอยู่ เห็นสุวรรณสามพร้อมฝูงกวาง จึงยิงด้วยธนูอาบยาพิษ สุวรรณสามรู้ว่าตนเองถูกยิง คงต้องตายแน่ ก็นึกเป็นห่วงพ่อแม่ของตนที่ตาบอดรอเขาอยู่ที่กระท่อม พร้อมกับเอ่ยขึ้นว่า “ใครหนอยิงเรา เราไม่เคยเป็นศัตรูกับใครเลย หากเราตายไปใครจะเลี้ยงดูพ่อแม่ของเราหนอ พ่อจ๋าแม่จ๋า”

พระเจ้าปิลักษณ์ราชได้สดับเช่นนั้น ก็นึกละอายใจและชื่นชมในความเป็นคนดี กตัญญู รู้คุณบิดามารดาของสุวรรณสาม จึงออกมาจากที่ซ่อนและสัญญากับสุวรรณสามว่าจะไปยังกระท่อมที่บิดามารดาของเขาอยู่ ตามคำร้องขอของสุวรรณสาม ซึ่งหลังจากพูดแล้วก็ได้สลบไป ฤาษีทั้งสองรู้ว่าลูกถูกยิงก็ร้องไห้และได้ตั้งสัจจอธิษฐานว่า “สุวรรณสามถูกรัก ลูกเป็นคนดีมีเมตตาต่อบิดามารดาต่อพ่อแม่ จิตที่คิดร้ายต่อใคร ๆ ของลูกไม่มีเลย ด้วยความจริงที่กล่าวมานี้ขอให้ลูกจงฟื้นคืนมาหาพ่อแม่เถอะลูก” ด้วยแรงแห่งสัจจอธิษฐานนั้น สุวรรณสามได้ฟื้นคืนจากการสลบ และรอยแผลที่ถูกยิงก็หายไป ส่วนพ่อ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แม่ของสุวรรณสามก็สามารถมองเห็นเป็นปกติเหมือนอย่างเคย พระเจ้าปิลัยกษราช ทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์อันอัศจรรย์นั้น ทั้งหมดทรงดำริอยู่ในพระทัยว่า “โอ้แรง แห่งความกตัญญูและความดีช่างอัศจรรย์จริงหนอ ต่อแต่นี้ไปเราจะไม่ออกไล่สัตว์อีก แล้ว” พระเจ้าปิลัยกษราชได้ขอกับสุวรรณสามแล้วได้เสด็จกลับพระนคร^{๔๓}

นอกจากจะเล่าเรื่องสุวรรณสามขาดกแล้ว ผู้เรียบเรียงก็ยังได้ยกเอาคุณธรรมที่ได้ จากเรื่องนี้เอาไว้ให้นักเรียนได้รู้จักเพื่อจะได้นำเอาไปยึดถือปฏิบัติ ได้แก่

- ๑) สุวรรณสามเป็นเด็กดีที่มีความกตัญญู ว่านอนสอนง่าย ไม่คือร้อน
- ๒) แม้ถูกยิงได้รับบาดเจ็บ ก็ไม่โกรธ ไม่กล่าวคำหยาบ
- ๓) ตัวเองถูกยิงใกล้จะตายก็ไม่เป็นห่วงตัวเองแต่เป็นห่วงพ่อแม่
- ๔) แม้ถูกยิงใกล้จะตายก็ยังมิตติที่จะพูดร้องขอให้คนยิงนำตัวเองไปส่งพ่อแม่
- ๕) มีเมตตาต่อสรรพสัตว์
- ๖) ครอบครัวมีความรักใคร่ต่อกัน^{๔๔}

๑) หนังสือ “สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สมบูรณ์แบบ ๑” เรียบเรียง โดย สมศักดิ์ ลินธุระเวชญ์ และคณะ เป็นหนังสือสื่อการเรียนรู้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข แต่หน่วย การเรียนรู้ได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาผู้เรียน ดังนี้

๑) ด้านเนื้อหาสาระ โดยทุกหน่วยการเรียนรู้จะมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักการ จุดหมาย มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ และเอกสารหลักสูตรแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ และผ่านการตรวจสอบจาก บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะสาขา

๒) ด้านผลการเรียนรู้ โดยครอบคลุมทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ ทักษะ และ คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม

๓) ด้านการเสริมสร้างพหุปัญญา โดยจะบอกให้ทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ ว่า พัฒนาทางด้านใดบ้าง

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเน้นกิจกรรมการคิดด้วยตนเอง การปฏิบัติจริง การมีส่วนร่วม และการแสดงออกอย่างอิสระ

^{๔๓} ประกิจ เกษกลางคอน และณัฐสุดา จตุราภากุล, พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๓ - ๑๘.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

๕) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งมีหลายวิธี เช่น เพิ่มสะสมผลงานของนักเรียน เป็นต้น^{๔๕}

การนำเอานิทานชาดกมาเล่าเรียนในหนังสือเล่มนี้ จากการศึกษาพบว่ามีปรากฏอยู่ในหน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ พระพุทธศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดี จำนวน ๒ ชาดก ได้แก่ สุวรรณสามชาดก และวัณณุปตชาดก โดยผู้เรียบเรียงได้กล่าวถึงเรื่องสุวรรณสามชาดกเอาไว้ดังนี้

กาลครั้งหนึ่งในเมืองพาราณสี มีฤาษีสองสามีภรรยาอาศัยอยู่กลางป่า ฤาษีทั้งสองมีบุตรหนึ่งคน ชื่อ สุวัณณสาม สุวัณณสามเป็นเด็กดี มีใจเมตตากรุณาต่อสัตว์ และกตัญญูเชื่อฟังพ่อแม่ ต่อมาฤาษีทั้งสองถูกงูพิษเข้าตา ทำให้ตาบอดทั้งสองข้างทั้งสองคน สุวัณณสามจึงต้องทำหน้าที่คอยดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ โดยคอยจัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้ และหาผลไม้ในป่ามาเลี้ยงดูพ่อแม่ทุกวัน

ต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้ากรุงพาราณสีได้เสด็จล่าสัตว์ในป่าหิมพานต์ และยิงลูกศรอาบยาพิษถูกสุวัณณสามจนเสียชีวิต แต่ก่อนที่จะเสียชีวิตนั้น สุวัณณสามได้บอกแก่พระเจ้ากรุงพาราณสีว่าตนเองมีพ่อแม่ตาบอดที่ต้องเลี้ยงดู หาน้ำอาหารให้ เมื่อตนเองจะต้องตายไปก็รู้สึกห่วงพ่อแม่ว่าใครจะดูแลเลี้ยงดูต่อจากตน พระเจ้ากรุงพาราณสีเห็นถึงความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ของสุวัณณสาม ก็รู้สึกเสียใจจึงรีบรับปากจะเลี้ยงดูพ่อแม่ของสุวัณณสามให้

ฝ่ายฤาษีเมื่อรู้ว่าสุวัณณสามเสียชีวิตก็ได้ตั้งสัจจอธิษฐานว่า สุวัณณสามเป็นคนดี มีความเมตตากรุณา และมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ขอให้ความดีนั้นคลบนันดาลให้ยาพิษในร่างกายของสุวัณณสามหายไป และฟื้นคืนชีวิต

ด้วยแรงตั้งจิตอธิษฐานดังกล่าว ทำให้สุวัณณสามฟื้นคืนชีวิตขึ้นมา ฤาษีทั้งสองก็หายตาบอดด้วย และอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข^{๔๖}

จากการศึกษาพบว่า ในหนังสือเล่มที่ ๓ นี้มิได้กล่าวถึงคุณธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกไว้ตอนท้ายเรื่องเหมือนในหนังสือ ๒ เล่มข้างต้นนั้น

อย่างไรก็ตาม การนำเอาเรื่องสุวรรณสามชาดกมาให้เด็กเรียนในชั้นประถมศึกษาได้เล่าเรียนนี้ ก็เพื่อที่จะให้นักเรียนได้ตระหนักถึงคุณธรรมคือความกตัญญูต่อกตเวทิต่อพ่อแม่ผู้ให้

^{๔๕} สมศักดิ์ - อรุณี และคณะ, สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สมบูรณ์แบบ ๑, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า คำนำ.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๓.

กำเนิด ความมีเมตตาต่อสรรพสัตว์และคนที่ทำร้ายตนเอง และผลกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีต มาให้ผลในชาติปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องของความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณเป็นคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้เรียนรู้ตั้งแต่เด็ก ๆ เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณในอนาคต ไม่ปล่อยให้ท่านต้องลำบากในยามแก่เฒ่าหรือพิการ เพราะคุณธรรมข้อนี้ในปัจจุบันนับวันยิ่งจะเสื่อมถอยลงไปทุกที การนำเอาเรื่องสุวรรณสามชาดกมาบรรจุไว้ในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการปลูกฝังทั้งทางด้านคุณธรรมที่ได้จากการศึกษา และจริยธรรมในอันที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

๔.๔.๒ ใช้เป็นหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน

เรื่องราวเกี่ยวกับสุวรรณสามชาดก นอกจากจะใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ดังกล่าวมาแล้ว จากการศึกษายังพบว่าใช้เป็นหนังสือนิทานชาดกประกอบภาพสีสวยงามสำหรับเด็กและเยาวชน เรื่อง “พระสุวรรณสาม” อีกด้วย ซึ่งหนังสือเล่มนี้เรียบเรียงโดยอาจารย์บรรจบ บรรณรุจิ ในหนังสือเล่มนี้ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๑๔ ตอน ได้แก่

- ๑) ตอนลูกฤาษี
- ๒) ตอนพ่อแม่ตาบอด
- ๓) ตอนร้องไห้และหัวเราะ
- ๔) ตอนหน้าที่ของลูก
- ๕) ตอนถูกยิง
- ๖) ตอนพบหน้ามีธนู
- ๗) ตอนทุกข์ยิ่งกว่า
- ๘) ตอนพระเจ้าปิลักษณ์ร้อนใจ
- ๙) ตอนลาตาย
- ๑๐) ตอนเทพธิดาสุนทรี
- ๑๑) ตอนแจ้งข่าวร้าย
- ๑๒) ตอนไปหาลูก
- ๑๓) ตอนเหตุอัศจรรย์
- ๑๔) ตอนสอนพระเจ้าปิลักษณ์

ทุกตอนมีภาพประกอบสีสวยงามตามจำนวนตอน ก่อนที่จะเล่าเรื่องประกอบ และตอนจบในหนังสือเล่มนี้ ยังได้สรุปเรื่องราวของชาดกเรื่องนี้เป็นคติธรรมไว้ว่า

ชาดกเรื่องนี้ให้คิดว่า “คนมีเมตตา คือคนที่มีความรักและปรารถนาดี ทั้งแก่คนที่ เป็นมิตรและศัตรู การมีเมตตาที่ถูกต้องคือ เริ่มต้นจากรักตัวเอง แล้วขยายความรักไปถึง บุคคลอื่น เริ่มจากคนใกล้ชิดที่สุดไปจนถึงคนที่ไกลตัว แล้วสุดท้ายความรักแบบเห็นแก่ ตัวก็จะหายไป”^{๘๗}

สรุปได้ว่า การนำเอาเรื่องสุวรรณสามชาดกมาใช้ในการศึกษาในปัจจุบัน ปรากฏ อยู่ในชั้นเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยมีทั้งหมด ๓ เล่ม บางเล่มมีสรุปคติธรรมหรือคุณธรรม เอาไว้เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้แล้วเข้าใจว่า สุวรรณสามชาดกมีคุณธรรมอะไรที่ควรนำไปใช้ได้ ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังปรากฏในหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนอีกด้วย

^{๘๗} บรรจบ บรรณรุจิ, พระเจ้าสิบชาติ : พระสุวรรณสาม, (นิทานประกอบภาพสี่สีสวยงาม สำหรับเด็กและเยาวชน), (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, (๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปีฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

—————. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

—————. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฎฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ๒๕๒๕ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖ - ๒๕๓๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

แก้ว สุพรรณโณ. นิทานทศชาติ. กรุงเทพมหานคร : ไพลิน, ๒๕๔๖.

จอม บุญตาเพชร. นิทานชาดก พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ เล่ม ๒. พระนคร : เลียงเชียง, ๒๕๐๑.

ชินวรศิริวัฒน์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวง. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. มหาชาติชาดก ทศชาติ ฉบับชินวร เล่ม ๑. พิมพ์ในการออกพระเมรุพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๓๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กองบัญชาการทหารสูงสุด เหล่าทัพ และกรมตำรวจ, ๒๕๓๒.

ฐานิสร์ ชاکรัตพงศ์. “ความรู้เรื่องชาดก” อักษรสาร. พิมพ์เนื่องในโอกาสงานเสาศาสตราจารย์ ๕ กันยายน ๒๕๑๕. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา. ปัญญาชาดก. พระนคร : ศิลปาบรรณการ, ๒๔๕๕.

ทองพูน สุทธหลวง ป. ๖. ยอดนิทานชาดก พระเจ้าสิบชาติ. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.

ทานตะวัน. นิทานทศชาติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๓๕.

เทพพร มังธานี. ทศชาติ : พระเจ้าสิบชาติ. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๓.

นิยะดา เหล่าสุนทร, ศ.ดร. ปัญญาสชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่คำฝาง,
๒๕๓๘.

นิตดา หงษ์วิวัฒน์. ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
แสงแดดเพื่อนเด็ก, ๒๕๔๘.

นิทานชาดก ๑๗ เรื่อง. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนอนุวัตรกิจจางง (บัว ดิฐกมล)
ณ เมรุ วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) นางเล็ง พระนคร ๑๕ มีนาคม ๒๕๑๐.
ธนบุรี : โรงพิมพ์บรรหาร, ๒๕๑๐.

บรรจบ บรรณรุจิ. พระเจ้าสิบชาติ : พระสุวรรณสาม. นิทานประกอบภาพสี่สีสวยงาม
สำหรับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

บุญเดือน สีวรรจน์. ทศชาติคำฉันท์. เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ
พลอดุลยเดช. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม
ศิลปากร, ๒๕๔๒.

ป. หลงสมบุญ, พันตรี. พจนานุกรม มคธ - ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
เรื่องปัญญา, ๒๕๔๕.

ประกิจ เกษกลางดอน และณัฐสุดา จตุราภากุล. พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์แปลน พรินท์ติ้ง, ๒๕๔๘.

ประพัฒน์ ตรีณรงค์ และสงวน อึ้งคง. สารานุกรมวรรณคดี. พระนคร : สำนักพิมพ์
ก้าวหน้า, ๒๕๐๕.

แปลก สนธิรักษ์. เล่าเรื่องพระสิบชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชัยการ
พิมพ์, ๒๕๑๕.

เปลื้อง ณ นคร. พจนะ - สารานุกรมฉบับทันสมัย เล่ม ๑. (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๑๖).

ปุย แสงฉาย. พระเจ้า ๑๐ ชาติ หรือ ทศชาติชาดก พิศดาร ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : ส.
ธรรมภักดี, ๒๕๒๘.

พวง พันธุ์ลาภ. วัดพระประโทนเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.

พยัคฆ์. พระเจ้าสิบชาติ. กรุงเทพมหานคร : อำนวยการสำนักพิมพ์, ๒๕๓๕.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่ / กุลยานชโม). เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา.
พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

- พระธรรมโกศาจารย์. **ปริทรรศน์เวสต์อันตรชาดก**. พระนคร : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๑๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- . **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔๖. กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- . **บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.
- พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ชุ่มมาตฺตโน). **กวีพจน์รสธรรม**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๓๕.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระศรีวิสุทธิวงส์ (สาย ตูลโย ป. ๕). **ธรรมะบำบัดโรคใจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พัฒน์ เฟื่องผลา, รศ. **ชาดกกับวรรณกรรมไทย**. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.
- พริยะ ไกรฤกษ์. **พุทธศาสนนิทานที่เจดีย์จุลปะโทน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๓.
- พุทธทาสภิกขุ ปัญญานันทภิกขุ. **แม่ ความรักของแม่**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๓.
- มหาเถรสมาคม. **มิลินทปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. (พิมพ์ในงานฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหจุฬาฎีกา ๒๕๓๕ - ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๕ - ๒๕๔๔.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธรรมปัทมฎกถาแปล ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

- _____ . พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- _____ . พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____ . พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____ . พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- เลียงเชียง. มนต์พิธีพร้อมคำแปล. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๓๔.
- วศิน อินทสระ. หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔.
- วิโรจน์ มังคละมณี. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : ประสานมิตร, ๒๕๔๖.
- คิดป่ากร, กรม. สุวรรณสามชาดกจากนิบาตชาดก เล่ม ๑๕ มหานิบาต. กรุงเทพมหานคร : กรม, ๒๕๐๕.
- สมศักดิ์-อรุณีและคณะ. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สมบูรณ์แบบ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). ทศবারมี ทศพิธราชธรรม. พิมพ์เนื่องในมหาอุคตมมงคลวโรกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ๒ - ๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ทศบารมีในพุทธศตวรรษเถรวาท.** พิมพ์
โดยเสด็จพระราชกุศล ในการออกพระเมรุพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
(วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ พระเมรุ วัด
เทพศิรินทราวาส ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒.

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ชุ่มชโร). **มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์.** กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

สันติ เล็กสุขุม. **จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา.** กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์,
๒๕๒๔.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ, รองศาสตราจารย์ ดร. **วรรณคดีชาดก.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.
เอส.พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๒.

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. **สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนา
ศึกษา Development Education หน่วยที่ ๑ - ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐.**
นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์. **เมตตา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มุลินธิศึกษาและ
เผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๖๒.

สุชีพ ปัญญาภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร
: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. **วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย สถานจิตรกรรมฝาผนัง
สารบัญญภาพจิตรกรรมฝาผนัง.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.

สุริย์ มีผลกิจ. **พระพุทธประวัติ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด
, ๒๕๔๔.

สุวรรณสามชาดกคำกลอน. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงประเสริฐ
โทรการ (ชวน บุญยสถิต) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ๒
ตุลาคม ๒๕๐๓. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

โสมนันทชาดก สุวัณณสามชาดก **จันทลชาดก.** พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในงาน
พระราชทานเพลิงศพโสภิต บรรณลักษณะ (ลินจี กิตติขจร) ณ เมรุหน้าพลับพลา
อิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑.

หลวงเทพดรณานุศิษฐ์ (ทวี ธรรมรัช ป.๕). **ธาตุปฐพีปกา หรือ พจนานุกรม บาลี - ไทย
แผนกธาตุ.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

หลวงวิจิตรวาทการ. **วรรณคดีชาดก ฉบับหลวงวิจิตรวาทการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๔๙๙.

เอลิซาเบธ เรย์ และคณะ. **ทศชาติ**. แปลโดย สนธิวรรณ อินทรลิป. กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี, ๒๕๒๔.

อำนวยการพิมพ์. **ทศชาติเล่ม ๑ : พระเตมีย์ใบ้ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ**. พระนคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๗.

(๒) บทความและวารสาร :

“ทั่วโลกหลังไหลช่วยพระกตัญญู” **ข่าวสด**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๕,๕๕๑. (๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕) : ๑๑.

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. “ใบเสมาภาพ “สุวรรณสามชาดก” ที่วัดโนนศิลาอาสน์วาราม”. **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๔ (ต.ค. - ธ.ค. ๒๕๓๕) : ๑๒๓ - ๑๒๘.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

โกวิทย์ ราชวงศ์. “หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาทัศนะของคนชราว่าด้วยการทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยพุทธ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

นางไพลิน องค์กรธรรม. “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก”. **วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ประทีป ชุมพล, รองศาสตราจารย์. **จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับ วรรณคดีและอิทธิพลที่มีความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

พระมหาจุฬาลงกรณ์ ชูเลื่อน. “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

พระมหาบุญทัน อานนุโท (พาหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”. **วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันธ์). “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาภูมิฤกษ์ บุญตา. “อุดมการณ์โพธิสัตว์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

อัญชติ รัชกุล, ร้อยตำรวจเอกหญิง. “การศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านนครปฐม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘.

(๔) **สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :**

yaofeng. <http://www.matichon.co.th/khaosod/khaosod & day = 200/02/04>

<http://www.ch7.com>

<http://www.christian.ac.th>

๒. ภาษาอังกฤษ :

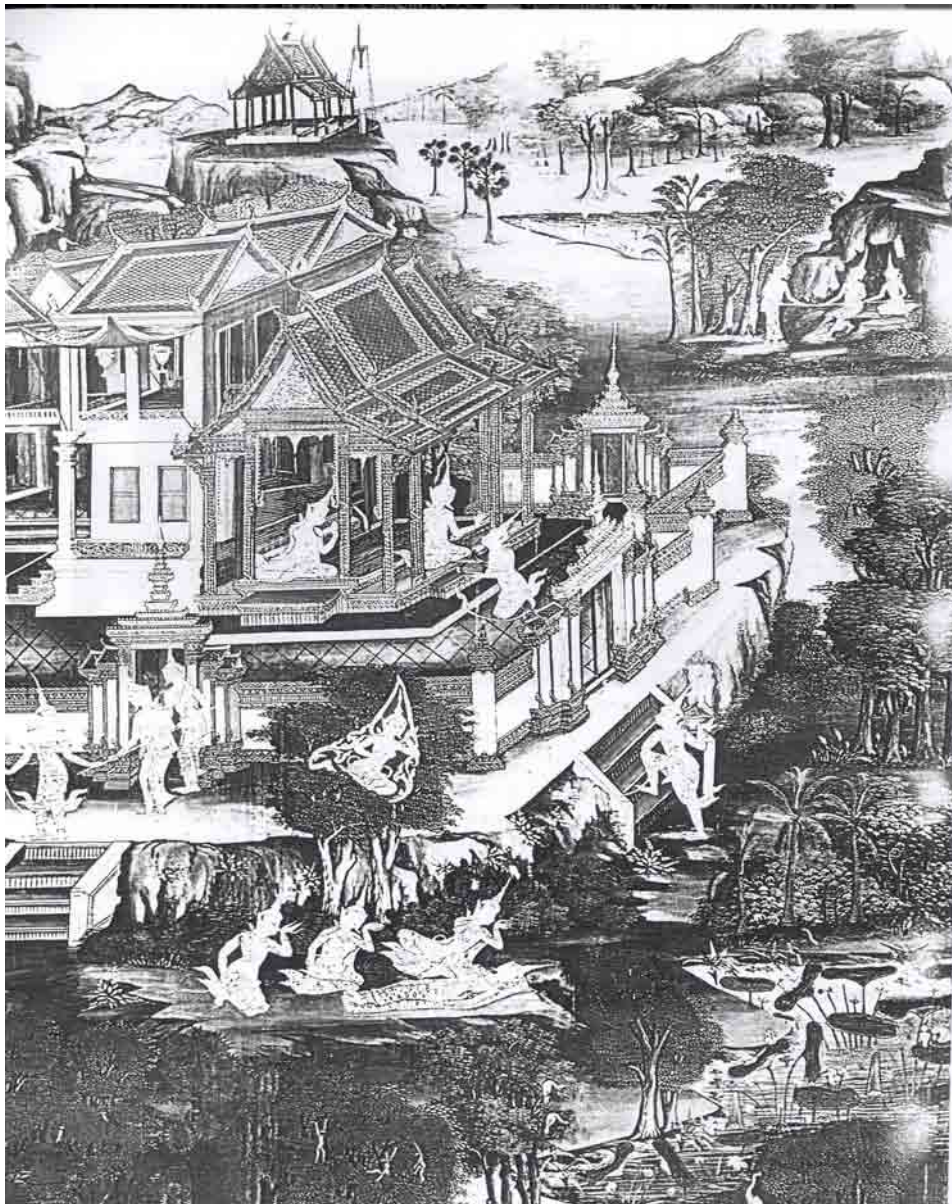
Phramaha Kowit PimPuang. **The Impact of Kaima and rebirth as given in the upanisadl on the Suttapitaka.** A thesis submitted to the University Pune for the degree of doctor of philosophy If Sanskrit & Prakrit Languages Faculty of arts, University of Pune, INDIA. 2004.

ภาคผนวก ก.

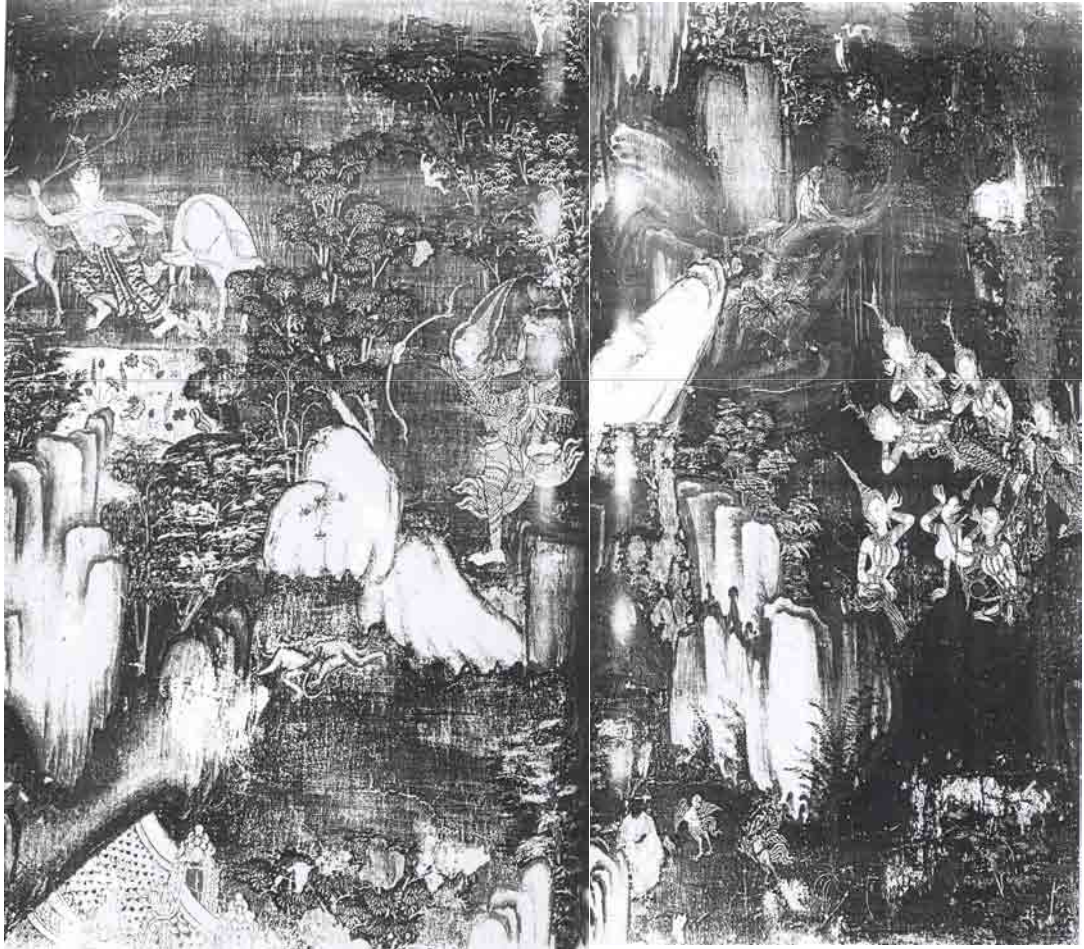
: ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

เรื่องสุวรรณสามชาดก

ภาพจิตรกรรมเต็มฝาผนัง ก.

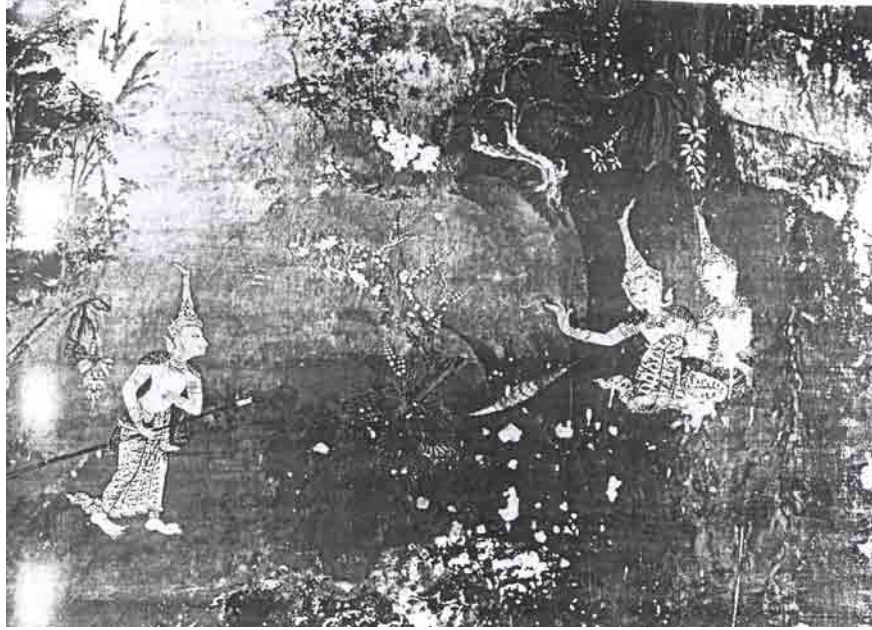
รูปภาพที่ ๑ ภาพเต็มผนังเรื่องสุวรรณสามชาดกในพระอุโบสถ วัดอรุณราชวราราม (กรุงเทพฯ ฯ)

↑รูปภาพที่ ๒ ภาพเต็มฝาผนังด้านขวาพระประธานในอุโบสถเรื่องสุวรรณสามชาดก วัด
บางยี่ขัน (กรุงเทพฯ ฯ)

๔ ภาพตอนตามหาบิดามารดา

↑รูปภาพที่ ๗ ดาบสและดาบสินีห้ามมิให้สุวรรณสามกุมารเข้ามาใกล้
จอมปลวก วัดสุวรรณาราม (กรุงเทพฯ ฯ)

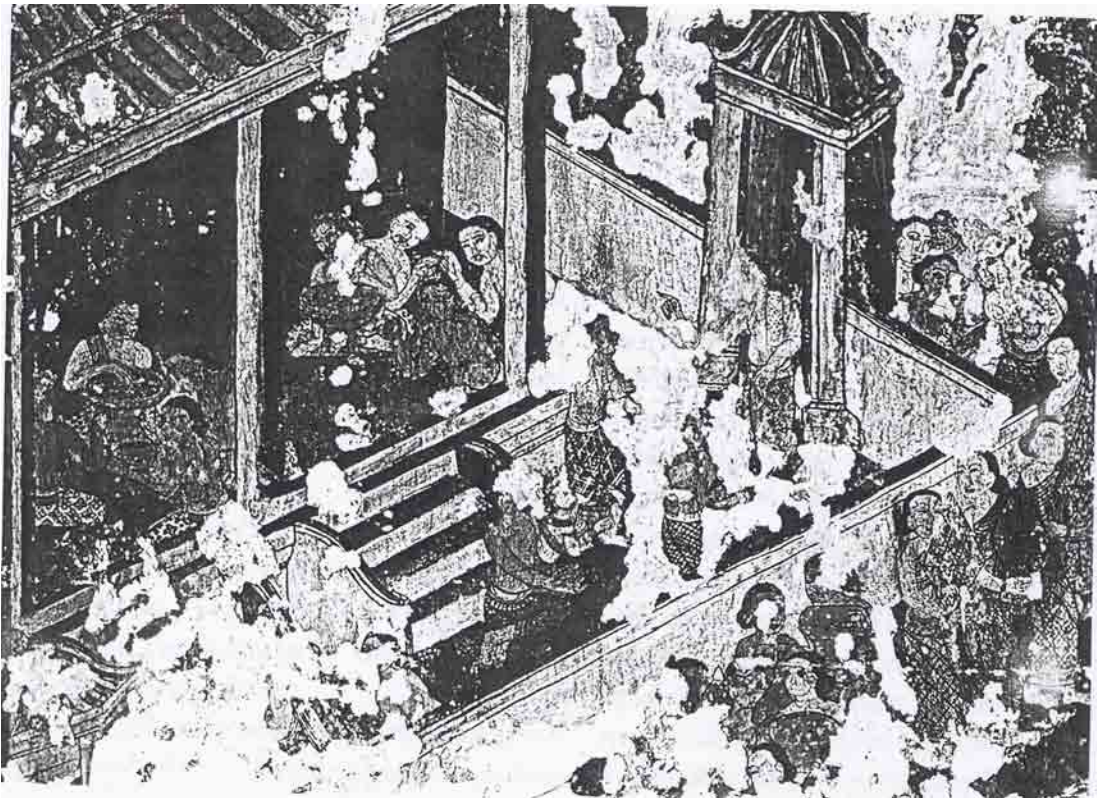

←รูปภาพที่ ๘ บิดามารดา
ห้ามมิให้สุวรรณสามกุมารเข้า
มาเพราะกลัวถูกงูกัด วัดใหญ่
อินทาราม (ชลบุรี)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนต่าง ๆ ข.

เรื่องสุวรรณสามชาดก

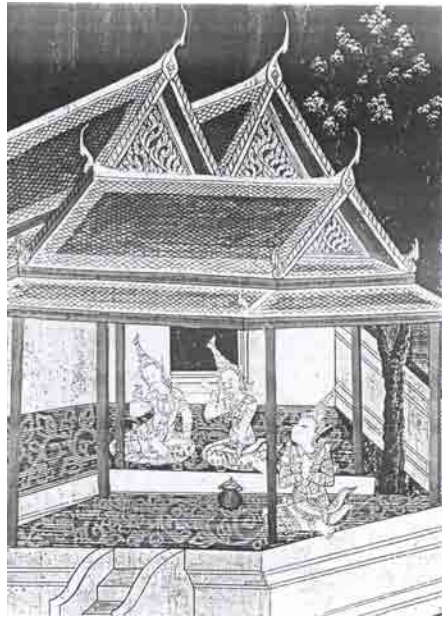
๑ ภาพตอนแต่งงาน

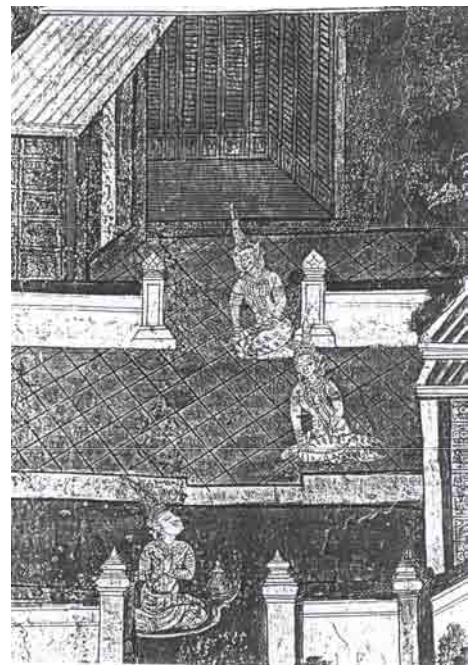
รูปภาพที่ ๓ ภาพเลี้ยงอาหารในงานแต่งงานระหว่างทูลกุมารกับปาริกกุมารี
วัดเชิงท่า (อยุธยา)

๑๐ ภาพตอนพระเจ้าปิลัยกย์แจ้งข่าวร้าย

รูปภาพที่ ๒๐ พระเจ้าปิลัยกย์
แจ้งข่าวเรื่องสุวรรณสามกุมาร
สิ้นชีวิต แก่บิดามารดาของ
สุวรรณสามกุมาร วัดสุวรรณ
ราม (กรุงเทพฯ) →

← รูปภาพที่ ๒๑ พระเจ้าปิลัยกย์แจ้งข่าวเรื่อง
สุวรรณสามกุมารสิ้นชีวิต แก่บิดามารดาของ
สุวรรณสามกุมาร วัดภวานาภิตาราม
(กรุงเทพฯ) →

รูปภาพที่ ๒๒ พระเจ้าปิลัยกย์
แจ้งข่าวเรื่องสุวรรณสามกุมาร
สิ้นชีวิต แก่บิดามารดาของ
สุวรรณสามกุมาร วัดนายโรง
(กรุงเทพฯ) →

๕ ภาพตอนพระเจ้าปิลัยกษ์แบกหม้อน้ำ

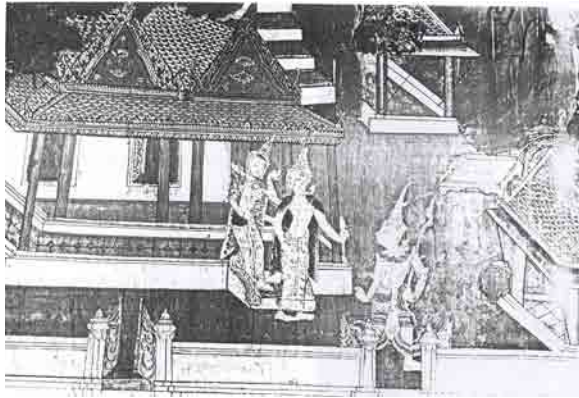

←รูปภาพที่ ๑๔ พระเจ้าปิลัยกษ์
ทรงแบกหม้อน้ำเดินสู่อุศรม
บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร
วัดใหญ่อินทาราม (ชลบุรี)

←รูปภาพที่ ๑๕ พระเจ้าปิลัยกษ์
ทรงแบกหม้อน้ำเดินสู่อุศรม
บิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร
วัดสุวรรณดาราราม (อยุธยา)

๑๑ ภาพตอนพระเจ้าปิลัยกัษ์พาออกเดินทาง

←รูปภาพที่ ๒๓ พระเจ้าปิลัยกัษ์
ทรงพาบิดามาดาของสุวรรณสาม
กุมารออกจากอาศรม
วัดใหญ่อินทาราม (ชลบุรี)

←รูปภาพที่ ๒๔ พระเจ้าปิลัยกัษ์
ทรงพาบิดามาดาของสุวรรณสาม
กุมารออกจากอาศรม
วัดภาวนาภริตาราม (กรุงเทพฯ ฯ)

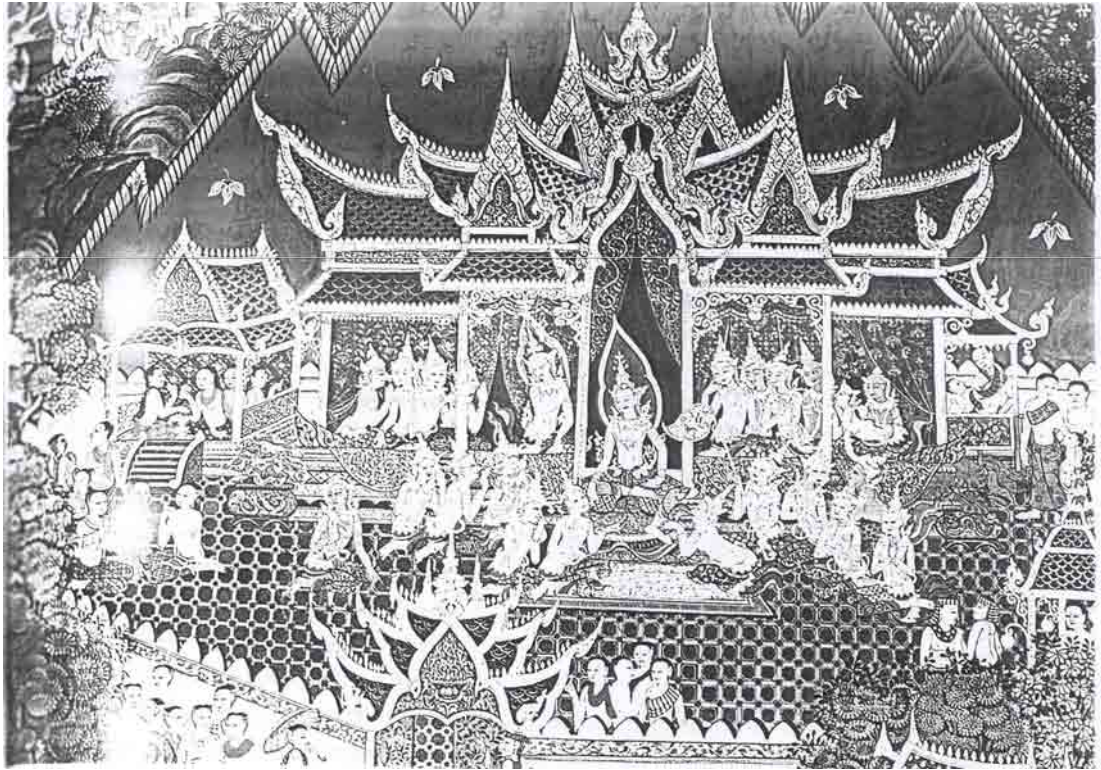

←รูปภาพที่ ๒๕ พระเจ้าปด
ยักษ์ทรงจูงไม้พาบิดามารดา
ของสุวรรณสามกุมารไปยังที่
สุวรรณสามกุมารนอน
สิ้นชีวิตอยู่
วัดนายโรง (กรุงเทพฯ ฯ)

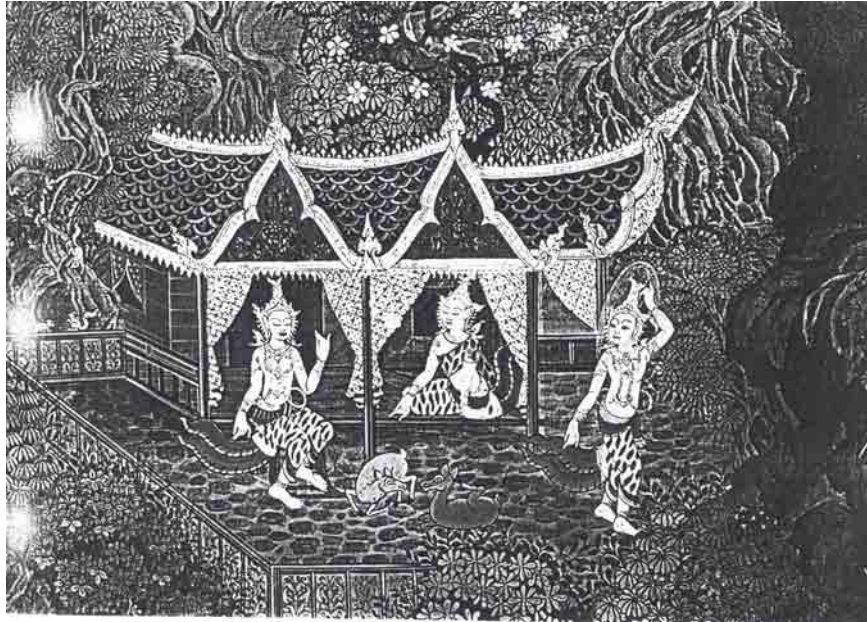
←รูปภาพที่ ๒๖ พระเจ้าปด
ยักษ์ทรงจูงไม้พาบิดามารดา
ของสุวรรณสามกุมารไปยังที่
สุวรรณสามกุมารนอนสิ้นชีวิต
วัดสุวรรณดาราราม (อยุธยา)

๖ ภาพตอนพระเจ้าปิลัยกษัตตระราชสมบัติ

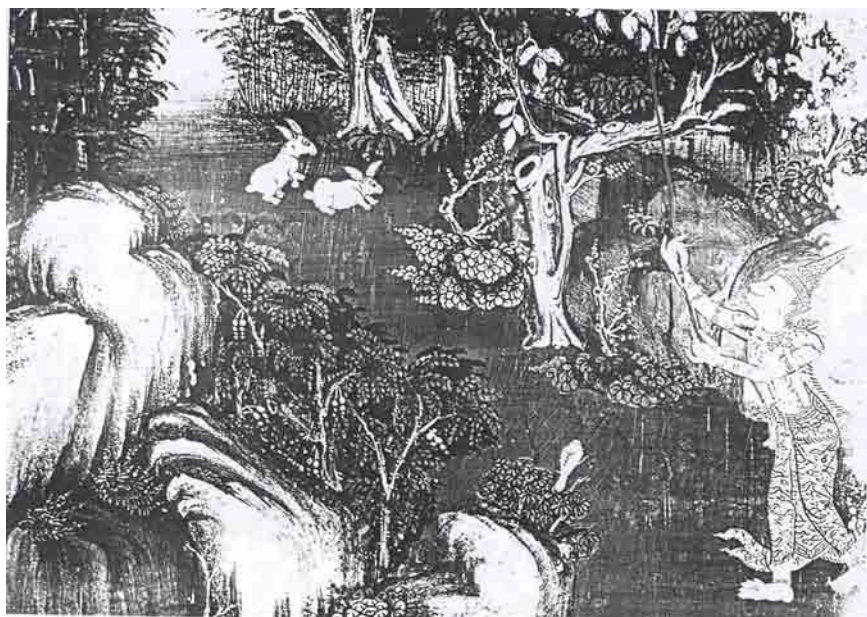

รูปภาพที่ ๑๑ พระเจ้าปิลัยกษัตตระต้องการออกล่าสัตว์ จึงได้มอบราชสมบัติและพระราชอำนาจให้พระมารดาปกครองแทน วัดดาวดึงษาราม (กรุงเทพฯ ฯ)

๕ ภาพตอนเลี้ยงดูบิดามารดา

↑รูปภาพที่ ๕ สุวรรณสามกุมาร ออกไปหาผลไม้และนำมาให้บิดามารดาผู้ตาบอดทั้งสองคนที่พักอยู่ในอาศรมบพ วัดดาวดึงษาราม (กรุงเทพฯ ฯ)

↑รูปภาพที่ ๑๐ สุวรรณสามกุมารหาผลไม้ไปให้บิดามารดาผู้ตาบอดทั้งสอง วัดคงคาราม (ราชบุรี)

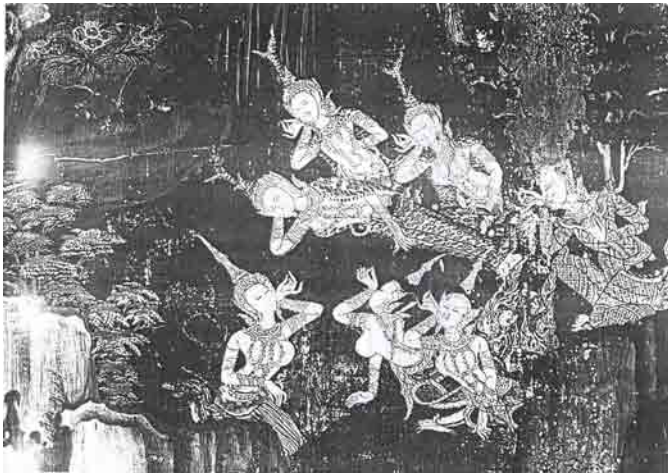
๑๒ ภาพตอนเสร์้าโศกถึงสุวรรณสามกุมาร

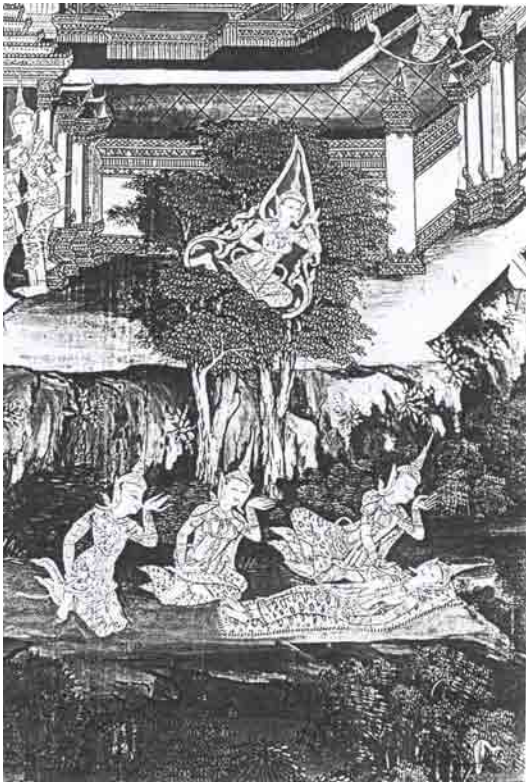
←รูปภาพที่ ๒๗ ดาบสดาบสินี
และเทพธิดาทำสังจกิริยาข้างร่าง
สุวรรณสามกุมาร
วัดนายโรง (กรุงเทพฯ ฯ)

←รูปภาพที่ ๒๘ ดาบสดาบสินี
และเทพธิดาทำสังจกิริยาข้างร่าง
สุวรรณสามกุมาร
วัดภาวนาภิตาราม (กรุงเทพฯ ฯ)

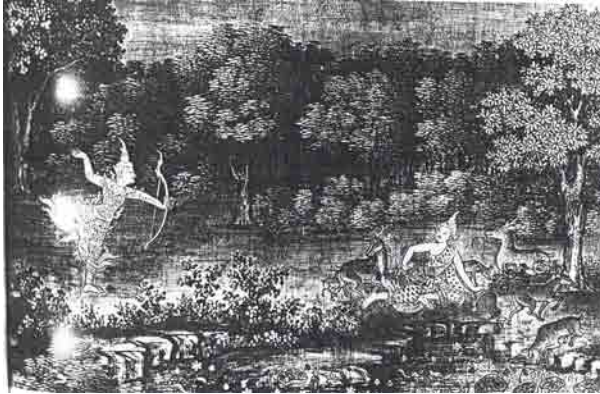

←รูปภาพที่ ๒๕ ดาบสดาบสินี
และเทพธิดาทำสังข์กิริยาข้างร่าง
สุวรรณสามกุมาร
วัดบางยี่ขัน (กรุงเทพฯ ฯ)

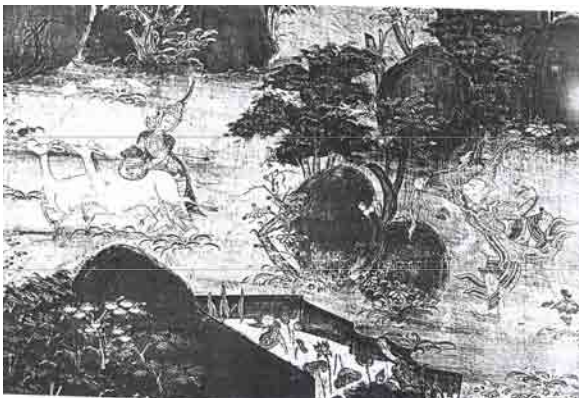

←รูปภาพที่ ๓๐ ดาบสดาบสินี
และเทพธิดาทำสังข์กิริยาข้างร่าง
สุวรรณสามกุมาร
วัดอรุณราชวราราม (กรุงเทพฯ ฯ)

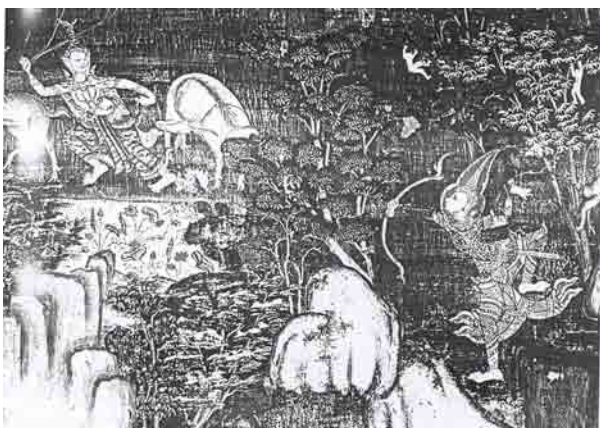
๓ ภาพตอนสุวรรณภูมิสามกษัตริย์

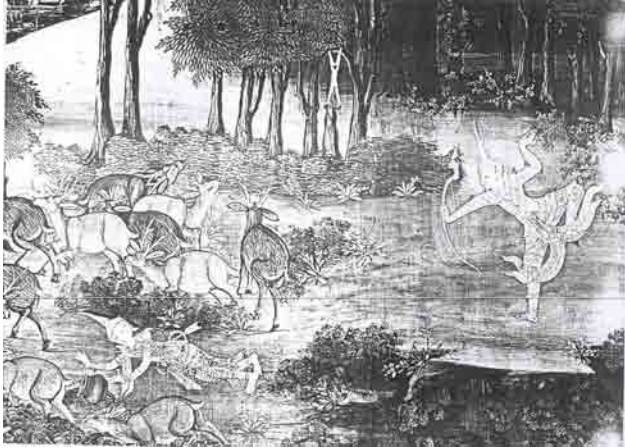
←รูปภาพที่ ๑๒ พระเจ้าปิลชัษย์
ยิงลูกศรอาบยาพาไปยังสุวรรณ
สามกุมาร วัดสุวรรณดาราราม
(อยุธยา)

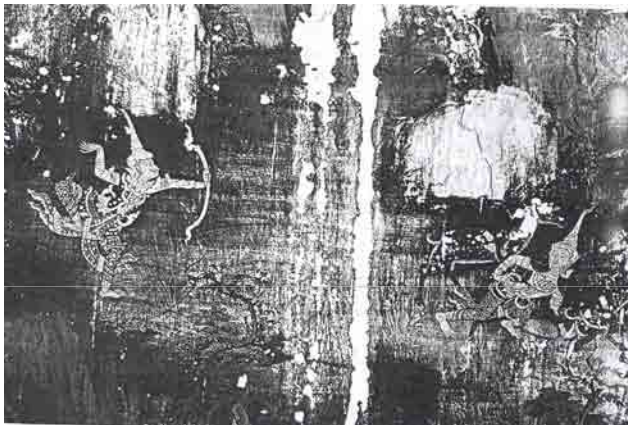
←รูปภาพที่ ๑๓ พระเจ้าปิลชัษย์
ยิงลูกศรอาบยาพาไปยังสุวรรณ
สามกุมาร วัดใหญ่อินทาราม
(ชลบุรี)

←รูปภาพที่ ๑๔ พระเจ้าปิล
ชัษย์ยิงลูกศรอาบยาพาไปยัง
สุวรรณสามกุมาร วัดบางยี่ขัน
(กรุงเทพฯ ฯ)

← รูปภาพที่ ๑๕ พระเจ้าปด
ยักษ์ยิงลูกศรอาบยาพาไปยัง
สุวรรณสามกุมาร วัดอรุณ
ราชวราราม (กรุงเทพฯ ฯ)

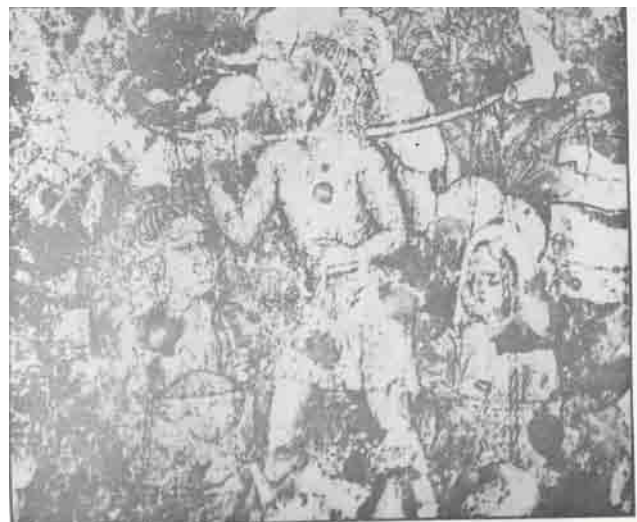
← รูปภาพที่ ๑๖ พระเจ้าปดยักษ์
ยิงลูกศรอาบยาพาไปยังสุวรรณ
สามกุมาร วัดสุวรรณาราม
(กรุงเทพฯ ฯ)

๑๓ ภาพตอนสุวรรณสามกุมารฟื้น

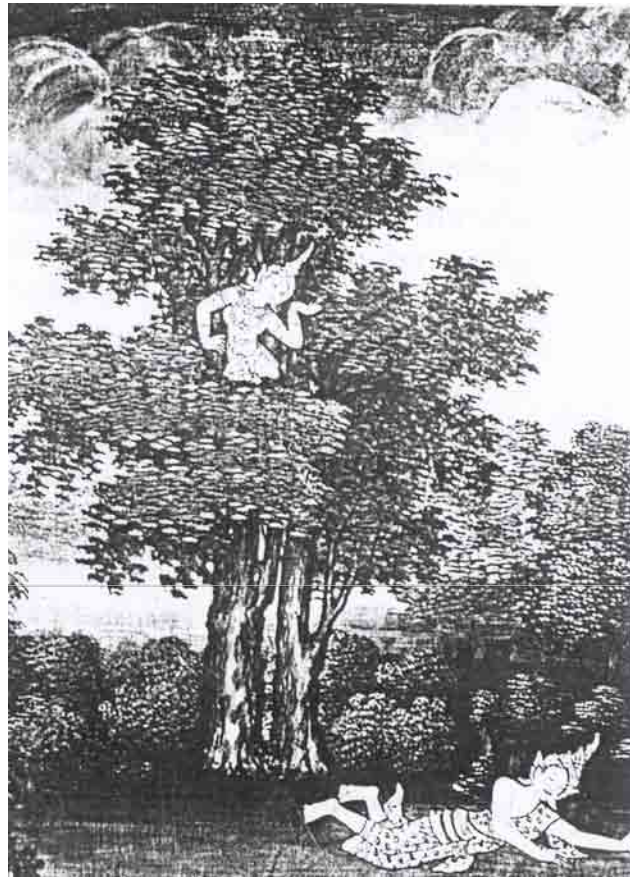

←รูปภาพที่ ๓๑ สุวรรณสาม
กุมารฟื้นขึ้นมาจากการทำสังจ
กิริยาของดาบศดาบสินีและ
เทพธิดา วัดดาวดึงษาราม
(กรุงเทพฯ ฯ)

รูปภาพที่ ๓๒ สุวรรณสามฟื้น
ขึ้นมาขึ้นท่ามกลางบิดามารดา
ผู้กำลังเสร์วโศก ถ้ำชันตา
หมายเลข ๑๐ (อินเดีย)→

๘ ภาพตอนสุวรรณสามกุมารสิ้นชีวิต

รูปภาพที่ ๑๗ สุวรรณสามกุมารล้มลงนอน
สิ้นชีวิตที่พื้น โดยมินางเทพธิดาแสดงความเศร้า
โศกอยู่บนต้นไม้
วัดสุวรรณดาราราม (อยุธยา)

๒ ภาพตอนเหล่ากนิษฐิ์เลี้ยงดู

รูปภาพที่ ๔ เหล่ากนิษฐิ์และกนิษฐิ์ที่อาศัยอยู่บนเขามาคอยดูแลสุวรรณสามกุมารยาม
ฤๅษีฤๅษินิ์ผู้เป็นบิดามารดาออกไปหาอาหาร วัดดาวดึงษาราม (กรุงเทพฯ)

๓ ภาพตอนอสรพิษพันพิษ

รูปภาพที่ ๕ อสรพิษพันลมพิษใส่ดาบสและดาบ
สินีทำให้ท่านทั้งสองต้องตาบอด วัดดาวดึงษาราม
(กรุงเทพฯ ฯ)

รูปภาพที่ ๖ อสรพิษพัน
ลมพิษใส่ดาบสและดาบสินีทำ
ให้ท่านทั้งสองต้องตาบอด วัด
สุวรรณดาราราม (อยุธยา)

จิตรกรรมภาพวาด ข.
เรื่องสุวรรณสามชาดก
จากหนังสือ พระเจ้าสิบชาติ : พระสุวรรณสาม

รูปภาพที่ ๑ →
กำเนิดสุวรรณสามกุมาร

←รูปภาพที่ ๒
บิดามารดาถูกงูเห่าพันพิษใส่จนตาบอด

รูปภาพที่ ๓ →
สุวรรณสามกุมารมาพบน้าพากลับบ้าน

←รูปภาพที่ ๔
หาผลไม้มาเลี้ยงท่านบิดามารดา

รูปภาพที่ ๕ →
พระเจ้ากรุงพาราณสีกำลังยิงสุวรรณสามกุมาร

รูปภาพที่ ๖ →
เดินมาดูผลงานที่ยิ่ง

← รูปภาพที่ ๗
เสียใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

รูปภาพที่ ๘ →
สุวรรณสามกุมารสั่งให้ดูแลพ่อแม่แทน

← รูปภาพที่ ๙
สุวรรณสามกุมารลาตาย

รูปภาพที่ ๑๐ →
เทพธิดาบอกให้ไปดูแลพ่อแม่แทน

← รูปภาพที่ ๑๑

แจ้งข่าวให้พ่อแม่สุวรรณสามกุมารทราบ

รูปภาพที่ ๑๒ →

พาไปดูศพสุวรรณสามกุมาร

← รูปภาพที่ ๑๓

ร้องไห้ใกล้ศพพร้อมตั้งสัจจะให้ฟื้น

รูปภาพที่ ๑๔ →

แสดงธรรมโปรดพระเจ้ากรุงพาราณสี

จิตรกรรมภาพวาด ค.

เรื่อง สุวรรณสามชาดก

จากหนังสือเรียนสาระการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

← รูปภาพที่ ๑

สุวรรณสามกุมารเลี้ยงคูบิดามารดา

รูปภาพที่ ๒ →

สุวรรณสามกุมารเข้าป่าหาผลไม้

← รูปภาพที่ ๓

สุวรรณสามกุมารถูกลอบยิง

รูปภาพที่ ๔ →

สุวรรณสามกุมารรอดตาย

ภาคผนวก ข.

: จิตรกรรมภาพวาด

จิตรกรรมภาพวาด ก.

เรื่องสุวรรณสามชาดก บนสมุดไทยเรื่องพระมอญ

รูปภาพที่ ๑

↓ สมุดไทยเรื่องพระมอญ เล่มที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๖๒

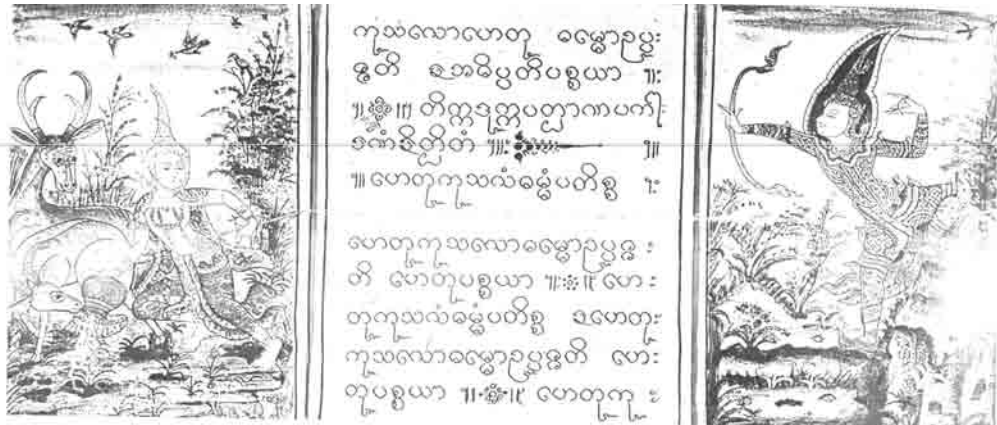
(ภาพขยายซ้าย) สุวรรณสามกุมาร
ต้องศรท่ามกลางฝูงเนื้อ

(ภาพขยายขวา) พระเจ้าปิลักษณ์ทรง
นำลูกศรยิงสุวรรณสามกุมาร

รูปภาพที่ ๒

↓ สมุดไทยเรื่องพระมลัย เลขที่ ๑๐ (ไม่ปรากฏ จ.ศ.)

(ภาพขยายซ้าย) สุวรรณสามกุมารต้อง
 ศรขณะตักน้ำไปให้บิดามารดาจนหม้อ
 น้ำหก

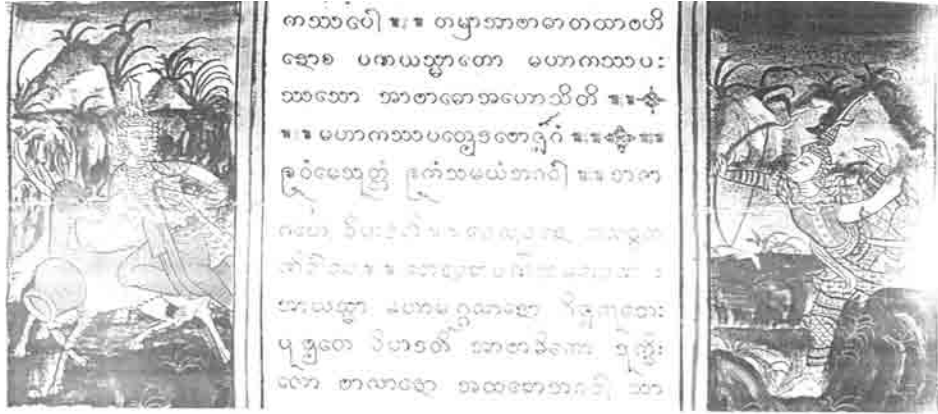

(ภาพขยายขวา) พระเจ้าปิลัยักษ์ทรง
 ใช้นาวลูกศรยิงสุวรรณสามกุมาร

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปภาพที่ ๓

↓ สมุดไทยเรื่องพระมลัย เลขที่ ๑๕ (ไม่ปรากฏจ.ศ.)

(ภาพขยายซ้าย) สุวรรณสามกุมาร
ต้องศรจนหม้อน้ำหก

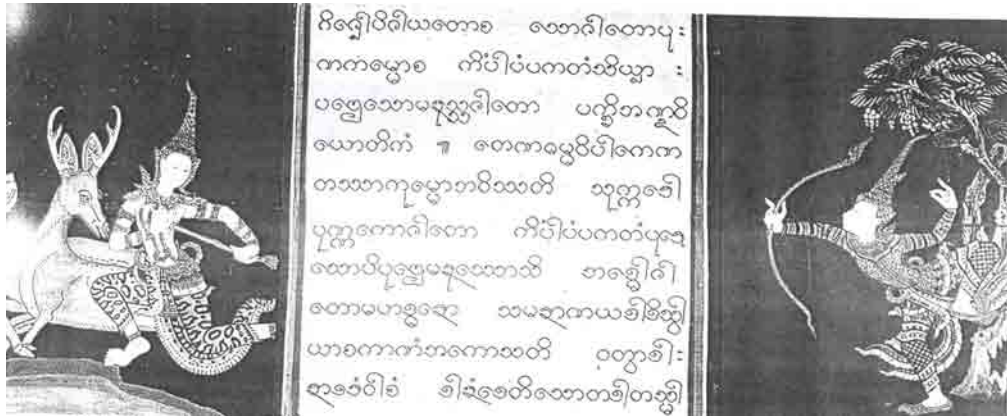

(ภาพขยายขวา) พระเจ้าปิลักษณ์
ทรงนำลูกศรยิงสุวรรณสามกุมาร

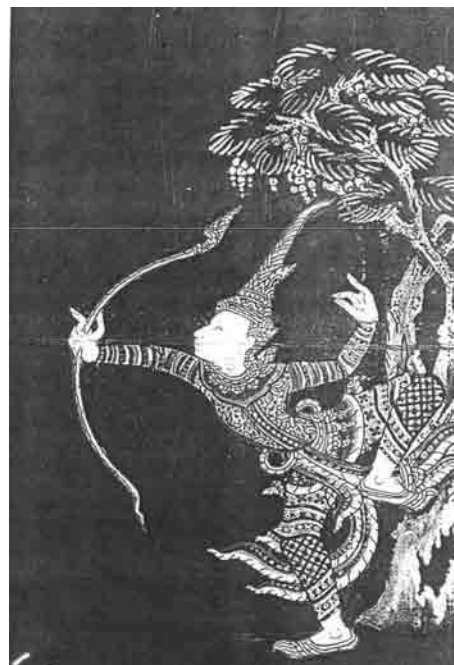
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปภาพที่ ๔

↓ สมุดไทยเรื่องพระมัลลย์ เลขที่ ๑๗ (ไม่ปรากฏ จ.ศ.)

(ภาพขยายซ้าย) สุวรรณสาม
กุมารต้องศรท่ามกลางฝูงเนื้อ

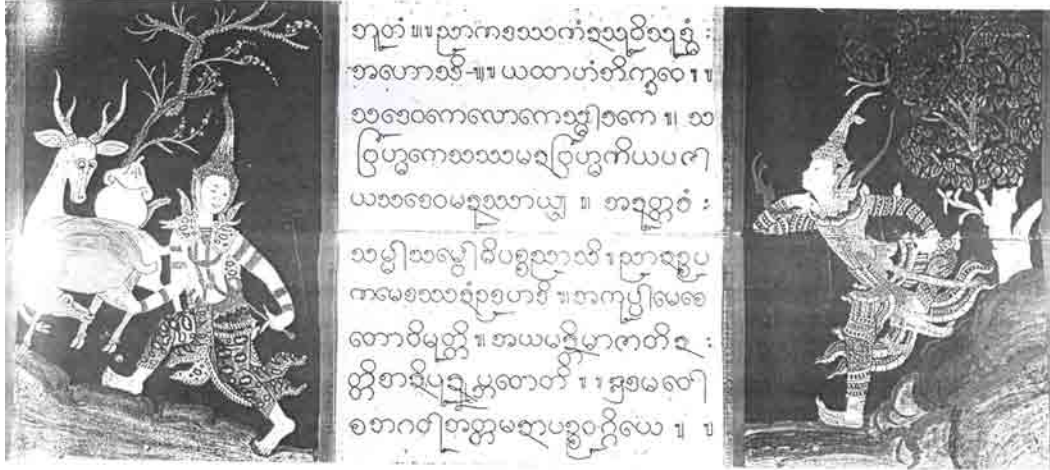

(ภาพขยายขวา) พระเจ้าปิลัยกษ์
ทรงนำวศรยิงสุวรรณสามกุมาร

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปภาพที่ ๕

↓สมุดไทยเรื่องพระมลัย เลขที่ ๒๐ จ.ศ. ๑๒๔๕

(ภาพขยายซ้าย) สุวรรณสามกุมารต้อง
ศรท่ามกลางฝูงเนื้อ

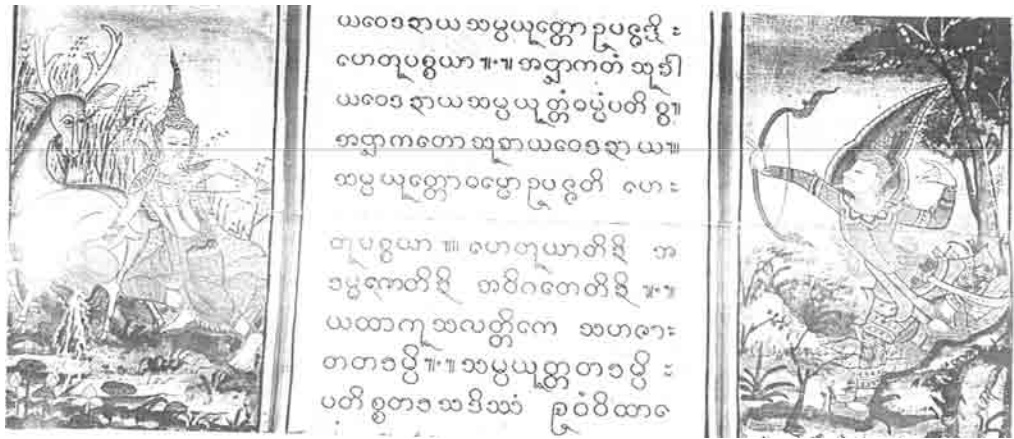

(ภาพขยายขวา) พระเจ้าปิลัณฑ์ทรงแบก
คันศรที่ใช้ยิงสุวรรณสามกุมาร

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปภาพที่ ๖

↓ สมุดไทยเรื่องพระมลัย เลขที่ ๒๑ จ.ศ. ๑๒๖๗

(ภาพขยายซ้าย) สุวรรณสามกุมารต้อง
ศรท่ามกลางฝูงเนื้อ จนหม้อน้ำหก

(ภาพขยายขวา) พระเจ้าปิลักษณ์ทรง
นำลูกศรยิงสุวรรณสามกุมาร

ภาคผนวก ก.

: ภาพประติมากรรม

ภาพประติมากรรม ก.

เรื่องศยามกะ

ที่เจดีย์จุลปะโทน ตำบลพระประโทน อำเภอมะเมือง จังหวัดนครปฐม
(รูปภาพที่ ๑ - ๓)*

↑ ภาพก่อนการซ่อม

ภาพหลังการซ่อม ↓

← รูปภาพที่ ๑ ภาพชำรุดก่อนการซ่อม
สันนิษฐานว่าเป็นพระเจ้าปิลักษณ์ แจ็ง
ข่าวให้ดาบสคบาสินีทราบ

← รูปภาพที่ ๒ พระเจ้าปิลักษณ์แจ็งข่าว
ให้ดาบสคบาสินีทราบ

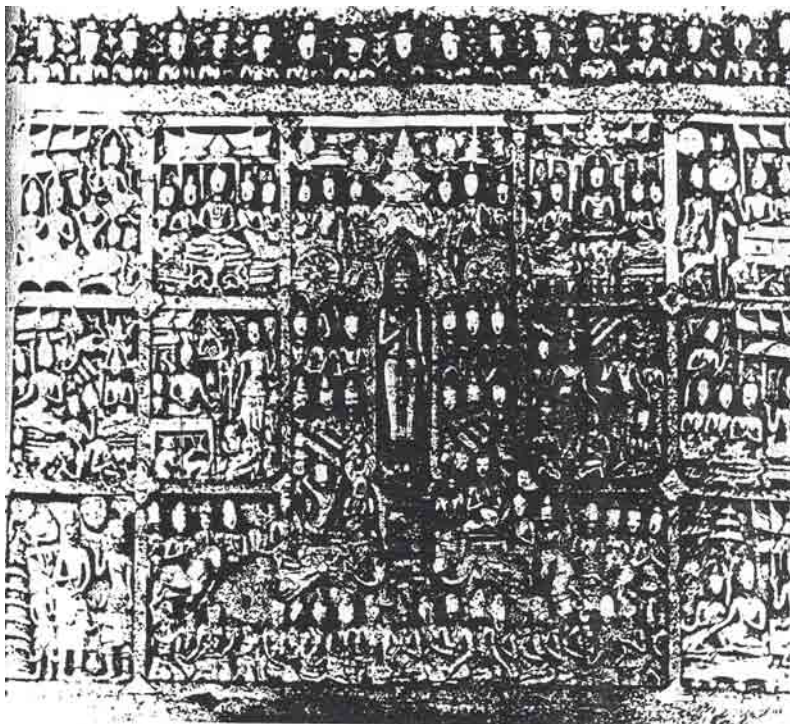

← รูปภาพที่ ๓ ดาบสและดาบสินีผู้เป็นบิดา
และมารดาของสุวรรณสามกุมารพากันเสียใจ
และตั้งสัจจกิริยาให้สุวรรณสามกุมารฟื้น
ขึ้นมา

* พริยะ ไกรฤกษ์, พุทธศาสนนิทานเจดีย์จุลปะโทน, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๓),
ภาพที่ ๒๕ - ๓๐. และในหนังสือ วัดพระประโทนเจดีย์ สมัยทวารวดีมีประวัติ, หน้า ๑๕๖ - ๒๑๒. Page 213 of 219

↑รูปภาพที่ ๔ พระเจ้าปิลักษณ์พาดาบสและดาบสินีมายังสถานที่
สุวรรณสามกุมารสิ้นชีวิต เมื่อมาถึงได้พากันเศร้าโศกเสียใจและตั้ง
สังกิริยาให้สุวรรณสามกุมารฟื้นขึ้นมา

← ตรงนี้

↑รูปภาพที่ ๕ ภาพสุวรรณสามชาดกนับจากมุมขวาล่างขึ้นไป
(ช่องที่ ๓ มุมขวบน) วัดโลయ์ (ลพบุรี)

ภาพประติมากรรม ข.

เรื่องสุวรรณสามชาดกบนใบเสมา

ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม (วัดหนองกาฬิม) อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี*

↑ รูปภาพที่ ๑ ใบเสมาสลักภาพเรื่อง
สุวรรณสามชาดก ตอนสุวรรณสาม
กุมารถูกพระเจ้าปิลักษณ์ยิง

↑ รูปภาพที่ ๒ ใบเสมาด้านหลัง

← รูปภาพที่ ๓ (ภาพ
ขยาย) พระเจ้าปิลักษณ์
ทรงนำลูกศรยิงสุวรรณ
สามกุมาร

รูปภาพที่ ๔ →
(ภาพขยาย) สุวรรณ
สามกุมารถูกยิง

* อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, “ใบเสมาภาพ “สุวรรณสามชาดก” ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม” เมือง
โบราณ, ปีที่ ๒๒, ฉบับที่ ๔ (ต.ค. - ธ.ค. ๒๕๓๕) : ๑๒๓ - ๑๒๘.

ภาพประติมากรรม ค.

เรื่องสุวรรณสามชาดกบนใบเสมา

ที่วัดโพธิ์ไชยเสมาราม เมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์*

↑ รูปภาพที่ ๑ ภาพสุวรรณสามกุมารฟื้นชีวิตขึ้นมา ได้
แสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลัยกย์ และดาบสผู้เป็นบิดา

* พิริยะ ไกรฤกษ์, พุทธศาสนนิทานเจดีย์จุลปะโทณ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๓),
ภาพที่ ๓๐., และในหนังสือ วัดพระประโทณเจดีย์ สมัยทวารวดี, หน้า ๑๕๖ - ๒๑๒. ม.ม.ป. : ม.ม. Page 216 of 219

ภาพประติมากรรม ง.

เรื่องสุวรรณสามชาดกบนใบเสมา
ที่บ้านหนองห้าง อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์*

←รูปภาพที่ ๑ใบเสมา
ภาพเรื่องสุวรรณสาม
ชาดก ตอนพระเจ้าปิล
ยักษ์แอบจะยิงสุวรรณ
สามกุมาร

←รูปภาพที่ ๒ (ภาพขยาย)
พระเจ้าปิลยักษ์ทรงแอบคู
สุวรรณสามกุมารก่อนจะยิง

รูปภาพที่ ๓ →
(ภาพขยาย)สุวรรณสาม
กุมารยกหม้อน้ำวางบน
บ่าขวา

* ปัจจุบันเก็บไว้ที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, (อ้างถึงใน อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, “ใบเสมาภาพ “สุวรรณสามชาดก” ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม” เมืองโบราณ, (ต.ค. - ธ.ค. ๒๕๓๕) : ๑๒๖) 218 of 219

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหาพิทักษ์ สุเมโธ (ทองเหลือง)
วัน เดือน ปีเกิด	๑๔ มกราคม ๒๕๑๕
สถานที่เกิด	๗๑ หมู่ ๗ บ้านกุดสมบูนธ์ ตำบลดอนใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๕ เปรียญธรรม ๘ ประโยค สำนักเรียนวัดพระประโทณเจดีย์ วรวิหาร จังหวัดนครปฐม
ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๒ - ปัจจุบัน -เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม วัดพระประโทณเจดีย์ วรวิหาร จังหวัดนครปฐม -เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา โรงเรียนวัดพระประโทณเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พ.ศ. ๒๕๔๕ - ปัจจุบัน -เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม -เป็นกรรมการอบรมบาลีก่อนสอบ โรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม -เป็นกรรมการอบรมบาลีก่อนสอบ ภาค ๑๔ วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม -เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวง
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดพระประโทณเจดีย์ วรวิหาร ตำบลพระประโทน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ๗๓๐๐๐
โทร.	๐-๕๕๑๕-๖๘๕๕